శ్రీభగవద్రామానుజాచార్యవిరచితంబగు

శ్రీభాష్యమునందు

జిజ్ఞాసాధికరణము

శ్రీసుదర్శనభట్టార్యవిరచితంబగు

శ్రుతప్రదీపిక

యను వ్యాఖ్యతోఁ జేర్పంబడి

శ్రీపరవస్తు శ్రీనివాసజగన్నాథస్వామియయ్య

వారలుఁ గారిచేఁ బరిష్కరింపఁబడి

ముద్రచేయింపఁబడినది

VIZAGAPATAM.
Printed by V. Bhavanisankarasastry.
ARSHA PRESS. 1879.

నమః పరమ ఋషిభ్యః ।

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః ।

శ్రీభాష్యమ్.

౧. అఖిలభువనజన్మస్థేమభఙ్గాదిలీలే వినతవివిధభూతవ్రాతరక్షైకదీక్షే । శ్రుతిశిరసి విదీప్తే బ్రహ్మణి శ్రీనివాసే భవతు మమ పరస్మిన్ శేముషీ భక్తిరూపా ।

శ్రుతప్రకాశికా.

వరదం ద్విరదాద్రిశేఖరం కమలాయా దయితం దయానిధిమ్ । సకలార్థిజనాభీష్టప్రదం ప్రణమామి ప్రణతార్తిహారిణమ్ ॥ వేదాన్తసూత్రభాష్యార్థ [illegible] గిరా [illegible] వక్ష్యే యథామతి ।

౧ ఆరిప్సితగ్రన్థస్యావిఘ్నపరిసమాప్తి ప్రచయగమనార్థం మిష్టదేవతోపాసనరూపం మఙ్గళం [illegible] అఖిలేతి ॥ ప్రథమేన పాదేన ప్రథమద్వితీయసూత్రార్థః సఙ్క్షేపః [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

౨ పారాశర్యవచస్సుధా ముపనిషద్దుగ్ధాబ్ధి మధ్యోద్ధృతాం సంసారాగ్ని విదీపనవ్యపగతప్రాణాత్మ సంజీవనీమ్ । పూర్వాచార్య సురక్షితాం బహుమతివ్యాఘాత

మారస్థితా మానినాంతు విజానత్ర స్వజనసోభాయాః పిబన్త్వన్వహమ్.

౩ భగవద్బోధాయనకృతాం విస్తీర్ణాం బ్రహ్మసూత్రవృత్తిం పూర్వాచార్యాః సంచిక్షిపుః - తన్మతానుసారేణ సూత్రాక్షరాణి వ్యాఖ్యాస్యన్తే.

౪ ॥ అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా ॥ అత్రాయమథశబ్ద ఆనన్తర్యే భవతి.

౫ అతశ్శబ్దో వృత్తస్య హేతుభావే.

స్వనిర్మాణేనాపీతి భావః - తర్హి సాశమితి నప్రథితేత్యత్రాహ ॥ బహుమతీతి ॥ వ్యాఖ్యానాతో బి భోవిరోధః - మారస్థితామ్ - సంయథావదుపతిపత్తి మాత్రమ్, అన్యథా చ ప్రతిపత్తి గ భా అతిభావః - తుశబ్దః స్వగ్రన్థస్యైవ పుష్యతరః - సుధాసమాధ్యానసుగన్ధ్యాయమవాహ్య త్రైతి తృప్తిః - తథా గాయత్ర్యవయవాన్యాతాక్షరైరిత్యర్థః - సుజనాః సారాసారవివే కాతిలతాః - భూమాఅధీతవాఙ్గవేదాః శ్రుతకర్మణా మాపాంసా భూలోకవాసినః - గాన తాలాన్తరేణ వృత్త్యాదిసాఫల్యమితిభావః - పిబన్తు - సుధాపానవదస్యశ్రవణాద్యైః సు ఖానుభవమిత్యర్థః - అన్వహమ్ - భోగ్యతాతిశయాద్గృహీతాన్యపి ॥

౩ పూర్వాచార్యగ్రన్థాః ప్రవర్తన్తాం కిం గ్రన్థాన్తరనిర్మాణతత్ప్రయత్నేన యా త్మనా గౌరవాదిత్యత్రాహ ॥ భగవదితి ॥ పూర్వాచార్యశబ్దోఽత్ర వివృతః - శబ్దాన్తరాణి భోగ్యాని జ్ఞానాదిగుణయోగ భగవత్పాదాః - ద్రమిడాచార్యాదిగ్రన్థోఽతిసంక్షిప్తః - తన్మతానుసారేణ - తుస్యాత్పృథక్తయా - సూత్రాక్షరాణి - ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగానుగుణ్యేన, న తు యథాకథంచిద్యోజయిత్వా నేతి భావః - వ్యాఖ్యాస్యన్తే పదశ్లోకనిర్వచనైరితి ॥

౪ వ్యాఖ్యేయమాహ ॥ అథేతి ॥ పూర్వవృత్తా ప్రతిపత్తి రూపావధారణప్రసి ద్ధితత్పరత్వంపూర్వకరణయా సంశయనిరాకరణార్థమితి తస్యవ్యాఖ్యానాయా ప్రసం గాద్యత్నః ॥ అత్రేతి ॥ అథశబ్ద ఆనన్తర్యే ఇతి ప్రతిజ్ఞా - భవతీత్యాదరణీయం సూచితమ్ - అత్రాయమితి తదవధారణపరిహారః - అత్ర వేదోత్తరభాగవిచారారమ్భే - ఆనన్త ర్యస్తాత్పర్యవిచారస్యోపవృత్తత్వమాక్షిప్తమ్ - ఏవం బ్రహ్మజిజ్ఞాసాపదసామర్థ్యం సూ చితమ్ - అర్థశబ్దానన్తరమిత్యాదిప్రదర్శనాదస్యవ్యాఖ్యావృత్తిం సూచయతాఽయం శ బ్దానాం సంగతత్వం దర్శితమ్ - ఆనన్తర్యసామాన్యస్యాతః పదేనాభిధానం క్ర మతః - ఏతస్య బ్రహ్మప్రకృతత్వాదస్యాన్యతరస్యాత్ - ఏవం వృత్తవిశేషాత్తేషాం వ్యా ప్యధికారాయ తదవ్యయసమభివ్యాహారలబ్ధమథశబ్దస్యానన్తర్యపరత్వమిత్యర్థః ॥

౫ అతోఽన్వయానమిత్యాహ ప్రకృతిప్రత్యయయోరనేకార్థసాధారణ్యాద్దర్శ నాదతశ్శబ్దం వ్యాచష్టే ॥ అత ఇతి ॥ అత్రాయం భవతీత్యనుషఙ్గః - అత్ర భవతీతి శబ్దాను గ్యవత్ - అయం, యతశ్శబ్దపూర్వకః - ప్రకృతిప్రత్యయస్యార్థస్యాథశబ్దస్యార్థస్యాపి హ్యుపజీవ్యసాధనసామర్థ్యసూచితత్వాత్ - నచాథాతశ్శబ్దాధికరణయోరన్యోన్యసా పేక్షత్వాదన్యాన్యశ్రయత్వదోషః - తదానీన్తనస్య వృత్తే హేతుత్వస్యార్థస్యాన్యస్య ప్రత్యయగత తయాఽన్యోన్యాపేక్షత్వాత్ ॥

౧ అధీతసాఙ్గసశిరస్కవేదస్యాధిగతాల్పాస్థిరఫలకేవలకర్మజ్ఞానతయా సంజాతమోక్షాభిలాషస్యానన్తస్థిరఫలబ్రహ్మజిజ్ఞాసా హ్యనన్తరభావినీ.

౨ బ్రహ్మణో జిజ్ఞాసా బ్రహ్మజిజ్ఞాసా• బ్రహ్మణ ఇతి కర్మణి షష్ఠీ• కర్తృకర్మణోః కృతీతి విశేషవిధానాత్ • యద్యపి సమ్బన్ధసామాన్యపరిగ్రహేఽపి జిజ్ఞాసాయాః కర్మాపేక్షత్వేన కర్మార్థత్వసిద్ధిః• తథాప్యాక్షేపతః ప్రాప్తాదాభిధానికస్యైవ గ్రాహ్యత్వాత్ కర్మణ్యేవ షష్ఠీ పరిగృహ్యతే• న చ ప్రతిపదవిధానా చ షష్ఠీ న సమస్యత ఇతి కర్మణి షష్ఠ్యాః సమాసనిషేధః శఙ్కనీయః• కృద్యోగా చ షష్ఠీ సమస్యత ఇతి ప్రతిప్రసవసద్భావాత్.

౩ బ్రహ్మశబ్దేన చ స్వభావతో నిరస్తనిఖిలదోషోఽనవధికాతిశయాసంఖ్యేయక

---

౧ అత్రైతావదనూదితం వృత్తం వర్తిష్యమాణం తదానీం హేతుహేతుమద్భావం చ వృత్తవర్తిష్యమాణయోరానన్తర్యం చ ఘటయతి॥ అధీతేతి॥ సాఙ్గశబ్దేనాధ్యయనస్యార్థప్రతీతిహేతుత్వం ద్యోతితమ్• సశిరస్కశబ్దేన వ్యాఖ్యానపారాయణస్య నివృత్తిర్వ్యాఖ్యానపారాయణస్య వేదాన్తవిషయస్యైకప్రబన్ధత్వం కృత్వైకధ్యయనం చ• కర్మజ్ఞానబ్రహ్మజిజ్ఞాసావ్యాప్త్యవృత్తవర్తిష్యమాణే• కేవలశబ్దేన బ్రహ్మజ్ఞానవైధుర్యమ్• అల్పాస్థిరానన్తస్థిరశబ్దాభ్యాం హేతుహేతుమద్భావః• అనన్తరభావినీతి జనానాతకృత్యద్వయఫలితం హేతుహేతుమద్భావం చ• తస్మిన్ సతి హి ఫలానన్తర్యమ్• అనన్తస్థిరఫలశబ్దో బ్రహ్మవిశేషణమ్ బ్రహ్మజిజ్ఞాసాయా వా• తస్యానన్తర్యం సద్వారకమ్॥

౨ అత్రైకపదస్య హేతుభూతసమాసార్థం నిరూపయన్ విభక్త్యర్థాన్తరవ్యావృత్త్యర్థం శ్వ…శతి॥ బ్రహ్మణ ఇతి॥ షష్ఠ్యవిభక్త్యర్థాన్తరం … వ్యావృత్త్యర్థమాహ॥ బ్రహ్మణ షష్ఠీతి॥ కృత షత్వ…॥ కర్తరి॥ కర్మత్వేన విషయత్వం ప్రయోజనత్వం చ సిద్ధ్యతీత్యాహ॥- సామాన్యవిధేః ప్రతిపదవిధిబలీయస్త్వేఽపి ప్రతిపదే సమాసనిషేధాత్పరత్వం ప్రయోగం … సమ్బన్ధసామాన్యస్య … బ్రహ్మశబ్దాభిధేయ… దీనామపి జిజ్ఞాస్యత్వసిద్ధ్యర్థం … కర్మత్వే … సామాన్య… యద్యపీతి॥ పరిగ్రహేఽపీత్యత్ర … జిజ్ఞాస్యత్వాసిద్ధిః … కర్మార్థత్వసిద్ధిః• షష్ఠ్యా ఇతి శేషః॥ ఆభిధానికస్యైవ గ్రాహ్యత్వాదితి॥ ఉపపదవిభక్తేః కారకవిభక్తిర్బలీయసీతి … కర్తృకర్మణోః కృతీత్యాది … భావ… ప్రాయః- … ప్రధానస్య … కర్మత్వస్య … ప్రధానే … త్వమితి … సమాసనిషేధ … ప్రతిప్రసవో … అప్రయుక్త … సమాస … నల … సమాసనిషేధః … బ్రహ్మణ … వ్యాఖ్యాతమ్॥

౩ అథ నమస్తస్మై॥ … సాధారణత్వేన ప్రసిద్ధేః … వ్యాఖ్యాతత్వాత్ … ॥

ల్యాణగుణగణః పురుషోత్తమోఽభిధీయతే. సర్వత్ర బృహత్త్వగుణయోగేన హి బ్రహ్మశ
బ్దః. బృహత్త్వం చ స్వరూపేణ గుణైశ్చ యత్రానవధికాతిశయం సోఽస్య ముఖ్యోఽర్థః.
స చ సర్వేశ్వర ఏవ. అతో బ్రహ్మశబ్దస్తత్రైవ ముఖ్యవృత్తః. తస్మాదన్యత్ర తద్గుణలేశ
యోగాదౌపచారికః, అనేకార్థకల్పనాయోగాత్, భగవచ్ఛబ్దవత్. తాపత్రయాతురై
రమృతత్వాయ స ఏవ జిజ్ఞాస్యః. అతస్సర్వేశ్వరో జిజ్ఞాసాకర్మభూతం బ్రహ్మ.

జ్ఞాతుమిచ్ఛా జిజ్ఞాసా. ఇచ్ఛాయా ఇష్యమాణప్రధానత్వాదిష్యమాణం
జ్ఞానమిహ విధీయతే.

॥ నిరస్తనిఖిలేతి ॥ శ్రుత్యనుసారేణ పురుషోత్తమ ఇత్యుక్తమ్. స్వేతరచిదచిద్విలక్షణ
త్వం తద్వ్యుత్పాద్యతే. స్వేతరానన్తత్వం త్వనాదేరవ్యక్తిత్వ్యుభయలిఙ్గత్వేన ద్వైలక్షణ్య
మాహ ॥ స్వభావత ఇత్యాదినా ॥ నిఖిలేతి పఞ్చాగ్న్యాదివిద్యావ్యాసః. స్వభావత ఇతి ము
క్తాద్వ్యావృత్తిః. అనవధికాతిశయ ఇత్యనేన [illegible] నవధికశబ్దః. ప్రత్యేకం తాదృశా గుణా
అనన్తాః. ఏకస్య గుణస్య వివిధావిధరూపగుణ [illegible] శబ్దః. కల్యా
ణగుణత్వాన్న [illegible] ఇత్యాదయః. అభిధీయతే ముఖ్యవృత్త్యా బోధ్యతే. శబ్ద
[illegible] విశేషరహితత్వం [illegible] శబ్దసామర్థ్యముపపాదయతి
[illegible] బ్రహ్మశబ్దస్య గుణయోగతః ప్రవృత్తిత్వమాహ ॥ సర్వ
త్రేతి ॥ సర్వత్ర ప్రయోగవిషయేషు [illegible] బృహత్త్వం చేతి ॥ అన్యస్యాపి కిం
న స్యాదిత్యత్రాహ ॥ [illegible] అన్యత్రాపి హి ప్రయు
జ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ తస్మాదితి ॥ సర్వేషాం ముఖ్యత్వం కిం న స్యాదిత్యత్రాహ ॥ అనేకేతి ॥ అ
నన్యథాసిద్ధః ప్రయోగో హి శక్తికల్పకః, అతోఽన్యథాసిద్ధ ఇతి భావః. [illegible]
[illegible] ప్రసఙ్గః, [illegible] ముఖ్యత్వమ్, [illegible] సర్వత్ర ముఖ్యత్వమి
త్యత్రాహ ॥ భగవదితి ॥ [illegible]
[illegible] ప్రవృత్తినిమిత్తాభావే [illegible]
[illegible] ప్రవృత్తినిమిత్తే [illegible]
[illegible] బ్రహ్మశబ్దార్థః. అథాగ్
[illegible]
[illegible] ప్రయన్తి [illegible]
[illegible] అత ఇతి ॥ అతః శబ్దవాదార్థ [illegible] ॥

ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగేన ద్వితీయం పదం వ్యాచష్టే ॥ జ్ఞాతుమితి ॥ ఇచ్ఛా
యాః [illegible] ప్రతీతేఽపి [illegible] ఇత్యర్థః. [illegible]
[illegible] విచారస్య [illegible] జ్ఞానాయ. తథా చ ధర్మజిజ్ఞాసేత్యత్రాపి జ్ఞా
నవిచారరూపం విధేయమ్. విచారః కర్తవ్య ఇత్యర్థ [illegible] ఫలతయా
[illegible] సిద్ధా [illegible] ఇహ ఉపక్రమమాత్రే. అనేనాస్య మాత్రస్య జిజ్ఞా
[illegible] జిజ్ఞాస్య [illegible] నిర్ణయః [illegible]
[illegible] శబ్దమిత్యాగస్య క్రియతే ॥

(౬) సూత్రార్థాః - ఐకశాస్త్ర్యసమర్థనమ్ - అధ్యాయవిభాగనిరూపణమ్

౧౦ మీమాంసా పూర్వభాగజ్ఞాతస్య కర్మణోల్పాస్థిరఫలత్వాదుపరితనభాగావసేయస్య బ్రహ్మజ్ఞానస్యానన్తాక్షయఫలత్వాచ్చ పూర్వవృత్తాత్ కర్మజ్ఞానాదనన్తరం తత ఏవ హేతోర్బ్రహ్మ జ్ఞాతవ్యమిత్యుక్తం భవతి - తదాహ వృత్తికారః - వృత్తాత్ కర్మాధిగమాదనన్తరం బ్రహ్మవివిదిషేతి.

౧౧ వక్ష్యతి చ కర్మబ్రహ్మమీమాంసయోరైకశాస్త్ర్యమ్ - సంహితమేతచ్ఛారీరకం జైమినీయేన షోడశలక్షణేనేతి శాస్త్రైకత్వసిద్ధిరితి - అతః ప్రతిపిపాదయిషితార్థభేదేన షట్కభేదవదధ్యాయభేదవచ్చ పూర్వోత్తరమీమాంసయోర్భేదః - మీమాంసాశాస్త్రమథాతో ధర్మజిజ్ఞాసేత్యారభ్య అనావృత్తిశ్శబ్దాదిత్యేవమన్తం సంగతివిశేషేణ విశిష్టక్రమమ్.

౧౨ తథాహి - ప్రథమం తావత్ స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్య ఇత్యధ్యయనవిధినైవ స్వాధ్యాయ

---

౧౦ అథశబ్దార్థం యోజయతి ॥ మీమాంసేతి ॥ పూర్వవృత్తాదిత్యాది ప్రతిజ్ఞా- అన్యథానుపపాదితమ్ - పూర్వభాగోపరితనభాగయోర్భాష్యం వ్యాఖ్యానస్య క్రమనియమా- [illegible] - తదేతదుభయం వ్యాఖ్యేయస్య తథాత్వే పూర్వం [illegible] - [illegible] - తన్త్రానుసారేణేతి ప్రతిజ్ఞాం వృత్తిగ్రన్థేన సంవాదయతి ॥ తదాహేతి ॥

౧౧ కర్మబ్రహ్మవిషయయో [illegible] ఐకశాస్త్ర్యం చ వృత్తికారో దర్శయతి వక్ష్యతి చేతి ॥ లక్షణమ్ అధ్యాయః - సంహితమ్ - ఏకవాక్యత్వేన వ్యాఖ్యానతయా సంబద్ధమితి భావః - శాస్త్రైక్య [illegible] ప్రతిపాద్య [illegible] ॥ అతః ఏకవాక్యత్వేన వ్యాఖ్యానతయా శాస్త్రైక్యసిద్ధేః ప్రతిపిపాదయిషితః ప్రతిపాదయితుమిష్టః - [illegible] జైమినిః, [illegible] - [illegible] - ద్రవ్యస్వరూపం హి ప్రత్యక్ష [illegible] - [illegible] - [illegible]

బ్రహ్మవిచారపూర్వం [illegible] ॥ మీమాంసేతి ॥ [illegible] ॥

౧౨ ఐకశాస్త్ర్యే కర్మవిచారానన్తరమేవ బ్రహ్మవిచారారమ్భే [illegible]

శబ్దవాచ్య వేదాఖ్యాక్షరరాశిగ్రహణం విధీయతే॥

౧౩ తస్యాధ్యయనం కిం రూపం కథఞ్చ కర్తవ్యమిత్యపేక్షాయా మష్టవర్షం బ్రాహ్మణముపనయీత తమధ్యాపయీతేత్యనేన శ్రావణ్యాం ప్రోష్ఠపద్యాం వా ఉపాకృత్య

తి సాఙ్గసశిరస్క ఇతి ప్రాక్ప్రతిజ్ఞాతసాఙ్గత్వసిద్ధ్యై వేదాధ్యయనకర్తవ్యతాయాం ప్రమాణతయా స్వాధ్యాయవిధిముపన్యస్య తస్యార్థజ్ఞానపర్యన్తత్వనిమిత్తాం బ్రహ్మవిచారారమ్భకతాం (వాదివిప్రతిపత్తినిమిత్తసంశయమ్) వ్యుత్పాదయతి॥ తథాహీతి॥ విచారస్య ప్రమాణపర్యన్తత్వే సిద్ధే వ్యారమ్భణీయత్వసిద్ధిః - అన్యథా అధీత్య స్నాయాదిత్యర్థజ్ఞానే కర్మశేషతయా వినియుక్తే సత్యవహన్త్యవ్రీహివజ్జ్ఞాతవ్యత్వస్యాపి కర్మశేషత్వాదయమాత్మా బ్రహ్మేతి వాక్యస్య బ్రహ్మాత్మైక్యాద్యర్థస్యాప్యర్థాత్ కర్మానుకర్తృతయాఽపి ఇతి జీవస్వరూపపరాణ్యేవ తాని ఇతి తదతిరిక్తప్రమాణికేశ్వరవిచారరూపశాస్త్రస్యానారమ్భణీయతాపత్తేః - తత్ర భాట్టాభిమతాంశ్చతురోర్థాన్ గురుకుమారిలాభిమతమేకఞ్చ సంగ్రహేణ దర్శయతి॥ ప్రథమమితి॥ ప్రథమం తావత్ ప్రథమతోఽవప్రాథమ్యం స్నాతకస్య శాస్త్రస్య సాధనచతుష్టయసిద్ధ్యనుగుణః ఫలితః - శాస్త్రస్యాధిగమయోర్మధ్యదశాపేక్షయా ప్రాథమ్యమ్ - గర్భాష్టమోపనీతస్యాధ్యయనమ్ - అతఏవాష్టవర్షమిత్యుక్తకాలవిశేషోపనయనద్వారాధ్యయనాఙ్గమితి ఫలితమ్ - అనేనోపనయనస్యాధ్యయనాఙ్గత్వం, స్వాధ్యాయవిధివాక్యోపాదానేనాధ్యయనస్య స్వవిధిప్రయుక్తత్వం, మధ్యయనేనేతి నిర్దేశేన సంస్కారవిధిత్వం, మేవకారేణ నియమవిధిత్వం చ ద్యోత్యతే - అక్షరరాశిమాత్రస్య స్వాధ్యాయశబ్దవాచ్యత్వఖ్యాపనాయ వేదాఖ్యశబ్ద - వేదాఖ్యేత్యనేన కృత్స్నాధ్యయనస్య విహితత్వమప్యభిప్రేతమ్ - నహి వైదికశబ్దః స్వాధ్యాయశబ్దార్థః - సాఙ్గావబోధపర్యన్తో విధిరిత్యభిప్రాయేణాక్షరరాశిగ్రహణమిత్యుక్తమ్ - విధేరక్షరగ్రహణపర్యన్తతయా చేత్ [అధీత్య స్నాయాదితి సమావృత్తస] స్నాయాత్ స్నాతస్యార్థజ్ఞానస్య కర్మశేషత్వాభావేన జ్ఞాతవ్యత్వస్యాప్యవహన్త్యవ్రీహ్యాదివత్కర్మశేషత్వాభావేన కర్మానుకర్తృత్వాద్యసిద్ధేర్వేదాన్తానాం సమ్భావనయా తత్త్వలక్షణేశ్వరవిచారరూపశాస్త్రమారమ్భణీయమితి ఫలితమిత్యభిప్రాయః - అయం చార్థోఽధ్యయనమాత్రవత ఇతి వక్ష్యమాణవార్తికప్రతిపత్తిసౌకర్యాయ ప్రదర్శితః॥

౧౩ ప్రాగుక్తం సాఙ్గత్వం చ నాత్ర ప్రతీతమ్, అధ్యాపనవిధిప్రయుక్తత్వాత్ - క్రియాయుక్తతా చ పరిచయశ్చేతి శఙ్కాయామాహ॥ గృహ్ణీతి॥ కిం రూపమ్ - స్వల్పస్వరోచ్చారణరూపం పరతస్వరోచ్చారణరూపం వా, శక్యసక్తిరూపమశక్యసక్తిరూపం వేత్యర్థః - కథమ్ - కిమఙ్గకమ్ - అష్టవర్షత్వముపనయనద్వారాఽధ్యయనశేషః - ద్వాదశాహేన ప్రజాకామం యాజయేదితి వదధ్యాపనప్రయుక్తః - నహి యజనం యాజనవిధిప్రయుక్తమ్ - తత్ర బ్రాహ్మణమిత్యతః శ్రుత్యా గమక శేషముపనయనమష్టవర్షత్వలిఙ్గాత్ తదధ్యయనాఙ్గమ్ - ఉపనీయ ... శ్రుతిస్తు ... వ్యవహారాః పాహి స్మృతి ... రూపా ... అతః ప్రాగుపనయనాత్ ప్రబలమ్ - న చ కర్త్రధికారాయత్త క్రియా ఫలకామనే ... యాననుపనీతస్య ... ఉపనయనాఙ్గమితి వాచ్యమ్ - అతః ... తు సమ్భావనే తస్య సూత్రేణ ... ఉపనయనస్య ... - కర్తర్యేవ ఫలాన్వయః కర్త్రధికా...

యథా విధి । యస్త్వేకం ఛందాంస్యధీయీత యావదుపాస్య ప్రాధ్యాపయేత్ తస్యాచార్యత్వాదిత్యాది [illegible]
యమవిశేషాపాదకత్వాపేక్షితాని విధీయన్తే - ఏవం సత్యస్మిన్ ప్రసూతసదాచార
నిష్ఠాత్మగుణోపేత వేదవిదాచార్యోపనీతస్య వ్రతనియమ విశేషయుక్తస్యాచార్యోచ్
చారణానూచ్చారణరూపముత్తరాత్ర గ్రహణఫలమధ్యయన మిత్యవగమ్యతే॥

౧౪ అధ్యయనం చ స్వాధ్యాయ సంస్కారః - స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్య ఇతి స్వా
ధ్యాయస్య కర్మత్వావగమాత్ - సంస్కారో హి నామ కార్యాన్తరయోగ్యతాకరణమ్ -
సంస్కార్యత్వఞ్చ స్వాధ్యాయస్యయుక్తం, ధర్మార్థకామమోక్షరూప పురుషార్థ
చతుష్టయతత్సాధనావబోధకత్వాజ్జపాదినా స్వరూపేణాపి తత్సాధనత్వాచ్చ ॥

యత్వమితి తన్నివృత్త్యై ఫలస్యాధ్యయనస్య చ సంబన్ధే సత్యధ్యయన ఫలస్య గురుగతత్వ
సంబన్ధాదధ్యాపనాఙ్గత్వమితి శఙ్కా చ నిరస్తా - అన్యోన్యాదపి తేష్వపి స్వాంతేత్యాది
సూత్రవిహితే స్వాధ్యాయే పదే ఫలస్యాధ్యయనాన్వయదర్శనాత్ - అతః కర్తృగామి ప్రా
యత్వం న కర్తుర్న ఫలాన్వయః, కింతు ఫలస్య కర్త్రన్వయ మాత్రమితి తన్నివృత్త్యర్
ర్థమితి ఫలాన్వయోపనిషిద్ధమితి నాచార్యఫలాన్వయః - నదపేక్షదధ్యయనస్య మనుకర్తృ
గామిత్వమ్ - యుక్తిజేప [illegible] ఫలస్యాధ్యయనాన్వయాత్ [illegible]
ఫలస్య కర్తుర్నాన్వయః కర్తృగామిత్వమిత్యాచార్యకస్యాధ్యాపనహేతుత్వాదాత్మనే
పదాప్రాప్త్యా సమానస్యాన్యసూత్రేణ వ్యవహిత ఫలస్య కర్తృగత్వ యోగ్యతాప్యనేన
తద్విధీయత ఇత్యవ్యవహితాన్యస్య [illegible] తదూపనయన స్వాధ్యాయ నాఙ్గత్వం
కర్తృగామిత్వాత్ విరోధితి నాద్యమ్ - ఉత్తరత్ర తు విధేః ప్రత్యక్షాధ్యాపనస్యోపాధ్యాప
నం ప్రత్యఙ్గత్వాభావేప్యుపనయనస్య తదుపకారకత్వమాత్రేణాచార్య కనిష్పాదక
త్వోపపత్తేః - అత ఉపనయన ఫలం నాచార్యాన్వయి న తదధ్యాపనాఙ్గమ్ - [illegible]
తమ సాక మాణవ - నియమాః [illegible] మిత్యాదౌ [illegible]
నియమాః - అనేన విదేశే [illegible] ఇతి వ్యాకృతిత్తి [illegible] మత్వితి [illegible] గాత్.
మాసానర్థ [illegible] నిర్యనే [illegible] ధ్యయన [illegible] సిద్ధిః - ఏవమఙ్గ విధిసహిత ప్రధాన
విధినా కిం ప్రతిపన్నమిత్యత్రాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం సాఙ్గోఽధ్యాయ నిరూపితే - సత్యస్మిన్
త్యాదినా బుధ్జనవిద్యా సముదిత మిత్యాది సూత్రానుసంధానం - ఆచార్యోపనీతస్య -
గురుం శేషణ ముపనయనస్య తామాణవకాశ్చ, యథా [illegible] విశే
షణమస్యాఖ్యం, తద్వత్ [illegible] - వ్రతనియమ విశేషయుక్తస్యేతి ద్యష్టాన్తరణా
త్ - ఆచార్యపదద్వయేన కథమిత్యాకాఙ్క్షా పూరణమ్. ఉభయోరపి పదద్వయోః కిం రూ
పమిత్యాకాఙ్క్షా [illegible] - వరతన్త్రి [illegible] చ్చారణ రూపతా నిర్దిష్టా - అధ్యయనస్వ
తేనసిద్ధమ్ - దృష్టఫలస్య తత్త్వాద్యర్థతయా పఠనాదినా వ్యాప్తిసిద్ధిః -

౧౫ ప్రథమస్య తద్వ్యాఖ్యాం ప్రతిజ్ఞాతం సంస్కార విధిం చ ఉపపాదయతు
మాహ ॥ అధ్యయనం చేతి ॥ కుత ఇత్యత్రాహ ॥ స్వాధ్యాయ ఇతి ॥ స్వాధ్యాయస్య [illegible]
త్వాత్ పూర్వం కార్యం పురుష సంస్కార ఇత్యర్థః - తద్యోగ్యతా హేతుత్వాత్ సంస్కారణ
స్యాధ్యాయస్య తద్రూపం [illegible] ॥ సంస్కారతి ॥ తతః కిమిత్యత్రాహ ॥ సం
స్కార్యత్వమితి ॥ స తస్మాదయుక్తమితీదమిత్యాహ - కుత ఇత్యత్రాహ ॥ ధర్మేతి ॥ చతుష్ట ఇతి

౧౫ ఏవమధ్యయనవిధి ర్యత్రైవర్ణికస్య యథావదక్షరరాశి గ్రహణమాత్రే పర్యవస్యతి- అధ్యయనగృహీతస్య స్వాధ్యాయస్య స్వభావత ఏవ ప్రయోజనవదర్థావబోధకత్వదర్శనాత్ - గృహీతాత్స్వాధ్యాయాదవగమ్యమానాన్ ప్రయోజనవతోऽర్థాన్ పాఠతో దృష్ట్వా తత్స్వరూపప్రకార విశేషనిర్ణయ ఫలవేదవాక్య విచారరూపమీమాంసం

ర్తృజన దేవాఖ్య నిబన్ధస్యానుగతార్థత్వ మూచితః- స్వరూపేణాపి- అర్థజ్ఞానాను ష్ఠానాద్యుపయోగిత్వేऽపీత్యర్థః-అనుష్ఠానశేషం జ్ఞానం, మదృష్టపర్యన్తో౽జపి, త్వధ్యయన సంస్కృతైనైవ; నతు శ్రుతాద్యవగతేనేతి నియమవిధిత్వం చ సిద్ధమ్॥

౧౬ అర్థజ్ఞానపర్యన్తత్వం కిం శబ్దస్యార్థస్య తదుభయాభావత్వాదితి క్వచిత్ ప్రైతన్న్యపథమంతరః ప్రతిపదన్త్యధ్యయనవిధి విస్తరేణ సంహరతి॥ ఏవమితి॥ప్రకారాను ప్రవిష్టానను ప్రవిష్ట మన్త్రాదిప్రాయేణ మన్త్రాదిత్యుక్తమ్- అనను ప్రవిష్టాశ్చ మన్త్రా దయో మన్త్రాదయః - నియమాః పూర్వోక్తాః - అర్థజ్ఞానత్వ్యదాసాయ మాత్రశబ్దః- శబ్దప్రతిపన్నమేవార్థ, తత్రతాత్పర్యంచ పర్యవస్యతీత్యర్థః- సహాధ్యాయవాక్యస్య మం త్రాదిషు నియోగపర్యన్తం, తద్వదితిభావః - అర్థావధారణగ్రహణ పర్యన్తత్వే స్వా ధ్యాయస్యార్థపరత్వ మనాయాసాదవివక్షితార్థత్వం, విధేః పురుషార్థపర్యన్తత్వా భావః, ప్రవర్తకాభావాన్మీమాంసా నారమ్భణీయత్వం చ స్యాదితి త్రివిధానుపపత్తిమా లామర్థ ధీపర్యన్తతాం తన్నిమిత్తాం బ్రహ్మవిచారానారమ్భ శఙ్కాం చ ప్రత్యస్య స్వ తన్త్ర్యం మాత్రవ్యాఖ్యానరూపా శాస్త్రీయ మపి దర్శయతి॥ అధ్యయనేత్యాదినా॥ స్వ భావత ఇత్యవివక్షితార్థత్వ పరిహారః- పాఠప్రయోజన పర్యవసానం త్వన్యతః, పరంపరయా చేదస్తు తే వృత్తిత్వభిప్రాయేణ ప్రయోజన విరహం పరిహరతి ప్ర యోజన వదర్థశబ్దః- స్వర్గమోక్షాది ప్రయోజనవన్తోऽర్థా యజ్ఞోపాసనాదయః- పూ ర్వం ప్రతిపన్నాః - పశ్చాత్తన్నిమిత్తా పాఠప్రవృత్తిః-అపాతప్రతీతానపి ప్ర యోజనవత్త్వేన ప్రతీతిసిద్ధ్యర్థం ప్రయోజనవతోऽర్థానితి పునఃకీర్తనమ్ - తత్రాపి గృహీతత్వమ్- సాఙ్గాధ్యయనగృహీతత్వాదిత్యర్థః- అవగమ్యమానాన్ దృష్ట్వా- అవగ తత్వం దృష్ట్వా - స్వరూపమాత్ర - ప్రకారోऽఙ్గమ్ - పూర్వపక్షిత రూపాద్విశేషః- వాక్య తదాతివ్యాప్త్యర్థం శాస్త్రితత్వంవిచారః- నిర్ణయః ఫలమ్- స్వయమేవ- అధీతవేదత్వే నతి పురుషత్వాద్వేదాత్ప్రాగేవ ప్రవర్తతే, నతు విధినాన్యథా- అనేన ప్రవర్త కాభావాదనారమ్భః పరిహృతః - శ్రుతౌ స్మృతౌ చాధ్యయనశబ్దస్య తుల్యార్థతయా స్మృ త్యన్తరోక్త్యైకల్పనమనర్థకమ్- శ్రుతిర్వాపి వేదమధీత్యాభిసమావృత్యేతి- సాఙ్గస్తత్త్వ స్యాపి నోపపద్యా గ్రహాణ్ణాదరిత శ్రవణస్యాపి విధిరవపత్రపదః - తాన్యత్ర త్యయ స్యానన్తర్యత్వ విధాయ కాలత్వపరః- నత్వనన్తర్యపరః- స్నాతస్యాపి శ్రీవణం ఘటతే - శ్రీవయమితి వ్యవహరణవ్యాపారాత్ - వహోऽధ్యాహారణాదిరనుష్ఠానోపకారో ఫః- అధ్యయనవిధిప్రయుక్తానాం తన్నిమిత్తానివృత్తేః - విత్తభాష్యత్వాత్ గురోః ఫల మితిచేన్, మానవత్వేన తన్మాత్రహితైషితయా దనుష్ఠానోపపత్తేః-నచతన్మిమాంసా సాఙ్గోపాఙ్గమ్ - మాన జిజ్ఞాసయా స్వయం ప్రతిపాదయితవ్యాదపానేక త్వా త్- నచహితైషితా వ్యాదనుష్ఠానేऽవకాశ్రయవిరోధః- నహి ద్రవ్యామితదవ్యాది

సాత్రయణే అధికారేడః పురుషస్స్వయమేవ ప్రవర్తతే- తత్ర కర్మవిధిస్వరూపే నిరూపి
తే కర్మణామల్పాస్థిరఫలత్వం దృష్ట్వా అధ్యయనగృహీతస్వాధ్యాయైకదేశోపనిష
ద్వాక్యేషు చామృతత్వరూపానన్తస్థిరఫలాపాతప్రతీతేస్తన్నిర్ణయఫలవేదాన్తవాక్యవి
చారరూపశారీరకమీమాంసాయామధికరోతి॥

౧౮. తథా చ వేదాన్తవాక్యాని కేవలకర్మఫలస్య క్షయిత్వం బ్రహ్మజ్ఞానస్యాక్షయ
ఫలత్వంచ దర్శయన్తి, తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే। ఏవమేవాముత్ర పుణ్య
చితో లోకః క్షీయతే, అన్తవదేవాస్య తద్భవతి, నహ్యధ్రువైః ప్రాప్యతే, ప్లవా
హ్యేతే అదృఢా యజ్ఞరూపాః, పరీక్ష్యలోకాన్ కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణో నిర్వే
దమాయాన్నాస్త్యకృతః కృతేన। తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభిగచ్ఛేత్ సమిత్పాణి
శ్శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠమ్॥ తస్మై స విద్వానుపసన్నాయ సమ్యక్ ప్రశాన్తచిత్తాయ శ
మాన్వితాయ। యేనాక్షరం పురుషం వేద సత్యం ప్రోవాచ తాం తత్త్వతో బ్రహ్మవిద్యామ్.
బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్, న పునర్మృత్యవే తదేకం పశ్యతి న పశ్యో మృత్యుం పశ్యతి,

---

త్యాదిభిర్విప్రతిపన్నైస్తైస్సమానపదత్వాత్ - ప్రకృష్టపుణ్యానాం దీనాం త్రైవర్ణికాధికా
రోపనయనానన్తరాధ్యయనసాపేక్షత్వాత్- అతో రాగతః ప్రవృత్త్యుపపత్తిః - వేద
వాక్యవిచారరూపకత్వేన వాక్యార్థత్వమైకవాక్యత్వాన్నైత్యంచ సిద్ధమిత్యభిప్రాయః- ఏవముక్త
కథం ప్రాప్తావధ్యయనమిత్యత్రాహ॥ తత్రేతి॥ నిరూపితే- కర్మస్వరూపమేవ నిరూ
పితమ్ ఆవృత్తివిధానాదేవాల్పాస్థిరఫలత్వం ఫలితమితి భావః - యద్వా కర్మనిరూపితం
నశ్వరాధ్యవరదేవతా, తజ్జ్ఞానసహితం ఫలమ్యనన్త్యమితి భావః - అన్నపానస్యాదో
ధవతీత్యనుషక్తికఫలత్వాదామాయాద్యమృతత్వరూపశబ్దైః - స్వాధ్యాయమీమాంసాపి
యోగ్యతానవద్యాదిశబ్దాదుభయసాధారణాః - ఉపనిషదాద్యస్తు సాధారణాః- ఏవ
మర్థాత్ప్రయమముపపాదితమ్॥

౧౮. ఆపాతధీజనకవాక్యాని దర్శయతి॥ తథా చేతి॥ యథామాత్రం వాక్యార్థకథనం,
గతార్థః- క్షయఫలత్వపరవాక్యప్రదానం క్వచిన్నిర్గతార్థం సంవాదదర్శనా
దన్తస్తరాణామపి శ్రద్ధేయత్వాయ- లోకశ్చిత ఇతి లోకః ఫలమ్- ఫలదాన్తరాన్తవత్త్వము
క్తమ్- అన్తవదితివాక్యం కేవలకర్మపరమ్- అపదిశ్యేతి ప్రకృతమ్ - ధ్రువఫలా
సాధనత్వమాహ॥ నహీతి॥ ధ్రువంతదితివాక్యశేషః- తదుపపాదయతి॥ ప్లవాహీతి॥ ఇ
తి కర్మఫలక్షయిత్వపరాణి- అథోభయపరమ్, పరీక్ష్యేతి- బ్రాహ్మణః- బ్రహ్మవేదః- తద
ధికారిత్వాత్- యజ్ఞాద్యపేక్షమ్- సమిత్పాణిః- అకృతః పరః పురుషః- ఇతరథాప్యా
ర్థః - ఏవమేనియమవిధిః - శ్రోత్రియం శ్రుతవేదాన్తమ్ - బ్రహ్మనిష్ఠం బ్రహ్మసాక్షాత్కా
రిణమ్- శమదమశ్రవణాదయః కర్మాణ్యత్ర సాధనమాత్రపరాః- నత్వత్రత్యాన్తరా
త్వరతరణిషడయ ప్రాణిగ్యత్వాగః- సహినిరూపయిష్యతే- అక్షరం సత్యం స్వరూప
లోగుణత్వాద్విశేషమితి విదితావ్యస్మృతిః - ప్రోవాచ ప్రబ్రూయాత్ - తత్త్వేనేత్యుక్తి
ముక్తిబోధాలిట్ - అథానన్తస్థిరఫలవాక్యాని- బ్రహ్మవిదితివాక్యానన్త్యంసిద్ధమ్ - యద
తో వాచ ఇతిహి ప్రకరణమ్- న పునరిత్యాదికం మృత్యుపాప్రత్యవృత్తిపరమ్- నపశ్యో
కం మోక్షసుఖానామితిహి న పశ్యఇత్యనన్తరం హ్రియతే - పశ్యతీత్యుక్తే

ఫలత్వారాధ్యత్వాత్, తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి। నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యతే, పృథగాత్మానం ప్రేరితారం చ మత్వా జుష్టస్తతస్తేనామృతత్వమేతీత్యాదిని॥

౧౭ నను చ సాఙ్గవేదాధ్యయనాదేవ కర్మణాం స్వర్గాదిఫలత్వం స్వర్గాదీనాం చ క్షయిత్వం బ్రహ్మోపాసనస్యామృతత్వఫలత్వం చ జ్ఞాయత ఏవ - అనన్తరం ముముక్షుత్వోత్పత్తౌ బ్రహ్మజిజ్ఞాసాయామేవ ప్రవర్తతామ్ - కిమర్థం ధర్మవిచారాపేక్షా - ఏవం తర్హి కారీర కర్మాదీనాం సామాన్యాదపి న ప్రవర్తతామ్ - సాఙ్గాధ్యయనాదేవ కృత్స్నస్య జ్ఞాతత్వాత్ - తత్త్వాత్, అథాతశ్శ్రుతిర్ద్వయత ఏవ, తథాపి న్యాయానుగృహీతస్య వాక్యస్యార్థనిర్ణాయకత్వాదాపాతప్రతీతో ఽర్థః సంశయవిపర్యయౌ నాతివర్తతే, అతస్తన్నిర్ణయాయ వేదాన్తవాక్యవిచారః కర్తవ్య ఇతి చేత్, తర్హి ధర్మవిచారో ఽపి కర్తవ్య ఇతి పశ్యతు భవాన్॥

లఘుపూర్వపక్షః.

---

౧ నను చ బ్రహ్మజిజ్ఞాసాయాం యదవనియమేనాపేక్షితే తదేవ పూర్వవృత్తం వక్తవ్యమ్ - న ధర్మవిచారాపేక్షా బ్రహ్మజిజ్ఞాసాయాః - అధీతవేదాన్తస్యానధిగతకర్మణో ఽపి వేదాన్తవాక్యార్థవిచారోపపత్తేః - కర్మాఙ్గాశ్రయాణ్యుద్గీథాద్యుపాసనాని స్వతన్త్రాణ్యపి సన్త్రి

కర్మేతి - స్వర్గాదికర్మావశ్యః - పరిహార్యత్వాత్ - తమేవమిత్యుపాయాన్తరనివృత్తిః - శ్రుత్వా జ్ఞానస్యోపాయత్వం పృథగితి - జుష్టః - ప్రీతివిషయీకృతః॥

౧౭ ఉదాహృతవాక్యమాత్రత్వం ప్రశ్నోదయతి॥ నను చేతి। క్షయిఫలత్వజ్ఞానాయ హి కర్మవిచారః - తచ్చాఙ్గాధ్యయనసిద్ధమిత్యనన్తఫలత్వోక్తేస్తదేవ జిజ్ఞాస్యమితి భావ్యమ్ - ఏవం తర్హి - ఉదాహృతవాక్యత్వప్తోనిచేత్ - కృత్స్నస్య - బ్రహ్మణో ఽపీతి భావః - సత్య మిత్యాపాతప్రతీతావప్యుపగమః, విచారనైరపేక్ష్యానభ్యుపగమః - అన్వయా వివాక్యస్య గత్యాల్పాస్థిరఫలదానాశ్రుతాదికమైత్యాద్యనుదినత్యనిత్యత్వాదధిక్యసంశయా-

వ్యనతివృత్తిః - భవాన్ అనుదాహృతాన్యపి తద్వాక్యాన్తరజిజ్ఞాసుః - అతోయ్యగ్ర హాత్, అపాదనోఽనుమత్యాతా అథా మేతాధికం పూర్వభాగ ఽపిపశ్యత్యర్థః - ఉదాహృతవాక్యైస్సృష్టిశ్రుతేర్దాన్ - అనుదాహృతైరత్సృష్టిశ్రుత్యాప్రత్యాపిస్యాత్ - సాస్త్రనస్తావిరుద్ధార్థాధియశ్చ యత్ర తుల్యేతి విచారత్వమపిష్టమిత్యుక్తం భవతి॥

లఘుపూర్వపక్షః.

---

౧ కర్మణః ఫలత్వారాధనాయ నిరూప్యత్వముక్తమ్ - అథశ్వరూపేణోపాదానాయ నిరూప్యత్వముపపాదయితుం నియమేనాపేక్షితత్వముఖేన చోదయతి॥ నను చేతి॥ ప్రథమ ఏవ కార్యో పేక్షితద్వత్వత్వజ్ఞానాయ - ద్వితీయస్త్వనపేక్షితత్వపూర్వవృత్తత్వత్వదాపాయ - తతః కిమిత్యత్రాహ॥ న ధర్మేతి॥ కుత ఇత్యత్రాహ॥ అధీతేతి॥ వేదాన్తమాత్రాధ్యయనశక్తైర్వాపాతప్రతీతేత్యర్థః - యద్వాక్యశ్రుతాన్యధ్యయనో ఽపి శ్రుత్యాదిత్యుత్తరత్రాపేక్షోత్పత్తైరితి - తదా ఽపేక్షితాం కస్యాపి వృద్ధితత్త్వబుద్ధి రితి భావః: కన్యాతే॥ కర్మేతి॥ ఉపాస్త్రానోద్గీథ ఉపాధారో ఽప్రపన్నధనాద్యయ సాఙ్గ

తదనధిగత కర్మణో న శక్యం కర్తుమితి చేత్, తదనభిజ్ఞో భవాన్ శారీరక శాస్త్రవిజ్ఞానస్య. అస్మిన్ హి శాస్త్రే అనాద్యవిద్యాకృతవివిధభేదదర్శన నిమిత్త జన్మజరామరణాదిసాంసారికదుఃఖసాగర నిమగ్నస్య నిఖిలదుఃఖమూల మిథ్యాజ్ఞాననిబర్హణాయాత్మైకత్వ విజ్ఞానం ప్రతిపిపాదయిషితమ్. అస్య హి భేదావలమ్బి కర్మజ్ఞానం క్వోపయుజ్యతే. ప్రత్యుత విరుద్ధమేవ. ఉద్గీథాది విచారస్తు కర్మశేషభూత ఏవ. జ్ఞానరూపత్వావిశేషాదిహైవ క్రియతే. న తు సాక్షాత్ప్రసక్తః. అతో యత్ప్రధానం శాస్త్రం తదపేక్షితమేవ పూర్వవృత్తం కిమపి వక్తవ్యమ్॥

౨ బాఢమ్. తదపేక్షితశ్చ కర్మవిజ్ఞానమేవ. కర్మసముచ్చితాజ్జ్ఞానాదపవర్గశ్రుతేః. వక్ష్యతి చ, సర్వాపేక్షా చ యజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవదితి. అపేక్షితేషు కర్మస్వజ్ఞాతేషు కేన సముచ్చయః కేన నేతి విభాగో న శక్యతే జ్ఞాతుమ్. అతస్తదేవ పూర్వవృత్తమ్॥

పఞ్చమేఽపి ద్వితీయ ఉద్గీథః - ఉపాసనస్య కర్మాఙ్గత్వాత్ప్రతీత్యపాయాత్ప్రయోజనః - హేతుగర్భమిదమశక్యత్వే - సోపాలమ్భం ప్రతివక్తి ॥ అనభిజ్ఞ ఇతి॥ ప్రయోజనప్రతిపాద్యం జ్ఞాతం న వేత్సీత్యర్థః - తత్క్రమిత్యత్రాహ ॥ అస్మిన్నితి ॥ జ్ఞాతృజ్ఞేయజ్ఞానరూపో భేదః - అనాద్యనాదిరయం వివిధః - సోఽవిద్యాకృతః - అనవస్థాకారణవాదోఽనాదిశబ్దేన - అవిద్యాభేదదర్శనహేతుక జన్మజరాదినిరన్తరనియతత్వాద్ దుఃఖసాగరశబ్దః - మిథ్యాజ్ఞానం భ్రాన్తిజ్ఞానమ్ - మిథ్యాభూతాజ్ఞానం వా - జ్ఞాననివర్త్యత్వాద్ మిథ్యాత్వోక్తిః - ఆత్మైకత్వజ్ఞానమ్ - ఆత్మైకత్వజ్ఞానం హి తద్భేదభ్రమనివర్తకం న కర్మాదీత్యర్థః - కర్మజ్ఞానస్యాపి - జ్ఞానోత్పత్తిద్వారేణానుగ్రాహకత్వమేవ నాస్తీత్యర్థః - ప్రత్యుత భేదావలమ్బిత్వాద్విరోధః - ఉద్గీథాదిధియాం మోక్షోపదర్శనాద్ బ్రహ్మవిద్యాపేక్షితాః, అతస్తాద్విశేషతద్భవనం సాక్షాత్ప్రసక్తమిత్యత్రాహ ॥ ఉద్గీథ ॥ కుత ఇతి చేత్ త్యత్రాహ ॥ జ్ఞానేతి ॥ తుశబ్దః ప్రాగుక్తవ్యావర్తకః - ప్రసక్తిమాత్రేణ న పూర్వవృత్తం, కింతు ప్రధానాపేక్షితమేవేత్యర్థః -

౩ అత్ర సిద్ధాన్తీ ప్రాహ ॥ బాఢమితి ॥ సిద్ధాన్తిన ఇవేదం సత్ప్రతిజ్ఞాయః - అఙ్గతోఽప్యవగమసామర్థ్యాత్ - పూర్వం తదాధిక్యం, కర్మణాం శ్రుతేస్సిద్ధ్యర్థత్వాత్ - బాఢమితినియమాపేక్షితత్వవృత్తిత్వే సంమతిః - సకర్తృత్వప్రతిపత్తిః - కిం నియమాపేక్షితమిత్యత్రాహ ॥ తదితి ॥ త్వదనభిమతమేవేతి భావః - కుత ఇత్యత్రాహ ॥ కర్మేతి ॥ శ్రుతిశ్చ యతే నేత్యాదిః - సముచ్చయస్సంబద్ధమాత్రమ్ - స ప్రతిపాదక సముచ్చయో - తతః కిమిత్యత్రాహ ॥ అపేక్షితేతి ॥ ప్రధానప్రతిపత్తౌ సహకార్యర్థం తదభావః - నిగమయతి ॥ అత ఇతి ॥ సముచ్చయప్రతిపత్తావలమ్బ్య పార్థక్యశ్శోధయతి, బాఢమిత్యాదినా, ఇతి సిద్ధాన్త్యభిప్రాయః - తదా సముచ్చయప్రకారస్తు ఉక్తయ ద్యోత నిశ్చితః - ప్రతిపత్తివిద్యాం తద్విద్యాం వేత్యాదిః - తః ప్రతిపాద్యసముచ్చయో - జ్ఞానోత్పత్తేః ప్రాగభావస్య తదపేక్షకత్వాత్ - ఉక్తపూర్వవత్ - యద్యపి న ప్రయోజకమేతత్ కర్మధియః పూర్వవృత్తత్వమనభిమతం, తథాపి తదభిమతం కర్మానుష్ఠానం తదపేక్షితత్వముపేత్య పార్శ్వస్థేన వాదయతా పూర్వవృత్తత్వమపాకృతమితి నిగమగ్రన్థావిరోధః ॥

౩ నైతద్యుక్తం సకలవిశేష ప్రత్యనీక చిన్మాత్ర బ్రహ్మ విజ్ఞానాదేవ అవిద్యానివృత్తేః- అవిద్యానివృత్తి రేవహి మోక్షః- వర్ణాశ్రమ విశేషసాధ్యసాధనేతికర్తవ్యతాద్యనన్త వికల్పాస్పదం కర్మ సకలభేదదర్శననివృత్తి రూపాజ్ఞాననివృత్తేః కథమివ సాధనం భవేత్॥

౪ శ్రుతయశ్చ, కర్మణామనిత్యఫలత్వేన మోక్షవిరోధిత్వం జ్ఞానస్యైవ మోక్షసాధనత్వఞ్చ దర్శయన్తి, అన్తవదేవాస్య తద్భవతి, తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే, బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్, బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి, తమేవ విదిత్వా ఽతిమృత్యుమేతీత్యాద్యాః॥

౫ యదపి చేదముక్తం, యజ్ఞాది కర్మాపేక్షా విద్యేతి- తదప్యు విరోధాద్యుపేక్షిత పర్యాలోచన యా చాన్తఃకరణవైర్మల్యద్వారేణ వివిదిషోత్పత్తౌ ఉపయుజ్యతే- నతూత్పత్తౌ- వివిదిషన్తీతి శ్రవణాత్- వివిదిషాయాం జాతాయాం జ్ఞానోత్పత్తౌ శమాదీనా

---

౩ దూషణాదిం ప్రతిపాదయతి॥ నైతదితి॥ కథముపయుక్తత్వమిత్యపేక్షాయాం కర్మణో మోక్షసాధనత్వే సంభావితం కృత్స్నం ప్రకారం దూషయిష్యన్ కిం సముచ్చయత్వేన సహ ప్రధానతయా ఽన్యథా వా అపేక్షితః, ఉత సముచ్చయః బ్రహ్మసంబన్ధమాత్ర పరత్వం విద్యా శేషత్వేనాఙ్గతయా సముచ్చయో ఽభిధీయత ఇతి వికల్పమభిప్రేత్య సమిధమేతస్య సాధ్యద్విత్వం సాధనద్విత్వం చ ప్రసక్తద్వయేన వ్యుదస్యతి॥ సకలేత్యాదినా॥ సకలభేదాః సజాతీయ విజాతీయ స్వగతాః- తేషాం ప్రత్యనీకమ్- సర్పాదీనాం రజ్జువత్- మాత్రచావిద్యానివృత్తి రూపభేదవ్యావృత్తిః- కర్మసాధ్యాభిమత ప్రతిబన్ధ నివృత్తేర్జ్ఞాన సాధ్యత్వస్యైతమేవ విదిత్వాతి మృత్యుమేతీత్యాదిభిః ప్రతిపాదనాన్న సాధనద్విత్వమిత్యర్థః- నివృత్తి రేవ ప్రతిబన్ధనివృత్తే నిత్యప్రాప్తస్య ప్రాప్తిర్న సాధ్యేతి భావః- తతః కిమిత్యపేక్షాయాం కర్మణో మోక్ష విరోధిత్వం ప్రత్యుత విరుద్ధమేవేతి ప్రాగుక్తం వివృణోతి॥ వర్ణేతి॥ అధికస్త్రోవిశిష్టాదిపరః॥ భేదదర్శన నివృత్తిరూపేతి॥ కారణాజ్ఞాన నివృత్తిః కార్యాజ్ఞాన నివృత్తిర్నిత్యత్వరూపా- కథమివ- నకథంచిత్.

౪ శ్రౌతోపోద్బలనతర్కబాధ్యమిత్యర్థః॥ శ్రుతయశ్చేతి॥ పూర్వం సత్తువిరోధ ఉక్తః- అనిత్యఫలత్వేనేతి ఫలద్వారా విరోధః- అన్తవదితి బహూనాం బహుకాలానుష్ఠితానామప్యన్తవత్త్వమ్- తద్యథేతి ఫలద్వారకం దర్శితమ్- జ్ఞానస్యోపాయత్వం, ప్రాప్త్యప్రాప్యభేదవిరహః, ప్రతిబన్ధనివృత్తి రేవసాధ్యత్వ, ముపాయాన్తరనిషేధశ్చ, బ్రహ్మవిదిత్యాది వాక్యైస్సిద్ధ్యతి - ఏవం తర్హ్యనుగృహీతస్ఫుటాభానేతి ప్రత్యనుగుణా విద్యాఽవిద్యాంచేతి ప్రతిధ్వని భావః.

౫ అథ యజ్ఞాది ప్రతీక్షాయాః కర్మాపేక్షత్వపరతాం వ్యుదస్యతి॥ యదపీతి॥ యజ్ఞాది కర్మాపేక్షా విద్యేతి వచనస్య కర్మసు ప్రధానతయా వాఽఙ్గతయా వా యత్కర్మాపేక్షిత ముక్తం తస్యైవ వానసామన్తాకుట్యాత్పశ్యన్నేవ శ్రవణాచ్చ మనశ్శుద్ధి ద్వారేణోపాయత్వమిత్యర్థః- సముచ్చయ ప్రతిపాదకతాం వ్యుదాస్య సహత్వే ఫలం కర్మో మోక్షపరః- అఙ్గత్వపరతాం వ్యుదాస్య శేషత్వే వేదనపరః- వివిదిషన్తీత్యభిధానే ఫలేతివచనాత్ దితి శబ్దయోః ప్రథమమితి కర్తవ్యతాత్వేన జ్ఞానోత్పత్త్యుపాయతాం వ్యుదస్యతి, వివిదిషాయామితి॥ శమాదీనామపి- నివృత్తిరూపాణామపి ప్రవృత్తిరూపో యజ్ఞాది

ముమాత్రతద్రూపాయతాం శ్రుతిరేవాహ, శాన్తోదాన్త ఉపరతస్తితిక్షుస్సమాహితో భూత్వాఽఽత్మన్యేవాత్మానం పశ్యతీతి॥

౬ తదేవం జన్మాన్తరశతానుష్ఠితానన్త పుణ్యసంచిత ఫలవిశేష కర్మాద్యుదితకరు యస్య వివిదిషోత్పత్తౌ పశ్చాత్ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్, సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ, నిష్కళం నిష్క్రియం శాన్తమ్, అయమాత్మా బ్రహ్మ, తత్త్వమసీత్యాది వాక్యజన్యజ్ఞానాదవిద్యానివర్తతే॥

౭ వాక్యార్థజ్ఞానోపయోగీని చ శ్రవణమనననిదిధ్యాసనాని - శ్రవణం నామ వేదాన్తవాక్యానాం తాత్పర్యనిర్ణయానుకూలవ్యాపారః... ఆచార్యస్యోపదేశాద్ అర్థగ్రహణమ్ - ఏవమాచార్యోపదిష్టస్యార్థస్య స్వాత్మన్యేవ మేవ యుక్తమితి హేతుభిః శ్రుత్యనుకూలైః మననమ్ - ఏతద్విరోధ్యనాది భేదవాసనానిరసనాయ స్వాత్మార్థస్య సతత భావనా నిదిధ్యాసనమ్ - శ్రవణాదిభిర్నిరస్తసమస్తభేదవాసనస్య వాక్యార్థజ్ఞానమవిద్యాం నివర్తయతీత్యేవం యావచ్ఛ్రవణాద్యపేక్షితమేవ పూర్వవృత్తం వక్తవ్యమ్॥

౮ తచ్చ నిత్యానిత్యవస్తువివేకశ్శమదమాదిసాధనసమ్పది రాముత్రఫల...

త్యాగో ముముక్షుత్వమిత్యేవం సాధనచతుష్టయ ఇతిభావః - వివిదిషన్తీతి శబ్దస్వారస్యం భజ్ఞాత్వాయ విరో... విలమ్బేన తుల్యత్వాదవాన్తరకల్ప ఇత్యభిప్రేత్య శ్రుతిరేవేత్యుక్తమ్ - శ్రుత్యాగో శ్రుతిపత్తిః - ఇత్యాద్యర్థమపేక్షిత్వేప్యేకత్ర కర్మత్వాద్యతే, తమాదిత్రియం ఇత్యత్రో... అన్తరఙ్గేతి కర్మాపేక్షాజ్ఞానస్య చాధ్యాత్మ వ్యవహారోత్పన్నాయామవిద్యా యాం జ్ఞానోత్పత్తౌ తమాద్యపేక్షిత మితిబదన్తరఙ్గమితిభావః -

౬ అథవివిదిషార్థం కర్మజ్ఞానంపూర్వవృత్తం స్యాదితి తత్రాన్తరత్వదసత్వ జ్ఞానోత్పత్తౌ కరణత్వం త్వదస్యేతి॥ తదేవమిత్యాదినా॥ ఇదం సంభవతీతి నిరస్యతే - తత్రైవ్యపేతమితి - ఉక్తోపపత్తిభిస్సముచ్చయేన తత్త్వనశేతి కర్తవ్యతాత్వేఽనుపపన్న ఇత్యర్థః - ఇత్యార్థం తజ్జ్ఞానస్యాస్మిన్ జన్మని సంపాద్యత్వాభావా నాగా జన్మాన్తర శబ్దః - అనేక జన్మసంసిద్ధ్యపేక్షత్వేనే హజన్మన్యననుష్ఠేయత్వ తజ్జ్ఞాత్వాదాయాయితి కర్మణః కార్యకల్పనం హి కారణమితిభావః - స్వర్గాది శ్రవదసుఖమిత్యాధ్యాత్మమిత్యత్రాహ॥ అనన్త సంహితేతి॥ వృదితకషాయస్య - వృదితపాపస్య - సదేవేతి కారణవాక్యమ్ - స త్యాది శోధకమ్ - వ్యావృత్తి వైశద్యాయనిష్కళ మిత్యాది - విశ్వవాక్య మయమాత్మేతి - తాత్పర్యలిఙ్గోపష్కలంతత్త్వమితి - వాక్యమత్రో విశేషత్వాత్సిద్ధిః - వాక్యం కరణమ్ - సకర్త్రర్థః -

౭ నిదిధ్యాసన విధౌ యస్యాయం శబ్దోక్తః॥ వాక్యార్థేతి॥ అవైయర్థ్యజ్ఞాపనాయ వాక్యే తత్ శ్రవణమితి విద్యాశ్రుతిసాధనాని విద్యానిష్పాదనానీత్యర్థః - తతః సముచ్చయాత్ జ్ఞానా యోగానుపపన్నత్వాత్ - ఏవం రూపస్య - జన్మని పూర్వోక్తా నపేక్ష వాక్యార్థజ్ఞానోపక్రమ సాగరస్య.

౮ తచ్చేతిమిత్యత్రాహ॥ తచ్చేతి సాధనచతుష్టయస్యాపి తత్త్వోపయుక్తత్వాదాహ

గతి సాఙ్గోపాయ ముముక్షుత్వం చేత్యేతత్ సాధనచతుష్టయమ్-అనేనవినాజిజ్ఞాసానుపపత్తేః-
అర్థస్వభావాదేవేదమపూర్వవృత్తమితిజ్ఞాయతే॥

౮ ఏతదుక్తం భవతి-బ్రహ్మస్వరూపాచ్ఛాదికా విద్యామూలమపారమార్థికం భేద దర్శనమేవ బన్ధమూలమ్-బన్ధశ్చాపారమార్థికః-సదసమూలో పారమార్థికత్వాదేవ జ్ఞానే నైవనివర్త్యతే-నివర్తకఞ్చజ్ఞానం తత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యమ్-తస్యైతస్యవాక్యజన్యజ్ఞా నస్యస్వరూపోత్పత్తౌ కార్యకారిత్వ నాంనోపయోగః- వివిదిషాయామేవతు కర్మణా ముపయోగః- సదసామూల రజస్తమోనిబర్హణద్వారేణ సత్త్వవృద్ధ్యాభవతీతి ముపయోగమభిప్రేత్యశ్రుత్యా వివిదిషన్తీత్యుక్తమితి- అతఃకర్మజ్ఞానస్యానుపయో గాదుక్తమేవసాధన చతుష్టయం పూర్వవృత్త మితివక్తవ్యమ్॥

లఘుసిద్ధాన్తః-

౧ అత్రోచ్యతే-యదుక్తమవిద్యానివృత్తిరేవ మోక్షః, సా చ బ్రహ్మవిజ్ఞానాదేవ

ఇత్యర్థమాహ॥ అనేనేతి॥ నిత్యానిత్యవివేకాన్నిత్యేచ్ఛా, అనిత్యవిరాగశ్చ, తదుపయో గిశమాదిరితి, కథమనేన వినాజిజ్ఞాసేతి భావః- శమాదికం వృత్తమస్తు కర్మాపేక్షిత మస్త్వితి శఙ్కాయామాహ॥ అర్థస్వభావాదేవేతి॥ అయోగవ్యవచ్ఛేదహేతు రర్థస్వ భావ ఏవాన్యయోగవ్యవచ్ఛేదస్యాపి హేతురిత్యర్థః- శమాదికంహినివృత్తిరూపత్వాత్కర్త్ర పేక్షితమ్- కర్మణో భిదావలమ్బిత్వం జ్ఞానస్యకర్మానపేక్షత్వంచేతి జ్ఞానకర్మ ణోరర్థస్వభావాగత్యా.

౯ కథం వినేష ప్రత్యనీకేఽభ్యాసః, కథం తన్నివృత్తౌ కర్మానపేక్షా, కథం వా మాలిన్యనైర్మల్యే, తస్యార్థస్వభావ ఇత్యాశఙ్కాయాముక్తం సంకలయ్య దర్శయతి॥ ఏతదుక్తమితి॥ స్వరూపతిరోధాయకః - భేదదర్శన మేవ-న సత్యం కిమపి- తథా సతి హి కర్మాపేక్షా- తతః కిం బన్ధస్య జ్ఞానమాత్రనివర్త్యత్వ ఇత్యత్రాహ॥ బన్ధశ్చేతి॥ అపారమార్థికోఽవిద్యాకార్యభేదదర్శనకార్యత్వాదిత్యర్థః- తతః కిమిత్యత్రాహ॥ నచేతి॥ సమూలః- అవిద్యాభేదదర్శనసహితః- జ్ఞానేనైవ- న తు కర్మణా- న హి సర్పభ్రమనివృత్తౌ రజ్జ్వాదిః కర్మాపేక్షా- ఏవం సముచ్చయనిరాసః- అథ కరణత్వం కృదన్తస్యాభినివర్తకంచేతి॥ తస్య కర్మానపేక్షస్య- ఏకస్య- అద్వితీయ స్య- తత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యత్వమ్- కార్యంబన్ధనివృత్తిః- తత్రకర్మోపయోగ ఇత్యత ఆహ॥ వివి దిషాయామేవేతి॥ శ్రుతిశ్రుతివివిదిషన్తీత్యాయామేవేతి భావః- సదా కథమిత్యత్రాహ॥ సదేతి॥ నైవం శ్రుతమిత్యత్రాహ॥ ఇతీదమితి॥ వస్తువిరోధాదిభిః కరణేతికర్తవ్యతాత్వాయో గాదిమం వివిదిషోపయోగమభిప్రేత్యోక్తమిత్యర్థః- ప్రకృతముపసంహరతి॥ అ త ఇతి॥ అతః- వాక్యార్థముపాదాయార్థంచ కర్మజ్ఞానస్యానపేక్షితత్వాదిత్యర్థః- అత్రవ్యా ఖ్యాతార ఆహుః- విరోధాత్ప్రమాణత్వాత్ఫలత్వాత్ప్రయోజనాత్। జ్ఞానమాత్రస్య హేతుత్వశ్రుతేః స్యాద్ధర్మ్యతోఽపి చ। శమాద్యఙ్గతామ్నానాన్న హి కర్మసముచ్చయః। శ్రవణాది క్రమాన్నిత్యవాక్యజ్ఞాధీర్విమోచికేతి.

లఘుసిద్ధాన్తః:

౧ అస్మిన్ పూర్వపక్షే సిద్ధాన్త ఉచ్యత ఇత్యాహ॥ అత్రేతి॥ సాధ్యసాధన ద్వైత్వనిరాసముఖ్యేనాగమేన శ్రుతివక్తి యదితి॥ తదాహ స్మృతమిత్యత్రాహ॥ అవిద్యేతి॥

భవతీతి - తదభ్యుపగమ్యతే - అవిద్యానివర్తకం వేదాన్తవాక్యైర్విధిత్సితం జ్ఞానం కిం రూపమితి వాచనీయమ్ - కిం వాక్యాద్వాక్యార్థజ్ఞానమాత్రం, ఉత తస్మాదుపాసనా సాక్షాత్కారం జ్ఞానమితి॥

౨ నతావద్వాక్యజన్యం జ్ఞానమ్ - తస్య విధానమన్తరేణాపి వాక్యాదేవ సిద్ధేః - తావన్మాత్రేణావిద్యానివృత్త్యనుపలబ్ధేశ్చ॥

౩ నచ ద్వితీయం [illegible] ఉపాసనాయా మనిరస్తాయాం వాక్యమవిద్యానివర్తకం జ్ఞానం జనయతి, జాతేపి సర్వస్య తస్య నైవ భేదజ్ఞానానివృత్తిర్న దోషాయ, తస్మిన్నేవ జ్ఞాతేఽపి ద్విచన్ద్రజ్ఞానానివృత్తివత్, అనివృత్తమపి భిన్నమూలత్వేన సమ్భావ్యత ఇతి - సత్యాం సామగ్ర్యాం జ్ఞానానుత్పత్త్యనుపపత్తేః - సత్యమపి విపరీతవాసనాయా మాప్తోపదేశలిఙ్గాదిభిర్బాధకజ్ఞానోత్పత్తిదర్శనాత్॥

౪ సత్యపి వాక్యార్థజ్ఞానే అనాదివాసనయా మాత్రయా భేదజ్ఞానమనువర్తత ఇతి శక్యతే వక్తుమ్ - భేదజ్ఞానసామగ్ర్యా అపి వాసనాయా మిథ్యారూపత్వే

కిం రూపమ్ - కర్మాఙ్గత్వాభావాంశమనుక్తం జ్ఞానముత్పాదనమాత్రస్య [illegible] ముక్తమితి సాధన ప్రకార విశేషవిషయః - పరమతం స్వమతం చాహ॥ కిం వాక్యాదితి॥ నను పరమ [illegible] ల్ప్య॥

౨ తన్మతం యుక్తమిత్యాహ॥ నతావదితి॥ నను మాన్యత్వాత్ [illegible] జ్ఞానమ్ - కుత ఇత్యపేక్షాయాం విధిసాయుజ్యం హేతుమాహ॥ తస్యేతి॥ నహి సత్యత్వస్య సత్యశబ్దశ్రవణాదర్థావబోధో విధ్యపేక్షః - ప్రత్యక్షవిరోధం చ హేతుమాహ॥ తావదితి॥ ఇదం దూషణద్వయమపవర్గస్యైవోక్తమ్ - బుద్ధేషు ప్రాయేణ [illegible] ప్రతి సిద్ధమ్, బుద్ధేషు [illegible] ప్రాపణమిత్యాశయః [illegible] ఫలతీతి - [illegible] భ్రమానువృత్తిదర్శన ప్రత్యయావజ్ఞానానువృత్తినిష్ప్రయోజనమార్గవిశేషపరబహుళా [illegible] విరోధశ్చ సైనతి విపక్షితః - విశేషతః ప్రతిషేధో విప్రతిషేధః - ప్రబలైః ప్రతిషేధః, సహమైవ విరోధ ఇత్యర్థః॥

౩ ఆశఙ్కాయాం పరిహారద్వయం పరోక్తమనూద్య నిరస్యతి॥ నచేతి॥ ఇదానీమప్యధ్యాస జ్ఞానవ్యావృత్త్యర్థమాహ॥ అవిద్యానివర్తకమితి॥ తస్మాదపి గద్వాక్యతోత్పద్యతత్తత్సత్త్వాన్వయిత్వత ఆహ॥ భేదేతి॥ వ్యాసాదీనామపి జ్ఞానానుదయాత్ శ్రోత్రాదిరోషదారోహ ఇతి బాధకానువృత్తిమాహ॥ జాతేపీతి॥ సర్వమూలావిద్యాకార్యత్వస్య వ్యుక్తమ్ - దోషాయ - మూలాజ్ఞాననివర్తకత్వదోషాయ - తత్సంబన్ధకం స్యాదిత్యాహ॥ అనివృత్తమితి॥ భిన్నమూలత్వేన - భిన్నావిద్యామూలత్వేన - శ్రవణాదేర్వాక్యార్థజ్ఞానోపకారకత్వాత్ విరోధపరిహారశ్చ తార్కికప్రసిద్ధ ఇత్యభిప్రేతమ్ - అనువృత్తిమఙ్గీకరోతి॥ సత్యామితి॥ సామగ్ర్యామనుత్పత్త్యనుపపత్తేరుపాదాన వాక్యం సామగ్రీప్రతిబన్ధకత్వేనాద్వైతజ్ఞానకల్పనమపి న ప్రమాణమ్॥ సత్యమపీతి॥ బాధకోత్పత్తౌ బాధ్యవాసనానాం ప్రతిబన్ధకత్వమిత్యర్థః॥

౪ బాధకానువృత్తిం దూషయతి॥ సత్యపీతి॥ భవతా - కృత్స్నమిథ్యాత్వవాది

న జ్ఞానోత్పత్త్యైవ నివృత్తత్వాత్ - జ్ఞానోత్పత్తావపి మిథ్యారూపాయాస్తస్యా అను
వృత్తౌ, నివర్తకాన్తరాభావాత్ప్రారబ్ధేఽపి నాస్యా వాసనాయా నివృత్తిః॥

౫ వాసనా కార్యం భేదజ్ఞానం ఛిన్నమూలమ్, అథ చానువర్తత ఇతి బాలిశ భాషి
తమ్ - ద్విచన్ద్రజ్ఞానాదౌ తు బాధకసన్నిధావపి మిథ్యాజ్ఞానహేతోః పరమార్థతిమి
రాదిదోషస్య జ్ఞానబాధ్యత్వాభావేనానష్టత్వాన్మిథ్యాజ్ఞానానివృత్తిరవిరుద్ధా-ప్ర
కృతే తు ప్రమాణబాధితత్వేన భయాదికార్యం తు నివర్తతే॥

౬ అపి చ భేదవాసనానిరసనద్వారేణ జ్ఞానోత్పత్తిముఖ్యోపకర్తృతాం కథాఽపి
తవ జ్ఞానోత్పత్తిర్నేష్యతి - భేదవాసనాయా అనాదికాలోపచితత్వే నాకరిమిత
త్వాత్తద్విరోధిభావనాయాః స్వల్పత్వాద్ధ సయా తన్నిరసనానుపపత్తేః॥

౭ అతో వాక్యార్థజ్ఞానాదన్యదేవ ధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యం జ్ఞానం వేదా
న్తవాక్యైర్విధీయతే - తథా చ శ్రుతయః - విజ్ఞాయ ప్రజ్ఞాం కుర్వీత, అనువిద్య విజానా
తి, ఓమిత్యేవాత్మానం ధ్యాయథ, నిచాయ్య తం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే, ఆత్మానమేవ
లోకముపాసీత, ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః, సోఽన్వేష్ట
వ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్య ఇత్యేవమాద్యాః॥

౮ అత్ర నిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాదయస్తాస్త్వాద్యదనువిద్య విజానాతి విజ్ఞాయ ప్రజ్ఞాం

నా - భవతేత్యభిప్రేత్య వివృణోతి॥ భేదేతి॥ ఐక్యజ్ఞానోదయేఽపి కింవాసనాస్థిత్యా, త
తస్సువృత్త్యాఽపి భేదధీరితి తర్కోద్వయే ప్రథమం దూషయతి॥ జ్ఞానోత్పత్త్యాఽపీతి॥ తస్యా
యం వాసనా పరిణామిత్వాదిత్యుక్తేః, తస్యా అపీతి భావః॥

౫ ద్వితీయం దూషయతి॥ వాసనేతి॥ ఛిన్నమూలమ్ - ఛిన్నవాసనాఖ్యమూలకమ్॥
బాలిశ భాషితమితి। ముక్తిర్వా జ్ఞానేన స్యాత్, తచ్ఛ్రవణాదిభిర్వా స్యాత్, విధ్యా
భ్యస్యయా జగద్వృత్త్యా స్యాత్, సాధనాన్తరానుష్ఠానేన స్యాదితి భావః - తర్హి కథం ద్విచ
న్ద్రజ్ఞానానువృత్తిరిత్యత్రాహ॥ ద్విచన్ద్రేతి॥ తిమిరం పారమార్థికం నమిథ్యేతి తస్యజ్ఞా
నాబాధితత్వాత్ - తస్య నాశే నైయత్యమిత్యత్రాహ॥ ప్రకృతే॥ ఐన్ద్రజాలిక కృత
భయాది కార్యస్యాపాయ ప్రబలత్వాదపవదన్ - యథా ధ్యానపరోక్షప్రవృత్తిరాదౌ
రాగాసార్థక్యమ్ - ఏవం పక్షే బాధకస్థితౌ బాధ్యస్థితిరహేతుకకార్యోదయశ్చ, న తు
తదా భయాభావ ఇతి వైషమ్యం దర్శితమ్॥

౬ కింవాసనాక్షితే సానువృత్తిపక్షం దూషయతి॥ అపిచేతి॥ అదృష్టద్వారా త
న్నివర్త్యం తత్స్యాదితి దృష్టద్వారా నివర్త్యత్వే దూషణమిదమ్-

౭ అతః పారోక్ష్యనివృత్త్యుపాయజ్ఞానం వాక్యార్థధియోఽన్యదిత్యాహ॥ అత ఇ
తి॥ తథా చేతి॥ పరం పారోక్ష్యనివర్తకముచ్యతే, శ్రూయతే చేత్యర్థః - ఉపసర్గనిపాతసహిత
విధి ప్రత్యయ ... కార్యార్థం, సామాన్యవిశేషాణాం ధ్యానోపాసనా
యోర్విశేషప్రత్యయసాక్షాత్కారార్థం చానేకవాక్యోపాదానమ్ - నిచాయ్య - సాక్షాత్
కృత్య - ఇతి శబ్దస్వరూపమ్ - ఏవం శబ్ద ఉపసర్గయోగాది ప్రకారే॥

౮ ప్రజ్ఞాం కుర్వీతేత్యాదిషు జ్ఞానమాత్రం విధేయం ప్రతీయతే, తజ్జ్ఞానవిశేష
తత్రాహ॥ అత్రేతి॥ అత్ర - ఉదాహృతవాక్యేషు మధ్యే - ఆత్మానమేవాత్మానం ధ్యాయేత

(౧౮) ౯) శ్రవణమననయోరనుభావ్యత్వమ్- వేదనస్యోపాసనత్వమ్- ధ్యానస్వరూపమ్.

కర్తవ్యత్వేన వదాదిభి ర్వాక్యైః శ్రవణమననయోః ధ్యానోపకారకత్వాదనువిధ్యపి ద్రష్టవ్య
మావస్య ప్రజ్ఞాంకుర్వీత విజానాతీతి ధ్యానం విధీయతే- శ్రోతవ్య ఇతి చానువాదః- స్వా
ధ్యాయస్యార్థపరత్వేనాధీత వేదః పురుషః ప్రయోజనవదర్థావబోధిత్వదర్శనాత్ తన్ని
ర్ణయాయ స్వయమేవ శ్రవణే ప్రవర్తత ఇతి శ్రవణస్య ప్రాప్తత్వాత్ - శ్రవణప్రతి
ష్ఠార్థతాత్ మననస్య కర్తవ్య ఇతి చానువాదః - తస్మాద్ధ్యానమేవ విధీయతే - తస్య
చ ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాదితి॥

౯ తదిదముపవర్గోపాయతయా విధిత్సితం వేదనముపాసనమిత్యవగమ్యతే విద్యు
పాస్యోర్వ్యతికరేణోపక్రమోపసంహారదర్శనాత్ - మనో బ్రహ్మేత్యుపాసీతేత్యత్ర,
భాతి చ తపతి చ కీర్త్యా యశసా బ్రహ్మవర్చసేన। య ఏవం వేద। స స వేద। అనుశో
హ్యేష॥ ఆత్మేత్యేవోపాసీత యస్తద్వేద యత్స వేద స మయైతదుక్త ఇత్యత్రాపి వి
ద్యాం తదుపాసనం తాం దేవతాముపాస్యేతి॥

౧౦ ధ్యానం చ తైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్మృతిసంతానరూపమ్- ధ్రువా స్మృతిః॥
స్మృతిలమ్భే సర్వగ్రన్థీనాం విప్రమోక్ష ఇతి ధ్రువాయాః స్మృతే రపవర్గోపా

యత్వాభిధానాత్- భాగవతశ్చ యా ధ్యానరూపవిశేషపర్యవసానమిత్యర్థః - తస్మా
ద్యుపన్యస్తపదార్థానామన్వేష్టవ్య ఇత్యనేన చ కిముచ్యత ఇత్యత్రాహ॥ వాక్యైరితి॥ సామా
న్యశబ్దః శ్రవణాది విశేషపర్యవసాన్యేవేత్యాహ॥ శ్రోతవ్య ఇతి॥ శ్రవణాదిపర్యవసాని
ధ్యానరూపప్రాప్తస్య ధ్యానస్య విధేయత్వమాహ॥ తస్మాదితి॥ ఉక్తార్థస్య సూత్ర
తాత్పర్యమాహ॥ తస్యేతి॥

౯ స్వార్థమాహ॥ తదిదమితి॥ ధ్యానోపాసనే ప్రత్యయం ప్రతిపాద్య
తస్యోక్తం వాతదిదమిత్యుక్తమ్- హేతుమాహ॥ విదీతి॥ న్యాయముదాహరతి॥ మన ఇతి॥
మన ఇత్యాదౌ చ ధాతువాచ్యా ప్రత్యయః- ప్రత్యయస్యోపాసిత్వేన- ధ్యానం
దేవతా నామ తైః- స్వవిదా దోష్య వాద్య నమా స్వేదత్తైర విశేష శబ్దః, స్వవిద
త్తైస్వవిష్ణుత్వవిదాదౌ వదానాయస్య శబ్దపర్యాయా ప్రయోగః- ఇదం వాక్యం
రాత్రి పత్రవాక్యపద్దతిష్టవ్యమ్- తత్రహి విధివాక్య నిర్దిష్టా రాత్రి రర్థవాదే ఏకా రాత్రి
రిత్యనూద్యఫలత్వేన ప్రతిష్ఠా సమర్థ్యతే- తద్వదత్రాపి విధివాక్య నిర్దిష్ట ముపాసన
మర్థవాదే ఏవం వేదేతి విధినా ఉనూద్యతత్ఫలత్వేన భాగ వేత్యాదినా ధ్యానతప నీయ
మ్యతే॥ యత్తదితి॥ రాయోర్నితాన్త్యః, యద్వేదకం బ్రహ్మ న ఏతదోత్రయంతమో
త్తమిత్యర్థః- మేఅనురాధిత్వస్వయః- తస్మింశ్చిత్రనిరత సామాన్య శబ్దవిధివన్యగ
ముష్య ప్రకరణాన్తర విశేష శబ్దేనాత్రి ప్రాగుక్తా- ఏకైక స్మిన్ ప్రకరణేన్యతిరేక
నాత్తర శ్రోత్రా- విద్వద్యదావిసూత్రే పూర్వప్రద హేతుర ము దక్షిణమ్- ఏకత్రి
తో నిష్పాద్యతే- తదిదమిత్యాది సూత్రవాక్యధ్యానమ్- స వేద తు పవర్గోపాయతయా
విధిత్సితం ధ్యాన ముచ్యతే సమవేదనమితి- అన్యథా నృత్యతి సో ప్రకరణ వైయ
ర్థ్యాత్ .

౧౦ తైలవచ్ఛత్రధ్యానం విశదష్టి॥ ధ్యానంచేతి॥ స్మృతీనాం ధ్రువత్వం విశ
దయత్పుత్ర్యత్య ధారణమ్- అపవర్గోపాయత్వ ప్రకరణాత్ - విధధ్యానితవ్య ఇత్యర్థం విధాత

రియత్వ శ్రవణాత్ ॥

౧౧ సాదస్మృతిర్దర్శనసమానాకారా- భిద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః । క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావర ఇత్యనేనైకార్థ్యాత్ - ఏవం స్మృతిత్వాత్ తా అతఃప్రవృత్త ఇత్యనేనైవ ధ్యానస్య దర్శన సమానాకారతా విధీయతే- భవతి చ స్మృతేర్భావనాప్రకర్షాద్దర్శనరూపతా ॥

౧౨ వాక్యకారేణైతత్సర్వం ప్రపఞ్చితమ్ - వేదనముపాసనం స్యాత్ తద్విషయే శ్రవణాదితి, సర్వాసూపనిషత్సు మోక్షసాధనతయా విహితం వేదనముపాసనమిత్యుక్తమ్ - సకృత్ప్రత్యయం కుర్యాచ్ఛబ్దార్థస్య కృతత్వాత్ప్రయాజాదివదితి పూర్వపక్షం కృత్వా, సిద్ధం తూపాసనశబ్దాదితి వేదనమసకృదావృత్తం మోక్షసాధనమితి నిర్ణీతమ్ - ఉపాసనం స్యాద్ధ్రువానుస్మృతిర్దర్శనాన్నిర్వచనాచ్చేతి తస్యైవ వేదనస్యోపాసనరూపస్యాసకృదావృత్తస్య ధ్రువానుస్మృతిత్వముపవర్ణితమ్ - సేయం స్మృతిర్దర్శనరూపా ప్రతిపాదితా - దర్శనరూపతా చ ప్రత్యక్షతాపత్తిః ॥

౧౩ ఏవం ప్రత్యక్షతాపన్నామపవర్గసాధనభూతాం స్మృతిం విశినష్టి, నా

ధ్యానమేవ క్రమశః స్మృతిరిత్యభిప్రేత్యాదవగతమిత్యర్థః.

౧౧ అతిశయవిశేషం ప్రదర్శయతా సూత్రకృతాఽభిప్రేతం విశేషాన్తరమాహ ॥ సాచేతి ॥ సమానాకారత్వం విశదావభాస రూపత్వమ్ - కుత ఇత్యత్రాహ ॥ భిద్యత ఇతి ॥ హృదయగ్రన్థిరజ్ఞానమ్- యద్వా హృదయే వ్యాప్త ఆత్మా- తస్య గ్రన్థిః ప్రకృతి సంబన్ధః- ఉపాయభూతేన దర్శనాకారత్వాత్ప్రసిద్ధస్య ప్రత్యక్షస్య ఇతి పదస్యార్థరూపా॥ ఏవమితి। ఏవంచ సతి- స్మృతిరేవేత్యర్థః. కథం స్మృతే దర్శన రూపతేత్యత్రాహ॥ భవతీతి॥ వ్యక్తీభావే భావనాపరిపాక ఇతి భావః.

౧౨ అయమర్థ స్సూత్రకారాభిప్రేతః ఇత్యాహ॥ వాక్యేతి॥ ప్రపఞ్చితమ్- పూర్వపక్షసిద్ధాన్తరూపేణేత్యర్థః- తద్విషయే శ్రవణాత్ - శ్రుతిషు మోక్షసాధనతయా విహితమితి భావః- మోక్షసాధనతయా విహితమితి అర్థాన్తర ఫలశ్రవణాదిత్యనేనానుః - ఉక్తార్థస్య పూర్వపక్షత్వం సకృదనుష్ఠానం సాధయతి॥ సిద్ధాన్తః- ఆవృత్తిః అత్ర అభ్యాసాదిపదమభ్యాసార్థం దర్శయతి॥ ఉపాసన మితి॥ తస్యైవ- మోక్షసాధనస్యైవ - ఉపాసన శబ్దవాచ్యత్వాదసకృదావృత్తిత్వమ్ - వాక్యకృతోఽభిప్రేతం విశేషాన్తరం ప్రాగుక్తమాహ । సేయమితి ॥ వాక్యకారేణైతదుక్తం భవతీత్యాహ - సేయమ్ - అసకృదావృత్తా ధ్రువా చ - దర్శనాకారత్వం ధీసామాన్యపరత్వం మాయాదిత్యాహ॥ దర్శనేతి॥ ప్రత్యక్షతాపత్తిరిత్యర్థః - శ్రోతవ్య ఇత్యాది ధీవిశేషాన్తరవాచిపదైః సమభివ్యాహారాత్ప్రత్యక్షరూపధీవిశేషపరత్వమేవ న్యాయ్యమితి భావః॥

౧౩ విశేషాన్తరమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమ్ సామాన్యవిశేష

యమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో న మేధయా న బహునా శ్రుతేన - యమేవైష వృణుతే తే
న లభ్యస్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్వామితి - అనేన కేవలశ్రవణమనననిదిధ్యాస
నానాం మోక్షప్రాప్త్యుపాయత్వం ముక్త్వా యమేవైష ఆత్మా వృణుతే తేనైవ లభ్య ఇత్యు
క్తమ్ - ప్రియతమ ఏవ హి వరణీయో భవతి - యస్యాయం నిరతిశయప్రియః, స ఏవాస్య ప్రి
యతమో భవతి - యథాయం ప్రియతమ ఆత్మానం ప్రాప్నోతి, తథా స్వయమేవ భగవాన్
ప్రయతత ఇతి భగవతైవోక్తమ్ - తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్ | ద
దామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి త ఇతి - ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం
స చ మమ ప్రియ ఇతి చ - అతస్సాక్షాత్కారరూపా స్మృతిస్స్వయమేవాతిశయప్రియత్వే
న స్వయమప్యత్యర్థప్రియా యస్య స ఏవ పరేణాత్మనా వరణీయో భవతీతి తేనైవ లభ్య
తే పర ఆత్మేత్యుక్తం భవతి ||

౧౮ ఏవంరూపా ధ్రువానుస్మృతిరేవ భక్తిశబ్దేనాభిధీయతే - ఉపాసనపర్యా
యత్వాద్భక్తిశబ్దస్య - అత ఏవ శ్రుతిస్మృతిభిరేవ ముక్తిధీయతే - తమేవ విదిత్వాఽతిమృ
త్యుమేతి, తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి, నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యతే, నాహం
వేదైర్న తపసా న దానేన న చేజ్యయా | శక్య ఏవంవిధో ద్రష్టుం దృష్టవానసి మాం యథా |
భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽర్జున | జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం
చ పరంతప, పురుషస్స పరః పార్థ భక్త్యా లభ్యస్త్వనన్యయేతి ||

యా ఇతి భావః | శ్రవణమననమ్ - కారణే కార్యోపచారః - అత్ర శ్రవణమననస్మృతేర్విశేష్య
త్వం ధ్యానాదేరనుపాయత్వమేవ ప్రతిపాద్యత ఇత్యాశఙ్కాయాం పృథగుపాత్తమ
భగవాన్ || అనేనేతి ; నవృత్తిరాద్యమస్త్విత్యవ్య ఇతి కేవలశబ్దస్య భావః || తత్ర
మత్యపేక్షాయాం దర్శయతి || ప్రియ ఇతి || తతోఽపి కిమిత్యత్రాహ || యస్యేతి || య
స్యోపాసకస్య - అయం పరమాత్మా - నిరతిశయప్రీతివిషయో భవతి ఏవ తస్య [illegible]
యత్వమిత్యత్ర మానతయా ప్రియతమత్వకార్యవరణ వివరణాయ స్వప్రీతిపూర్వ
కం దర్శయతి || యథేతి || అయమ్ - భగవత్ప్రీతిమాన్ - సతతయుక్తానామ్ - ఇత్యం
యాం [illegible] - తద్వరణాయాహ || ప్రియో హీతి || [illegible]
ధ్రువానుస్మృతేర్విశేషితత్వం దర్శయతి || అత ఇతి || స్మృత్యనురాగాత్ప్రియత్వేన - అ
త్యన్తైవ [illegible] ఇతి భావః - అత్యర్థప్రియా అత్యర్థానురాగా

౧౮ తమేవం భక్తేరుపాయత్వే శ్రుతిప్రమాణమాహ | ఏవమితి || నను భక్తి
శాస్త్రే [illegible] - బహుశ్రుతిస్మృతిభిర్ధ్యానస్యోపాయ వేదనస్య భక్తిరూప
త్వముపపాద్య, అథ శ్రుతిస్మృతిభిర్ధ్యానాదేర్ముక్త్యుపాయత్వం ప్రతిపాదయతి | అత ఏవేతి | అతః
భక్తిరూపోపాసనస్య ముక్త్యుపాయత్వాత్ - యస్మాత్పరం నాపరమ్ , మహాన్తం
పురుషమితి పూర్వాపరావగత భగవత్స్వరూపమధ్యస్థితః, పురుష మహా
ఽభ్యాసాదితి జ్ఞానోపాయత్వేనాస్య తద్వాక్యముపాత్తమ్ - ఉపాయాన్తరనిషేధశ్చో
క్తస్తమేవం తత్త్వత ఇతి వాక్యస్థనిష్ప్రయోజకతయా జ్ఞానవదశరణ ప్రాప్తానాం భక్తా
నాం స్వరూపజ్ఞానం వేదైరిత్యనాభ్యుపగతమ్ - విష్ణుసాయుజ్యప్రాప్తిర్భక్త్యా
ధ్యానాయోగ్యమితిజ్ఞానోపాయపురుషస్సపర ఇత్యాద్యుక్తమ్.

౧౫ ఏవంరూపాయా ధ్రువానుస్మృతేః సాధనాని యజ్ఞాదికర్మాణీతి, యజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవదితి న్యాయాత్ - యద్యపి వివిదిషన్తీతి యజ్ఞాదీనాం వివిదిషోత్పత్తౌ వినియోగశ్రవణాత్, తథాపి తస్యైవ వేదనస్య ధ్యానరూపస్య వారంవారమనుష్ఠీయమానస్యాభ్యాసాధేయాతిశయస్య ప్రయాణకాలానువర్తమానస్య బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనత్వాత్, తదుత్పత్తయే [illegible] కర్మాణి యావజ్జీవమనుష్ఠేయాని - ఇత్యుచ్యతే, ఆప్రయాణాత్తత్రాపి హి దృష్టమ్, అగ్నిహోత్రాది తు తత్కార్యాయైవ తద్దర్శనాత్, సహకారిత్వేన చే[illegible]॥

౧౬ కార్యకారణభ్రువానుస్మృతేర్వివేకాదిత్యేవనిష్పత్తిమాహ - తల్లబ్ధిర్వివేకవిమోకాభ్యాసక్రియాకల్యాణానవసాదానుద్ధర్షేభ్యస్సంభవాన్నిర్వచనాచ్చేతి. వివేకాదీనాం స్వరూపం చాహ - జాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టాదన్నాత్ కాయశుద్ధిర్వివేక ఇతి. అత్ర నిర్వచనమ్ - ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధిః సత్త్వశుద్ధౌ ధ్రువా స్మృతిరితి. విమోకః కామానభిష్వఙ్గ ఇతి - శాన్త ఉపాసీతేతి నిర్వచనమ్ - అభ్యాసః పునఃపునః సంశీలనమ్ [illegible] ఇతి - నిర్వచనం చ స్మార్తముదాహృతం భాష్యకారేణ - సదా తద్భావభావిత ఇతి. క్రియా పఞ్చమహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానం శక్తితః క్రియేతి - నిర్వచనమ్ - క్రియావానేష బ్రహ్మవిదాం వరిష్ఠః, తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన తపసానాశకేనేతి చ - సత్యార్జవదయాదానాహింసానభిధ్యాః కల్యాణానీతి - నిర్వచనమ్ - సత్యేన లభ్యస్తపసా

---

౧౫ ఏవమస్తు, తతః కిం కర్మణామిత్యత్రాహ॥ ఏవంరూపాయా ఇతి॥ ఏవంరూపాయాః - ఉక్తానేకవిశేషణవిశిష్టాయాః - తత్తదవస్థాభేదః కర్మణా [illegible] ధ్రువానుస్మృతేః - నను వివిదిషాయా ఇత్యర్థః - [illegible] [illegible] ఇత్యత్రాహ॥ యద్యపీతి॥ తదుత్పత్తయే - వివిదిషోత్పత్తయే - [illegible] దర్శయతి [illegible] చేతి॥

౧౬ అథాశ్రమాణాం కర్మవిరోధం పరిహరతి [illegible]॥ కార్యేతి॥ ధ్రువానుస్మృతేః [illegible] కేవలస్య యజ్ఞాదేః [illegible] ఇతరేతరయోగే ద్వన్ద్వః - తేన [illegible] అనభిసంహితఫలానాం [illegible] - నిర్వచనవాక్యానాం [illegible] విరోధ ఇత్యత ఆహ॥ వివేక ఇతి॥ [illegible] అనభిధ్య [illegible] ధ్యానశ్లోకః [illegible] నిర్వచనం తేన [illegible] ఇత్యత ఆహ॥ స్మార్తమితి॥ [illegible] స్మార్తం దర్శితమ్ - శక్తితః - [illegible] - బ్రహ్మవిదామ్ - నను బ్రహ్మవిదిషూణామ్ - క్రియాశబ్దవిరోధః [illegible]॥ తపసేతి॥ అభిధ్యా [illegible] [illegible]

మన్త్రే ఉపరతో బ్రహ్మలోక ఇత్యాది - దేశకాలవైగుణ్యాత్ భోక్తవస్త్వాద్యభావాచ్చ ఏతేషు తజ్జం దైన్యమభాస్వరత్వం మనసోఽవసాద ఇతి తద్విపర్యయోఽనవసాదః - నిర్వచనం నాయమాత్మా బలహీనేన లభ్య ఇతి - తద్విపర్యయజా తుష్టిరుద్ధర్ష ఇతి తద్విపర్యయోఽనుద్ధర్షః - అతిసంతోషశ్చ విరోధీత్యర్థః - నిర్వచనమపి శాస్త్రాదావ ఇతి ||

౧౧ ఏవం నియమయుక్తస్యాశ్రమవిహితకర్మానుష్ఠానేనైవ విద్యానిష్పత్తిరుక్తా భవతి - తథా చ మన్త్రాన్తరమ్ - విద్యాం చావిద్యాం చ యస్తద్వేదోభయం సహ। అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయాఽమృతమశ్నుత ఇతి - అత్రావిద్యాశబ్దాభిహితం వర్ణాశ్రమవిహితం కర్మ - అవిద్యయా కర్మణా, మృత్యుం జ్ఞానోత్పత్తివిరోధి ప్రాచీనం కర్మ, తీర్త్వా అపోహ్య, విద్యయా జ్ఞానేన, అమృతం బ్రహ్మాశ్నుతే ప్రాప్నోతీత్యర్థః ||

జనపదమిత్యాద్యుదాహరణాది పరవాక్యపరః - శోకవస్తుశోకనిమిత్తం వస్తు - ఆదిశబ్దేన భయనిమిత్తం వస్తూక్తమ్ - అతీతాగామ్యనిష్టజ్ఞాననిమిత్తచిత్తవికారః శోకభయే - తచ్ఛబ్దోఽభిన్నక్రమః - తజ్జం చ - బన్ధుజనదైన్యదర్శనజం చ దైన్యమిత్యర్థః - అభాస్వరత్వం స్వప్రకృత్యుత్కర్షత్వమ్ - దైన్యశబ్దవివరణం, భాస్వరత్వవిరోధి దైన్యవిశేషణం వా - మన్త్రాభిన్నవాక్యతయా యోజనీయమ్ - దేశకాలవైగుణ్యాభోక్తవస్త్వద్యనుస్మృతేశ్చ జనితమభాస్వరత్వం మనసోఽవసాదః - తదుక్తం భవతీత్యత ఆహ || తజ్జం దైన్యమితి। దేశకాలవైగుణ్యాది జనితం మనసో దైన్యం మనసోఽవసాద ఇత్యుక్తం భవతి - అవసాదః కిం నామేత్యాకాఙ్క్షాయాముక్తమ్ - తద్విపర్యయ ఇతి ముఖ్యం బలం మనోబలమ్ || తద్విపర్యయజేతి || దేశకాలసాద్గుణ్యాత్ తా నాగతప్రీతినిమిత్తవస్తుస్మరణాదిజా ఉద్ధర్షలక్షణేన తద్విపర్యయః ఫలిత ఇతి సూక్తః - కథం స్యాదభ్యుదయకారిసంతోషస్యాది ముముక్షోరపరాధితయోక్తస్య సన్తోషస్య హేయత్వమిత్యత ఆహ || అతీతి ||

౧౨ వేదమన్త్రవ్యాఖ్యాతేషు వాక్యగ్రన్థేషు || ఏవమితి || ప్రవృత్తినివృత్తిరూపధర్మవిధాయకత్వ ప్రతిపన్నైర్మన్త్రైః - స్వదంశ్రిమతే నైవేత్యేవకారాభిప్రాయః - అవిహితనిషిద్ధకామ్యనివృత్తిరూపస్య విహితప్రవృత్తిరూపస్య జ్ఞానోత్పత్తివిరోధపరిహారరూపతా ప్రాప్తా మన్త్రవర్ణితమ్ - అథ సర్వమేతత్ ప్రత్యక్షం ప్రమాణయతి సత్కార్యయోరావప్ర కాశయతి యేన సైవ శ్రుతస్మృతి విద్యాంచేతి శ్రుతిముపాదాయ వ్యాచష్టే || తథా చ శ్రుత్యన్తరమిత్యాదినా। మన్త్రాన్తరమితి || సన్నిహితతయా యజ్ఞాదికర్మవిధిసమభివ్యాహృతస్య తత్పరత్వే సైవ శ్రుతిరిత్యర్థః - మన్త్రే స్యాదిమతః మన్త్రయోక్తమపి మన్త్రాన్తరమిత్యర్థః - అత్ర కర్మవాచిత్వాత్ || అత్రేతి || అత్ర - నను శ్రుతిపదం చావిద్యయా ఇత్యాదౌ - అవిద్యయా విహిత కర్మ జ్ఞానవ్యవధానః - వాక్యార్థం యోజయతి || అవిద్యయేతి || జ్ఞానోత్పత్తివిరోధి - నను కవిదమవిరోధిత్వాత్ - ప్రాచీనమ్ - నను విద్యావదనన్తర పూర్వాణ్యపి విరోధ్యమితి భావః - అపోహ్య ప్రాయశ్చిత్త ఇత్యస్యార్థస్య ముఖ్యస్యార్థస్య - కథమనన్తరపూర్వాణ్యనన్తహాయమయుక్త ఇతి భావః - కర్మజ్ఞానశబ్దాభ్యాం తయోః కర్మణోః విద్యాతో జ్ఞానం ప్రత్యక్షత ఇతి స్మృతి స్మారితా - ఫలోపాయవిరోధిసాధారణస్య మృత్యుశబ్దస్య ప్రకృతి ప్రత్యయార్థ వేదన తత్సాధ్యమసాధారణస్య యజ్ఞాదిఫాలస్యాపి నిష్పన్నస్య

౧౭ మృత్యుతరణే సాధనతయా ప్రతీతా ఉపాస్యా విద్యేతరద్విహితం కర్మైవ యథోక్తమ్. ఇయాజసోఽపి సుబహూన్ యజ్ఞాన్ జ్ఞానవ్యపాశ్రయః. బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయ తర్తుం మృత్యుమవిద్యయేతి॥

౧౮ జ్ఞానవిరోధి చ కర్మ పుణ్యపాపరూపమ్. బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తివిరోధిత్వేనానిష్టఫలతయోరుభయోరపి పాపశబ్దాభిధేయత్వమ్. అస్య చ జ్ఞానవిరోధిత్వం జ్ఞానోత్పత్తిహేతుభూతశుద్ధసత్త్వవిరోధిరజస్తమోవివృద్ధిద్వారేణ. పాపస్య చ జ్ఞానోదయవిరోధిత్వమేష ఏవాసాధుకర్మ కారయతి తం యమధో నినీషతీతి శ్రుత్యా ఉపగమ్యతే. రజస్తమసోర్యథార్థజ్ఞానావరణత్వం, సత్త్వస్య చ యథార్థజ్ఞానహేతుత్వం భగవతైవ ప్రతిపాదితం, సత్త్వాత్సంజాయతే జ్ఞానమిత్యాదినా॥

౨౦ అతశ్చ జ్ఞానోత్పత్తయే పాపం కర్మ నిరసనీయమ్. తన్నిరసనం చానభిసంహితఫలేనానుష్ఠితేన ధర్మేణ. తథా చ శ్రుతిః ధర్మేణ పాపమపనుదతీతి. తదేవం బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనభూతం జ్ఞానం సర్వాశ్రమకర్మాపేక్షమ్. అతోఽపేక్షితకర్మస్వరూపజ్ఞానం, కేవలకర్మణామల్పాస్థిరఫలత్వజ్ఞానం చ, కర్మమీమాంసావసేయమితి సైవాపేక్షితా బ్రహ్మజిజ్ఞాసాయాః పూర్వవృత్తా వక్తవ్యా॥

---

౬. మ. అసాధ్యం స్మృతౌ తతో జ్ఞానం ప్రవర్తత ఇతి హి కర్మసాధ్యతయా జ్ఞానముచ్యతే. న తు మోక్షో వా వివిదిషా వా॥

౧౭ అవిద్యాశబ్దస్య కర్మవాచిత్వం సహేతుకం దర్శయతి॥ మృత్యుతరణేతి॥ ప్రతీతా. ప్రతీతిసాధ్యసాధ్యేత్యర్థః. విద్యేతరత్. తదన్యార్థేన ఇత్యర్థః. సర్వవిహితకర్మజ్ఞానం చేతి భావః. ఉక్తం స్పష్టయితుమాహ॥ యథోక్తమితి॥ జ్ఞానయోగమోక్షమ్. విద్యావివేకాదినా. తర్తుమితి తతేః ప్రాప్త్యర్థత్వభ్యుదాసః॥

౧౮ ప్రాచీనం కర్మణి కర్మమాత్రస్య నిరసనీయతోక్తిరయుక్తా, పాపమేవ కర్మ నిరసనీయం భూయిష్ఠ ఇత్యాశఙ్క్యాహ॥ జ్ఞానేతి॥ కథం పుణ్యపాపరూపస్య కర్మణః పాపశబ్దేన నిర్దేశ ఇత్యత్రాహ॥ బ్రహ్మేతి॥ నను కృతం న దుష్కృతం సర్వే పాప్మాన ఇతి ప్రయోగోఽప్యనిష్టేతః. రజస్తమసీ హి తద్విరోధినీ ఇత్యత్రాహ॥ అస్య చేతి॥ అన్యతయోశ్చ తాదృశత్వే ప్రమాణానికేహి ద్వారద్వారిభావే ... ఇత్యత్రాహ॥ పాపస్య చేతి॥ అధోనయనమపి ... ముఖ్యకరణమ్. సాహాయ్యతయా తత్ప్రేక్ష్య. రజస్తమసోస్తథాత్వం దర్శయతి॥ రజస్తమసోరితి॥ ఏవం తావత్తమస్తు ... పాదనమ్॥

౨౦ తతః కిమిత్యత్రాహ॥ అతశ్చేతి॥ ... నివృత్తిపరః. అన్యథా ... ఇత్యత్రాహ॥ తదితి॥ అనుష్ఠితేన నతు ... అవిద్యాశబ్దార్థస్య వినాశకస్య ధర్మత్వం, మృత్యుశబ్దార్థస్య వినాశనీయస్య చ పాపత్వం, స్పష్టయితుం శ్రుతిం దర్శయతి॥ తథా చేతి॥ తతః కిమిత్యత్రాహ॥ తదేవమితి॥ తత్ శ్రుతిస్మృత్యుపపత్తిసూత్రవాక్యకారవచనైః. ఏవముత్పత్తివిరోధినిరాసాయ. తతః కిం బ్రహ్మవిచారస్య కర్మవిచారాపేక్షత్వ ఇత్యత్రాహ॥ అత ఇతి॥ బ్రహ్మవిద్యాయాః కర్మసాపేక్షత్వాత్॥ అపేక్షితేతి॥ ... యాతేత్యర్థః. నైవం తత్ప్రతీక్షైవేతి భావః॥

(బ్రహ్మ)సాధనచతుష్టయసాపేక్షత్వాత్ కర్మణః ఉద్గీథాద్యుపాసనానాముక్తైవ సంగతత్వమ్

౨౧ అపిచ నిత్యానిత్యవస్తువివేకాదయశ్చ మీమాంసాశ్రవణమన్తరేణ న సంభవన్తి - ఫలకరణేతికర్తవ్యతాధికారివిశేషనిశ్చయాద్యుత కర్మస్వరూపతత్ఫలతత్క్షయిత్వాస్థిరత్వాద్యనిత్యత్వాదీనాం దురవబోధత్వాత్ - ఏవం సాధనత్వం చ వినియోగావసేయమ్ - వినియోగశ్చ శ్రుతిలిఙ్గాదిభిః - ఇతి తాత్పర్యః॥

౨౨ ఉద్గీథాద్యుపాసనాని కర్మసమృద్ధ్యర్థాన్యపి బ్రహ్మదృష్టిరూపాణి బ్రహ్మజ్ఞానాపేక్షాణీతి హైవ చిన్తనీయాని తాన్యపి కర్మాణ్యనధికం హితఫలాని బ్రహ్మబోధద్వారా సాధనానీతి తత్ర్వా [illegible] నానుతరామిహైవ సంగతాని తేషాం చ కర్మస్వరూపాధిగమాపేక్షా అస్త్యేవ తా॥

---

౨౧ ఏవం కర్మవిచారస్య పూర్వవృత్తత్వముపపాదితమ్ - అథ పరోక్తసాధనచతుష్టయపూర్వవృత్తత్వం నిరస్యతి ॥ అపిచేతి ॥ మీమాంసేత్యుపలక్షణం [illegible] - ఫలం భుక్తిముక్తిః - కరణం యజ్ఞాదికముపాసనం చ - ఇతికర్తవ్యతా ప్రయాజాదికా సాధనశ్రవణం చ - ముముక్షుర్ముముక్షుర్వాధికారీ - [illegible] నిశ్చయాద్యాకాఙ్క్షా నిశ్చయపత్తితదధికరణాధీనప్రాప్తిః [illegible] నిశ్చయాత్ తదుపాధాతత్సాధనసమయాదాయ నిశ్చయ ఇతి భిదా - సాక్షాన్న్యాయనాధీనానిత్యానిత్యపాపప్రతీతి స్వర్గాపవర్గసాధారణీతి న సాధ్యవినాశకమిత్యర్థః - [illegible] నిత్యానిత్యవివేకధీః [illegible] కృత్యత్వాదినిత్యతాహేతుః - అనవసరత్వం చ - పురుషస్య ప్రథమముక్తియనవిధిగృహీతత్వాత్ - పురాణాదిప్రతిపాదితో [illegible] - నచాత్ర [illegible] త్యాదినిశ్చయః - తథాపి తేనైవ బ్రహ్మస్వరూపనిశ్చయేన శారీరకస్యైవ [illegible] [illegible] - [illegible] యుప్యతే, [illegible] ఇతి - అతః పశ్చాద్వినానపూర్వవృత్తత్వమిత్యర్థః - ఏవం వాక్యైక్యాయ వేదస్యార్థాత్ కర్మబ్రహ్మమీమాంసయోః [illegible] అథ [illegible] సరూపమీమాంసాస్య [illegible] పూర్వవృత్తత్వమాహ ॥ ఏషామితి ॥ ఏషామ్ - [illegible] వినియోగో [illegible] తార్తీయః [illegible] - ఇదం ప్రదర్శనార్థమ్ - తత్ర తత్ర పూర్వకాణ్డోక్తన్యాయసాపేక్షత్వాదిత్యర్థః ॥

౨౨ అథాభ్యుచ్చయమాహ ॥ ఉద్గీథాదీతి ॥ సమృద్ధిః ప్రతిబద్ధఫలత్వమ్ - [illegible] మితి [illegible] ప్రథమముద్గీథాదిధియో బ్రహ్మదృష్టిరూపాః ॥ బ్రహ్మదృష్టీతి ॥ బ్రహ్మదృష్ట్యా [illegible] ॥ తాన్యపీతి ॥ [illegible] - [illegible] - [illegible] - [illegible] బ్రహ్మదృష్టిరూపత్వాత్ [illegible] కర్మసమృద్ధ్యర్థ [illegible] పూర్వత్ర బ్రహ్మణో [illegible] దృష్టిరూపోద్గీథాదిధియాం చిన్తనం [illegible] - అస్త్యేవం సఙ్గతిః, [illegible] ॥ తేషామితి ॥ [illegible] కర్మచిన్తనం పూర్వవృత్తమిత్యభ్యుచ్చయమాహ - [illegible] - [illegible] నుష్ఠితస్య [illegible] - [illegible] - [illegible] పూర్వభాగ [illegible] - [illegible] పూర్వత్రాపి

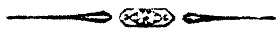
మహాపూర్వపక్షః.

౧. యదప్యాహుః - అశేషవిశేష ప్రత్యనీకచిన్మాత్రం బ్రహ్మైవ పరమార్థః. తదతిరేకి నానావిధజ్ఞాతృజ్ఞేయ తత్కృతజ్ఞానభేదాదిసర్వం తస్మిన్నేవ పరికల్పితం మిథ్యాభూతమ్ ॥

౨. సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్, అథ పరా యయా తదక్షరమధిగమ్యతే. యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాదమ్। నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తి ధీరాః, సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ, నిష్కళం నిష్క్రియం శాన్తం నిరవద్యం నిరఞ్జనమ్

ముల్లేఖ్యన్తే - ఇతో౽గ్రే క్రమేణ తర్కశాస్త్రప్రాధమ్యాత్తస్యైవ సాపేక్షత్వాద్విస్తారవిచారస్యోపక్రమాద [illegible] తర్కవిచారస్యైవ పూర్వవృత్తత్వమ్ ॥

మహాపూర్వపక్షః -

౧. ఏవం పూర్వపక్షోక్తహేతుషు వస్తుసామర్థ్యవ్యతిరిక్తహేతవ ఉపాయసత్తాకా వ్యాలోచనయా పరిహృతాః. వస్తుసామర్థ్యం తూపాయపరవాక్య పర్యాలోచనయా విస్తరతో వక్తవ్యస్య పరిహారణీయమితి కృత్వా తదూర్ధ్వం న పరిహృతమ్. అత స్తద్విస్తరతో వక్ష్యతి । ఇతి యద్యప్యాహురిత్యాదినా, సర్వే వేదాన్తా ఆరభ్యన్త ఇత్యన్తేన ॥ యదప్యాహురిత్యపి శబ్దో బహువచనాన్తో ముహుర్ముహుర్గ్రన్థాన్యం బహుగ్రన్థకారాభిమతిత్వం సూచయతి - చిన్మాత్రసత్యత్వమన్యమిథ్యాత్వం చ ప్రతిజానీతే ॥ అశేష ఇత్యాదిగ్రన్థస్య తాత్పర్యమేవ ॥ అశేషవిశేషజ్ఞాతృత్వాదరాహిత్యరూపస్య - ప్రత్యనీకత్వం వస్తుతస్తదన్వయాసహత్వం జ్ఞాతత్వేన తద్విపరీతత్వం చ - చిన్మాత్రైన ముఖ్యత్వం ప్రతిపద్యతే - జ్ఞాతృజ్ఞాతృత్వజ్ఞేయత్వ ॥ ఏవేతి ॥ సగుణం తు కాల్పనికమితిభావః - చిన్మాత్రసత్యత్వం ప్రతిజ్ఞాతమ్ - అత్రైవ కారాభిప్రేతం సమూలబన్ధ నివర్తకత్వ నిర్ధారణే తదన్యమిథ్యాత్వమాహ ॥ తదితి ॥ తదతిరేకి - నేహనానాస్తీత్యాది నిషేధాన్తర్గతవిషయీభూతభావః - నానావిధపరిణామం వర్ణయతి ॥ జ్ఞాత్రితి ॥ తత్కృతేతి స్వరూపప్రయుక్తజ్ఞానవృత్తిః - భేదస్త్వవాన్తరవైవిధ్యమ్- ఆదిశబ్దో జన్మజరామరణాదిపరః ॥ సర్వమితి ॥ అతదధిష్ఠానః పరమార్థశ్చ సత్యదర్థ ఇత్యర్థః - ఏవేత్యధిష్ఠానాతిరిక్తత్వవ్యావృత్తిః, స్వప్రకాశత్వరూపవిరోధశఙ్కానిరాకరణం చ ॥

౨. ప్రతిజ్ఞాతయోర్మానమాహ ॥ సదేవేత్యాది ॥ షడ్విధ తాత్పర్యలిఙ్గకం కారణవాక్యం విజాతీయసజాతీయ స్వగతభేదాభావపరమ్ - సదేవేత్యేవకారార్థోపష్టమ్భకం కారణవాక్యాన్తరముదాహరతి॥ అథపరేతి॥ అద్రేశ్యమగ్రాహ్యమ్- ప్రత్యక్షానుమిత్యగోచరః, చక్షుశ్శ్రోత్రాద్యగోచరో వా- గోత్రం నామ- సర్వగతమధిష్ఠానతయా వ్యాప్తమ్ - అథ బోధకవాక్యం సత్యమితి - కారణవాక్యబోధకవాక్యాన్తరార్థసామానాధికరణ్యేనైకపరత్వ మభిప్రేతమ్- సత్యాదివాక్యస్యాన్యవ్యావృత్తిపరత్వాపాదనాయాహ॥ నిష్కళమితి॥ కళా అవయవాః॥ శాన్తమిత్యాది ఊర్మిషట్కరహిత

జ్ఞానమ్, యస్మాత్పరం తస్మాత్పరం పరంయత్స్వ నవేదనః। అవిజ్ఞాతం విజానతాం విజ్ఞాతమవిజానతామ్, నదృష్టేర్ద్రష్టారం పశ్యేర్న మతేర్మన్తారం మన్వీథాః, ఆత్మైవేదం బ్రహ్మైవేదం సర్వం యదయమాత్మా, నేహ నానాస్తి కించన, మృత్యోస్స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి, యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతి। యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేత్తత్కేన కం విజానీయాత్, వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమ్, యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నుదరమన్తరం కురుతే- అథ తస్య భయం భవతి, నష్టానతోఽపి పరస్యోభయ విశ్వం సర్వత్ర హి, మాయామాత్రం తు కార్త్స్న్యేనానభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్, ప్రత్యస్తమితభేదం యత్సత్తామాత్రమగోచరమ్। వచసామాత్మసంవేద్యం తజ్జ్ఞానం బ్రహ్మసంజ్ఞితమ్, జ్ఞానస్వరూపమత్యన్తనిర్మలం పరమార్థతః। తదేవార్థస్వరూపేణ భ్రాన్తిదర్శనతః స్థితమ్, పరమార్థస్త్వమేవైకో నాన్యోఽస్తి జగతః పతే। యదేతద్దృశ్యతే మూర్తమేతజ్జ్ఞానాత్మనస్తవ। భ్రాన్తిజ్ఞానేన పశ్యన్తి జగద్రూపమయోగినః, జ్ఞానస్వరూపమఖిలం జగదేతదబుద్ధయః। అర్థస్వరూపం పశ్యన్తో భ్రామ్యన్తే మోహసంప్లవే, యే తు జ్ఞానవిదశ్శుద్ధచేతసస్తేఽఖిలం జగత్। జ్ఞానాత్మకం ప్రపశ్యన్తి త్వద్రూపం పరమేశ్వర, తస్యాత్మపరదేహేషు సతోఽప్యేకమయం హి యత్। విజ్ఞానం పరమార్థోఽహి ద్వైతినోఽతథ్యదర్శినః, యద్యన్యోఽస్తి పరః కోఽపి మత్తః పార్థివసత్తమ। తదైష హమయం చాన్యో వక్తుమేవమపీష్యతే, వేణురన్ధ్రవిభేదేన భేదష్షడ్జాదిసంజ్ఞితః। అభేదవ్యాపినో వాయోస్తథాఽస్య పరమాత్మనః, సోఽహం స తత్వం స చ సర్వమేతదాత్మస్వరూపం త్యజ భేదమోహమ్। ఇతీరితస్తేన స రా

మిత్యర్థః-యస్మాదితి జ్ఞేయత్వనిషేధః-నదృష్టేరితి ద్రష్టృత్వనిషేధః-అనువాద్యత్వప్రతిరోధస్త ఇతి-అథ విదన్యమిథ్యాత్వస్వరూపా॥ఇదం సర్వం యదాత్మేతి-తజ్జాదేవ సర్వ ఇతి వర్ బాధార్థసామానాధికరణ్యమిత్యభిప్రేతమ్-అస్మిన్నేవేతి ప్రతిజ్ఞాతం బ్రహ్మణస్సత్యత్వ సాధిష్ఠానత్వం చ సూచితమ్- బాధం స్పష్టయతి॥ నేహేతి॥ భేదవ్యావృత్తిఇత్యాహ॥ మృత్యోరితి॥ అత్ర మృత్యుశ్చరివద్యా- తథా చ నానాత్వవృత్తిప్రాప్యదర్శనప్రతిపా॥ యత్రేతి॥ యత్రయదా- తత్రతదా- ఇతర ఇతర ఇతి చ పదద్వయమమిథ్యాదార్త్యమ్ - ద్రష్టృత్వనిమిత్తాదయతి॥ వాచేతి॥ ఉక్తమృత్యుకార్యభేదదర్శనం దర్శయతి॥ యదేతి॥ అథ విశ్వప్రపఞ్చస్య తదన్యమిథ్యాత్వపరం సూత్రద్వయం నష్టా నత ఇత్యాది- అథ శ్రుతౌ విస్తృతమధ్యర్థం దర్శయతి॥ ప్రత్యస్తమితేతి॥ ప్రత్యస్తమితభేదమ్ - నిరాకృతయావత్ప్రపఞ్చగతభేదరహితమ్- సత్తామాత్రం వ్యావృత్తిరూపభేదరహితమ్- వచసాం అగోచరమితి॥ ఆత్మసంవేద్యమితి॥ స్వప్రకాశమిత్యర్థః- తదిదం జ్ఞానమితి- అత్యన్తనిర్మలం నిత్యశుద్ధబుద్ధిమత్వజ్ఞానస్వభావమ్- అర్థేన దేహాదినా నాన్యోఽస్తి జగత ఇతి పరమార్థమభ్యుక్తమ్- తద్విపరీతాయ యదేతదితి దృశ్యతే- ఉక్తం) జ్ఞానప్రత్యక్షత్వజ్ఞానాభావాత్॥ యేత్విత్యాది॥ జ్ఞానస్వరూపమిత్యాదినా॥ తస్యేతి॥ ఏక మయమేకస్- అత్ర పరతత్వమిథ్యాత్వభేదదర్శనం త్యజతీతి॥యదీతి॥ నిదర్శయతి॥ వేణ్వితి॥ పార్థివేతి॥ తదుక్తం తత్త్వజ్ఞానం బ్రవీతి- తత్ప్రజ్ఞా

జీవస్య స్వతస్త్వాదభేదం పరమార్థదృష్ట్యా విభేదజనకేఽజ్ఞానే నాశయాత్మన్యంగతే । అ-
త్ర సా బ్రహ్మాభేద మనన్యం తః కరిష్యతి, అహమాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థి-
తః, క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి సర్వక్షేత్రేషు భారత, న తదస్తి వినా యత్స్యాన్మయా భూ-
తం చరాచరమిత్యాదిభిర్వస్తుస్వరూపోపదేశపరైశ్శాస్త్రైర్బ్రహ్మశేష విశిష్టం బ్రహ్మైవ
సత్యమన్యత్సర్వం మిథ్యేత్యభిధానాత్॥

౩- మిథ్యాత్వం నామ ప్రతీయమానత్వపూర్వక యథావస్థితవస్తుజ్ఞాననివర్త్యత్వమ్ - యథా రజ్జ్వాద్యధిష్ఠానసర్పాదేః - దోషదశాధికృతత్రికల్పనన - ఏవం చ ప్రతీయమానమపి సర్వం బ్రహ్మాది దోషపరికల్పితమిదం జీవత్వం బ్రహ్మస్వరూపావబోధబాధ్యం మిథ్యారూపమ్॥

౪- దోషస్య స్వరూపతిరోధాన విక్షేపకర విశేషపరి సదసద్ విలక్షణ అనిర్వచనీయా

దనిర్వచనీయత్వాదితి - అత్ర ద్వయోరపి శ్రీగీతోక్తిరహమాత్మేతి - భూతశబ్దస్య శరీర మాత్రవాచిత్వాత్సర్వయోనిః, క్షేత్రజ్ఞ॥ అన్యమిథ్యాత్వం న తదస్తీతి- అనన్యపరత్వమాత్రం వస్తుస్వరూపేతి॥

౩- నాత్యన్తాసత్త్వం మిథ్యాత్వమ్, ఖ్యాత్యనిర్వచనీయాభావేన శాస్త్రీయైర్యత్ర ప్రసక్త్యా, న చాప్యత్రిమాత్రత్వం, క్వాపి సత్త్వప్రసక్త్యాదిత్యభావా ॥ మిథ్యాత్వ మితి॥ ప్రతీయమానత్వేనసద్వ్యావృత్తిః - యథావస్థితేతి సద్వ్యావృత్తిః - ప్రతీయమానత్వపూర్వకేతి తన్నియమపూర్వకత్వం వివక్షితమ్ - అభ్యుపేత్యేతి - జ్ఞాననివర్త్యమితి జ్ఞానమాత్రనివర్త్యత్వమ్. వస్తుతస్తు కర్మధారయ కర్మాద్యభావాయ- ఏవం సతి ముద్గరాదినివర్త్యఘటాద్యవ్యాపిత జ్ఞాననివర్త్యత్వేఽపి జ్ఞాననివర్త్య సమ్య- గ్జనకనివర్త్యధ్వంసాభావ వ్యుదాసః - న చ భూతసర్పాదీని వృత్తిరజ్జ్వాదౌ ఉపాప్తిః- తస్యాపి యథావస్థితరజ్జుధియా నివర్తనాభావాత్ - నివర్త్యయతి॥ యథేతి॥ నను రజ్జ్వాదేర్జడత్వేన స్వరూపానవభాసాదధ్యాసః, స్వప్రకాశవస్తుని తు కథమిత్యత్రా- హ॥ దోషేతి॥ దోష ఏవాధ్యాసప్రయోజకః, న స్వతః పరతో వాభానమ్, తత్త్వదోష- యోః, అధిష్ఠానే భావేఽపి న ఇతి భావః - మిథ్యాత్వం తస్య దోషకల్పి- తత్వం దృష్టాన్తే దర్శితం దార్ష్టాన్తికే అతిదిశతి శఙ్కాద్వయం చ శమయతి॥ ఏ- వమితి॥ కథమేకత్ర బహ్వధ్యాస ఇతి శఙ్కాం వ్యుదస్యతి॥ పర ఇతి॥ అధిష్ఠానవైలక్ష- ణ్యం రజ్జుసర్పభూరత్నాదివదితి భావః॥ సర్వజ్ఞే కథం భ్రాన్తిరితి శఙ్కాం వ్యుదస్యతి॥ పర ఇతి॥ సర్వజ్ఞత్వాదయస్సగుణబ్రహ్మణః, న తు పరస్యేత్యర్థః. దోషేత్యాదిపదైః ప్రాగుక్తార్థాన్వయోఽతిదేశః - ఇదం ప్రతీయమానమ్ - నానావిధత్వవివరణం దేవే త్యాదిపదమ్॥

౪- దోషః కః, న సత్యస్సన్నధినివర్త్యః, న చేద్దోషాన్తరాపేక్షయా ఉపకర్తా, నచ వృత్తిర్యాం వ్యతిరోహితే కల్పయతి, భ్రమాస్పదయోరనుచ్ఛేదయో రన్యతరః స్యాత్, తిరో- హితే చేత్, యదితిరోధిః న్వతః అనివృత్తిః స్వరూపానివృత్తిర్వ్యాపాత్, పరతశ్చేదనవ- స్థా, నానాధ్యాసానాం దోషమూలత్వదృష్ట్యా, ఇతి బహుశఙ్కాపరిహారాయాహ॥

సా స్యవిద్యా॥

౩౮. అన్యత్తేనహి ప్రత్యయాస్తాః, తేషాం భేదాన్యాం భవా మన్యతమవిభాగస్, సా భావా వస్త్వాత్మనాసీత్త్వాసిం తత ఆసీత్తదసా గూఢమగ్రే ప్రవేశితః, మాయా రూపా కృతి విద్యా త్సాయినంతు మహేశ్వరమ్, ఇత్యుక్తమాయాభిః పురురూప ఈయతే, మమమాయా దురత్యయా, అనాదిమాయయా సుప్తో యదా జీవః ప్రబుధ్యతే, ఇత్యాది భిర్నిర్విశేషచిన్మాత్రం బ్రహ్మైవానాద్యవిద్యయా సదసదనిర్వాచ్యయా తిరోహిత స్వరూపం స్వగతనానాత్వం పశ్యతీత్యవగమ్యతే॥

౩౯. యథోక్తమ్- జ్ఞానస్వరూపో భగవాన్యతో సావశేషమూర్తిర్నతు వస్తుభూతః। అతో హి శైలాబ్ధిధరాదిభేదాన్ జానీహి విజ్ఞానవిజృమ్భితాని॥ యదా తు శుద్ధం నిజరూపి సర్వకర్మక్షయే జ్ఞానమపాస్తదోషమ్। తదా హి సఙ్కల్పతరోః ఫలాని భవన్తి నో వస్తుషు వస్తుభేదాః। తస్మాన్న విజ్ఞానమృతేఽస్తి కించిత్క్వచిత్కదాచిద్ద్విజ వస్తుజాతమ్। విజ్ఞానమేకం నిజకర్మభేదవిభిన్నచిత్తైర్బహుధాభ్యుపేతమ్। జ్ఞానం విశుద్ధం విమలం విశోకమశేషలోభాదినిరస్తసఙ్గమ్। ఏకం సదైకం పరమః పరేశః స వాసుదేవో న యతోఽన్యదస్తి। సద్భావ ఏవం భవతో మయోక్తో జ్ఞానం యథా సత్యమసత్య

భేదాశ్చ॥ అవిద్యేతి సదసదనిర్వచనీయ త్వాదీతి స్వరూపతిరోధాన విక్షేపవి భ్రాన్తేః పరకీతి శబ్దైరుచ్యతే ప్రత్యయాః।

౩౮. ఏవంవిధావిద్యాయాం ప్రమాణమాహ॥ అన్యత్తేనేత్యాదినా॥ ప్రత్యయాస్తాః ప్రతిబద్ధాః- ప్రత్యయాస్తద్బుద్ధివిశేషా ఇత్యర్థః॥ తేషామితి॥ బాధకప్రత్యయాః నా భావ భావోఽనాత్మాసీదితి నైవ సద్ద్వయమ్- తమో హి నాస్యసత్ప్రతీతిః, సదసద్వ్యవహారాదిత్యర్థః హేయమాయాయాం త్వేతి॥ బహుధా మాయాత్వమాహ॥ [illegible] మాయాదుర్నిగ్రహత్వమాహ॥ మమేతి॥ అనాదిత్వమాహ॥ అనాదీతి॥ [illegible] స్వరూపపరమానన్దప్రతిబన్ధకః- ఇత్యాదిమహావాక్యార్థైః సవిశేషత్వం [illegible] జ్ఞానాభ్యాసానుభవమాహ॥ నిర్విశేషేతి॥ స్వరూపపరమానన్దే [illegible] తాత్పర్యమపి నిర్విశేషం వస్తుదోషాత్ మాయయా [illegible] స్వగతభేదేన స్వానుభవసిద్ధమవగమ్యతే- యథాహ పురాణమ్॥

౩౯. స్వరూపత్వ ఏవ తాత్పర్యం తత్ర వస్తుదోషాత్ యత్ర దోషపరత్వం తాత్పర్యం జ్ఞాయత ఇత్యాహ॥ యథేతి॥ వస్తు నభోవత్స్వరూపాదేవాద్విపరః॥ [illegible] యతేఽనేనేతి విజ్ఞానమవిద్యా- భేదదర్శనహేతుర్జ్ఞానకార్యత్వం ప్రతిపాదయతి॥ యదేతి॥ శుద్ధం నిజరూపి- అవిద్యాకృతభేదదర్శనరహితమ్- సఙ్కల్పతరోః ఫలాని భేదా అనిత్యా అవిద్యాసఙ్కల్పాః- అవిద్యాగుణసంభూతా ఇత్యర్థః- వస్తుష్వేవ వస్తుభేదా దేహాద్యాకారభేదాః- వస్తు నాస్తి యది స్తోకద్వయమపి ద్రష్టవ్యం తే- తదా తే యభేదనిషేధముపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ సజాతీయభేదం నిషేధతి॥ విజ్ఞానమితి॥ స్వగతమపి నిషేధతి॥ జ్ఞానమితి॥ విశుద్ధం విమలమ్ అవిద్యాభేదదృష్టిరహితమ్- సద్భావం తృష్ణారహితమ్- ఏకం పరమితి [illegible] సదితి॥ ఏతజ్జ్ఞానం భవసాగరతారకం భవతి

త్యమనన్యత్ । ఏతత్తు యత్సం వ్యవహారభూతం తద్యోపచోక్తం భవసాగ్రితం చేతి॥

౭ అనాద్యనిర్వాచ్యా విద్యా నిఃశేషతః ఆస్మాత్ బ్రహ్మాత్మైకత్వజ్ఞానేన నివృత్తిం యాన్తి, న పునరన్యత్ర దేశం పశ్యతి, న పశ్యేన్మృత్యుం పశ్యతి, యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేఽనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిలయనేఽభయం ప్రతిష్ఠాం విన్దతే। అథ సోఽభయం గతో భవతి, భిద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః । క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే, బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి, తమేవ విదిత్వాఽతిమృత్యుమేతి, నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయ - అత్ర మృత్యుశబ్దేనా విద్యాభిధీయతే - యథా సనత్సుజాతవచనమ్ - ప్రమాదం వై మృత్యుమహం బ్రవీమి సదాఽప్రమాదమమృతత్వం బ్రవీమీతి.

౮ సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మేత్యాది శోధకవాక్యావసేయనిర్విశేషరూపబ్రహ్మాత్మైకత్వజ్ఞానం చ, అథ యోఽన్యాం దేవతాముపాస్తేఽన్యోఽసావన్యోఽహమస్మీతి న స వేద। అకృత్స్నో హ్యేషః । ఆత్మేత్యేవోపాసీత, తత్త్వమసి, త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతే అహం వై త్వమసి భగవో దేవతే। తద్యోఽహం సోఽసౌ యోఽసౌ సోఽహమిత్యాది వాక్యసిద్ధమ్ - వక్ష్యతి చైతదేవ ఆత్మేతి తూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తి చేతి- తథా చ వాక్యకారః- ఆత్మేత్యేవ తు గృహ్ణీయాత్సర్వస్య తన్నిష్పత్తేరితి- అనేన చ బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానేన మిథ్యారూపస్య సకారణస్య బన్ధస్య నివృత్తిర్యుక్తా-

౯ నను సగుణబ్రహ్మభేదనివృత్తిః ప్రత్యక్షవిరుద్ధా కథమివ శాస్త్రజన్యజ్ఞానేన క్రియ

సాధిష్ఠానస్య బ్రహ్మితమ్ - సంవ్యవహారభూతమ్ - సమస్తావ్యవహారాస్పదం వర్తత ఇతి యత్ప్రత్యక్షాదిభిరవిద్యేత్యుక్తమిత్యర్థః॥

౭ తస్య కిం జ్ఞానస్య కర్మణా నైరపేక్ష్యమిత్యత్రాహ॥ అనాద్యనిర్వాచ్యేతి॥ అజ్ఞాననివృత్తిం దర్శయితుమనేకాన్ శ్రుతివాక్యముపాత్తమ్ - జ్ఞానస్యైకవిషయత్వాయతదేకమితి- తథా సర్వం పశ్యతి సర్వమాప్నోతీతి- ఆప్నోతి శరీరమ్ - నిరుక్తత్వాత్ - అథ యః భయాభావాయ - అన్యో భయమిత్యాహ- ఏకత్వేన పరాభిమతాన్యాపి జ్ఞానేననివర్త్యత్వాద్యథా కార్యత్వాదిత్యర్థః॥ అత్రైవ ప్రతిభూతదానానామా బ్రహ్మేతి మాయాన్తరం నిషేధతి ఇత్యుక్తం॥ నాత్రాజ్ఞాననివృత్తిః ప్రతీతేత్యత్రాహ॥ అత్రేతి॥ కథమిత్యత్రాహ॥ యథేతి॥ ప్రమాదమిత్యనవధానమ్- తస్మాత్తమవిద్యేత్యర్థః॥

౮- నిర్విశేషబ్రహ్మాత్మైక్యవిషయజ్ఞానం కథమిత్యత్రాహ॥ సత్యమితి॥ నిర్విశేషత్వం శోధకసిద్ధమ్ - తేన ఆత్మనః ఐక్యం గ్రాహయతి॥ అథ యోఽన్యామితి॥ భేదధీర్నిన్దా- అన్యోఽసావిత్యంశం దర్శయతి॥ తత్త్వమితి॥ ఆదిదేవతాం ప్రత్యాహ॥ త్వం వా ఇతి॥ ఉపాస్యస్యానుసంధత్తే॥ తద్యోఽహమితి॥ అస్య సూత్రతాత్పర్యమాహ॥ వక్ష్యతీతి॥ తదభిప్రాయకం శ్రుతిమాహ॥ తథా చేతి॥ తన్నిష్పత్తేః- తస్మిన్నుత్పత్తేర్- మానానుగ్రాహకం దర్శయతి॥ అనేనచేతి॥ మిథ్యారూపస్యేతి హేతుగర్భమ్ - సకారణస్యేత్యవిద్యాస్య- సర్పాభావో హి రజ్జుజ్ఞానేన నివర్త్యః, న కర్మణేతి భావః॥

౯- చోదయతి॥ నను చేతి॥ ద్వైతస్యాన్యస్యాపి విద్యానాశాయ సకలశబ్దః - వాక్య

తే- కథం తారతమ్యేన సర్వ ఇతి ద్వైతేన ప్రత్యక్ష విరుద్ధానర్థ నివృత్తి: క్రియతే. తంత్రిత్వయో: ప్రత్యక్షయోర్విరోధ:, ఇహతు ప్రత్యక్షమూలస్య శాస్త్రస్య ప్రత్యక్షేణ స్యచేతి చేత్ - తుల్యయోర్విరోధే కథం బాధ్యబాధకభావ:. పూర్వోత్తరయో ర్దుష్టకారణజన్యత్వ తదభావాభ్యామితి చేత్ - శాస్త్రప్రత్యక్షయోరపి సమానమేతత్ - వితముక్తం ప్రాక్ ఇతి - బాధ్యబాధకభావే తుల్యత్వ సాపేక్షత్వనిరపేక్షత్వాదిక కారణ - త్వాలోచనానుమానేన ప్రత్యక్షస్య దుర్బలత్వాత్ - ప్రతిహతత్వం ప్రత్యక్ష బాధకమ్యతే- ఏవం తర్హి ద్వయో: ప్రమాణయోర్విరోధే యదనన్యథా సిద్ధిశబ్దాద్యస్య, అనన్యథా సిద్ధమవకాశమితరద్బాధకమితి సర్వత్ర బాధ్యబాధక భావనిర్ణయ ఇతి. తస్మాదనాదినిధనావిచ్ఛిన్న సంప్రదాయ సమ్యగ్జ్ఞాన దోష రహితానవకాశ శాస్త్రజన్య నిర్దోష నిశ్చయేన దృఢస్య ప్రమాణస్య బలాత్ బ్రహ్మ త్మైకావబోధేన, సంసారకారణ దోషనాశనాత్ బంధనివృత్తి సిద్ధ్యతీతి ఏవమేవ

ప్రతిపక్షత్వే ప్రతీత్య శాస్త్రస్య ప్రత్యక్షసాపేక్షత్వాత్, ద్వయోస్తుల్యత్వ మాహ తుల్యత్వాత్ యథా పూర్వోత్తరయో: శాస్త్రప్రత్యక్షయో: [illegible] - ఏతత్ప్రతిహా రస్ కిం ప్రత్యక్షస్య బాధ్యత్వం న [illegible] ప్రత్యక్షస్య బాధకత్వం న సం భవతి [illegible] కథం [illegible] ప్రత్యక్షస్య సత్త్వం న ప్రతీతి [illegible] బాధకత్వం [illegible] న బాధక త్వమిత్యర్థ: తత్రేతి॥ తుల్యత్వ [illegible] - [illegible] రయో: ప్రత్యక్షమూలస్య శాస్త్రస్యేత్యర్థ: - తుల్యత్వ [illegible] ప్రత్యక్ష రయోస్తార తమ్య భేదమయి తుల్యమాహ ॥ తుల్యయోరితి ॥ తత్ర పూర్వోత్తర యో ర్వోత్తరయోరితి ॥ తత్రాపి తుల్యమిత్యాహ ॥ శాస్త్రేతి ॥ [illegible] బాధ్యబాధ కభావే [illegible] దుష్టకారణజన్యత్వ తదభావాభ్యామ్ [illegible] ॥ ఏతదుక్తం భవతి॥ తుల్యత్వే ॥ తుల్యత్వేనాపి దుష్టకారణజన్యత్వ తదభావాభ్యామ్ [illegible] - అతశ్చాన్యత్ర సాపేక్షత్వం పూర్వోత్తరత్వం [illegible] - [illegible] ॥ ఇత్యాహ ॥ అనన్య థాత్వాత్ సార్థక్యమ్ - అనయో: [illegible] - [illegible] ప్రత్యక్ష బాధ్య తత్వ [illegible] తత్రాహ ॥ తథాపి [illegible] ప్రమాణజన్యత్వాత్ ॥ ఏవం చేత్ ॥ [illegible] సమానత్వం ప్రతిపక్ష: ॥ ద్వయో: ప్రమాణయోరితి ॥ ద్వయో: ప్రత్యక్షయో: ప్రత్యక్ష సమానయో రసమానయో: ప్రత్యక్షాగమయో రసమానాగమయో రాగమయోర్వేత్యర్థ: - అనన్యథాసిద్ధత్వం విరుద్ధవిషయ బాధ [illegible] - [illegible] త్వాలాభాత్ ప్రమాణాంతరావకాశ [illegible] - సర్వత్ర ప్రత్యక్ష [illegible] యో ర్వ్యాప్తియో ర్విరోధ [illegible] - [illegible] స్వయ: - తత: కిం శాస్త్ర ప్రాబల్యసిద్ధ్యత్వాహ ॥ తస్మాదితి ॥ అనాదినిధనా [illegible] ద్యతిరిక్త [illegible] సాధకత్వం తస్మాదితమ్ - అనాదిత్వాదినా [illegible] ప్రమాణ [illegible] - అర్థపరిచ్ఛేద [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] - తతో ముక్తమ అనాద్యనాద్యవస్థాహితమ్ - యద్ధంథా సమానమ్ - తద్ధృత్వేతి [illegible] ప్రమాణత్వాదితి భావ: - [illegible] - [illegible]

క్షణికత్వద్యుక్త్యైః - సంభావ్యతే చ వివిధవికల్పభేద ప్రపంచ్య సాహిత్యశ్రుత్యర్థ శాస్త్రాది భేదబాధనాదిరూపాదిబాధ్యత్వదోషః॥

౧౦. నన్వనాదినిధనాఽచ్ఛిన్న సంప్రదాయతయా నిర్దోషస్యాపి శాస్త్రస్య లోకసిద్ధమేవ స్వగోచరే ప్రామాణ్యే జాతే త్వద్వైతాదేర్బాధాదావపి ప్రమాణస్య బాధ్యత్వం ప్రసజ్యేత- నత్యుక్తం- పూర్వాపరయోరుత్పత్తౌ పూర్వశాస్త్రస్య, స్వార్థశాస్త్రస్య నిరవకాశత్వేన బాధ్యత్వమేవ॥

౧౧ వేదాన్తవాక్యేష్వపి సగుణబ్రహ్మోపాసనపరాణాం శాస్త్రాణాముపయోగమేవ న్యాయః, నిర్గుణత్వాత్పరస్య బ్రహ్మణః సమదయాసర్వజ్ఞః సర్వవిత్, పరాస్యశక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ, సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ఇత్యాద్యుపబ్రహ్మస్వరూపప్రతిపాదకపరాణాం శాస్త్రాణాం కథం బాధ్యత్వమ్- నిర్గుణవాక్యసామర్థ్యాదితి బ్రూమః॥

లాహ॥ సంభావ్యతే చేతి॥ భేదప్రపంచ్య భేదప్రమాణాయః జ్ఞాత్రాదిః సదదవాదిరూపాః అభేదబోధకశ్రుతి బాహ్యాదిరూపం వికల్పానితి వివిధవికల్పభేదరూపః- అదికశ్చేన భేదవర్ణనముక్తమ్ - తదూర్ధ్వ ప్రాప్యస్య శయ ప్రసాదాయాదికబ్జః - బీజాఙ్కురవత్ప్రవాహోఽనాదిః - సాధాఽప్రదాయాదిబాహ్యశబ్దః - త్వదిత్యేన సాధనాత్ప్రమాణవాదిః - ప్రమాణ్యమాదాయార్థవాక్యత్వాత్ పిప్రసజ్యేత - యోగ్యానుపలబ్ధిస్తు తుల్యేతిభావః - అపశబ్దః శాస్త్రకారవిద్యానివృత్తయోః॥

౧౧. చోదయతి । నన్వితి ॥ అనన్తరోక్తబాధ్యత్వప్రసంగబాధావసరమాహ ॥ అపాదీతి॥ అపివిరోధ - బాధ్యబాధకభావప్రయోజకం నియతం విరోధం దర్శయతి॥ పూర్వాపరశాస్త్రయోః బాధ్యత్వమప్రసక్తం ద్రష్టవ్యం శాస్త్రమనుపపత్త్యా పరిహరతి॥ ప్రతిష్ఠానేతి। బాధ్యత్వముక్తమేవ దృష్టాన్తం సాధకత్వమనుపపత్త్యా పరిహరతి॥ ప్రత్యయేతి॥ సావకాశత్వేన శాస్త్రబాధాయాం పూర్వాపర్యనిర్వాహః- ఉద్గాతృప్రతిహర్త్రోరపచ్ఛేదన్యాయేన పూర్వసంస్థాపనస్య పరస్యోత్తరత్వే పరాపరనిర్వాహః- ఏకప్రయోగే విరోధః ప్రయోగచోదనా విభ్యః పూర్వాపర్యేతు పూర్వదౌర్బల్యమసంజాతవిరోధిత్వాదుపపన్నమ్- పరస్య తు తద్విరుద్ధత్వాదుత్తరప్రాబల్యం- ఉత్తరపూర్వయోరవిరోధో నోపపద్యతే- పూర్వస్యాపి సంజాతవిరోధిత్వేన బాధితత్వోపపత్తిః ప్రాబల్యం విరోధిత్వాదుత్తరస్య ప్రాప్తం ప్రసంగః తదుక్తం పూర్వాత్ బాధేన నోత్పత్తిరుత్తరస్య హి సిధ్యతి- పూర్వప్రత్యక్షసంగతానాం ప్రత్యక్షప్రామాణ్యం బాధ్యతే, పూర్వాపర్యసిద్ధిరితి తేనైవ పూర్వబాధ ఇత్యర్థః॥

౧౧. తాదృశ పూర్వాపర్యాభావాత్ సగుణోపాస్తిశాస్త్రేషు న్యాయం నిర్వాహ ఇత్యాహ॥ వేదాన్తేతి॥ సగుణత్వాదాహ॥ నిర్గుణత్వాదితి॥ అపచ్ఛేదన్యాయఫల రూపబాధదర్శనాదిత్యర్థః - సగుణోపాసనవాక్యానాం సాధకప్రమాణ్యం తర్హి తత్త్వమస్యాది - స్వరూపపరనిర్గుణవాక్యేషు కథమితి చోదయతి॥ నన్వితి॥ సార్థకత్వమితి॥ నిర్గుణేతి॥

౧౨ ఏవమర్థవతి [illegible] సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ [illegible] నిర్గుణం నిరఞ్జనమిత్యాదీని వాక్యాని [illegible] విశేష [illegible] చైతన్యం బ్రహ్మాతిరిక్తం ప్రతిపాదయన్తి - ఇతరాణి తు సగుణ - ఉభయవిధవాక్యానాం విరోధే సతి [illegible] నిర్గుణవాక్యానాం గుణాపేక్షత్వేన [illegible] మితి [illegible]॥

౧౩ సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ [illegible] గుణా [illegible] సామానాధికరణ్య [illegible] విశిష్ట [illegible] విశేషణభేదేన [illegible]

౧౨- [illegible] నిర్గుణవాక్యాని [illegible] ॥ [illegible]

౧౩- నిర్గుణపరతయా [illegible] సగుణ [illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ... మేవాథః, ... చ ... బ్రహ్మత్వయం ... నిఖిల ... భవతి ఏవం ... [illegible] ... అసీత్, ... ఇదమగ్ర ఏవాగ్ర ఆసీత్ ... [illegible] ... అన్యథా ... [illegible] ... ప్రతిపాదయతి॥

౧౫ [illegible] ... [illegible]

౧౫. [illegible] ... [illegible]

పదస్యైకస్యాపీన దృష్టా- సమభివ్యాహృత పదసముదాయస్యైవ తాత్పర్యమితినియమే సతి ద్వయోస్త్రయాణాం సర్వేషాం వా తదవిరోధార్థమేకస్యేవ లక్షణానదోషాయ- తథా తథాన్వితస్తైరప్యుపగమ్యతే- కార్యతాత్పర్యవాదిభిర్వాక్యేషు సర్వేషాం ప దానాం లక్షణా స్వీక్రియతే- అపూర్వకార్య ఏవ లిఙాదేర్ముఖ్యవృత్తత్వాత్ - లిఙా దిభిః క్రియాకార్యం లక్షణయా ప్రతిపాద్యతే- కార్యాన్వితస్వార్థాభిధాయినాం చేత రేషాం పదానాం ముఖ్యార్థకార్యాన్విత ఏవ ముఖ్యార్థ ఇతి క్రియాకార్యాన్వితప్రతిపా దనం హి లాక్షణికమేవ- అతో వాక్యతాత్పర్యావిరోధాయ సర్వపదానాం లక్షణాపి న దోషః- అత ఇదమనాద్యర్థజాతం ప్రతిపాదయన్తో వేదాన్తాః ప్రమాణమ్॥

౧౭ ప్రత్యక్షాది విరోధేన శాస్త్రీయస్య బలీయస్త్వం యుక్తమ్- స్వతిన విరోధబలీ యస్త్వం వక్తవ్యమ్- విరోధ ఏవ నవద్యత ఇతి - [illegible]

యః [illegible] - [illegible] విషయేబాధకస్యాప్రతిబన్ధో [illegible] కార్యేతి॥ [illegible] లక్షణత్వాగార్ [illegible] సాంఖ్యంస్యాదితిభావః - తత్రాహ॥ సముదితి॥ విరోధావిరోధావేవప్రయో జకౌ,నతు [illegible] - [illegible] దృ ష్టా; [illegible] తత్తాత్పర్య [illegible] సమానవిభక్త్యాద్యుపేతిభావః- తథా [illegible] చేతి॥ అభ్యుపగమ్యతే - అభ్యుపగతః [illegible] - [illegible] కార్యేతి॥ కుత ఇత్యత్రాహ॥ అపూర్వేతి॥ తతః [illegible] ఇత్యత్రాహ॥ కార్యాన్వితేతి॥ నను [illegible] పదలక్షణాయా [illegible] లాక్షణిక ఇతి చేన్న-తత్ర [illegible] - ప్రధాన [illegible] లక్షణాయామపి తదన్వితాభిధాయినాం [illegible] - న [illegible] [illegible] పదానాం [illegible] - సర్వపదానాం [illegible] - [illegible] పదసముదాయస్యాపూర్వ కార్యముఖ్యత్వాద [illegible] - కార్యాన్వితమాత్రే పదార్థాంతరాణాం ముఖ్యత్వం చేత్, కార్యమాత్రే [illegible] - [illegible] విశేషాత్ - [illegible] పదత్రయేత్, [illegible] కార్యస్యవ పదాన్తరాణామపి [illegible] లక్షణాస్యాత్ - [illegible] విశేషాత్ - [illegible] కార్యమాత్ర [illegible] పదాన్తరా [illegible] కార్య [illegible] లాక్షణికత్వం చేత్యేత, [illegible] విశేషస్యాపి తుల్యమ్- స మభివ్యాహారా [illegible], [illegible] సమభివ్యాహారా [illegible] విశేషసిద్ధి రితి, [illegible] లక్షణాయామదోష త్వ పరిహారముపసంహరతి॥ అత ఇతి॥ [illegible] అత ఇతి॥ అర్థజా తం,[illegible] దోషమూలత్వం దోషస్వరూపం తస్య [illegible]॥

౧౮ అథ నిర్విశేష [illegible] సత్యత్వే విరోధ [illegible] బలీయస్త్వముక్తం,[illegible] ప్రత్యక్షేణ॥ స్వతిన- [illegible] విరోధ ఇత్యత్రాహ॥ [illegible] ఇతి॥ [illegible]

ప్రత్యక్షస్య॥

౧౩ ననుచ ఘటోఽస్తి ఘటోఽస్తీతి నానాకారవస్తు విషయం ప్రత్యక్షం కథమిత రస్యాగ్రాహిత్వదర్శనే; మిలిత గ్రహణాభావే సతి సర్వేషాం జ్ఞానానాం విషయైక్యేన ధారావాహికజ్ఞాన భేదవ్యవహార హేతుత్వేనాభ్యుపగతం ... క్షణాద్య ... ఘటోఽస్తి ... త్వాదస్య వ్యవచ్ఛేదాయేతి - నచద్వయో ... వ్యవహారయోః ప్రత్యక్షమూల ... జ్ఞాన ఫలత్వాత్ ప్రత్యక్షజ్ఞానస్య వైశిష్ట్యా ... స్వరూపం ... ప్రత్యక్షస్య విషయ ... భేదగ్రహణస్య స్వరూపగ్రహణ ... ప్రత్యక్షత్వాదేవ స్వరూపవిషయ ... భేదబుద్ధిగ్రాహ్యత్వాత్ - అతోఽప్రాప్తి మూల ఏవ భేదవ్యవహారః॥

... ప్రత్యక్షమిత భేద ... ప్రాహిత్వమితి ... విషయః॥

౧౩ ప్రతీతి ... ఘటోఽస్తి ... ఇత్యాదౌ ... వ్యవహార ... ప్రత్యక్షమూలత్వం ... భేద వ్యవహారస్య ... ప్రత్యక్షమూలత్వం ... ప్రత్యక్ష ... వ్యవహారస్యైవ ప్రత్యక్షమూలత్వా ... ఇతి ... వ్యవహారే ... ఘటోఽస్తీత్యాది ... భేదవ్యవహార ... ఘటోఽస్తీత్యాది ... ప్రత్యక్ష ... ఘటోఽస్తీత్యత్ర ... ప్రత్యక్షస్యైవ ... ప్రత్యక్షత్వం ... ప్రత్యక్షహేతు ... ఘటోఽస్తీత్యత్ర ... భేదగ్రహణ ... ప్రత్యక్షస్య స్వరూప ... విషయత్వం ... భేదవ్యవహార ... ఏవమేవ ... భేదవ్యవహార ...

౧౭. కించ భేదోనామ కశ్చిత్పదార్థో న్యాయవిద్భిర్నిరూపయితుం న శక్యతే- భేదస్య తన్నవస్తునః స్వరూపమ్ - వస్తుస్వరూపేక్యహితే స్వరూపవ్యవహారవత్ తద్వ్యవహారస్యాపి భేదవ్యవహారప్రసక్తిః - నచ వాచ్యం; స్వరూపైక్యేపి భిన్న ఇతి వ్యవహారస్య ప్రతియోగిస్మరణసాపేక్షత్వాత్ తత్స్మరణాభావేన తదానీమేవ న భేదవ్యవహార ఇతి- స్వరూపమాత్రభేదవాదినో హి ప్రతియోగ్యపేక్షాయా అభావాత్ కథం తదా- స్వరూపభూతాయాః స్వరూపత్వావిశేషాత్ - యథా స్వరూపవ్యవహారో న ప్రతియోగ్యపేక్షః, భేదవ్యవహారోపి తథైవ స్యాత్ - హస్తః కర ఇతి వద్ఘటో భిన్న ఇతి పర్యాయత్వం చ స్యాత్ - నాపి ధర్మః- ధర్మత్వే సతి స్వస్వరూపాద్భేదో వక్తవ్యః- అన్యథా స్వరూపమేవ స్యాత్- భేదే చ స్వీకృతే భేదస్య ధర్మత్వాద్ధర్మ్యపేక్షత్వేనవస్థా - కించ జాత్యాది ధర్మవిశిష్టవస్తుగ్రహణే సతి భేదగ్రహణం, భేదగ్రహణే సతి జాత్యాది ధర్మవిశిష్టవస్తుగ్రహణమిత్యన్యోన్యాశ్రయణమ్- అతో భేదస్య దుర్నిరూపత్వాత్ [illegible] ప్రమాణం ప్రత్యక్షమ్॥

౧౮. కించ ఘటోఽస్తి పటోఽస్తి ఘటోఽనుభూయతే పటోఽనుభూయత ఇతి సర్వపదార్థానాం సత్తానుభూతి ఘటితా ఏవ దృశ్యన్తే- అత్ర సత్త్వం సర్వానుప్రతీతిష్వనువర్తమానం దృశ్యతే - ఘటాదయః పరమార్థః- విశేషాస్తు వ్యావర్తమానతయాఽపరమార్థాః- రజ్జుసర్పాదివత్ - యథా రజ్జురధిష్ఠానత్వేనానువర్తమానా పరమార్థా సతీ- వ్యావర్తమానాస్సర్పదణ్డమాలాధారాదయోఽపరమార్థాః- తను రజ్జువ

---

౧౭. అథ భేదస్య దుర్నిరూపత్వం దర్శయతి ॥ కించేతి ॥ న్యాయవిద్భిః - నకేవలమర్థిభిరితి - తత్ర భేదః కిం స్వరూపం, ధర్మో వేతి వికల్ప్య ప్రథమం దూషయతి ॥ భేద ఇతి ॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ వస్తున ఇతి ॥ భేదవ్యవహారస్య ప్రతియోగినిరపేక్షత్వప్రసక్తిం పరిహరతి- భేదస్య స్వరూపత్వేన తద్గ్రాహకప్రతియోగ్యనపేక్షత్వేఽపి శాబ్దవ్యవహారస్య సాపేక్షత్వాత్ భిన్న ఇతి వ్యవహారవిశేషే ప్రతియోగిస్ఫురణాపేక్షాయాస్సత్త్వాత్ [illegible] ఇత్యాహ ॥ న చేతి ॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ స్వరూపేతి ॥ హి యతః - స్వరూపగ్రహణమివ భేదవ్యవహారోపి ప్రతియోగ్యపేక్షత్వేన తథా ఇత్యర్థః - సోఽపి కుత ఇత్యత ఆహ ॥ స్వరూపభేదయోరితి ॥ తద్వ్యక్తిరితి ॥ యథేతి ॥ దూషణాన్తరమాహ ॥ హస్త ఇతి ॥ దూషణాన్తరాణాం పరిహారసాధ్యదర్శనాత్ - ద్వితీయం దూషయతి॥ నాపీతి ॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ ధర్మత్వే సతీతి ॥ విపక్షే బాధమాహ ॥ అన్యథేతి॥ అన్యథా స్వరూపత్వపక్షదూషణాపాతాదిత్యర్థః- తతః కిమిత్యత ఆహ ॥ భేదే చేతి॥ తద్ధర్మః- భేదస్య ధర్మః - పరస్పరాశ్రయమాహ ॥ కించేతి ॥ ధర్మధర్మిణో ధర్మిప్రతియోగిసాపేక్షత్వాదయోః గ్రహణపూర్వకో భేదగ్రహస్తత్పూర్వకశ్చ తద్గ్రహ ఇత్యన్యోన్యాశ్రయః - సాధకాభావముపసంహరతి ॥ అత ఇతి ॥

౧౮. బాధకం దర్శయతి ॥ కించేతి ॥ వ్యాప్తిం దర్శయతి ॥ ఘటోఽస్తీత్యాదినా ॥ అనువృత్తివ్యావృత్తిసిద్ధ్యర్థం ఘటోక్తిః - పటోఽనుభూయత ఇత్యుక్తిః - తతః కిమిత్యత ఆహ ॥ అత్రేతి ॥ ఉదాహరతి ॥ రజ్జ్వితి ॥ రజ్జ్వానువర్తమానత్వేన తత్త్వం సత్యవ్యావృత్తిః ॥ యథేతి ॥ సాధ్యం దర్శయతి ॥ తద్వదితి ॥ ఉపసంహరతి ॥ ఉక్తమ్

ర్పాదౌ రజ్జురియం న సర్ప ఇత్యాది రజ్జ్వాద్యధిష్ఠానయాథాత్మ్యజ్ఞానేన బాధితత్వాత్స ర్పాదేరపారమార్థ్యమ్; న వ్యావర్తమానత్వాత్; రజ్జ్వాదేరపి పారమార్థ్యం నానువర్తమానతయా; కింత్వబాధితత్వాత్; అత్ర తు ఘటాదీనాం బాధితానాం కథమపారమార్థ్యమ్- ఉచ్యతే- ఘటాదౌ దృష్టా వ్యావృత్తిః - సా కింరూపేతి వివేచనీయమ్- కిం ఘటోఽస్తీత్యత్ర పటాద్యభావః- సిద్ధం తర్హి ఘటోఽస్తీత్యనేన పటాదీనాం బాధితత్వమ్- తతో బాధఫలభూతా విషయవ్యావృత్తిర్వ్యావృత్తిః- వ్యావర్తమానానామపారమార్థ్యం గమయతి- రజ్జువత్సర్వత్ర బాధితమనువర్తతే- తస్మాత్సర్వత్రానువృత్తిరేకైవ పరమార్థః

౨౦ ప్రయోగశ్చ భవతి- సత్పరమార్థః అనువర్తమానత్వాత్ -రజ్జుసర్పాదౌ రజ్జ్వాదివత్ - ఘటాదయోఽపరమార్థాః- వ్యావర్తమానత్వాత్ -రజ్జ్వాద్యధిష్ఠానసర్పాదివదితి||

౨౧ ఏవం తర్హ్యనువర్తమానాఽనుభూతిరేవ పరమార్థః- నైవ తర్హి- వస్తునస్తత్రానుభూతేర్వ్యావర్త్యమానతయా తతో భిన్నమ్- నైవమ్- భేదో హి ప్రత్యక్షావిషయత్వాద్దుర్నిరూపత్వాచ్చ పురస్తాదేవ నిరస్తః- అత ఏవ సతోఽనుభూతివిషయభావోఽపి న ప్రమాణపదవీమనుసరతి- తస్మాత్సదనుభూతిరేవ||

౨౨ సా చ స్వతస్సిద్ధా- అనుభూతిత్వాత్- అన్యతస్సిద్ధౌ ఘటాదివదననుభూతిత్వప్రసక్తిః - కించానుభవాపేక్షానుభూతేర్న శక్యా కల్పయితుమ్ - స్వసత్తయైవ ప్రకాశమానత్వాత్ - న హ్యనుభూతిర్వర్తమానా ఘటాదివదప్రకాశా దృశ్యతే- రా

ఇతి || సాధనవ్యాపకత్వేనోపాధిం దూషయితుం ప్రతిపన్నాం శంకామాహ || ఘటాదావితి || సా కిం బాధఫలం ఉత సంవాదఫలమితి వివేచనీయమిత్యాహ || సేతి || బాధఫలత్వం దర్శయితుమాహ | కిమితి || ఘటోఽస్తీతి ప్రతీతేః పటాద్యభావః - బాధసిద్ధిం దర్శయతి || సిద్ధం తర్హీతి || పురోవర్తిని రజతస్యాభావో హి బాధితత్వమిత్యర్థః - తతః కిమిత్యత ఆహ || అతశ్చేతి || శుక్తిధియో రూప్యప్రత్యనీకత్వం బాధత్వమ్ - విషయస్యాభావో వ్యావృత్తిః- నిరుపాధికత్వాద్ధేతోః సాధకత్వమాహ || నేత్యాదినా ||

౨౦ ఉక్తతర్కానుగ్రాహ్యమాహ || ప్రయోగశ్చేతి ||

౨౧ ధీసత్యత్వవాదినః కింస్వితః పారమార్థ్యమిత్యత ఆహ || ఏవమితి || తర్హి ఘటాద్యసత్యప్రసక్తిరిత్యత ఆహ || నైవేతి || సిద్ధయోర్విషయవిషయిభావేన భిన్నత్వాన్నైకత్వం కథం భవతీతి చోదయతి || నన్వితి || మానమేయానుపపత్తిభ్యాం జ్ఞేయభేదనిరసనాత్ జ్ఞానజ్ఞేయభేదస్యాపి నిరస్తతాం వదన్ పరిహరతి || నైవమిత్యాదినా || న ప్రమాణేతి || ప్రాగ్విషయసిద్ధ ఇత్యర్థః - ధీసదద్వైతం నిగమయతి || తస్మాదితి ||

౨౨ ఆత్మనస్త్వనుభూతిత్వం స్వాదిత్యాశంక్యాహ || సా చేతి || హేతుమాహ || అనుభూతిత్వాదితి || వ్యతిరేకవ్యాప్తిం దర్శయతి || అన్యత ఇతి || అనుమానాన్తరమాహ | కించేతి || ప్రత్యనుమాననిరాసార్థః ప్రతియత్నఇతి శబ్దార్థః - కల్పయితుమ్ - స్వసత్తయా ప్రకాశమానత్వాదనుభూతేః - మత ఇత్యత ఆహ || స్వసత్తయేతి || అనిష్ఠితత్వాపత్తిరసావిత్యర్థః [illegible] || నహీతి || విద్యమానదశాయాం తమాచ్ఛాదప్రకాశత్వముపాధిరితి భావః- స్వసత్తయా ప్రకాశమానత్వం స్వసిద్ధిత్వే హేతురితి హేతుం

సత్తాయత్తప్రకాశాఽభ్యనుమేయః||

౩౨ అథైతం మనుతే . ఉత్పన్నాయామనుభూతౌ విషయమాత్రమవభాస తే - ఘటోఽనుభూయత ఇతి నహి కశ్చిద్ఘటోఽయమితి జానంస్తదానీమేవ విషయమప్య నుభవం భావమనుభూతిమప్యనుభవతి - యస్మాద్ఘటాదివత్ప్రకాశనిష్పత్తౌ చక్షురాదికరణ సన్నికర్షవదనుభూతేస్సద్భావ ఏవ హేతుః - తదనన్తరమర్థగతప్రాకాట్యలి ఙ్గేనానుభూతిరనుమీయతే - ఏవం తర్హ్యనుభూతే రజడాయా అర్థవజ్జ డత్వమాపద్యత ఇతి చేత్, కిమిదం జడత్వం నామ - న తావత్స్వసత్తాయాః ప్రకాశవ్య భిచారః - సుఖాదిష్వపి తత్సంభవాత్ - నహి కదాచిదపి సుఖాదయస్సన్తస్సన్తో ఽర్థ్యన్తే - అతోఽనుభూతిస్స్వయమేవ నానుభూయతే - అథాఽన్తరం స్వప్రకాశతో జ్ఞాతృకర్మ స్యాత్ స్పర్శవదశక్యత్వాదితి||

స్ఫుటమ్ - సుఖాద్యన్యత్వే సతీతి హేతోర్విశేషణత్వమభిప్రేతమ్ - ద్వేషాదావతో సుఖాదేర్జడత్వాత్ ||

౩౨ అథవక్తవ్యో హేతౌ రుపాధిరయాతాయాస్సత్త్వే ఽప్యప్రకాశసాధనత్వాత్ కరణతయా ఽనుపాధిత్వం హేతుతయోక్తస్య సత్త్వే సాధనస్యాసిద్ధిం చ కాఙ్క్షమాణే నకుత్ర తే|| అథైవమితి || తదుపన్యస్యతి || ఉత్పన్నాయామితి || మాత్రచాధీత్య నాహ - ఘటోఽయమితి ధ్యాయా ఽర్ధ్యః - ఘటోఽయమితి జానన్నితి వ్యాఖ్యానాన్తరం విష కృత్యేతే - వ్యక్తం చ సంవిత్ప్రభా - ఘటోఽయమితి విజ్ఞానే ఘటమాత్రం ప్రకాశతే| న త్రితయస్మాకం గోష్ఠ్యామననుభూయత ఇతి - ఘటోఽనుభూయత ఇత్యస్యోత్తరత్ర న్యాయః - విషయమాత్రమిత్యనేన విరోధాత్ - ఘటోఽనుభూయత ఇత్యనుభవోఽభిధానత ఇత్యత్రాహ || ఘటోఽనుభూయత ఇత్యాది || ఘటోఽయమితి జ్ఞానవేలాయాం ఘటేదంత స్వాద్యనుభూతేరనుభవో నాస్తీత్యర్థః - ఘటపటాది సాధారణ్యజ్ఞాన తయా ఘటధూమాదిత్యనుక్తిః - అథాన్యస్య కథం భాసకత్వం, శబ్దాలోకాదివత్ జ్ఞాత తయాభాసకమిత్యత్రాహ || తస్మాదితి || జ్ఞానముఖవత్ప్రత్యయాభాసకమిత్యత్ర కిం ప్రియామకమిత్యత్రాహ || తస్మాదితి || త్వదుక్తహేతో రసిద్ధత్వసంగృహ్య నిరుపాధిత్వాదిత్య ర్థః - తర్హి ధీవ్యవహారః కథమిత్యత్రాహ || తదనన్తరమితి || ప్రాకాట్యలిఙ్గేనేతి || ప్రాకాట్యలిఙ్గాత్ స్వ తతస్సా హేతుకత్వసామిత్యర్థః - అర్థగతస్యాపి ప్రాకట్య స్య స్వప్రతియోగిత్వాత్స్వగతజ్ఞానానుమాపకత్వమ్ - వాక్యశిష్టరజాది తదవభా సకత్వాదాహ || తదనన్తరమితి || తత్రత్ర వేదవచ్ఛైత్యప్రత్యక్షమవన్నమితిభావః - అ నుమీయత ఇతి వర్తమానవ్యపదేశో వ్యవస్థితత్వాయోగాదితి చాభిప్రాయః - స్వదర్శనే మపి స్వాపరప్రకాశ్యతయేతి || ఏవమితి || మాపద్యేతి || కిమిదమితి || కిం సాధకతయా ఽభిమ తం సత్త్వే సాధనస్య, ఉత సాధ్యం యదభిమతం స్వయంప్రకాశత్వమితి వికల్ప మభి సంధాయ ప్రథమస్యాసిద్ధత్వే ఽపి సిద్ధత్వముపగమ్య నైకాన్త్యమాహ || న తావదితి|| తద్విశ్లేషయతి || నహీతి|| ద్వితీయం దూషయతి || అత ఇతి || సాధనస్యాసిద్ధౌ నైకాన్త్యం సాధ్యసిద్ధిరిత్యర్థః - ప్రథమే సుఖాదర్శివిశేషత్వే నానైకాన్త్యమాహ, అను భూతిత్వాద్విహేత్వన్తరేణాపి తత్సాధనం చాశక్యమిత్యాహ || తదనన్ తరమితి || ఇతి ప్రపఞ్చిత ఇత్యన్వయః ||

౨౪ తదిదమనాకలితానుభవ విభవస్య [illegible] విబ్రువాణ్కమ్- అనుభూతిస్స్వత [illegible] విషయధర్మస్య [illegible] తస్య రూపాది వదనుపలబ్ధేః - ఉభయాభ్యుపగతానుభూత్యైవాతిప్ర [illegible] వ్యవహారోపపత్తౌ [illegible] ధర్మకల్పనా నుపపత్తేశ్చ - అతో నానుభూతిరనుభావ్యతే- నాపి జ్ఞానాన్తర సిద్ధా- అపితు సర్వం సాధయన్త్యనుభూతిః స్వయమేవ సిధ్యతి॥

౨౪- స్వసిద్ధివాదీ పరిహరతి॥ తదిదమితి॥ [illegible] వ్యవహార [illegible] తస్య స్వభావవ్యవహారయో [illegible] ఏవ [illegible] అనాకలితానుభవవిభవః - [illegible] కల్పితం [illegible] వికల్ప [illegible] ప్రథమం [illegible] దూషయతి॥ అనుభూతిరితి ॥ విషయధర్మో [illegible] రూపాదివత్ [illegible] - నచద్వ [illegible] వదనుపలబ్ధిసంభవః - [illegible] వ్యవహార [illegible] ద్విత్వా [illegible] వ్యవహార [illegible] వ్యాప్తి [illegible] ఏవ భాసమానత్వే [illegible] - [illegible] తదుక్తం [illegible] - [illegible] నహి ధర్మ [illegible] ధర్మస్య [illegible] నచ [illegible] - [illegible] వ్యవహారోపపత్తేః నచ విషయ [illegible] - సంబ [illegible] ద్వితీయోగేన జ్ఞానమపి జ్ఞాతమిత్యనుమీయ [illegible] - అథ [illegible] ఉభయోరితి ॥ [illegible] ప్రాకట్య [illegible] ఘటః [illegible] ఘట ఇతి [illegible] ఘట ఇతి [illegible] జ్ఞాతో ఘటః ప్రకటో ఘట [illegible] - విషయ [illegible] వ్యవహారః [illegible] వ్యవహారో [illegible] - ప్రాకట్య [illegible] - [illegible] సంప్రదాయ [illegible] వ్యవహార [illegible] - ఘటోనుభూయతే ఘటః ప్రకాశత ఇతి [illegible] వ్యవహారస్య [illegible] - ఘటోయమిత్యేవ [illegible] వ్యవహారస్య [illegible] - [illegible] వ్యవహారాన్యథాసిద్ధిరితి భావః - మానసప్రత్యక్షవేద్య [illegible] ॥ నాపీతి॥ [illegible] గుణత్వం [illegible] - సుఖాదిస్వ [illegible] - సంయోగరూప [illegible] - అన్యథా [illegible] - గుణత్వ [illegible] - మానసప్రత్యక్ష [illegible] జ్ఞానవిషయజ్ఞాన [illegible] - [illegible] జ్ఞానం [illegible] - [illegible] జ్ఞానవిషయ [illegible] - [illegible] - నచ [illegible] జ్ఞాన [illegible] మానస [illegible] - నవా [illegible] - [illegible] గుణత్వా [illegible] - తథా [illegible] - [illegible] స్వప్రకాశ [illegible] - [illegible] స్వసిద్ధిరేవ - ప్రథమ [illegible] - అతో మానసప్రత్యక్షవేద్య [illegible] - ఏవం [illegible] జ్ఞానస్య [illegible] స్వ [illegible]

౨౧. ప్రయోగశ్చ – అనుభూతిరనన్యాధీనస్వధర్మవ్యవహారా, స్వసంబన్ధాద [illegible] ధర్మవ్యవహారహేతుత్వాత్ – యస్య సంబన్ధాద్యత్ర యద్ధర్మవ్యవహారస్తత్ర తద్ధర్మవ్యవహారహేతుః, స [illegible] నాన్యాధీనో [illegible] యథా రూపాదిభ్యో [illegible] రూపాదిషు [illegible] స్వసంబన్ధాచ్చ [illegible] జనయన్ స్వస్మిన్నరూపాదిసంబన్ధాధీన [illegible] అతోఽనుభూతిరాత్మనః ప్రకాశమానత్వే ప్రకాశ [illegible] వ్యవహారే చ స్వయమేవ హేతుః ॥

౨౨. సేయం స్వయంప్రకాశాఽనుభూతి [illegible] – [illegible]

[illegible] సిద్ధి [illegible] ॥ అవిద్యేతి ॥

౨౧ ఏవం [illegible], అనుమానం [illegible] ॥ ప్రయోగశ్చేతి ॥ [illegible] మానద్వయం [illegible] – ప్రథమం [illegible] మనోక్తమ్ – ద్వితీయం [illegible] – అనుభూతిరనన్యాధీనస్వధర్మా, అనన్యాధీనస్వవ్యవహారా, ఇతి [illegible] – ఏవం [illegible] – అన్యాధీనధర్మత్వేఽపి ధర్మవత్తయా [illegible] సిద్ధసాధ్యత్వ [illegible] – అన్యశబ్దోఽత్ర సజాతీయపరః – [illegible] సజాతీయ [illegible] సజాతీయానన్తర [illegible] సిద్ధసాధ్యత్వ [illegible] – జ్ఞానాన్తర [illegible] సిద్ధసాధ్యత్వ [illegible] ధర్మాన్తర సజాతీయ [illegible] – అనన్యాధీన [illegible] సజాతీయ [illegible] – ఏవమనన్యాధీనస్వవ్యవహారా [illegible] హేతుమాహ ॥ స్వేతి ॥ హేతుత్వం ధర్మహేతుత్వం వ్యవహారహేతుత్వం [illegible] – [illegible] స్వస్మిన్ [illegible] ధర్మస్య వ్యవహారస్య వా హేతుత్వాత్ – [illegible] సజాతీయ [illegible] – అనన్య [illegible] – అనుమితి [illegible] – [illegible] సంబన్ధమాత్రేణ [illegible] వ్యవహారహేతుః – [illegible] – [illegible] స్వగతధర్మస్య వా వ్యవహారే [illegible] స్వయం హేతురితి సాధ్య [illegible] – జ్ఞానస్య [illegible] సజాతీయానపేక్షత్వం సాధ్యమ్ – [illegible] స్వగతధర్మాన్తర సజాతీయధర్మహేతుత్వం స్వగతవ్యవహారాన్తర సజాతీయ వ్యవహారహేతుత్వం చ హేతురిత్యుక్తం భవతి – పరత్ర ప్రకాశధర్మతద్వ్యవహారహేతుత్వస్యైవ సాధనతయా [illegible] వ్యభిచారః – [illegible] ॥ యథేత్యాదినా ॥ తద్వ్యవహారేతి ॥ రూపాదిభిరితి ॥ [illegible] ॥ అత ఇతి ॥ [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] – [illegible] – [illegible] ॥

[illegible] - తదభావ [illegible] సిద్ధత్వాత్ [illegible] - వహ్న్యనుమానే [illegible] సిద్ధాయాః [illegible]
[illegible] ఽన్యతో వా ఽవగన్తుం శక్యతే - అనుమితి [illegible] యస్తి, [illegible]
[illegible] - తస్యాన్యస్యైవ విరోధాభావ తదభావో నాస్తి [illegible] కథం [illegible]
యతి - ఏవమన్యత్రాపి [illegible] యతి - అనుమానే [illegible] కథం ప్రమా
ణం [illegible] - ప్రత్యక్షతో ఽవగన్తుం శక్యతే - అనుమానేతరస్య గోచరత్వాత్ - అన్యః
ప్రాగభావం సాధయత్ప్రమాణం అనుమానం [illegible] ప్రత్యక్షతదభావం సాధ
[illegible] - వ్యతిసిద్ధత్వేనేయమితి [illegible] - నత్వప్రాగభావో ఽన్య
[illegible] - అతో ఽన్యస్య ప్రాగభావాభావా [illegible] శక్యతే [illegible]
[illegible] ||

౨౭ అనుక్త్వైవ యమనుమానం [illegible] - [illegible]
[illegible] - [illegible] అనుమానత్వేన [illegible]
[illegible] అనుమానం [illegible] ||

౨౮ అతో ఽనుమానే [illegible] ||

౨౯ [illegible] , [illegible]

ప్రాగితి || [illegible] || [illegible] || [illegible] || [illegible]
[illegible] ||
అనుమానేతి [illegible] || [illegible] || ఎవమిత్యాదినా || అ
న్యతః [illegible] || [illegible] || అనన్యగోచరత్వే [illegible] ప్రత్య
[illegible] || [illegible] || [illegible] || [illegible] || [illegible]
[illegible] || ప్రాగభావా [illegible] || [illegible] || [illegible] - [illegible]
[illegible] ||

౨౭ - [illegible] || [illegible] || [illegible]
[illegible] ||
[illegible] అనుమానత్వే [illegible]
[illegible] ;
[illegible] || [illegible] || [illegible]
[illegible] ||

౨౮ - [illegible] || [illegible] ||
[illegible] - అనుమాన [illegible]
[illegible] ,
[illegible] ||

౨౯ [illegible] ,
[illegible]

అప్రయోజకత్వా[illegible] ప్రతీయమానా నైవాత్మా అజడత్వాద్యాత్మ[illegible]
[illegible]త్వం [illegible]
౩౦ - నను చాహం జానామీతి జ్ఞాతృతయా ప్రతీతిసిద్ధా - నైవ[illegible] - [illegible]
[illegible] అనుభూతేస్స్వస్య [illegible] - [illegible]
[illegible] జ్ఞాతృత్వ [illegible]
[illegible] - జ్ఞాతృత్వం హి జ్ఞానక్రియాకర్తృత్వమ్ - తచ్చ [illegible]
[illegible]
[illegible] కర్తృత్వాదేరాత్మధర్మత్వాత్॥
౩౧ ముముక్షుయత్నా[illegible] అహంప్రత్యయా[illegible] ఆత్మానుభవ [illegible]
[illegible] అహంప్రత్యయగోచరత్వమ్ - కర్తృత్వాహంప్రత్యయగోచరత్వ[illegible]
[illegible] - అహంప్ర
త్యయగోచరా[illegible]
[illegible] ప్రసిద్ధమేవ - [illegible]
[illegible]॥
౩౨ - ఏవ [illegible]

[illegible] నైవాత్మేత్యర్థః - [illegible]
[illegible] సిద్ధత్వం [illegible]
[illegible]॥ [illegible]
[illegible] - జ్ఞాతా, అజడత్వాత్, [illegible] ఘటవత్ ॥
౩౦ - [illegible] ప్రత్యక్[illegible] చోదయతి ॥ ననుచేతి ॥ [illegible]
[illegible] ॥ నైవమితి ॥ [illegible] ప్రత్యయస్య[illegible] ॥ [illegible]
కర్తృత్వమాత్రయత్వమ్ - [illegible]
[illegible] ఇత్యర్థః - [illegible]
[illegible] ॥ అతఇతి ॥ [illegible] ॥ జ్ఞాతృత్వంహీతి ॥ [illegible]
[illegible] - [illegible] జ్ఞాతృత్వ[illegible]
[illegible] - కర్తృత్వాదరాత్మధర్మత్వే[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥
౩౧ - [illegible] జ్ఞాతా[illegible]
ముముక్షితి ॥ [illegible] - [illegible]
[illegible] కర్తృత్వ[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ అహంప్రత్యయ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ అహంప్రత్యయమితి ॥ [illegible] ఆత్మత్వం [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ఇత్యర్థః ॥
౩౨ - [illegible]

[illegible]

౩౩ - [illegible] అత ఏవ సుషుప్తి [illegible]

౩౪ - [illegible]

[illegible]

౩౩ - [illegible]

౩౪ - [illegible]

మహాసిద్ధాన్తః.

[illegible] యదీయా [illegible] ప్రణీతం [illegible] మితి [illegible] ॥

౧ - తథాహి - నిర్విశేషవస్తువాదిభిర్నిర్విశేషే వస్తునిదం ప్రమాణమితి న శక్యతే వక్తుం - [illegible] సవిశేషవస్తువిషయత్వాత్ సర్వప్రమాణానాం - యస్తు స్వానుభవసిద్ధమితి [illegible]

అథ [illegible] సర్వేషాం [illegible] ప్రతిజ్ఞానన్ బహు [illegible] తదిదమిత్యాదినా ॥ [illegible] ఇతి [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] మితిభావః - [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] - ఆది [illegible] - [illegible] బోధనమ్ - అథ [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] ॥

౧ - [illegible] ॥ తథాహి ॥ [illegible] నిర్విశేష [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

౨. [illegible]

[illegible]

౩. [illegible]

[illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] - [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ప్రమాణ [illegible] ||

౩ - ప్రత్యక్షస్య నిర్వికల్పక సవికల్పక భేదభిన్నస్య [illegible]
[illegible] - సవికల్పకం [illegible] ||

౪ - నిర్వికల్పకమపి సవికల్పకవదేవ [illegible] - సవికల్పక [illegible]
[illegible] - నిర్వికల్పకం నామ [illegible]
[illegible] - [illegible] ప్రమాణ [illegible]
[illegible] - [illegible] ప్రమాణ [illegible]
[illegible] ప్రమాణ [illegible] ||

౫ - అతో నిర్వికల్పకమేకమేవ [illegible] ప్రమాణమ్ - ద్వితీయ [illegible]

[illegible] ప్రత్యక్ష [illegible]
[illegible] ||
[illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] ||
[illegible] ||
[illegible] - నిర్వికల్పక [illegible]
[illegible]
[illegible] ప్రమాణ [illegible]
[illegible] - [illegible]
[illegible] ||

౩ - అథ ప్రత్యక్ష [illegible] ||
[illegible] - [illegible]
[illegible] || సవికల్పకమితి ||

౪ - [illegible] || నిర్వికల్పకమపి || [illegible] - [illegible]
[illegible] సవికల్పక [illegible]
[illegible] నిర్వికల్పకమ్, [illegible] || నిర్వికల్ప
కం [illegible] || [illegible] ||
[illegible] - [illegible] ||
[illegible] || [illegible] - [illegible]
[illegible] - నిర్విక
ల్పకం [illegible] ప్రమాణ [illegible]
[illegible] - [illegible] నిర్వికల్పక [illegible]
[illegible] ||

౫ - ఉక్తస్య సవికల్పక నిర్వికల్పక [illegible] || [illegible] ||

విశిష్టగ్రహణం సవికల్పకమిత్యుచ్యతే। తత్ర ప్రథమవిశిష్టగ్రహణే గోత్వాదేరనువృత్తా
కారతా న ప్రతీయతే। ద్వితీయాదివిశిష్టగ్రహణేష్వనువృత్తిప్రతీతిః। ప్రథమప్రతీ
త్యయసంభావితస్య సంస్థానరూపస్య గోత్వాదేరనువృత్తధర్మవిశిష్టత్వం ద్వితీయాదివిశిష్ట
గ్రహణానాం విషయ ఇతి ద్వితీయాదివిశిష్టగ్రహణస్య సవికల్పకత్వమ్। ప్రాథమ్యదశాయాం సంస్థా
నరూపగోత్వాదేరనువృత్తిః తత్ర ప్రథమవిశిష్టగ్రహణే న గృహ్యత ఇతి ప్రథమవిశిష్టగ్రహణ
స్య నిర్వికల్పకత్వమ్। న తు సంస్థానరూపస్య గోత్వాదేరగ్రహణాత్। సంస్థానరూపస్య
గోత్వాదేరపి ప్రత్యక్షవిశేషణత్వం సంస్థానవత్ సంస్థానస్య ప్రతీత్యనుపపత్తేః
ప్రథమవిశిష్టగ్రహణేఽపి సంస్థానమేవ వస్తు వ్యక్తమితి గృహ్యతే। అతో ద్వితీయాదివిశిష్ట
గ్రహణేషు గోత్వాదేరనువృత్తిధర్మవిశిష్టతా సంస్థానవత్ సంస్థానస్య సర్వదా గృహ్య
త ఇతి తేషు సవికల్పకత్వమితి। అతః ప్రత్యక్షస్య ద్వైవిధ్యమపి నియమేన యుక్తమ్॥

౬. అత ఏవ సర్వప్రత్యక్షాణాం సవికల్పకత్వమపి నిరస్తమ్। ఇదమిత్థమితి ప్రతీతేరపి

సంస్థానాదిరూపమిత్థం ప్రథమం గ్రాహ్యత్వాత్ తథాత్వమితి॥ ప్రతీతి॥ అనువృత్తి
ప్రతీత్యభావేఽపి సర్వప్రవృత్తినిమిత్తతాం దర్శయతి॥ ప్రథమమాత్రాదివాక్యద్వయేన।
అనువృత్తిధర్మః ధర్మో హి జాతిః గోత్వమేవ తత్ర సంస్థానశబ్దః। తద్వ్యక్తత్వ
జాతిసామాన్యాదిశబ్దః। అనువృత్తస్య గ్రహణాభావే గృహీతా స్యాదిత్యుక్తా॥ నను నహి॥ ప్ర
గ్రహణానన్తరమనుపపాదయతి॥ సంస్థానరూపేతి॥ సంస్థానరూపేణ దర్శితాకారం
వ్యక్తేః పూర్వం జాతిసామాన్యవిశిష్టప్రతీతిసంస్థానాకారం తద్వత్ జాతిరూపాను
వృత్తిధర్మవిశిష్టగ్రహణాభావాః॥ సంస్థానరూపేత్యాదినా॥ గోత్వాదేరనువృత్త
తద్గ్రాహకస్య త్వభావః। అనువృత్తిగ్రహణేఽపి ప్రథమతః ప్రతీతావేవ గ్రహణమిత్యపి
సిద్ధమ్। ఇదమిత్థమితి వివక్ష్యతే। ప్రథమజాతిగ్రహణాద్ద్వితీయాదిషు తదను
వృత్తిగ్రహః। అనేకవ్యక్తిష్వనుగతసామాన్యరూపస్య సామాన్యస్యైవానుగతః పూర్వస్య
ప్రత్యయానువృత్తిరూపతయా గృహ్యతే। అత ఏవ జాతిరూపాద్విశేషణత
యా సంబధ్యతే ఇత్యపి నిరస్తమ్। యేన మేయానుగతత్వాదా జాతే
ర్వ్యక్త్యనుగతప్రతీతేర్గ్రాహకత్వం సంబద్ధత్వాత్। తద్గ్రాహ్యానామనేక
వ్యక్తివిశిష్టసంబద్ధేషు యథా సమవాయసంబన్ధేన యథా తేషాం జాత్యాదీనాం
భావప్రత్యక్షతా సామాన్యస్య విశిష్టత్వం న భవతి। యథా దణ్డదేవదత్తయోః సంయోగస్య
ప్రత్యక్షత్వం। తత్ర దణ్డదేవదత్తయోః పృథక్ ప్రతీతయోః పృథగ్గ్రాహ్యానాం సమా
నత్వాత్ తయోర్విశిష్టగ్రహణే సన్నిహితసంబన్ధః సంయోగాత్మకః। సన్నిహితసంబన్ధస్య
యథావిషయముపయుక్తమ్। నన్వనువృత్తిగ్రహాగ్రహాభ్యాం ద్వైవిధ్యముక్తమ్। తత్ర ద్వి
తీయాది గ్రహణస్య సవికల్పకత్వనియమః। తస్మిన్ననువృత్తిగ్రహణసంభవాదిత్యత్రా
హ॥ అనయేతి॥ అతః ప్రథమసంస్థానవస్తుగ్రహణాత్ ద్వితీయాదిగ్రహణస్య ప్రతి
యోగిత్వేన గ్రహణమ్। అనేనైవ ప్రథమగ్రహణస్యాపి నిర్వికల్పకత్వం। సామా
న్యాకారవిషయప్రత్యక్షస్యైవ సవికల్పకత్వాత్ ప్రత్యక్షమాత్రస్య సవికల్పకత్వమిత్యపి
నిరస్తః। ఇదమిత్థమితి॥ అత ఇతి॥

౬. ప్రథమాదర్శనాత్ ప్రత్యక్షస్య... అత ఏవేతి॥ అత ఏవ ప్రథమవిశిష్టగ్రహ

త్థం భావయోరైక్యం కథమివ ప్రత్యేతుం శక్యతే. తతేత్థం భావస్యాస్యాది సం
స్థాన విశేషః, తద్విశేష్యం ద్రవ్యమిదమంశద్వయయోరైక్యం ప్రతీతివిరాహతమేవ-
తథాహి- ప్రథమమేవవస్తు ప్రతీయమానం సకలేతర వ్యావృత్తమేవ ప్రతీయతే- వ్యా
వృత్తిశ్చ గోత్వాది సంస్థాన విశేష విశిష్టతయేత్థమితి ప్రతీతేః- సర్వత్ర విశేషణ వి
శేష్యభావ ప్రతిపత్తయోరత్యన్తభేదగ్ర ప్రతీత్యైవ సువ్యక్తః- తత్ర దణ్డకుణ్డలాద
యగ్ పృథక్సంస్థాన సంస్థితాస్స్వనిష్ఠాశ్చ కదాచిత్క్వచిద్ద్రవ్యాన్తర విశేషణత
యావతిష్ఠన్తే- గోత్వాదయస్తు ద్రవ్యసంస్థానతయైవ పదార్థభూతాస్సన్తో ద్రవ్య
విశేషణతయావస్థితాః- ఉభయత్ర విశేషణ విశేష్యభావస్సమానః - తతఏవ తయో
శ్చ ప్రతిపత్తిశ్చ- ఇయాంస్తు విశేషః. పృథక్ స్థితి ప్రతిపత్తి యోగ్యా దణ్డాద
యః, గోత్వాదయస్తు నియమేన తదనర్హా ఇతి- అతోవస్తు విరోధగ్ర ప్రతీతిపరా

ణస్య విశిష్టవిషయస్య సమర్థనాదేవ- సర్వత్రే- పిణ్డత్వే జాతివ్యక్త్యోశ్చ- అతశ్శబ్దా
భిప్రేతమాహ ॥ ఇదమితి ॥ పిణ్డత్వాయభేదాభేద నిర్వాహక జాతివ్యక్త్యోస్తద్దర్శకాకే
తత్ర విరోధాయాకారాన్తరాభావాత్ ప్రతీతిరేవపరస్య శరణమితి తత్ప్రత్యాసా
య ప్రథమమపి భేదక ప్రతిపత్తిః ప్రదర్శ్యతే ॥ ఇదమిత్థమితి ॥ తదేవ వివృణోతి ॥ త
థేతి ॥ ప్రథమపిణ్డగ్రహణే అభేదేన గ్రహణమేక శబ్దానువిద్ధప్రత్యయోత్పత్తిర్యా-
నపేక్షమాణాధికరణ్యం సమాధిరియమశ్చేతి జాతివ్యక్త్యోర్భేదాభేదసాధక హేతుర
నుష్ఠయమాశఙ్క్యాహ ॥ తథాహీతి ॥ తేషు ప్రథమం ప్రత్యుదస్యతి ॥ ప్రథమమేవేతి ॥ త
తః కింభేదేన గ్రహణస్యేత్యత్రాహ ॥ వ్యావృత్తిశ్చేతి ॥ అతాఖణ్డకఙ్గశ్చ ఫలితః- ధర్మి
ణో వ్యావృత్తిర్ధర్మ ఏవేత్యుక్తేః- ధర్మస్యైవహి స్వరూపం వ్యావృత్తిః- ముక్తిత్వగ్రహ
గ్రహణయోః ప్రమాణనివృత్త్యనివృత్తిదృష్టేరితి - గోత్వాదివిశిష్టధీరస్తు, తతః కింభేదధియ
ఇత్యత్రాహ ॥ సర్వత్రేతి ॥ సర్వత్ర- దణ్డదేవదత్త గోత్వతదాశ్రయాదిషు - తత్సమాన
సాధనియమాదవైలక్షణ్యాత్ కథమిత్యత్రాహ ॥ తత్రేతి ॥ అపృథగ్విశేషణత్వాదిత్య
ర్థః- ఏకశబ్దానువిద్ధధీర్విశిష్టైక్యవిషయా- ఏకో దణ్డీతివత్ - అపృథగ్విశేషణవాచిత్వా
న్నత్వధీరయుక్త్యయుక్తానపేక్షా- సామానాధికరణ్యసాధకః- తన్నియమస్తు సుతరామ్-
అతో విరుద్ధత్వమ్- కిం చ తన్నియమస్స్వాధారణాన్యాకారాన్తరైక్యసాధకః- భేదాం
శస్సూత్రయోపగతః- తత్ప్రపఞ్చస్తు శైత్యోష్ణ్యసమ్బన్ధవద్విరోధాద్దురుపపాదః- నియ
తసమ్బన్ధస్య నైక్యమ్- అజనన్యయోగవత్ - ఏవం వైషమ్యం చేత్కథం సర్వత్రేతి గ్రన్థతుల్య
త్వోక్తిరిత్యత్రాహ ॥ ఉభయత్రేతి ॥ ఇదమిత్థంత్వయోర్భేదోనివార్యః - ఉభయసంమ
తేః- న తద్విరుద్ధాభేదజ్ఞప్తిః- నహ్యన్తరాకారభేదస్యాధారణాకారక్యకఇత్యర్థః-
తాత్పర్యాదేవ తన్నియమః, నదణ్డాదావితి వ్యవస్థాసిద్ధ్యర్థమైక్యం కల్ప్యమిత్యత్రా
హ ॥ ఇయానితి ॥ తదపిచైవేకమితి ఇష్యతామ్ స్వభావేన పర్యవసానాత్ ప్రతీతిసన్న
విరుద్ధజ్ఞప్తిగౌరవమయుక్తమిత్యర్థః- యద్వాభేదమప్యదణ్డాదావపి సమాధినియ
మస్యాజ్జాతివ్యక్త్యోర్వాసనవాద్యదిత్యత్రాహ ॥ ఇయానితి ॥ నహిసాధారణాకారసత్వ
మాన్తరభేదాత్మ్యసిద్ధ్యర్థః - అథ ప్రతీతిరేవశరణం త్వయాతః పరస్యైవ ప్రతీతిపరా
హతిమాహ ॥ అత ఇతి ॥ యదియయోరైక్యం మన్యతే తదేవ ప్రతీయేత, నచతథా ప్రతీయ

(౫౦) అపరూపాదిరూపాణాం సవిశేషణవిషయత్వమ్ - ప్రత్యక్షస్య సన్నికృష్టగ్రాహిత్వ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నోద్యతే. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

౭ - అతః ప్రత్యక్షస్య సంకేతస [illegible] ప్రత్యక్షాదిదృష్ట [illegible] [illegible] [illegible] అనుమానమపి సవిశేష విషయమేవ - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నిర్వికల్ప [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నిర్విశేష [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వాక్యార్థ [illegible]॥

౮ - [illegible] ప్రత్యక్షం సన్నికృష్ట [illegible] [illegible] విషయం, [illegible]॥ [illegible]।

౯ - [illegible] సవిశేష విషయత్వమాహ॥ [illegible]॥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సర్వం సవిశేషవిషయత్వ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నిర్విశేష [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వాక్యార్థం [illegible] [illegible]॥

౧౦. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]॥ [illegible]॥ [illegible]॥ [illegible]॥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]॥ [illegible]॥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]॥ [illegible]। [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]॥ [illegible]॥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

తస్మిన్నేవ వస్తుని వస్తుభూత రూపత్వం స్థానరూపగోత్వాదేర్గ్రాహకత్వాత్ ఘటాన్తర
గ్రాహ్యం న కించిదవశిష్యతే - అపి చ సన్నికర్ష గ్రాహిత్వే ఘటో౽స్తి ఘటో౽స్తీతి తత్త్వవి
షయాపరిగతస్యోత్పద్యతే - యది చ సన్నికర్షాతిరేకి వస్తుసంస్థాన రూపజాత్యాదిలక్ష
ణాభావః ప్రత్యక్షేణ న గృహ్యతే, తిమిరోపహతాక్షేణ మహిమ దర్శనేన విపరీతే - సంస్ప
ర్శమాత్రే సతి సన్నికర్షమాత్ర విషయోత్పత్తి ప్రతిపత్తి విషయసమాచారేణ ప్రత్య
క్షాప్రవృత్తి ప్రతిపత్తిము కిమితి న స్మర్యతే - కిఞ్చ అత్యేకస్మిన్నివ సంవేదనరూపే విష
యత్వే నటన్తన సర్వగ్రాహిణ గ్రాహిత్వాద్ వేదాదాచ్య ప్రవృత్తివైలక్షణ్యం న స్యాత్ -
ప్రతిసంవేదనం విశేషాభ్యుపగమే ప్రత్యక్షస్య విశిష్టతరవిషయత్వమాభ్యుప
గతం భవతి - సర్వేషాం సంవేదనానాం మేక విషయతా యాసామేకేనైవ సంవేదనేనా
శేషగ్రహణాత్ సవధిరాద్యభావశ్చ ప్రసజ్యేత - న చ చక్షుషా సన్నికర్షం గృహ్యతే - తస్య
రూపమాత్రగ్రాహకత్వాత్ తేన పదార్థగ్రాహిత్వాత్ - నాపి త్వచా - త్వగిన్ద్రియస్య
స్పర్శవిషయత్వాత్ - శ్రోత్రాదీనామపి న సన్నికర్ష విషయతా - తేషాం శబ్దాదిమాత్రలక్షణ విశే
ష విషయత్వాత్ - అతః సన్నికర్షస్య గ్రాహకం న కిఞ్చిదింద్రియమస్తీతి - నిర్వికల్పసన్ని
కర్షస్య ప్రత్యక్షస్యైవ గ్రాహకత్వమిత్యప్యయుక్తం ప్రత్యక్షవిషయత్వేన అనువాదకత్వ
ముక్తత్వాత్ - సన్నికర్షోపరాగః ప్రత్యయాదేశ్చ - తతో జాత్యన్తరాత్ద్వయస్య
ప్రకారైః - తతో వస్తుసంస్థానరూపజాత్యాదిలక్షణ భేద విశిష్ట విషయమేవ ప్రత్యక్షమ్.

[illegible] సంస్థానాతిరేకిణో౽నేకత్వాకారబుద్ధిబోధ్యస్య దర్శనాత్ తత్రైవ గో
త్వాదిజాతివ్యవహారోపపత్తేరతిరేక వాదేపి సంస్థానస్య సంప్రతిపన్నత్వాద్ సం

తజ్జన్యభావా - అన్యాదిశబ్దవత్ - భావనా వా గవాదిశబ్దవదనపేక్షణాత్ - తదాస్త్రా
యత్వం చ వదత్యాత్ - అస్థానాతిరేకేపి బ్రహ్మస్వరూపాదిశబ్దవత్ప్రాహుః సంభవాత్
తస్మాత్ తద్వ్యవహారనిర్వాహ ప్రతియోగ్యనపేక్షత్వం నాన ప్రకృత్యన్తరస్య శబ్దా
ర్థత్వమపి న భేదః - తత్ప్రతిపన్నత్వాత్ సంస్థానస్య ఉపచారికః - ఏతదుక్తం భ
వతి రూపత్వే నిత్యప్రతిక్షణమభ్యుపగమః తద్వ్యక్తిత్వం ఇన్ద్రియార్థజే॥ అపి చోక్త
మ్॥ ప్రతిపత్తిహ్యవహారశబ్దవ్యవస్థాపితో హి ప్రవర్తమిత్యాదిగ్రన్థకర్తృణాం తాః
తద్రూపాణాం రూపైకదేశానాం సన్నికర్షః - ప్రతిబోధః శేషాణాం కిం చేత
తాల్పర్యం తత్ప్రకృత్యా తావానాహ - తద్విచ్ఛేదనాయా॥ విశేషాణామ్॥ తథ
పరమంబేయం మతి॥ ప్రతీతిర్న భేదనమితి॥ ప్రతియత్నేన విశేషబోధనా॥ సర్వత
మ॥ కథం [illegible] తత్ర శబ్దప్రయోగోత్పత్తి తత్ప్రతిబోధనం
ప్రత్యక్ష [illegible] కారణాన్తరాణాం ముఖ్యరూపతాం చ జ్ఞానప్రవృత్తి॥ తద్వ్యాదినా॥ సంజ్ఞా
తు శబ్దవిశేషాః - విశేష గ్రాహ్యాణి విశేషః విశేషవిషయాణి - ద్రవ్యత్వం వస్తునిషయాణి -
సామాన్యాని సన్నికర్షవిషయాణి తద్గ్రహః - అనుగతత్వజ్ఞానం॥ నిర్విశేషతః అత్రోక్తే
హిత్వోపపత్తిః - అవనిరోధాస్ప్రసక్తా॥ సన్నికర్షః॥ నిర్గుణత్వ॥ అతః॥

[illegible] నిర్గుణత్వే సన్నికర్షాభావరూపాః ప్రత్యక్షముఖప్రామాణ్యం సంస్థానేతి
ద [illegible] హేతుత్వే న సన్నికర్షః - నానుగతైవ ద్రవ్యత్వాదిగ్రాహ్యత్వానాయా
అతిరేకిణః॥ అసంబన్ధాయాస్తు సన్నికర్షః - సజాతీయత్వం - జాతిరూపస్య వ్యక్తిగ్రాహ్య

స్థానమేవజాతిః- సంస్థానంనామ స్వాసాధారణం రూపమితియథావస్తు సంస్థాన మనుసన్ధేయమ్॥

౧౦- జాతిగ్రహణేనైవ భిన్నఇతి వ్యవహారసమ్భవాత్ తదాధారాన్తరాదర్శనాత్ అధారాన్తరవాదినా వ్యక్త్యుపగతత్వాచ్చ గోత్వాదిరేవభేదః - ననుజాత్యాదేరవభేదకత్వేసిద్ధే గృహీతే తద్వ్యవహారవత్స్ఫుటవ్యవహారోపిస్యాత్-నత్యేవ- భేదశ్చ వ్యవహారే యద్యపి- గోత్వాదివ్యవహారాత్ -గోత్వాదిరేవతత్ప్రతియోగిక వ్యావృత్తిః-గోత్వాదౌ గృహీతే సకలేతరవ్యావృత్తి యా బుద్ధివ్యవహారయోరనువృత్తేః- భేదగ్రహణేనైవ వ్యక్తేరన్యనివృత్తిః- అయమస్మాద్భిన్నఇతితు వ్యవహారే ప్రతియోగినిర్దేశస్య తదపేక్షత్వాత్ ప్రతియోగ్యపేక్షయా భిన్నఇతి వ్యవహారఇత్యుక్తమ్॥

౧౧- యత్త్వనఘటాదీనాం విశేషాణాం వ్యావర్తమానత్వా పారమార్థ్యముక్తం, తదనాలోచితబాధ్యబాధకభావస్యానువృత్త్యనువృత్తివిశేషస్వభావాన్ పరికల్ప్య ఘ-

---

త్వాదిశబ్దవదనుగతవ్యవహారోఽన్యథాసిద్ధఇతిన కల్పనమ్- శబ్దానుగమస్తు సౌసాదృశ్యాదిత్యర్థః- సంస్థానమవయవసంయోగవిశేషశ్చేత్తాదావవ్యాప్తిః,స్వరూపం చేన్నవిశిష్టవిషయతా ప్రత్యక్షస్య, అనుగతం చేదన్యన్తరం స్యాదిత్యత ఆహ॥ సంస్థానమితి॥ స్వశబ్దోఽభిప్రేతః.

౧౦- అథజాతేస్సంస్థానరూపాయా ఏవ భేదత్వమాహ॥ జాతిరితి॥ వ్యవహారప్రవృత్తిప్రతియోగినిరపేక్షస్యాభావస్య తత్సాపేక్షశబ్దవాచ్యత్వమభావాభావ వ్యవహారే దృష్టం,నహిప్రతియోగ్యనపేక్షాభావః,తద్వజ్జాత్యాదిరవభేదశబ్దవాచ్యఇతిభావః-చోదయతి॥ నన్వితి॥ పరిహరతి॥ సత్యమితి॥ వ్యవహ్రియతేద-నపరం గృహ్యతఇత్యర్థః- కథమిత్యత ఆహ॥ గోత్వేతి॥ కథంతద్వ్యవహారే తద్వ్యవహారఇత్యత ఆహ॥గోత్వాదిం తి॥ తథాత్వంకథమిత్యత ఆహ॥ గోత్వాదావితి॥ ఇతరాభేదబుద్ధ్యాదినివృత్తిరస్తు, తతఃకింగోత్వాదర్భేదత్వఇత్యత ఆహ॥ భేదేతి॥ భేదో హ్యభేదవిరోధీతిభావః- ధర్మత్వంప్రతియోగిసాపేక్షత్వంచ స్వరూపస్యభేదత్వే ప్రయోజకం,ప్రత్యుతసాపేక్షమధర్మితదన్య న స్వరూపం భేదఇతికథ్యేత- ప్రతియోగినిరపేక్షగోత్వాదివ్యవహారఏవ భేదవ్యవహారశ్చేత్తద్వ్యవహారోక్తిరప్యపేక్షితోక్తిః కథమిత్యత ఆహ॥ అయమస్మాదితి॥ సాపేక్షవిశేషస్యభావాత్-భావాభావౌ శబ్దాన్తరేణ తదభావాదిత్యర్థః:

౧౧- మానమేయానువర్తి వ్యావృత్త్యానుమానందూషయితుమనువదతి॥ యత్త్వనిత్యాదినా॥ దూషయతి॥ తదితి॥ ప్రతిపన్నోపాధౌ బాధ్యబాధయోరవప్ర సిద్ధత్వాచ్చయోస్సాధకత్వం నవ్యావృత్త్యనువృత్తిమాత్రేణ విశేషః పరేణనా లోచితఇత్యర్థః-సోపాధిత్వంనామాత్యయాపదేశవ్యాపారః ప్రతిపక్షమిథ్యాత్వవిష యస వ్యావర్తమానసాధారణః-అత్యన్తత్వత్రైవిధ్యోపాదికమ్-ద్వితీయశ్చధర్మిగ్రాహకమాన బాధరూపః - తృతీయశ్చ సాధ్యసాధకసత్యత్వమిథ్యాత్వవికల్పఫలరూపః- నచసా ధ్యమిథ్యాత్వేనిత్యత్వేనా-లోకసిద్ధతయా సంవిదపరాధ్యవగమనచబాధబాధకత్వస్య జాతికత్వాత్ -సత్యత్వసత్యత్వస్వసాధ్యమానకత్వాత్తదుక్తిర్నిత్యసత్త్వః- నచసత్యత్వంసా ధ్యత్వాత్తద్భావాన్మృషా - నిత్యత్వసత్యత్వసిద్ధసాధ్యవహారకత్వాత్ - వృత్త్యత్వంప్రసిద్ధి

త్వయోర్జ్ఞానయో ర్విరోధేహి బాధ్యబాధకభావః- బాధితస్యైవ వ్యావృత్తిః- అత్ర ఘ
టపటాదిషు దేశకాలభేదేన విరోధ ఏవ నాస్తి- యస్మిన్ దేశే యస్మిన్ కాలే యస్య సద్భా
వః ప్రతిపన్నః, తస్మిన్ దేశే తస్మిన్ కాలే తస్యాభావః ప్రతిపన్నశ్చేత్ తత్ర విరోధాద్బ
లవతో బాధకత్వం బాధితస్య చ నివృత్తిః - దేశాన్తరకాలాన్తర సంబన్ధితయా ఽనుభూ
తస్యాన్య దేశకాలయోరభావ ప్రతీతౌ న విరోధ ఇతి కథమత్ర బాధ్యబాధకభావః - అ
న్యత్ర నివృత్తస్యాన్యత్ర నివృత్తి ర్వా కథముచ్యతే- రజ్జుసర్పాదిషు తు తద్దేశకాల సమ్బ
న్ధితయైవాభావ ప్రతీతే ర్విరోధో బాధకత్వం వ్యావృత్తిశ్చేతి దేశకాలాన్తర దృష్టస్య
దేశకాలాన్తర వ్యావర్తమానత్వం మిథ్యాత్వవ్యాప్తం న దృష్టమితి న వ్యావర్తమాన
త్వమాత్ర ముపాదయ మాధ్వా హేతుః॥

౧౨- యత్త్వనువర్తమానత్వాత్సత్యత్వమితి తత్సిద్ధమేవేతి న సాధనము
పాత్తం- అతోనవస్త్రాగ్రిమేవవస్తు ।

చ- అధిష్ఠానత్వోపగమాత్- అధిష్ఠానాధ్యస్త యోరేకధీవేద్యత్వాచ్చ- దృశ్యత్వనియ
మో హేతుశ్చేద్వ్యతిక్రమః- సతో దృశ్యత్వనియమాభావేనానుమానస్యాప్రవృత్తేర్దృగమిథ్యా
త్వేన సదనుభూతేర్వ్యాప్తౌ దృశ్యత్వనియమాభావ ఇతి- ప్రష్టవ్యం ప్రత్యుత్తరయతి -
అద్రేశ్యమిత్యాదినిషేధస్తు సామాన్యవిషయః- తథా చ శ్రుతి ర్ధీరా ఇతి తత్రైవోక్తేః- విశేషని
షేధశ్చ నచక్షుషేత్యాదేః- వ్యావర్తమానత్వం చ బ్రహ్మణి వ్యభిచారి- జడాదిభ్యో వ్యావృ
త్తత్వాత్- తన్మిథ్యాత్వే జడాదిసత్త్వమ్ వ్యావర్త్యాభావాచ్చ- ఘటాదివ్యావర్తమానత్వస్యా
పి మిథ్యాత్వానుపగమాత్- వ్యావర్తమానజడాదిభ్యో వ్యావృత్తత్వం మిథ్యాత్వసాధక
యథాపి బ్రహ్మ వ్యావృత్తమితి- అత్రేదం సోపాధికత్వం వక్తుం బాధస్య పక్షాన్వయ త్వ్యా
సాధ్యతం దర్శయతి॥ ద్వయోరితి॥ బాధితస్యైవేతి॥ వ్యావృత్తిశబ్దో విశేషణః- వ్యావర్తమా
నత్వమాత్రమితి వక్తుమనత్వాత్ - మిథ్యాత్వసాధిక వ్యావృత్తి ర్బాధితస్యైవేత్యర్థః-
తతః కిమత్యత్రాహ॥ అత్రేతి॥ దేశకాలభేదేనత్వ విరోధాభావబాధం దర్శయతి॥ తయో
రైక్యే విరోధబాధావశ్యం యతి॥ యస్మిన్నిత్యాదినా॥ చ ఏవార్థః- నివృత్తిః పూర్వోక్తా-
ఘటాదౌ తద్వ్యపర్యయమాహ॥ దేశాన్తరేతి॥ విరోధబాధఫలాభావమాహ॥ అన్యత్రేతి॥
అన్యత్ర విరోధబాధస్థలే- ఉక్తం దృష్టాన్తే దర్శయతి॥ రజ్జ్వితి॥ ఇత్థం వ్యాప్తిశ్చేతి-
ఫలితమనుమానదూషణం దర్శయతి॥ ఇతీతి॥ మాత్రేచాపి విరోధబాధహేతుక వ్యావృత్తి
త్వ్యాభావః- పక్షే ఘటాభావస్య ధ్వంసప్రసిద్ధ సాధ్యతా- ఘటేపి చేద్వ్యలక్షణ ధీబోధ్యత్వం
తం హేతుః- సోపాధికశ్చాయమ్- ప్రతిపన్నోపాధౌ బాధితత్వం చేదసిద్ధిరిత్యర్థః- న సాధ్య
విశిష్టోప్యుపాధేః- నహి బాధితత్వమ్- బాధార్హత్వం సాధ్యమ్ పక్షయో వ్యర్జితం బాధా
విషయేషు సంప్రతిపన్నే సత్త్వే త్వవృత్తేః సాధ్యసమవ్యాప్తిః- నైవమ్ మిథ్యాత్వాభావే
తత్సద్భాధియా బాధితత్వాదీశ్వరాదపి బాధితత్వాచ్చ తేష్వపి వృత్తేః- దేశకాలవిషయ
త్రమేవాపి క్రియాదకమనుపాధిః- అతశ్చ న సాధ్యసమవ్యాప్త్యభావః- అతి ఏవ హి దేశకా
లాది ప్రతిపన్నోపాధావితి వక్ష్యతే.

౧౩- అథానువర్తమానత్వహేతోస్సిద్ధసాధ్యతామాహ॥ యత్త్వితి॥ పూర్వేన
సత్యత్వే వ్యర్థకరణాసిద్ధి రోధా సిద్ధసాధ్యతా చేతి భావః.

౧౩. అనుభూతి స్వప్రకాశయోః విషయవిషయిభావేన భేదస్య ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాద్బాధితత్వాచ్చ అనుభూతిరేవ సంవిదిత్యేతదపి నిరస్తమ్॥

౧౪. యత్త్వనుభూతేః స్వయంప్రకాశత్వముక్తం తద్విషయప్రకాశనవేలాయాం జ్ఞాతురాత్మన ఏవ — న తు సర్వేషాం సర్వదా తథైవేతి నియమోఽస్తి. పరానుభవస్య హానోపాదానాదిలిఙ్గకానుమానజ్ఞానవిషయత్వాత్ — స్వానుభవస్యాప్యతీతస్యాజ్ఞాసిషమితి జ్ఞానవిషయత్వదర్శనాచ్చ. అతోఽనుభూతిః స్వప్రకాశేతి వక్తుం న శక్యతే।

౧౫. అనుభూతేరనుభావ్యత్వేఽననుభూతిత్వమిత్యపి దురుక్తమ్. స్వగతాతీతానుభవానాం పరగతానుభవానాఞ్చ అనుభావ్యత్వేన అననుభూతిత్వప్రసఙ్గాత్ — పరానుభవానుమానాభావే చ శబ్దార్థసమ్బన్ధగ్రహణాభావేన సమస్తశబ్దవ్యవహారోచ్ఛేదప్రసఙ్గః — ఆచార్యస్య జ్ఞానవత్త్వమనుమాయ తదుపసత్తిశ్చ క్రియతే — సాపి నోపపద్యతే. న చాన్యవిషయత్వేఽననుభూతిత్వమ్. అనుభూతిత్వం నామ వర్తమానదశాయాం స్వసత్తయైవ స్వాశ్రయం ప్రతి ప్రకాశమానత్వం, స్వసత్తయైవ స్వవిషయసాధనత్వం వా. తే చానుభవాన్తరానుభావ్యత్వేఽపి స్వానుభవసిద్ధా న గచ్ఛన్తీతి నానుభూతిత్వమపగచ్ఛతి — ఘటాదేస్త్వననుభూతిత్వమేతత్స్వభావవిరహాత్ — నానుభావ్యత్వాత్ — తథానుభూతేరననుభావ్యత్వేఽననుభూతిత్వప్రసఙ్గో దుర్వారః — గగనకుసుమాదేరననుభావ్యస్యాననుభూతిత్వాత్ — గగనకుసుమాదేరననుభూతిత్వమనుభూతిస్వరూపరహితత్వప్రయుక్తం నాననుభావ్యత్వప్రయుక్తమితి చేత్, ఏవం తర్హి ఘటాదేరప్యననుభూతిత్వ

౧౩. మిథ్యాత్వసాధనానుపపత్తిసంవిదైక్యం నిరస్యతి ॥ అనుభూతీతి॥ అనుభవమానత్వస్య స్వరూపసిద్ధిం సూచయితుం విశేషణమ్ — మానాన్తరసిద్ధిశ్చాపి [illegible] వ్యాప్తత్వాత్.

౧౪. అథ స్వప్రకాశత్వే హేతౌ సాధ్యాం శంకాం వక్తుమనువదతి॥ యత్త్వితి॥ వక్తవ్యం శేషః॥ తదితి॥ న తు సర్వేషాం సర్వదేత్యేతద్విస్తృణోతి ఉపపాదయతి॥ పరేత్యాదినా॥ అనుభూతిశ్చేదితి॥ ఉక్తవైషమ్యవిరహాభిప్రాయః.

౧౫. అథత్వేతి [illegible] మనువదతి॥ అనుభూతేరితి॥ అనిష్టం ప్రసఞ్జయతి॥ స్వగతేతి॥ పరధియామపి తద్వ్యవహారముఖేన శబ్దార్థవ్యవహారవిరోధాత్ గ్రహణమపి॥ పరేత్యాదినా॥ అథ కాలాత్యయాపదేశం వక్తి॥ న చేత్యాదినా॥ తదర్థం తత్స్వరూపం నిష్కృష్య అనుభూతిత్వమితి॥ ఘటాద్యప్రకాశకానుభవాన్యవస్థాపనప్రయోజనత్వం విషయసమ్బన్ధిరూపేణ అనుభూతిత్వం జ్ఞానత్వమ్ — అత ఏవ [illegible] వాదినా [illegible] ఉక్తం రూపమ్॥ స్వేతి॥ అజ్ఞాతే [illegible] సమ్బన్ధాభావవత్త్వాత్ — ఇన్ద్రియం హి న స్వసత్త్తయైవ, కిం తు జ్ఞానద్వారా సాధనమ్. ఉపాత్తధర్మ్యైవ సహదవ్యయానుభవ [illegible] ఇత్యతో [illegible]॥ సాధారణాకారోఽసాధారణాకార ఇతి ద్విధాః — అననుభావ్యత్వమపి॥ [illegible] ప్రతిశక్తి [illegible]॥ తథేతి॥ ప్రాక్తనాత్ [illegible] ప్రసఙ్గస్య పరైరుపగమాత్ దృష్టాన్తం [illegible]॥ గగనేతి॥ ఘటాదావపి [illegible] ఇత్యర్థః॥ ఏవమితి॥ [illegible] ప్రయుక్తం చ

నిబన్ధనమజ్ఞానావిరోధిత్వమేవ నానుభావ్యత్వమిత్యాస్థీయతామ్. అనుభూతే తదనుభావ్య
త్వే అజ్ఞానావిరోధిత్వమపి తస్యాఘటాదేరివ ప్రసజ్యత ఇతి చేత్, అననుభావ్యత్వేఽపి
గగనకుసుమాదేరివాజ్ఞానావిరోధిత్వమపి ప్రసజ్యత ఏవ. అతోఽనుభావ్యత్వేఽనను
భూతిత్వమిత్యుపహాస్యమ్॥

౧౯. యత్తు సంవిదస్స్వతస్సిద్ధాయాః ప్రాగభావాద్యభావాదుత్పత్తిర్నిరస్య
తే, తదనన్యథాసిద్ధేనయుక్తిః ప్రదీయతే. ప్రాగభావస్య గ్రాహకాభావాదభావో
న శక్యతే వక్తుమ్. అనుభూతేరేవ గ్రాహకత్వాత్. కథమనుభూతిస్స్వసమానకాలీనమేవ స్వాభావం
విరుద్ధమవగమయతీతి చేత్, సర్వానుభూతిః స్వసమకాలవర్తినమేవ విషయీకరోతీ
త్యస్తి నియమః. అతీతానాగతయోరవిషయత్వప్రసఙ్గాత్. అథ మన్యసే, అనుభూతి
ప్రాగభావాదేస్సిద్ధ్యన్తస్తత్సమకాలభావనియమోఽస్తీతి. కస్మ్యయాప్యాలభ్యదేవం దృష్టం,
యేన నియమం బ్రవీషి. హస్తతలామలకవదర్శనాత్ ప్రాగభావాదిస్సిద్ధ ఇతి న తద
భావనిస్నావః. తత్ప్రాగభావస్య తత్సమకాలవర్తిత్వమనన్యత్రః కో బ్రవీతి. ఇన్ద్రియ
జన్యస్య ప్రత్యక్షస్యైవ స్వభావనియమః, యత్స్వసమకాలవర్తినః పదార్థస్య
గ్రాహకత్వమ్. న సర్వేషాం జ్ఞానానాం. స్మృత్యనుమానాగమయోగి
ప్రత్యక్షాదీనాం కాలాన్తరవర్తినోఽపి గ్రాహకదర్శనాత్. అతఏవ చ ప్రమాణస్య
ప్రమేయాభిసారాభావః. నహి ప్రమాణస్య స్వసమకాలవర్తినాఽవినాభావోఽర్థేన
సమ్బన్ధః. అపితు యద్దేశకాలాదివ్యవస్థితయాఽయమర్థో భాసతే తథా విధా

ద్యతే॥ అనుభూతేరితి॥ అననుభావ్యత్వేపి తత్ప్రసఙ్గ ఇతి॥ అననుభావ్యత్వేపీతి॥ ధీత్వ
ద్య, ధీత్వాత్, యదవేద్యం తన్న ధీః, యథా ఖపుష్పమ్. అధీత్వమజ్ఞానావిరోధిత్వం చ
ఖపుష్పవదననుభావ్యత్వేచ్ఛేదనుభూతిత్వమపి చాననుభావ్యత్వే ప్రసజేత్. యద్యవేద్యత్వే తత్తదవే
ద్యత్వేపి ప్రసజేత్. తద్ధర్మగ్రాహకవిరుద్ధం చేద్వేద్యత్వమపేక్షితమితి భావః.

౧౯. అథ సుగతసాయుజ్యభాజనవతీ యాపరోక్ష్యం ధీనిత్యత్వానుమానాద్యత్వదన్య
తి॥ యత్త్వితి॥ అన్యస్యేతి॥ అనిద్ధమిత్యన్తేన సిద్ధసాధ్యతేత్యర్థః. గ్రాహ
కాభావమాశఙ్క్యాహ॥ ప్రాగితి॥ విరోధం శఙ్కతే॥ కథమితి॥ పరిహరతి॥ నహీతి॥
సమకాలస్యైవ గ్రాహ్యతా ప్రత్యక్షతాని రస్తా. అథ గ్రాహ్యవిశేషప్రయుక్తతాం
దూషయితుం శఙ్కతే॥ అథేతి॥ వచనస్యాకస్య దృష్టిరపేక్షితేత్యభిప్రాయేణాహ॥
కిమితి॥ దృష్టిసిద్ధావభావసిద్ధిమాహ॥ హస్తేతి॥ ప్రాగభావసమకాలత్వేనగమనదూషితః
తదత్యన్తాయుక్తమిత్యాహ॥ తత్ప్రాగితి॥ సమకాలత్వం చేదవశ్యంభి ఘటే ఘటోఽ
యమితి ధీస్స్యాదిత్యత ఆహ॥ ఇన్ద్రియేతి॥ ప్రమాణానాం చేతి. చశబ్దాత్ప్రత్యక్షస్య చేత్యు
క్తం భవతి. ధీత్వం మానత్వం ప్రత్యక్షత్వం వా న తత్ర ప్రయోజకమ్, కింతు తదవాన్తరసై
న్ద్రియకప్రత్యక్షమిత్యర్థః. ఉపపాదయతి॥ స్మరణేతి॥ ఆదిశబ్దాదీశ్వరప్రత్యక్షసం
గ్రహణాన్ మేయావినాభావః కథమిత్యత ఆహ॥ అతఇతి॥ అతస్సమకాలవినాభావా
దితస్యాప్యభిన్నత్యర్థః. సమ్ప్రతిపన్నమానేషు ప్రదర్శనాత్తదనుగుణసమ్బన్ధో వాచ్య ఇ
త్యర్థః. కథమిత్యత ఆహ॥ నహీతి॥ నహీతి కథమిత్యత ఆహ॥ అపిత్వితి॥ స్మృతేరవిషయ

కారణిక మిథ్యాత్వప్రత్యనీకతా - అతఇత ఉపినిరస్తం - స్మృతినకాకాన్యవిషయానస్మృత్యర్థస్మృతినకాకాదితి॥

౧౪-. అథోచ్యత - నకాకత్వంవిశ్వాప్రకాశః ప్రత్యక్షస్యేయః - అనతిగామన త్వాత్ - నచప్రమాణాన్తరావసేయః - లిఙ్గత్యభావాత్ - నహిసంవిశ్వాప్రకాశవ్యాప్తమిహలిఙ్గ ముపలభ్యతే - నానుపపత్తిరపినస్యదిద్ధ్యత్యతే - నచాగమస్తద్విషయోఽస్తి యతః - అతస్తత్త్వాప్రకాశః ప్రమాణాభావాదేవ నసేత్స్యతీతి - యత్వేవం స్వతస్సిద్ధత్వవిశదం పరిత్యజ్య ప్రమాణాభావేఽపరూపత్వాద్యోగ్యానుపలబ్ధ్యైవ అభావః సమర్థితః ఇత్యుపహాస్యతమభవాన్॥

౧౫- కిఞ్చ ప్రత్యక్షజ్ఞానం స్వవిషయం ఘటాదికం స్వసత్తాకాలే సన్తం సాధయత్ స్యసత్యదా సత్తామవగమయద్వ్యత్యత ఇతి ఘటాదేః పూర్వోత్తరకాలసత్తా న ప్రతీయతే - తద ప్రతీతిశ్చ సంవేదనస్య కాలపరిచ్ఛిన్నతయా ప్రతీతేః - ఘటాదివిషయమేవ సంవేదనం స్వయం కాలానవచ్ఛిన్నం ప్రతీతంచేత్సంవేదన విషయో ఘటాదిరపి కాలానవచ్ఛిన్నః ప్రతీయేతేతి నిత్యః స్యాత్ - నిత్యంచేత్సంవేదనం స్వతస్సిద్ధం నిత్యమిత్యేవ ప్రతీయేత - నచతథా ప్రతీయతే - ఏవమనుమానాదినం విదోఽపి కాలానవచ్ఛిన్నః ప్రతీతాః స్యుః స్వవిషయానపి కాలానవచ్ఛిన్నాన్ ప్రకాశయన్తి

త్యంనిరస్తమిత్యాహ॥ అతఇతి॥ అతస్సమకాలత్వనియమాభావాత్.

౧౬- ధీరవాధాయగ్రాహికేత్యుక్తం తస్యాః ప్రమాణాన్తరాభావాత్ గ్రాహకత్వాభావం శఙ్కతే॥ అథోచ్యతేతి॥ మానానవసేయత్వం దృశ్యతే॥ నహీతి॥ వికమయతి॥ అతఇతి॥ పరిహారతి॥ యదీతి॥ యద్వా కిమర్థః - కిమపరూపత్వే హేత్వర్థః - మన్దం మానం పరాక్రాన్తమితియోగ్యానుపలబ్ధ్యాభావస్సమర్థ ఇతి.

౧౭-అర్థాపత్తిం మత్వాహ॥ కిఞ్చేతి॥ స్వవిషయస్య కాలానవచ్ఛేదయస్య వాజ్ఞానస్య నిత్యత్వమితికల్పమధిపేత్యప్రథమం దూష్యతే॥ ప్రత్యక్షేత్యాదినా॥ ఘటసత్తాకాలతాత్పర్యపరస్పర్యదాకబ్ధతః కిమిత్యత ఆహ॥ తదప్రతీతిరితి॥ అప్రతీతిరప్రకాశః జ్ఞానస్యతత్వ వహారానుగుణ్యాభావోఽభిమతః - ఏతంవిషయవ్యవహారానుగుణ్యకాదాదిత్వాన్నస్థాపపత్త్యర్థయః కాలాదిత్వస్యముక్తమ్ - అథఘటాద్యనిత్యత్వానుపపత్తిమాహ॥ ఘటాదీతి॥ నిత్యతయానవభాసాన్యథానుపపత్తిమాహ॥ నిత్యంచేదితి॥ యత్పూర్వపక్షిణా సంవిదస్స్వతస్సిద్ధత్వేఽజ్ఞానాన్తరావిషయత్వాత్ జ్ఞానాన్తరేణతదభావో దుర్గ్రహ ఇత్యుక్తం జ్ఞానాన్తరేణతన్నిత్యత్వగ్రహేఽపి ప్రమాణసమర్థ్యభిప్రాయేణాహ॥ స్వతస్సిద్ధమితి॥ యద్వా ప్రథమార్థాపత్తేరేవానుగ్రాహకతర్కద్వయం ఘటాదిత్యాదిగ్రన్థద్వయేనోక్తమ్ - అనుమానాదిధియామపి తథాత్వే విషయనిత్యత్వం ప్రసజ్యత ఇతి॥ ఏవమితి॥ ఏవం ప్రత్యక్షజ్ఞానస్య కాలానవచ్ఛేదనిత్యర్థః - అనుమానాదిధియాం వేద్యస్య కాలత్వవిశేషమాధాయాఽపి వేద్యాతీతత్వానాగతత్వే ధీకాలాపేక్షయేతి స్వనిత్యత్వ తదసిద్ధిః, నతులిఙ్గాద్యపేక్షయా - లిఙ్గాదిజధియో లిఙ్గాదికాలగోచరత్వాభావాత్ - లిఙ్గాదేః ప్రత్యక్షవేద్యత్వాత్ - ఉక్తరీత్యాప్రత్యక్షస్య చ కాలానవచ్ఛిన్నవిషయ

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వాక్యమ్ [illegible] [illegible] [illegible] ॥

౧౮. [illegible] ॥

[illegible] ॥

౧౯. [illegible] ॥

౨౦. [illegible]

౨౧. [illegible]

౨౨. [illegible]

---

౨౦. [illegible]

౨౧. [illegible]

౨౨. [illegible]

[illegible]

౨౩. [illegible]

౨౮. [illegible]

[illegible]

౨౩. [illegible]

౨౭. [illegible]

[illegible] ॥

౨౫. [illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

౨౫. [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥

కృత్యమిష్టమ్- అనుభూతిరనుభూతిమాత్రమేవ - వందిత్వాభావాద్విరోధాభావాన్నిర్వి
షయాచాన్యథానుపలబ్ధేశ్చ నత్వనుభవితృత్వమ్ - ఉభయాభ్యుపగమే చందితాత్మే
త్యుపలబ్ధి ఉరాహతమ్- అనుభూతి మాత్రమేవ పరమార్థ ఇతి నిష్కర్షేత్యాభాసాశ్చని
రాకృతాః॥

౫౬- నమచాహం జానామీత్యస్య ప్రత్యయస్యానిదమంశః ప్రకాశైకరసశ్చ
ప్రత్యర్థస్యాత్మా - తస్మిం స్తత్వం విర్యానితయాయస్యార్థ ఆత్మాహం జానామీతి
సిద్ధస్యాహమర్థస్య ప్రాతిరేక్యయస్య తర్థవత్సై రేవమ్ అహంజానామీతిధర్మధర్మి
తయా ప్రత్యక్షత్వేతిరిరోధాదేత- త్వ. అహమర్థోనపేక్ష చాత్మా చేత్యక్షత్వంనా
త్మనోభవేత్। అహం బుద్ధ్యాపరాగత్వాత్ ప్రత్యగర్థాద్వి భిద్యతే ॥ నిరస్తాఖిల
దుఃఖోహమనన్తస్యాత్మన్యరాట్। భవేయమితి మోక్షార్థి శ్రవణాదౌ ప్రవర్తతే॥
అహమర్థ వినాశశ్చేన్మోక్ష ఇత్యధ్యవస్యతి। అపసర్పేదసౌ మోక్షకథా ప్రస్తావ
గన్ధతః॥ మయినష్టేపిమత్తోన్యా కాచిజ్జ్ఞప్తిరవస్థితా। ఇతితత్ప్రాప్తయే యత్నః కస్య

స్యాన్నిష్ఫలాత్మనః॥ భవతిఇతి॥ ఇష్టత్వేఽపి గౌరవస్యాత్వత యుక్తమిత్యాహ॥ అ
నుభూతిరితి॥ ఉత్పత్త్యాదిరం ప్రవిషయాయాః నిత్యత్వాదిరం త్వవిషయాయా ఇత్యా
హ॥ సంవిదితి॥ కల్పనాలాఘవమాశ్రిత్యాహ॥ ఉభయేతి॥ సంవిదపి కింవక్తవ్యజ్ఞేయ
ఉపలబ్ధి జ్ఞాతృకత్వ మత్యేతిభావః - ధియాత్మకయాత్రయ సమ్బన్ధిత్వముపలబ్ధమపి యు
క్తాత్మమిత్యత్రాహ॥ అనుభూతిరితి॥

౫౭- ॥నమచేత్యాద్య॥ అనిదమంశః పరాగర్థాతః ప్రత్యగర్థ ఇత్యర్థాః-తత్రి
హేతుః ప్రకాశైకరసత్వమ్-తత్రిహేతుశ్చత్వాత్యార్థత్వమ్-యుక్తత్వాత్మత్వహేతుత్వ
స్యతత్వంనాస్తిత్వమ్-తత్సిద్ధిరవిరోధాత్వమ్-తత్ర హేతుశ్చ ప్రాతిరేకః-ధీశ్చత్వా
త్వసిద్ధిః,స్వసిద్ధత్వాత్ప్రత్యక్,తథాత్మా,యస్మైవంతస్మైవం యథాఘటఇతిసం
విదాత్మత్వాయ వ్యతిరేకిత్రియం, జ్ఞానావిషయత్వాన్వయసిద్ధిఃతతఃపరాక్,తతోనా
త్మా, యథాఘటఇత్యేవ మర్థానాత్మత్వ యాన్వయిత్రియంచాత్రి ప్రత్రం పరిహారతి॥
నైతదితి॥ ప్రతీతివిరోధమాహ॥ జానామీతి॥ ధిజానత్వసిద్ధత్వమిష్టమ్-జ్ఞానజా
డత్వం,విరుద్ధత్వం-జ్ఞానంచ ప్రత్యక్షతయా ధీధర్మతయా ధియశ్చతద్ధర్మత్వేన పరా
క్త్వేన ప్రభావి తత్ప్రతీత్యాదమర్థాంహానాం శాంత్యయా విశేషఇతిభావః-
జ్ఞాప్యత్వత్వజ్ఞానత్వ ప్రకాశస్వాత్మత్వసాధకానామసిద్ధిశ్చ-ప్రత్యక్షత్వంచాపరిత్య
ధత్వంచేత్యాహ॥ కించేతి॥ స్వస్మైభాస్ ప్రత్యక్ - పరస్మైభాసాక్ - అహంస్వస్మైభాతీతి

చ స్వభావత్వదిస్త్రాప్తిధి విధితత్వసిద్ధిరిత్యర్థః- గౌఽహమిత్యేకోఽహమిత్యాదిస్యా
గమతదోషత్వాత్ప్రతీతేః- హేహోచే- జ్ఞానంపరాగవాస్తవ అవమాస్యాదితి ఛా
వసిద్ధమ్- అహంధియాపరాపోధదోషైః- ప్రత్యగర్థాపత్తి మహా॥ నిరస్తేతి॥ యత
స్తుప్తిర్మిఃఖద్యం నమభవాత్ప్రీత్యప్తుతస్యాశే మన్త్రావధీరారిరి విరహితవహిత్రిహవ్యమి
త్యర్థాః-ధీన్త్రిరిమోపగన్యాహా॥మయేతి॥స్తర్నస్త్రితేస్యామాశవవప్రమర్థఇతిభావః-న

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] । [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ ... ఇతి స్థితమ్॥

౨౭. అహం [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥

౨౮. [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥

స్వస్యాపి ప్రకాశయతీతి త్రేధయా ॥

అర- ఏతదుక్తం భవతి-యథా దీపమణితేజోద్రవ్యం ప్రభాప్రభావద్రూపేణావ
స్థితే-యద్యపి ప్రభాప్రభావద్ద్రవ్యగుణభూతా, తథాపి తేజోద్రవ్యమేవ-వర్ణాత్మక
తస్య గుణః-స్వాశ్రయాదన్యత్ర వర్తమానత్వా ద్రూపవత్త్వాచ్చ-రూపాది వైధ
ర్మ్యాత్ప్రకాశవత్త్వాచ్చ తేజోద్రవ్యమేవ నాపాంతరమ్-ప్రకాశవత్త్వం చ స్వస్వరూ
పస్యాన్యేషాం చ ప్రకాశకత్వాత్-అన్యేషాం గుణత్వస్యాపహారో నిత్యతదాశ్రయ
త్వతత్పృథక్త్వనిబన్ధనః-న చాశ్రయాత్తయా ఏకదేశినాం ప్రభావతః ప్రభాయు
క్తత్వే-మణిద్యుమణి ప్రభృతీనాం వినాశ ప్రసక్తాత్-దీపాద్యవయవప్రభానా
శదానాదపి నస్యాత్-నహి ప్రసరణ స్థిరాణాం దీపాదీనాం పూర్వకాలీనం నియ
మేనపిండీభూతా ఊర్ధ్వముద్గచ్ఛంతః ప్రభాప్రసరణదేశాదూర్ధ్వం గచ్ఛంతః
పాదికాః ప్రసరంతీతి శక్యతే వక్తుమ్-అతస్త ప్రభాయా ఏవ దీపాః ప్రతిక్షణం
త్పాదనస్య స్థితివృష్టి లాభాదిప్రత్యపనిపాతాత్తద్వినాశ ఏవ జాయ్యనయ్యతే-ప్ర
భాయాస్స్వాశ్రయ సమీపే ప్రకాశాధిక్యదూరాస్థాధిక్య మిత్యాద్యుపలబ్ధి వ్యవస్థా
త్యక్-అగ్న్యాదీనా దూరస్థాదిపరి-ఏవమాత్మాదిష్వపి ఏవైతస్య గుణత్వం-చిద్రూ
పాణాం స్వయం ప్రకాశతా॥

అతఏవ దీపస్య-వ్యభిచారాదర్శనే నిపత దాప్త్యక్షత్వం న్యాయ్యః-అతిప్రసక్తాత్-భా
స్వత్వం నసాధ్యవ్యాప్తమ్-తదుపనీతా నైరపేక్ష్యాత్-దీపః ప్రభావతేష్వపి ప్రభావద్వి
షయముపి భానయేదిత్యతాహ॥ అన్యావి॥ పరిచ్ఛిన్నస్వభావత్వాదితి భావః॥

అరా- జ్ఞానస్య గుణత్వే జ్ఞానరూపస్యాత్మనో నజానాశ్రయత్వం, ప్రత్యక్త్వే
మనని యత్ధర్మధర్మిభావాదిపశ్న్వాధాదివత్స్యాన్న, విశిష్టదీపాపయవానామేవ ప్రభాత్వా
దిత్యాద్యాశఙ్కాం సమాహ॥ ఏతదుక్తమితి॥ యథాశబ్దస్యోత్తరత్రాపి సమిత్యన్వయః-
ఏక ఏకజాతీయమ్-కథం ప్రభాయా అయుతసిద్ధత్వాత్ గన్ధాద్యాదివత్ గుణత్వమేవ
నస్యాదిత్యత్రాహ॥ యద్యపీతి॥ గుణభూతా అప్యన్యత్ర వర్తమానా-ద్రవ్యత్వాదా
తుమాహ॥ న్వే॥ తథాపి తేజస్త్వమాతురూపా॥ ప్రకాశేతి॥ ప్రకాశోజ్జ్వల్యం
తమోవిరోధిరూపమ్-గుణోక్తిః ధమిత్యత్రాహ॥ అన్యేష్వితి॥ విశరణరూపత్వే
సా॥ నచేతి॥ హేతుమాహ॥ మణీతి॥ సామగ్ర్యభావవ్యాఘాతే ఉపి ప్రతిక్షణం మణ్యా
దినాశోత్పాదగ్రహణాదిప్రసక్తా ఇతరాదిః-అవయవప్రతీత్యభావం ప్రసఞ్జయతి॥ దీ
పే ఉపీతి॥ కథమిత్యత్రాహ॥ నహీతి॥ సంపాతో విశరణే నాన్యథా చయూర్ధ్వం ప్రవాహ
ప్రతిబన్ధౌ ఇత్యాశఙ్కా-నచతావతినావయవద్యోః-యయగతద్ద్రవ్యాగ్న్యశరణే దనయో ఉత్తమ్-
ఊర్ధ్వం యథాదృష్టమభ్యుపేయమిత్యర్థః-కథం ప్రతిక్షణనాశోత్పాదావిత్యత్రాహ॥ అ
ప్యతేతి॥ కేవలదర్శనాదప్యదానాయ వృష్టిలశబ్దః-అతిప్రసఙ్గస్యేతిభావః-మూరా
న్తరేణానైకాన్తమిత్యశ కథమిత్యత్రాహ ప్రభాయా ఇతి॥ ఖలు శబ్దాద్దూరే ప్రకాశస్త్వల్ప
మానత్యక్-వ్యష్టున్తేదన్యతమత్వం వ్యపేతదిశలే॥ ఏవమితి॥ తత్కింత్వాదిసిద్ధత్వాదిత్యప్రా
హ॥ చిద్రూపాణామితి॥ తస్యాదానప్రతిభాస్యచిభాస్యనయోమయన కిం॥

దీ०- [illegible] మనసా నత్వరో చాహ్యో [illegible]
[illegible] విజ్ఞాన [illegible]
జ్ఞానవత్ [illegible], న విజ్ఞాన [illegible]
[illegible] అత ఏవ [illegible] విజ్ఞానమయః [illegible]
[illegible] పురుషః, [illegible]
[illegible] పురుషః, విజ్ఞానాత్మక [illegible], [illegible]
[illegible] పురుషః, న [illegible] పురుష
[illegible] శరీరమ్, [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible] విజ్ఞానమయ [illegible]

౩౨- [illegible]
[illegible]
[illegible] విజ్ఞానాది [illegible]
[illegible]
[illegible]

దీ०- [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ జ్ఞానత్వం [illegible] ॥
జ్ఞాన [illegible] ॥ నవిజ్ఞానమితి ॥ [illegible]
విజ్ఞాన [illegible] ॥ అత ఏవేతి ॥ [illegible]
జ్ఞానత్వం [illegible] ॥ [illegible] ॥ జ్ఞా
[illegible] ॥ [illegible] ॥ జ్ఞా
[illegible] విజ్ఞానాత్మకమితి ॥ [illegible] ॥
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ జ్ఞాన [illegible] ॥
[illegible] ॥

౩౩- [illegible] ॥ [illegible] ॥ జ్ఞాన [illegible] జ్ఞానం
[illegible] - [illegible] - [illegible]
[illegible] - [illegible] జ్ఞాన [illegible]
[illegible] - [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ న
[illegible] ॥ [illegible] - [illegible]
[illegible] - [illegible]
[illegible] - [illegible] - [illegible]
[illegible]

౩౮. యచ్చోక్తమజడత్వాత్సంవిదేవాత్మేతి, తత్రేదం ప్రష్టవ్యమ్. అజడత్వమితి కిమభిప్రేతమ్ - స్వసత్తాప్రయుక్తప్రకాశత్వమితి చేత్ - తథా సతి దీపాదిష్వనైకాన్త్యమ్. సంవిదతిరిక్తప్రకాశధర్మానభ్యుపగమేన అసిద్ధిర్విరోధశ్చ - అవ్యభిచరితప్రకాశసత్తాకత్వమపి సుఖాదిషు వ్యభిచారాన్నిరస్తమ్ - యద్యుచ్యేత సుఖాదిరవ్యభిచరితప్రకాశోఽప్యన్యస్మై ప్రకాశమానతయా ఘటాదిరివ జడత్వేనానాత్మేతి - జ్ఞానం వా కిం స్వస్మై ప్రకాశతే - తదపి హ్యన్యస్యైవాహమర్థస్య జ్ఞాతురవభాసతే - అహం సుఖీతివజ్జానామ్యహమితి - అతః స్వస్మై ప్రకాశమానత్వరూపమజడత్వం సంవిద్యసిద్ధమ్ - తస్మాత్స్వమాత్మానం ప్రతి స్వసత్తయైవ సిద్ధ్యన్నజడోఽహమర్థ ఏవాత్మా - జ్ఞానస్యాపి ప్రకాశతా తత్సమ్బన్ధాయత్తా - తత్కృతమేవ హి జ్ఞానస్య సుఖాదేరివ స్వాశ్రయం చేతనం ప్రతి ప్రకటత్వమితరం ప్రతి ప్రకటత్వం చ - అతో న జ్ఞప్తిమాత్రమాత్మా - అపి తు జ్ఞాతైవాహమర్థః॥

౩౯. అథ యదుక్తమనుభూతిః పరమార్థతో నిర్విషయా నిరాశ్రయా చ సతీ భ్రాన్త్యా జ్ఞాతృతయావభాసతే రజతతయేవ శుక్తిః, నిరధిష్ఠానభ్రమానుపపత్తేరితి - తదయుక్తమ్ - తథా సత్యనుభవసామానాధికరణ్యేనానుభవితాహమర్థః ప్రతీయేత అనుభూతిరహమితి - పురోవస్థితభాస్వరద్రవ్యాకారతయా రజతాదిరివ - అత్ర తు పృథగవభాసమానైవేయమనుభూతిరర్థాన్తరమహమర్థం విశినష్టి - దణ్డ ఇవ దేవదత్తమ్ - తథా హ్యనుభవామ్యహమితి ప్రతీతిః - తదేవమన్యదర్థమనుభూతిర్విశిష్టం ప్రకాశయన్త్యా

---

౩౮. అజడత్వహేతుం దూషయితుమాహ॥ యచ్చోక్తమితి॥ చతుర్ధా వికల్పమభిప్రేత్యాహ॥ తత్రేదమితి॥ ప్రథమం శఙ్కతే॥ స్వసత్తేతి॥ తత్రాపి సాక్షాద్వా ప్రకాశాద్యా వ్యవహారానుగుణ్యస్య స్వసత్తాప్రయుక్తత్వం వివక్షితమిత్యభిప్రేత్య ప్రథమేఽనైకాన్త్యమాహ॥ తథేతి॥ జ్ఞాతృత్వసిద్ధిముపజీవ్య దూషణముచ్యతే - పక్షే సంవిద్రూపత్వదభిమతాత్మని జ్ఞాతర్యనాత్మని దీపాదౌ వృత్త్యానైకాన్త్యమిత్యర్థః - దూషణాన్తరద్వయమాహ॥ సంవిదితి॥ విరోధో నిర్విశేషత్వవిరోధః - విశేషాభ్యుపగమేఽపసిద్ధాన్తః - యద్వా జ్ఞాతృత్వసిద్ధిమనుపజీవ్యాహ॥ సంవిదితి॥ పక్షే సంవిది పక్షాత్మని దీపాదౌ చ వృత్త్యా విరోధః - వాక్యాదితి పక్షే ప్రకాశాద్యేతి పక్షే చాసిద్ధిర్వ్యభిచారో తుల్యౌ - ఇదం దూషణద్వయముత్తరత్రాప్యనుసన్ధేయమ్ - ద్వితీయమభిప్రేతే చతుర్ధావికల్పే ద్వితీయం శఙ్కాం దూషయతి॥ అవ్యభిచరితేతి॥ పరమతేన సుఖాదౌ వ్యభిచారః - తృతీయం శఙ్కతే॥ యదితి॥ అసిద్ధ్యా దూషయతి॥ జ్ఞానం వేతి॥ ఉక్తలక్షణమజడత్వమసిద్ధమిత్యర్థః - చతుర్థస్తు స్వప్రకాశత్వమ్ - తద్దూషయతి॥ తస్మాదితి॥ జ్ఞానకర్తృకం ప్రసాధనం చేత్ జ్ఞాతర్యపీతి స్వాభిమతవిరోధః - జ్ఞానాన్తరానపేక్షత్వం చేదసిద్ధిః - ఆశ్రయాపేక్షత్వాదిత్యాహ॥ జ్ఞానస్యాపీతి॥ ఉపపాదయతి॥ తదితి॥ ప్రకటత్వమపరోక్షతయా భాసమానత్వమ్ - నిగమయతి॥ అత ఇతి॥

౩౯. జ్ఞాతృత్వస్యాధ్యస్తత్వమనువదతి॥ అథేతి॥ దూషయతి॥ తదితి॥ ప్రసఙ్గప్రసక్తవిపర్యయమాహ॥ అత్రేతి॥ పృథక్త్వవైయధికరణ్యేన - తథాత్వం దర్శయతి॥ తథేతి॥ కిమిత్యత్రాహ॥ తదేవమితి॥ విశేషణతయా ప్రతిపన్నే తద్విశే

సుఖవాన్యహమితి ప్రత్యయో దణ్డయాత్రే దణ్డీదేవదత్త ఇతి ప్రత్యయవద్విశేషణభూతానుభూతిమాత్రావలమ్బనః కథమివ ప్రతిజ్ఞాయేత॥

33- యదప్యుక్తం స్థూలోఽహమిత్యాది దేహాత్మాభిమానవదేవ జ్ఞాతృత్వప్రతిభాసనాత్ జ్ఞాతృత్వమపి మిథ్యేతి- తదయుక్తమ్ - ఆత్మతయాభిమతాయా అనుభూతేరపి మిథ్యాత్వం స్యాత్ -తద్వదేవ ప్రతీతేః-నను తేన దోషమదిత్వాత్ త్వక్షానాభాధితత్వేనానుభూతేర్న మిథ్యాత్వమితి చేత్ - హన్తైవం సతి తదబాధాదేవ జ్ఞాతృత్వమపి న మిథ్యా॥

34- యదప్యుక్తమవిక్రియస్యాత్మనో జ్ఞానక్రియా కర్తృత్వరూపం జ్ఞాతృత్వం న సమ్భవతి, అతో జ్ఞాతృత్వం విక్రియాత్మకం జడం వికారాత్మప్రదావ్యక్తపరిణామాహంకారగ్రన్థిస్థమితి న జ్ఞాతృత్వమాత్మనః, అపి త్వన్తఃకరణరూపస్యాహంకారస్య జ్ఞాతృత్వాదిహేయరూపాది తద్ధర్మస్య, కర్తృత్వేనాహం ప్రత్యయగోచరత్వే చాత్మనోఽప్యవగమ్యమానే దేహస్యేవానాత్మత్వపరాక్త్వజడత్వాది ప్రసఙ్గోఽపి నైరుపపద్యతే- దేహస్యేవ చేతనత్వవ్యాకృతి పరిణామిత్వదృశ్యత్వపరాక్త్వపరార్థత్వాదియోగాదన్తఃకరణరూపస్యాహంకారస్య - చేతనాసాధారణస్వభావత్వాజ్జ్ఞాతృత్వస్య॥

35- ఏతదయుక్తం భవతి- యథా దేహాదిర్దృశ్యత్వపరాక్త్వాదిహేతుభిః ప్రత్యగాత్మనః ప్రతిపన్నదేహ్యతే, ఏవమన్తఃకరణరూపాహంకారోఽపి తద్ద్రవ్యత్వాదేవ తైరేవ హేతుభిస్తస్మాద్వ్యావర్త్యత ఇతి- అతో విరోధాదేవ న జ్ఞాతృత్వమహంకారస్య - దృశ్యత్వవత్ - యథా దృశ్యత్వం తద్ధర్మిణోఽహంకారస్యైవ

పరిణామవిశిష్టాత్మనోఽనుపపన్న ఇత్యర్థః- ప్రమాణాధికరణధీర్మ్రక్షణీయా- తథా సతి ప్రమాయోగాత్ - న హి శుక్తిరజతమితి భ్రమస్యం భవతీతి చేత్ - కింతం స్థానే చేత్ తదా ప్రతీతిప్రసఙ్గః- శుక్తిస్థానే భ్రమానుపయ ఇతి భావః.

3౬- ధాత్రీత్యస్య ప్రతిభాసవృత్తాన్తమనూద్య పరిహరతి॥ యదపీత్యాదినా॥ నైవమ్యమాశఙ్క్యవిశేషమాహ॥ శుకతేత్యాదినా॥

34- జ్ఞానకర్తృత్వం వికారజడరూపం నావికారాజడాత్మని- కింతు తాదృశ్యన్తఃకరణే-దృశ్యత్వాద్రూపవచ్చాత్మని-తథాత్వహంధీః-తథాత్వేచానాత్మత్వాదిత్యేతద్ ప్రోక్తమనువదతి॥ యదపీతి॥ ఆదిశబ్దోఽవికారిత్వార్థః- దూషయతి॥ నైతదితి॥ అవిక్రియాజడత్వాది- అన్తఃకరణం న జ్ఞాతృ అచేతనత్వాద్ఘటవదిత్యన్వయిభిర్విరోధాద్ధ్యతిరేకిణో బాధితా ఇత్యర్థః-

35- అచేతనత్వేఽపి దేహస్యేన్ద్రియప్రయత్నాద్భవతిత్యాదౌ హేతోః స్వభావోఽన్తఃకరణస్య జ్ఞాతృత్వం స్యాదితి జ్ఞాతృత్వస్య చేతనాసాధారణ్యాత్ సిద్ధిం స్మృతా వ్యాపకత్వమితి॥ దేహాత్మభ్రమసిద్ధయే దేహస్య ప్రత్యక్త్వం యేన విరుద్ధధర్మేణ నివార్యతే తేనైవాన్తఃకరణస్యాపీత్యర్థః- యత్త్వపి దృశ్యత్వానుపపత్త్యా దేహాత్మభ్రమసిద్ధ్యర్థాదినా, తథాపి దృశ్యత్వమన్తఃకరణస్య యేన వార్యతే తేనైవ తస్య ప్రత్యక్త్వం వా దృశ్యత్వనివారకమేవ ప్రత్యక్త్వనివారకమిత్యర్థః- అనాత్మత్వాద ప్రసఙ్గః ప్రాప్య

ప్రపద్యతే. తథా జ్ఞాతృత్వమపి న తత్కార్యం ఘటాది ఘటకస్య వ్యక్తమ్. న చ జ్ఞాతృత్వం విక్రియాత్మకమ్. జ్ఞాతృత్వం హి జ్ఞానగుణాశ్రయత్వమ్. జ్ఞానం చాస్య నిత్యస్య స్వాభావికధర్మత్వేన నిత్యమ్. నిత్యత్వం చాత్మనో 'నాత్మా శ్రుతేః' ఇత్యాదిషు వక్ష్యతి. 'జ్ఞోఽత ఏవ' ఇతి వ్యపదేశేన జ్ఞానాశ్రయత్వం చ స్వాభావికమితి వక్ష్యతి. అస్య జ్ఞానస్వరూపస్యైవ మణిప్రభృతీనాం ప్రభాశ్రయత్వమివ జ్ఞానాశ్రయత్వమప్యవిరుద్ధమిత్యుక్తమ్. స్వయమపరిచ్ఛిన్నమేవ జ్ఞానం సంకోచవికాసార్హమిత్యుపపాదయిష్యామః. అతః క్షేత్రజ్ఞావస్థాయాం కర్మణా సంకుచితస్వరూపం తత్తత్కర్మానుగుణతరతమభావేన వర్తతే. తచ్చేన్ద్రియద్వారా వ్యవస్థితమ్. తమిమమిన్ద్రియద్వారా జ్ఞానప్రసరమపేక్ష్యోదయాస్తమయవ్యపదేశః ప్రవర్తతే. జ్ఞానప్రసరే తు కర్తృత్వమస్త్యేవ. తచ్చ న స్వాభావికమ్, అపి తు కర్మకృతమిత్యవిక్రియస్వరూప ఏవాత్మా. ఏవంరూపవిక్రియాత్మకం జ్ఞాతృత్వం జ్ఞానస్వరూపస్యాత్మన ఏవేతి న కథంచిదపి జడస్యాహంకారస్య జ్ఞాతృత్వముపపద్యతే॥

౩౭. జడస్వభావస్యాప్యహంకారస్య చిత్సంనిధానేన తచ్ఛాయాపత్త్యా జ్ఞాతృత్వం ఘటత ఇతి చేత్ - కేయం చిచ్ఛాయాపత్తిః? కిమహంకారచ్ఛాయాపత్తిశ్చితః, ఉత

అహంకారబాధ్యః - అబాధితాహం ధీవేద్యస్యాత్మార్థస్యైవ సాధకం. దేహాత్మబాధవదాత్మత్వమితి వక్ష్యతే॥ న చేతి॥ స్పష్టమ్. గుణశబ్దో పృథక్సిద్ధవిశేషణపరః. తతః కిమిత్యత ఆహ॥ జ్ఞానం చేతి॥ ధర్మ్యనిత్యత్వే హ్యుపాధికత్వం ధర్మానిత్యతాహేతురితి తద్వ్యావర్తనాయ నిత్యస్య స్వాభావికధర్మత్వే నేతి పదద్వయమ్. ఉభయోస్సమానతయా శ్రుతిసమాశ్రయోపాత్తత్వాత్. ప్రత్యుదాహరతి॥ నిత్యత్వం చేత్యాదినా॥ ధర్మస్యాశ్రయత్వం కథమిత్యత ఆహ॥ అస్యేతి॥ తర్హి సర్వదా సర్వజ్ఞాస్స్యురిత్యత ఆహ॥ స్వయమితి॥ స్వయం స్వతః - తర్హి ముక్తస్యాపి కదాచిత్సంకోచస్స్యాత్ - బద్ధస్యాపి యోగ్యస్య జ్ఞానవ్యవస్థాయాం అపి బద్ధాస్సర్వేఽప్యజ్ఞాస్స్యురిత్యత ఆహ॥ అత ఇతి॥ అనాదిరవిద్యాకర్మసంజ్ఞాస్తారతమ్యాదిష్టాః తాః సాధ్యతా - సూక్ష్మత్వాత్, కిమిన్ద్రియైః, ఉత్పత్త్యాద్యవస్థాః, ప్రసరకారతమ్యస్య కర్మతారతమ్యకృతత్వాచ్చ ఇన్ద్రియద్వారత్వమిత్యత ఆహ॥ తచ్చేతి॥ కర్మాధీనప్రసరణమిన్ద్రియద్వారమిత్యర్థః - ఉత్పత్త్యాదివ్యపదేశః కథమిత్యత్రాహ॥ తమిమమితి॥ ప్రసరకర్తృత్వం వికార ఇత్యత ఆహ॥ జ్ఞానేతి॥ తస్యానిష్టమ్, అచేతనవద్వికారో వ్యానిష్ట ఇత్యర్థః - సుఖాన్తరేణ వికారనిషేధవిషయమాహ॥ తచ్చేతి॥ అవిద్యవత్స్వరూపవికారో నిషిధ్యత ఇత్యర్థః - ప్రసరకర్తృత్వం చ వికారత్వాదన్తఃకరణస్యేత్యత ఆహ॥ ఏవంరూపేతి॥ స్వధర్మధీప్రసరకర్తృత్వం నాత్మస్వరూపవికారస్యేత్యర్థః - స్వరూపశబ్దో సాధారణధర్మపరః - యత్త్వాజడం నధీధర్మకం ఘటాది తత్ర తో జ్ఞానస్వరూపస్యైవాత్మనోఽప్యలక్షణకర్తృత్వమిత్యర్థః.

౩౮. అథ పరోక్తానుచ్ఛాయాపత్తిం పర్యాలోచయితుం ప్రథమం చిచ్ఛాయాపత్తిరూపత్వమాహ॥ కేయమితి॥ గతేవ విపరీతం వికల్పయతి॥ కిమితి॥ ధీస్థం

 జ్ఞాతృత్వస్య చ్ఛాయాసంసర్గాభివ్యక్తీనాం నిరాసః-

చిచ్ఛాయాపత్తిరహంకారస్య-న తావత్సంవిదః-సంవిదో జ్ఞాతృత్వానభ్యుపగమాత్ - నాప్యహంకారస్య - ఉక్తరీత్యా తస్య జడస్య జ్ఞాతృత్వాయోగాత్ - ద్వయోరత్యచాక్షుషత్వాచ్చ - న హ్యచాక్షుషాణాం ఛాయా దృష్టా ||

౩౭- అథాగ్నిసంసర్గాదయః పిణ్డౌష్ణ్యవత్ చిత్సంసర్గాజ్జ్ఞాతృత్వోపలబ్ధిరితి- నైతత్ - సంవిదవాప్తవజ్జ్ఞాతృత్వానభ్యుపగమాదేవ తత్సంసర్గాదహంకారే జ్ఞాతృత్వం తదుపలబ్ధిర్వా- అహంకారస్య త్వచేతనస్య జ్ఞాతృత్వ సమ్భవాదేవ సుతరాం న తత్సంసర్గాత్ తద్విజ్ఞాతృత్వం తదుపలబ్ధిర్వా ||

౩౮- యదప్యుక్తముభయోరపి వస్తుతో న జ్ఞాతృత్వమస్తి, అహంకారస్త్వనుభూతేరభివ్యఞ్జకస్తస్యాత్మస్థానీయానుభూతిమభివ్యనక్తి, ఆదర్శాదివదితి-తదయుక్తమ్- ఆత్మనస్స్వయంజ్యోతిషో జడరూపాహంకారాభివ్యఙ్గ్యత్వాయోగాత్ - తదుక్తమ్|| శాన్తాఙ్గార ఇవాదిత్యమహంకారో జడాత్మకః । స్వయంజ్యోతిషమాత్మానం వ్యనక్తీతి న యుక్తిమదితి- స్వయంప్రకాశానుభవాధీనసిద్ధయో హి సర్వే పదార్థాః- తత్ప్రకాశాయత్తప్రకాశో బిదహంకారోనుదితానస్తమితస్వరూపప్రకాశమశేషార్థసిద్ధిహేతుభూతమనుభవమభివ్యనక్తీత్యాత్మవిదః పరిహసన్తి - కిం చాహంకారానుభవయోస్స్వభావవిరోధాదనుభూతేరనుభూతిత్వప్రసఙ్గాచ్చ న వ్యఙ్గ్యవ్యఞ్జకభావః- యథోక్తమ్- వ్యఙ్గ్యవ్యఞ్జకత్వమన్యోన్యం న చ స్యాత్ప్రతికూలతః । వ్యఙ్గ్యత్వే నానుభూతిత్వమాత్మని స్యాద్యథా ఘట ఇతి - న చ ఘటాదిగతరూపాణాం స్వాభివ్యఞ్జకతలాభివ్యఙ్గ్యత్వవత్సంవిదభివ్యఞ్జకాహంకారాభివ్యఙ్గ్యత్వం సంవిదస్సాధీయః-త

చరమం దూషయతి|| న తావదితి||అథ ప్రథమమ్|| నాపీతి|| ఉక్తరీతిరితి త్యాదిః· కిం జ్ఞాతృత్వం ఛాయాపన్నమ్ ఉత జ్ఞప్తిరితి వికల్ప్య ప్రథమం తిరో దూషితమ్-ద్వితీయం దూషయతి|| ద్వయోరితి|| వ్యాపకనివృత్త్యా వ్యాప్త్యనచ్ఛాయాపత్తిరిత్యర్థః- అన్యతరస్యాచాక్షుషత్వేఽపి నచ్ఛాయా - ద్వయోరపి తథాత్వే కిం పునరిత్యపిశబ్దార్థః.

౩౭- సంసర్గం శఙ్కతే || అథేతి || దూషయతి || నైతదితి ||అయోగోలకాష్ఠాదిలవణత్వవజ్జలౌష్ణ్యవద్ధర్మ్యభిప్రాయేణ జ్ఞాతృత్వం తదుపలబ్ధిర్వేత్యుక్తమ్-జడత్వవైషమ్యాత్పరామిత్యుక్తిః- అజడస్య హి సంభవేత్ - ఏవం జ్ఞాతృత్వసంసర్గపక్షః తత్ప్రోక్త్యా దూషితః- జ్ఞప్తిసంసర్గేఽపి న ధర్మధర్మిభావేనాన్యయస్సంసర్గః- అచేతనజ్ఞప్త్యప్రసఙ్గాత్ - న చ పృథక్సిద్ధయోస్సంయోగః - జ్ఞాతృవ్యతిరేకేణ జ్ఞప్తేరనుపలమ్భాదితి భావః.

౩౮- పక్షద్వయాద్వైషమ్యం పక్షాన్తరమభివ్యక్తిం శఙ్కతే || యదపీతి|| దూషయతి || తదితి|| వ్యఞ్జకాపేక్షా వ్యఞ్జకత్వే జ్ఞప్త్యర్థవాదిత్యర్థః - ఉక్తనైశద్యాయపాప్తిరాయతత్వాయ చాహ || తదుక్తమితి || ఆత్మసిద్ధిగ్రన్థం వివృణోతి || స్వయమితి|| అతి ఇతి || విదస్యత్వాత్తన్నిర్వాహస్య ఇతి భావః||అనుదితేతి|| తాదాత్మ్యప్రకాశత్వేన వ్యఞ్జకాపేక్షత్వాభావః- అన్యాపేక్షయా తయోర్వ్యఙ్గ్యత్వే వ్యఞ్జకత్వే చాభ్యుపగతేఽపి నాన్యోన్యం తథాత్వమిత్యాహ || కిం చేతి || ప్రతికూలమిత్యుక్తస్వభావవిరోధః - వ్యఙ్గ్యస్య వ్యఞ్జకత్వే పరోక్తదృష్టాన్తం వ్యనక్తి || న చేతి || ఘటాదిత్యా

తాత్పికపికకనికరాణాం కరతలాభివ్యఙ్గ్యత్వాభావాత్-కరతల ప్రతిహత గతయోహి రశ్మయోబహులాస్స్వయమేవ స్ఫుటతరముపలభ్యన్త ఇతి తస్మాద్బహులత్వమాత్రహేతు త్వాత్కరతలస్యనాభివ్యఞ్జకత్వమ్- కిఞ్చాస్యసంవిదాత్మప్యాత్మనోహంకార నిరస్తాస్యాభివ్యక్తిః కింరూపా-నతావదుత్పత్తిః-స్వతస్సిద్ధతయా నస్యోత్పాద్యతా. భస్య పగమాత్-నాపితస్య ప్రకాశనమ్-తస్యాఅనుభవాన్తరానను భావ్యత్వాత్-తమవిషయనత్వ సంభవ సాధనానుగ్రహః-నహిద్విధా-జ్ఞేయస్యేన్ద్రియసమ్బన్ధహేతుత్వేన వా-యథాఘటా దిర్జయుఘటాది గ్రహణేవ్యక్తిదర్పణాదీనాంనయనాదీన్ద్రియసమ్బన్ధహేతుత్వేన-బోద్ధృ గతకల్మషాపనయనేనవా- యథా పరతత్త్వావ బోధసాధనస్య శాస్త్రస్య శమదమాది నాం-యథోక్తమ్- కర్మణా నామ భూమిత్వాన్న తత్సమ్బన్ధహేతుతేతి॥

౨౯- కిఞ్చానుభూతే రనుభావ్యత్వాభ్యుపగమే స్వయంప్రకాశేన నతదనుభ సాధనానుగ్రహస్సంభవః- నహ్యనుభావ్యానుభవోత్పత్తి ప్రతిబన్ధక నిరసనేన భ వేత్-యథా రూపాది గ్రహణోత్పత్తి నిరోధి తమోనిరసనేన చక్షుషోదీపాదినా- నచేహతథావిధం నిరసనీయం సమ్భావ్యతే - నతావత్స్వం విషాత్మకం తజ్జ్ఞానోత్ప త్తి నిరోధి కిఞ్చిదప్యహంకారాపనేయ మస్తి- అస్త్యజ్ఞాన మితిచేత్ - న- అజ్ఞాన

హ॥ తత్రేతి॥ కథంతర్హి కరతలాయత్తో రవిరశ్మిప్రకాశాతిశయ ఇత్యత్రాహ॥ కరే తి॥ అహఙ్కారః కరాదివత్ స్థూలః-జ్ఞానంచ రవిరశ్మివన్న బాహుల్యార్హ మితిభావః- అథాభివ్యక్తిం వికల్ప్య దూషయతి॥ కించేతి॥ కింరూపాదుర్నిరూపా- ఉత్పాదకమప్యు త్పత్తిర్వాభివ్యక్తి హేతురిత్యుత్పత్తి శ్చ జ్ఞప్తిశ్చ-ద్వితీయందూషయతి॥నాపీతి॥ తృ తీయంవ్యుదస్యతి॥ తమఇతి॥ అనుభావ్యత్వముపేత్య దూషయితుమాహ॥ నహీతి॥ ఇన్ద్రియ సంబన్ధహేతుతోక్తి ర్ద్రష్టానుగ్రాహ్యస్య కరణానుగ్రాహ్యస్య చోపలక్షణా ర్థ-విధాన్తరసంభవాత్-అన్యచ్చాద్రష్టానుగ్రాహ్యస్య చోపలక్షణమ్-కరణే శాస్త్రా నుగ్రాహకత్వం పరోక్తదిశాద్విధోఽప్యనుగ్రహోఽనుపపన్న ఇత్యర్థసిద్ధమ్-అ న్యథానన్తరగ్రన్థవైమత్యమ్-నహినద్ద్వైవిధ్యపరః-అన్తరమానకమితిదూషణస్య స్ఫుటత్వాదనుక్తిః-యద్వా ఉత్తరార్థసిద్ధందూషణంపూర్వార్ధేనస్మారితమితిభావః- అహమర్థస్య బోద్ధృత్వాన్నతేనైవ శోధ్యత ఇతిహితల్.

౩౦- ఐన్ద్రియకత్వ మపకష్య దూషయతి॥ కించేతి॥ నహీత్యాదరవంవా ర్థః-పూర్వమనుభవపర్యాలోచనయా అనుగ్రాహ్యాదూషితః తథానుగ్రాహపర్యాలో చనయా దూష్యతే॥ నహీతి॥ అనుభావ్యత్వమభ్యుపగమ్యాహ॥ కించేతి॥ అన్య త్రత్వంపూర్వవత్-తత్స్వరూపమాహ॥ నహీతి॥ వ్యక్తిరపకాశత్వస్యానసిద్ధత్వమ్య మాణత్వాత్ - ప్రతిబన్ధనిరాసః పరిశేషితః- తథానుగ్రాహపర్యాలోచనయాదూ షయతి॥ నచేతి॥ అజ్ఞానస్యాహఙ్కారాపోహ్యత్వసంవిదాశ్రయత్వయోః ప్రథ మందూషయతి॥ నతావదిత్యాదినా॥ ఇహాజ్ఞానశబ్దోభావాభావసాధారణః-దూషణం చ తత్స్వరూపా-సంవిద్గతత్వందూషయతి॥ నచేతి॥ సంవిదాశ్రయత్వంసంవిత్సమ్బన్ధి త్వమ్-ఆశ్రయణంహిసంబన్ధః-తద్విషయత్వేనాకారత్వేనచ-అతోవిషయస్యాప్యా శ్రయణశబ్దేన వివక్షాయుజ్యతే-ఆశ్రయత్వే తస్యాశ్రయత్వాతివత్-తదనుపపత్తౌ హేతు

ప్యాహంకారాకారస్యోత్పత్త్యనభ్యుపగమాత్ - జ్ఞానమేవ హ్యజ్ఞానస్య నివర్తకం-
న చ సంవిదాశ్రయత్వమజ్ఞానస్య సంభవతి - జ్ఞానసమానాశ్రయత్వాత్ - సమానవిష
యత్వాచ్చ - జ్ఞాతృత్వాదివిషయభావవిరహితే జ్ఞానమాత్రే సాక్షిణి న జ్ఞానం భవితుమ
ర్హతి - యథా జ్ఞానాశ్రయత్వప్రసక్తిమాత్రేణ ఘటాదేర్నాజ్ఞానాశ్రయత్వం త
థాజ్ఞానమాత్రేఽపి జ్ఞానాశ్రయత్వాభావేన నాజ్ఞానాశ్రయత్వం స్యాత్ - న చ విదోఽ
జ్ఞానాశ్రయత్వాభ్యుపగమేఽపి ఆత్మతయాఽభ్యుపగతాయాస్తస్యా జ్ఞానవిషయ
త్వాభావేన తజ్జ్ఞానేన తద్గతాజ్ఞాననివృత్తిః - జ్ఞానం హి స్వవిషయమేవాజ్ఞానం నివర్త
యతి యథా రజ్జ్వాదౌ - అతో న కేనాపి కదాచిత్సంవిదాశ్రయమజ్ఞానముపపద్యతే - అ
న్యచ్చ నచానిర్వచనీయస్యాజ్ఞానస్య స్వరూపమేవ దుర్నిరూపమిత్యుపరిష్టాద్వక్ష్య
తే - జ్ఞానప్రాగభావరూపస్య చాజ్ఞానస్య జ్ఞానోత్పత్తివిరోధిత్వాభావేన తన్నిరస
నేన తజ్జ్ఞానసాధనానుగ్రహః - అతో న కేనాపి ప్రకారేణ అహంకారేణానుభూతేర
భివ్యక్తిః ॥

౪౦. న చ స్వాశ్రయతయాభివ్యఙ్గ్యాభివ్యఞ్జనమభివ్యఞ్జకానాం స్వభావః -
ప్రదీపాదిష్వదర్శనాత్ - యథావస్థితపదార్థప్రతీత్యనుగుణస్యాకారస్య జ్ఞానత
త్త్వాధానరాగాదసు ప్రకాశకస్య చ - తత్ప్రకాశకస్యాప్రమాణ్యస్యాయసిద్ధమ్ - న చ దర్పణాది
ష్వభావాదభివ్యఞ్జకః - అపితు చాక్షుషతేజః ప్రతిఫలనరూపదోషహేతుః - తద్దోషస్య
తత్ప్రతిబిమ్బభ్రమహేతుః - అభివ్యఞ్జకస్త్వాలోకాదిరేవ - న చేహ తథాహంకారేణ సం
విది స్వప్రకాశాయాం తాదృశదోషోపాదనం సంభవతి - వ్యక్తేస్తు జాతిరాకారః ఇతి త
దాశ్రయతయా ప్రతీతిః - న తు వ్యక్తివ్యఙ్గ్యత్వాత్ - అతో న తు కరణభూతాహంకార
స్థితయా సంవిదుపలబ్ధేః వస్తుతో దోషతో వాన కించిదహంకారణమితి నాహంకారస్య

మాహ ॥ జ్ఞానేతి ॥ తతః కిమిత్యత్రాహ ॥ జ్ఞాత్రీతి ॥ నివర్తయతీతి ॥ యథేతి ॥ అ
జ్ఞానాశ్రయత్వే కేవలత్వవజ్జ్ఞానాశ్రయత్వప్రసఙ్గః - అజ్ఞానవిషయత్వే జ్ఞేయత్వప్ర
సఙ్గ ఇత్యర్థః - అజ్ఞానాశ్రయత్వముపగమ్యాహ ॥ సంవిద ఇతి ॥ జ్ఞాననివర్త్యాజ్ఞాన
త్వే జ్ఞానవిషయత్వప్రసఙ్గ ఇత్యర్థః - సంవిత్యుద్ధానుపపత్తిముపసంహ
రతి ॥ అత ఇతి ॥ భావరూపత్వే విశేషతో దూషణమాహ ॥ అన్యచ్చేతి ॥ అభావరూప
త్వం దూషయతి ॥ జ్ఞానేతి ॥ విరోధిత్వం ప్రతిబన్ధకత్వమ్ - వనహానవస్థితిః - అభివ్య
క్త్యుపపత్తిం నిగమయతి ॥ అత ఇతి ॥ కేనాపి ప్రకారేణ - ఉత్పాదకతయా ప్రకాశ
కతయా తదనుగ్రాహకతయా చేత్యర్థః.

౪౦. స్వాశ్రయతయా అభివ్యక్తిముపపాద్యాన్యథా దూషయతి ॥ న చేతి ॥ దూష
ణాన్తరమాహ ॥ యథేతి ॥ జ్ఞానస్య ప్రతీత్యానుగుణ్యం నామ వ్యవహారానుగుణ్యమ్ - త
చ్చ కుత ఇత్యత్రాహ ॥ తచ్చేతి ॥ దృష్టాన్తస్యాన్యథాసిద్ధిమాహ ॥ న చేతి ॥ దోషత్వ
ముపపాదయతి ॥ తద్దోషేతి ॥ కేనాభివ్యక్తిరిత్యత్రాహ ॥ అభివ్యఞ్జకస్త్వితి ॥
తస్య వ్యఞ్జకత్వాదితి భావః ॥ న చేహేతి ॥ అహంకారస్య స్థూలస్వచ్ఛద్రవ్యత్వాభా
వాదితి భావః ॥ వ్యక్తేస్త్వితి ॥ ఆకారోఽయతధర్మః - అహంకారస్య జ్ఞాతృత్వా
ద్యుపపత్తిం నిగమయతి ॥ అత ఇతి ॥ వ్యక్తిదర్పణాభిప్రాయేణ వస్తుతో దోషతో వే

జ్ఞాతృత్వం తథోపలబ్ధిర్వా - తస్మాత్స్వత ఏవ జ్ఞాతృతయా సిద్ధ్యన్నహమర్థ ఏవ ప్రత్యగాత్మా న జ్ఞప్తిమాత్రమ్ - అహంభావవిగమే తుజ్ఞప్తేరపి న ప్రత్యక్త్వసిద్ధిరిత్యుక్తమ్॥

౮౧- తమోగుణాభిభవాత్పరాగర్థానుభవాభావాచ్చాహమర్థస్య వివిక్తస్ఫుటప్రతిభాసాభావేఽప్యాప్రబోధాదహమిత్యాకారేణాత్మనః స్ఫురణాత్ సుషుప్తావపి నాహంభావవిగమః - భవదభిమతాయా అనుభూతేరపి తత్రైవ ప్రతీతివక్తవ్యమ్ నహి సుప్తోత్థితః కశ్చిదహంభావవియుక్తార్థాన్తరప్రత్యనీకాకారాజ్ఞప్తిరహమజ్ఞానసాక్షితయావతిష్ఠత ఇత్యేవంవిధాం స్వావస్థాం తత్కాలానుభూతిం పరామృశతి - ఏవం హి సుప్తోత్థితస్య పరామర్శః - సుఖమహమస్వాప్సమితి - అనేన ప్రత్యవమర్శేన తదానీమప్యహమర్థస్యైవాత్మనః సుఖిత్వం జ్ఞాతృత్వఞ్చ జ్ఞాయతే - న చ వాచ్యం యథేదానీం సుఖం భవతి తథా తదానీమస్వాప్సమిత్యేషా ప్రతీతిరితి - అతద్రూపత్వాత్ప్రతీతేః - న చాహమర్థస్యాస్థైర్యాన్నోస్తీత్యేతదానీమహమర్థస్య సుఖిత్వానుసన్ధానానుపపత్తిః - యతః సుషుప్తిదశాయాం ప్రాగనుభూతం వస్తు సుప్తోత్థితో మయేదం కృతం మయేదమనుభూతమ్ అహమేవేదమద్రాక్షమితి పరామృశతి - ఏతావన్తం కాలం న కిఞ్చిదహమజ్ఞా-

---

సిషమ్ - జ్ఞాతురాత్మత్వం నిగమయతి ॥ తస్మాదితి ॥ యద్యప్యాత్మత్వోపగమో ఽధ్యాసః తథాప్యహంభావవిరహే న తస్య ప్రత్యక్త్వమిత్యాహ ॥ అహమితి ॥

౮౧- అథ సుషుప్తావహంభానమాహ ॥ తమ ఇత్యాదినా ॥ అన్తరో బుద్ధ్యాదిః - బాహ్యో మనుష్యత్వాదిశ్చ పరాగర్థః - తదనుభవాభావాత్ తమోగుణాభిభవః - తత్ర వ్యర్థః - అహమితి ప్రత్యయ ఇత్యర్థః - అవిశదావభాసః పరాభిప్రేతశ్చేత్యాహ ॥ భవదితి ॥ తదనుపగమే ఽథయాస్య ప్రకాశత్వప్రసఙ్గ ఇతి భావః - స్వయం జ్యోతిష్ట్వశ్రుత్యా సర్వవేదాన్తసిద్ధస్సుషుప్తావనాత్మసాక్షికాత్వమ్ - అవిశదావభాసశ్చ తదన్యత్రాప్య సర్వనిర్వికల్పకే - అహం త్రాణికత్వం ఖిలాః స్వాపే తు ధీర్వా అహమర్థో ఽపి వేద్యః - పరపక్షే మానాభావమాహ ॥ నహీతి ॥ ప్రత్యక్త్వయాహ ముక్తిః - స్వపక్షే మానమాహ ॥ ఏవం హీతి ॥ శ్రుతిస్వారస్యమప్యనుసన్ధేయమ్ - అత్రాయం పురుషః స్వయం జ్యోతిర్భవతి, మన్తా బోద్ధా విజ్ఞానాత్మా పురుష ఇతి - పరామర్శఫలితమాహ ॥ అనేనేతి ॥ అనుకూల్యప్రతిసంబన్ధితయా సుఖితోక్తిః - జ్ఞాతృత్వం ప్రత్యక్త్వమ్ - నతు తద్ధర్మధీస్ఫురణమ్ - తద్విషయప్రకాశవేలాయాం పుంస్త్వాదివదితి భాష్యసూత్రస్వారస్యవిరోధాదస్మరణనియమాద్యుపపత్తివిరోధాచ్చ నథాస్యాకారాభిమతమ్ - ప్రతీతేరన్యథాసిద్ధిమాశఙ్క్యాహ ॥ న చేతి ॥ ప్రతీతిస్వారస్యవిరోధమాహ ॥ తదితి ॥ మన్దమగచ్ఛం మధురమగాయమితివదితి భావః ॥ అస్వాప్సమితి ॥ న తదానీమ్ప్యనుసన్ధిః - యావత్యంశే సానుపపత్తిస్తావత్యేవ భానాఙ్గీకారాత్ - చత్వారో గతాభావం వదతా ద్రష్టృన నహి పాత్రస్యానుసంహితః యాగాద్యనుపలబ్ధ్యా తత్ప్రాగభావో ఽవగమ్యతే - తద్వత్ - అథానుపపత్త్యా తదేకకాలీనత్వాభావ ఇష్యత ఇత్యాశఙ్క్య జ్ఞాతురస్థైర్యమననుభవో వాసేతి కృత్వా ప్రథమం వ్యుదస్యతి ॥ న చేతి ॥ మయేదమిత్యాదినా త్రివిధవ్యాపారపరామర్శో దర్శితః - విపర్యయేణానుభవం శఙ్కతే ॥ ఏతా

విషమితి చ పరామృశతీతి చేత్ - తతః కిమ్ - నకిఞ్చిదితి కృత్స్నప్రతిషేధ ఇతి చేత్ - నా
హమవేదిషమితి వేదితురహమర్థస్యానువృత్తేః - వేద్యవిషయో హి స ప్రతిషేధః - నకిఞ్చిద
తి నిషేధస్య కృత్స్నవిషయత్వే భవదభిమతానుభూతిరపి ప్రతిషిద్ధా స్యాత్ - సుషుప్తి
సమయే స్వానుసన్ధీయమాన మహమర్థమాత్మానం జ్ఞాతారమహమితి పరామృశన్న
కిఞ్చిదవేదిషమితి వేదనేతరస్య ప్రతిషిధ్యమానే తస్మిన్ కాలే నిషేధ్యమానాయా విత్తేస్సి
ద్ధిమనువర్తమానస్య జ్ఞాతురహమర్థస్యచాసిద్ధిం చేన్నైవ నకిఞ్చిదహమవేదిషమితి పరా
మర్శేన సాధయన్త్యమహమర్థం దేవా నానువ సాధయతు. మామప్యహం న జ్ఞాతవా
నిత్యహమర్థస్యాపి తదానీమననుసన్ధానం ప్రతీయత ఇతి చేత్ - స్వానుభవస్వాతన్త్ర
రార్వ్యకోధమపి న జానన్తి భవన్తః - అహం మాం న జ్ఞాతవానిత్యనుభవవచనే మామితి
కింనిషిధ్యత ఇతి చేత్ - సాధు పృష్టం భవతా - తదుచ్యతే - అహమర్థస్య జ్ఞాతురనువృ
త్తస్య స్వరూపం నిషిధ్యతే - అపితు ప్రబోధసమయేనుసంధీయమానస్యాహమర్థస్య వ
ర్ణాశ్రమాదివిశిష్టతా - అహం మాంవజ్ఞాతవానిత్యుక్తౌ విషయో విషయో వివేచనీయః - జాగరి
తావస్థానుసంహిత జాత్యాది విశిష్టస్తదర్థో మామిత్యంశస్య విషయః - స్వాప్యయావ
స్థా ప్రసిద్ధా విశదస్వానుభవైకతా నస్య మహమర్థో హమిత్యంశస్య విషయః - అత్ర
సుపాఠ పాటాన్తరం లోకామితిచ మామపి న జ్ఞాతవాన హమిత్యేవ ఖల్వనుభవ ప్రకారః ||

౮౨. కిఞ్చ సుషుప్తావాత్మా అజ్ఞానసాక్షిత్వేనాస్త ఇతి హి భవదీయా ప్రక్రియా.
సాక్షిత్వఞ్చ సాక్షాద్జ్ఞాతృత్వమేవ - నహ్యజానతస్సాక్షిత్వమ్ - జ్ఞాతైవ హి లోకవేదయోః

సన్త్యమితి || జ్ఞాతురనిషేధ్యత్వమభిప్రయన్నాహ || తతః కిమితి || తజ్ఞ్వాతే || నకించి
దితి || పరిహరతి || నాహమితి || కృత్స్నవిషయత్వేనిష్టమాహ || నకించిదితి || ని
షేధస్య కృత్స్నవిషయత్వే ద్వయోరపి వ్యావర్త్యధీవ్యతిరిక్తవిషయత్వేకింనస్యాదిత్యత్రా
హ || సుషుప్తీతి || నిషేధస్యధీవ్యతిరిక్తగోచరత్వే నాహమర్థస్యాపి తద్విషయత్వ క
ల్పనం ప్రవర్తితి న్యాయతన్త్ర్యవిరుద్ధమ్ - యథా ప్రతిపక్ష్యర్వ గ్రాహ్యం నేత్యుక్తౌ గజ ఏవ నిషిధ్యః
న దత్వ్యగంధస్య తద్ధర్మాశ్రయత్వేన జ్ఞాతృత్వాత్ ద్వవిత్యర్థః - దేవానాంప్రతిబు
ద్ధానామ్ - పరిశేషపరిశుద్ధయనిషేధం శక్యతే || మామితి || ప్రతిపత్తి || స్వేతి || విరోధేన
మితః - కింత్వహమర్థనిషేధపరనైనపంచకర్షయతి || అహమితి || పృచ్ఛతి || మామితి ||
ప్రాగుక్తఫాషణాత్ ప్రశ్నస్సాధురిత్యాహ || సాధ్వితి || విషయవిభాగమాహ || తది
త్యాదినా || నాయంశబ్దఇత్యత్రాహ || అహంమామితి || అహమర్థనిషేధానువృత్త్యోరన్యత
రాతశమనాయేతి భావః - ఉభయోరపి కింనస్యాదిత్యత్రాహ || జాగరితేతి || యోగ్యతాద్వ
యోగ్యత్వవశాదుక్తవేవార్థసత్యర్థః - అనేన అయమహమస్మీత్యనజానాతీతి శ్రుతావప్యహమ
ర్థానుభవం నిషేధన్తీ నాహఖల్విత్యాదిశ్రుతిరపి వ్యాఖ్యాతా - సిద్ధాన్తానుగుణమనుభ
వంపర్శయతి || అత్రేతి || ఉభయత్రాప్యనుభవః - అనుభూతం కృత్స్నమేకదేశం వావ
దతి నవా - శబ్దప్రయోగస్య వైలక్షణ్యాదితి భావః.

౮౨. పరమతప్రక్రియయాపి జ్ఞాతృత్వానువృత్తిమాపాదయతి || కించేత్యాదినా ||
తతః కిమిత్యత్రాహ || నహీతి || తదుపపాదయతి || జ్ఞాతైవేతి || అనుభవాసనానుగు

స్యాదితి యదపదిశ్యతే - న జ్ఞానమాత్రమ్ - స్మరతి చ భగవాన్ పాణినిః సాక్షాద్ద్రష్టరి సం
జ్ఞాయామితి సాక్షాజ్జ్ఞాతర్యేవ సాక్షిశబ్దమ్ - స చాయం సాక్షీ జానామీతి ప్రతీయమానోఽ
స్మదర్థ ఏవేతి కుతః ప్రాదానిమహమర్థో న ప్రతీయేత - ఆత్మనే స్వయం భాసమానో
ఽహమిత్యేవావభాసత ఇతి స్వయంప్రకాశాత్మవ్యవస్థా ప్రకాశమానోఽహ మిత్యేవావ
భాసత ఇతి సిద్ధమ్॥

౮౩. యత్తు మోక్షదశాయామహమర్థో నానువర్తత ఇతి, తదపేశలమ్ - తథా స
త్యాత్మనాశ ఏవాపవర్గః ప్రకారాన్తరేణ ప్రతిజ్ఞాతః స్యాత్ - న చాహమర్థో ధర్మ
మాత్రమ్ - యేన తద్విగమేఽపి స్వరూపమవతిష్ఠేత - ప్రత్యుత స్వరూ
పమేవాహమర్థ ఆత్మనః - జ్ఞానం తు తస్య ధర్మః - అహం జానామి జ్ఞానం మే జాత
మితి చాహమర్థధర్మతయా జ్ఞానం ప్రతీతేరేవ - అపి చ యః పరమార్థతో భ్రాన్త్యా
వాఽఽధ్యాత్మికాదిదుఃఖైర్దుఃఖితయాత్మానమనుసన్దధత్తే 'దుఃఖీ' ఇతి, సర్వమేతద్దుఃఖజా
తమపునర్భవమపోహ్య కథమహమనాకులః స్వస్థో భవేయమిత్యుత్పన్నమోక్షరాగః
స ఏతత్సాధనే ప్రవర్తతే - స సాధనానుష్ఠానేన యద్యహమేవ న భవిష్యామీత్యవగ
చ్ఛేత్, అపసర్పేదేవాసౌ మోక్షకథాప్రస్తావాత్ - తతశ్చాధికార్యభావాదేవ సర్వం మో
క్షశాస్త్రమప్రమాణం స్యాత్ - అహమప్యలక్షితం ప్రకాశమాత్రమవశిష్యత ఇతి
చేత్ - కిమనేన మమాపి కస్యాపి ప్రకాశమాత్రమవతిష్ఠత ఇతి మత్వా స్వాత్మనో నిత్య
ద్బుద్ధిపూర్వకారీ ప్రయతతే - అతోఽహమర్థస్యైవ జ్ఞాతృతయా సిద్ధస్య ప్రత్యగా
త్మత్వమ్ - స చ ప్రత్యగాత్మా ముక్తావప్యహమిత్యేవ ప్రకాశతే - స్వ
స్మై ప్రకాశమానత్వాత్ - యో యః స్వస్మై ప్రకాశతే స సర్వోఽహమిత్యేవ ప్రకాశతే -
యథా తథావభాసమానః సర్వో మోక్షదశాయామపి ముక్తః సంసార్యాత్మా - యః పునరహమితి
న ప్రకాశతే నాసౌ స్వస్మై ప్రకాశతే - యథా ఘటాదిః - స్వస్మై ప్రకాశతే చాయం ము
క్తాత్మా - తస్మాదహమిత్యేవ ప్రకాశతే - న చాహమితి ప్రకాశమానత్వేన తస్యాజ్ఞత్వ

ద్యధ్యాహ॥ స్మరతీతి॥ తతః కిమిత్యత్రాహ॥ న చేతి॥ ఉత్తరత్ర విస్తరేణ వివక్షితమ
నుమానమిహ సంక్షేపేణ దర్శయతి॥ ఆత్మన ఇతి॥ అవభాస ఇత్యన్తేన వ్యాప్త్యుక్తిః -
స్వస్మై భానం హేతుః - వ్యాప్తిమర్థం లక్షయతి దర్శ॥ స్వాపేతి॥ జాగ్రదాత్మనపక్షః.

౮౪. ముక్తావహమర్థానుగమం వ్యవస్థాపయతి॥ యత్త్విత్యాదినా॥ సౌగతానాం
త్వదుక్తదోష ఏవ స్యాదిత్యర్థః - నన్వహమర్థనాశః ధ్వస్త ఇత్యత్రాహ॥ న చేతి। ఏవ
కారః ప్రాగుక్తవ్యవచ్ఛేదార్థకః - జ్ఞాతృత్వప్రసంగే సంక్షిప్తాం ప్రత్యర్థాపత్తిం
ముక్తావహమనుగమోపాయతయా విస్తారయతి॥ అపి చేతి॥ దుఃఖిత్వప్రతిసంధానమిత్యత్రా
హ॥ భ్రాన్త్యేతి॥ ద్విచన్ద్రజ్ఞానే తన్నివృత్తిమిచ్ఛతి, న స్వనివృత్తిమితి భావః - తతః
కిమిత్యత్రాహ॥ తత్కృత॥ స్వస్థ ఇత్యత్రాహ॥ అహమితి॥ పరమార్థత ఇత్యాదికర్తృ
త్వాది బుద్ధిపూర్వకత్వాది గ్రన్థజాతం ప్రాగుక్తవివరణరూపమ్ - అనుమానమాహ॥
న చేతి॥ వ్యతిరేకమాహ॥ యః పునరితి॥ అహమితి వ్యవహారార్హత్వం సాధ్యమితి నా
ధ్యక్షిప్తత్వం విశేషణవిరోధవ్యాఘాతగమవిరోధసాధనవైయర్థ్యం పరిహరతి॥ న చే

సంసారాత్ప్రదీప్తశిరః ॥ మోక్షయిష్యే - అజ్ఞాతత్త్వవత్త్వాదిత్యాహం ప్రత్యయ
స్య - అజ్ఞానం వా మత్స్వరూపాజ్ఞానమన్యథాజ్ఞానం విపరీతజ్ఞానం వా - అహమిత్య
వాత్మనః స్వరూపమితి స్వరూపజ్ఞానరూపాహం ప్రత్యయోఽసాక్షత్వమాపాదయ
తిమతత్త్వం పాంత్వక్ - అపితు తద్విరోధిత్వాన్నాశయత్యేవ॥

౪౪- బ్రహ్మాత్మభావా పరోక్షజ్ఞాననిరతవిశేష విద్యానాశపి వాసుదేవాది
నా మహామిత్యేవాత్మానుభవతత్పరా భవేయుర్యతేషాం తద్ధితత్వశక్యస్మృపివ్యామతేః
ప్రతిపత్తే అహం మనురభవం సూర్యశ్చేతి. అహమేవత కర్తామి భవిష్యామీత్యాది-స
కలేతరాజ్ఞాన విరోధినః సచ్చిద్బ్రహ్మయమాత్రాజః పరస్యబ్రహ్మణోవ్యవహారోస్య
వ మేవ-హస్తామమిహాస్మిన్నోదేవతాః, బహుస్యాం ప్రజాయేయ, వశమేకలో కాన్సృ
స్పృజా ఇతి-తథా-యస్మాత్క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపి చోత్తమః । అతోఽస్మిలోకే వేదేచ
ప్రథితః పురుషోత్తమః, అహమాత్మా గుడాకేశ, సర్వేషాం జానువాసస్య, అహం కృత్స్న
స్య జగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథా, అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే,
తేషామహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసార సాగరాత్, అహం బీజప్రదః పితా, వేదా
హం సమతీతానీత్యాదయః॥

౪౫- యత్యహమిత్యేవాత్మనస్స్వరూపం కథం తర్హ్యహంకారస్యక్షేత్రాన్త
ర్భావో భగవతోపదిశ్యతే మహాభూతాన్యహంకారో బుద్ధిరవ్యక్తమేవచేతి- ఉచ్య
తే- స్వరూపోపదేశమ నర్వస్వామిత్యే వోపదేశాత్ప్రత్యగాత్మస్వరూప ప్రతిబ
ద్ధత్వాహమిత్యేత ప్రత్యగాత్మనస్స్వరూపమ్ - అవ్యక్త పరిణామభేదస్యాహంకారస్య
క్షేత్రాన్తర్భావో భగవతైవోపదిశ్యతే-వత్యగాత్మని దేహాహం భావకరణహేతుత్వేనా
హంకార ఉచ్యతే - అనహంకారే అహంకార శబ్దస్య భూతశబ్దవత్ప్రయోగః ప్రత్యయ
మత్వాదస్యేత్సృష్టిప్రసవ్యా-అయమేవస్వహంకార ఉత్కృష్టజనాభిమానహే

తుర్వదనా॥ నహ్యోచ్యమ్యాభ్యంతశ్చతేత్యాద ప్రతివిరోధో మోక్షవిరోధః - సోఽహంధర్మం
విన్యణోతి॥ అజ్ఞానమితి॥ అజ్ఞాత్వఫలమపి నేత్యాహ॥ మతఇతి॥

౪౬- తత్త్వవిదామనుభవేన చాహమర్థాత్మ్యమాహ॥ బ్రహ్మేతి॥ బ్రహ్మాపరో
క్షమపిత్యాగాలిఙ్గమ్-బ్రహ్మావదహాభ్యనుభవతి॥ సకలేతి॥ సచ్చిద్బ్రహ్మయేతి॥
అహార్థాత్మస్మృతిః పాప్మాతిథావః - అహం శబ్దః ప్రత్యగర్థపాత్రం హస్తామమితి, బ
హుస్యామితి॥ ఉత్తమపురుషప్రస్థాస్య ఇతిభావః-సమష్టితే బ్రహ్మశబ్దప్రసిద్ధజ్ఞాన
య-స్మృతి మా॥ యస్మాదితి॥ క్షరాక్షరాతీతత్వేబదబద్ధాత్మత్వనిత్యత్వ మహా
దాదకారణత్వ మోక్షప్రదత్వాదగునా వాహంకారస్యేతిభావః-ఏవంరహం శబ్దేః ప్రత్య
తో జంతునాం చేతనాశ్చనంతక్రైవతోషః.

౪౭. హ్రక్వతత్వబీజం పురుషార్థమాహ॥ యదితి॥ పరిహరతి॥ ఉచ్యతఇతి॥
తత్త్వమాదిర్వాహకాయత్వేన జ్ఞాతాత్మత్వం ప్రథయతి॥ స్వరూపేతి॥ తదా
ర్థమాహ॥ అవ్యక్తేతి॥ హారకత్వంతత్త్వయతి॥ సత్త్వేతి॥ అహంకారార్థ ఏకరూ
పత్వః- ప్రయోగానస్యథాపిద్ధేః శక్తిభేదా ఇత్యయోగాత్ - అథమోక్షేత్యస్య యా
అహంకారంజలంతత్వమిత్యాదినా స్త్రీపుంసాద్యమానో వాహంకారమిత్యర్థః॥ అయ

మకారాద్యుపరమానన్తరమాత్రైక బహుకాలీనసుషుప్తౌ ప్రతిపాద్యతే। తస్మాద్బాధకాభా-
వాదహంబుద్ధిప్రామాణ్యాదాత్మగోచరైవ। శరీరగోచరాప్యహంబుద్ధిరవిద్యైవ। యథోక్తం
భగవతా శంకరాచార్యేణ। బ్రహ్మవిదాం చాత్మవిద్యాయాస్స్వరూపం కులవర్ధన। అనాత్మ-
న్యాత్మబుద్ధిర్యతి। యదిక్షిప్తిమాత్రేణ వాత్మా, తదా అనాత్మన్యాత్మాభిమానే శరీర
క్షిప్తిమాత్రే ప్రతిభాసః స్యాత్। న చాత్ర ప్రతిభాసః। తస్మాజ్జ్ఞాతా మహ మహార్థ ఏవాత్మా-
తి న శక్యమ్। అతః ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాదుక్తన్యాయాగమాన్యయాత్। అవిద్యాయోగత-
స్త్వాత్మజ్ఞాతామితి భావ ఇతి। ఉత్తర। నహ్యన్త్రియమనఃప్రాదేశికోఽస్మిన్నస-
ధనః। నత్వయం వ్యాప్తి ప్రతిషేధకః మహత్త్వాద్విభ్వ స్వప్రకాశత్వాదితి। అనన్యసాధనస్య
ప్రకాశః। వ్యాప్తిరతిసూక్ష్మతయా సర్వావేక్షాన్తః ప్రవేశస్వభావః॥

౪౬. యదుక్తం దోషమూలత్వేనాన్యథాసిద్ధిసమ్భవనయా సకలఫలావలమ్బి
శ్రుత్యర్థస్య ప్రాబల్యమితి। కోఽయం దోష ఇతి వక్తవ్యమ్। యస్మాలతసమాశ్రిత్య
మహావాక్యార్థాసిద్ధిః। అనాదిభేదవాసనైవ హి దోష ఇతి చేత్। భేదవాసనాయా అస్త్రిమిరా
వివద్యమానసిద్ధత్వం వస్తుతోఽపరిజ్ఞానహేతుత్వం కిమన్యత్రాజ్ఞానదౌర్బల్యమ్। అనాద్యైవ
వాస్యాఽవిరోధః జ్ఞానస్యేతి చేన్న। అసిద్ధ్యన్యాశ్రయత్వాత్। శాస్త్రీయస్య నిరస్తనిఖిల
విశేషవస్తుబోధకత్వనిశ్చయే సతి భేదవాసనాయా దోషత్వనిశ్చయః। భేదవాసనా-
యా దోషత్వనిశ్చయే సతి శాస్త్రీయస్య నిరస్తనిఖిలవిశేషవస్తుబోధకత్వనిశ్చయ ఇతి। కిఞ్చ

హంవృత్తి॥ అయంభావః। ప్రత్యక్షం ధావకరః। న తద్బాధకరః। గర్వాఖ్యత్వాద్యో
గాత్। భవద్విభాగం నిగమయతి॥ తస్మాదితి॥ పూర్వోక్తం దర్శయతి॥ యథోక్త
మితి॥ శ్లోక ఉపమిత్యాదిన్యాయప్రాప్తాని। ఏతద్వచనాగమబోధకత్వాన్నామ॥ య
దీతి॥ నిగమయతి॥ తస్మాదితి॥ అహమర్థాత్మత్వవిషయం ప్రసిద్ధిగ్రహణమాహమిత॥ త
దుక్తమితి॥ అవిద్యాయోగతః। అహమర్థాత్మత్వేనాత్మనాబుద్ధిరూపాయా అవిద్యా
యాయోగత ఉపపత్తితః। యద్యావిద్యకత్వే తస్యాగోచరః అనుపపత్తితః। ధర్మా
నాత్మత్వే తద్విరహాత్॥ తథాచేతి॥ సాధకశ్రుత్యర్థాపత్తిసాధారణ్యస్య
తత్త్వే॥ అనవ్యేతి॥ అయుక్త్యావిరోధాయ వ్యాప్తిశ్రుత్యాదే॥ అతిసూక్ష్మతయేతి॥

౪౭. అథ శ్రుత్యర్థాపత్తేః ప్రాబల్యమపాకరోతి॥ యదుక్తమితి॥ ఇతిత-
దనన్తరాణ్య యద్దోషమూలత్వం మూలముక్తం కోఽయం దోష ఇతి ప్రష్టవ్యం వక్తవ్యమ్।
న హి దోషమనుక్త్వాన్యథాసిద్ధిర్వక్తుం శక్యతే। తత్రాహ। అనాదీతి॥ వాదాదేః
ప్రాతికూల్యాత్ అప్రామాణ్యం తత్రసజ్జాత్య అనుక్తిః। మూలమూలీభావాదత్ర ప్రమాణత-
త్వాచ్చాలాభావానుమానసమ్బద్ధాపత్తేః। తస్మాద్విషయత్వమనుపపన్నమిత్యర్థః
స్వతన్త్రదోషత్వానియామకస్యాప్యన్యతరదోషతా॥ శ్రుతేర్వ్యాపారే॥ శ్రుత్యర్థ-
విరోధయా ప్రాదుర్భావస్వభావత్వమితి హేతుత్వాయోగాత్ ప్రత్యక్షస్య దోషమూ-
లత్వనిశ్చయః ప్రాక్ శాస్త్రీయస్య నిర్విశేషబోధకనిశ్చయ ఇత్యన్యోన్యాశ్రయ
ఇత్యర్థః। ఏకవ్యక్తిత్వప్రాప్తస్య దోషత్వం హి భిన్నయోరైక్యస్య హేతుతయా
వృత్తమిదం నిర్వాహితా శిక్షక ఇతి భావః। ప్రాక్ప్రామాణ్యయోస్తుల్యదోషత్వమాహ॥
కిఞ్చేతి॥ ప్రత్యక్షప్రాబల్యానుమానైక్యభేద సామ్యశ్చ దోషమూలత్వాభావః। పరత్వం

[illegible]

[illegible]

మానత్వేన బాధకజ్ఞానరహితమపి స్వప్నవిషయే బ్రహ్మణా సహ మిథ్యైవేతి । తత్ర నిదానత్రయ
మేవ - వివాదాధ్యాసితం బ్రహ్మ మిథ్యా - అవిద్యావృత్తిస్వప్నజ్ఞానవిషయత్వాత్ - శుక్తి
రజతవత్ - బ్రహ్మ మిథ్యా - అసత్యహేతుజన్యజ్ఞానవిషయత్వాత్ - శుక్తిరజతవదేవ॥

౭౭ - న చ వాక్యం స్వప్నే వాస్తవార్థజ్ఞానస్య సత్యస్య పరమార్థశుభాశుభ
ప్రతిపత్తిహేతుభావవదవిద్యామూలత్వేఽపి సత్యస్యైవ శాస్త్రస్య పరమార్థభూత
బ్రహ్మవిషయప్రతిపత్తిహేతుభావేన విరుద్ధ ఇతి - స్వాప్నజ్ఞానస్య సత్యత్వాభావాత् -
తత్ర హి విషయో నాస్త్యేవ మిథ్యాత్వమ్ - తేషాం పునరబాధితత్వేన జ్ఞానస్య నహి
యాస్వప్నవేలాయామనుభూతం జ్ఞానమపి నవిద్యత ఇతి కస్యచిదపి ప్రత్యయో జా
యతే - తత్కాలం తు విద్యతే అథాపి సత్యమితి హి బాధకప్రత్యయః - మాయావినాం
స్త్రీపుత్రాదిప్రదర్శనమాయాకృతమయం జ్ఞానం సత్యమేవ ప్రీతిశ్చ యస్య తద్ధేతుః -
తాత్త్వికజ్ఞానస్యాబాధితత్వాత్ - విషధరాద్యధ్యాసాదిదోషజన్యం తజ్జ్ఞానం తథాప్యసత్యాదిజ్ఞా
నం సత్యమేవ భయాదిహేతుః - సత్యేఽపి విషాదౌ నిర్విషత్వభ్రాన్త్యా వ్యాపాద్య బుద్ధిః -
సత్యేఽపి తద్వదేవ విషబుద్ధిమరణహేతుభూతా - వస్తుభూతవిషజలాదౌ ముఖాదిప్ర
తిభాసే వస్తుభూతముఖగతవిశేషనిశ్చయహేతుః - ఏవం చ నానావేదనాసామర్థ్యేన సత్యా
వగతిరియా తాదాత్మ్యం సత్యత్వమవసీయతే - హస్త్యాదీనామభావే కథం తద్విషయ
సత్యత్వమవసీయతే చేత్ - నైతత్ - బుద్ధిమాత్రాలమ్బనత్వమాత్రినియమాత్ - అథాప్యపి

మిథ్యాత్వాఽపరమతానుసారాత్ - వ్యాప్తిమూలత్వాత్ప్రయోగా ఇత్యుక్తమ్ . శ్రుత్యనువర్త
నాదపి తే - యథాహి త్రైగుణ్యస్య విధిశేషత్వాదనూద్యోక్తిరపసిద్ధాన్తః - శ్రు
త్యర్థబాధాపత్తావపి దోషః . అనుమానస్యాపి సాధకబాధకాభావే బలవత్త్వమ్ -
అతో బాధ్యబాధకత్వం బలవత్ .

౭౮॥ అథాసత్ఖ్యాత్యన్యథాఖ్యాతిమతనిరాసః॥ న చేతి॥ అసత్యస్య హేతుత్వ
మాత్రం జ్ఞప్తిహేతుత్వం వా నిరస్యత ఇత్యభిప్రాయేణోత్పత్తిజ్ఞప్త్యోర్విశేషకారణమ్ - తస్య
మతే సత్ఖ్యాత్యన్యథాసిద్ధిః - పరమతేఽన్యథాఖ్యాత్యసత్యసిద్ధిః - అతో నాఽసత్ఖ్యాత్యన్యథా
సిద్ధిః - విద్యమానమిథ్యాత్వోక్తిః పరమతానుసారాత్ - జ్ఞానబాధం దర్శయతి॥ న
హీతి॥ నచజ్ఞానమాత్రం ప్రత్యక్షాదిభేదస్య హేతుత్వే విషయప్రయోజనమత్ర
జ్ఞానస్యాప్యనృతత్వేఽపి శాస్త్రహేతుత్వం విశేషణత్వే శుభాశుభప్రతిపత్తిహేతుత్వ
మిష్టస్యాసత్యస్యాపి హేతుత్వం ధియాం క్ష - తత్ర స్వప్నేఽనాభాసరూపధర్మైః స్వతో వ్యా
వృత్తత్వాత్ స్వాప్నస్య స్వప్నత్వాద్యాయత్తశుభాశుభధీస్తదా స్వప్నజ్ఞానోపాధే-
రుదాసీనతదాకారాదిధీం తద్విషయానపేక్ష్యాప్రత్యక్షవిషయా న చైవ తత ఇతి
స్వప్నస్థానపదార్థబాధాపకారణ్యవత్వాన్నః - మాయాయామయం మిథ్యావిషయమ్ - సంస్థా
నమస్త్రీప్రభృతిసర్వసన్నిధిరిత్యేవమాద్యపి దర్శనావేదక్రియాఫలానితత్త్వ
జ్ఞానాన్యేవ సత్యాని - సత్యత్వముపపాదయతి॥ ఏవమితి॥ నహి శక్తిమాత్రమత్ర
స్వప్నమాత్రప్రయోజనం - వ్యాపారనివృత్త్యా వ్యాపారనివృత్తిం దర్శయతే॥ హస్త్యాదీనా
మితి॥ చోదయతి॥ నైతదితి॥ మాత్రాదివిషయత్వాత్సత్యత్వాత్ప్రవృత్తిః - తస్యాధ్యయనాపేక్షిత
మిత్యాహ॥ అథాపీతి॥ అపితావిద్యావిషయత్వాదర్శనాత్ విద్యమానత్వేఽప్యధార

భాసమానత్వమేవ హ్యబాధ్యసత్వే చేత్తర్హి. ప్రతిభాసమానతా చాస్త్యేవ దోషవశాత్. సతు బాధితోఽసత్య ఇత్యవసీయతే. అబాధితా హి బుద్ధిస్సత్యత్వే తుల్యైవ॥

౭౬. రేఖయా వర్ణప్రతిపత్తావపి నాసత్యాసత్యఖ్యాతిబుద్ధిః. రేఖాయాస్సత్యత్వాత్. న హి వర్ణాత్మనా ప్రతిపన్నా రేఖా వర్ణబుద్ధిహేతుః. వర్ణాత్మతా త్వసత్యా. నైవమ్. వర్ణాత్మతాయా అసత్యాయా ఉపాయత్వాయోగాత్. అసతో నిరుపాఖ్యస్య హ్యుపాయత్వం న దృష్టమనుపపన్నం చ. అథ తస్యాం వర్ణబుద్ధేరుపాయత్వమ్. ఏవం తర్హి అసత్యాసత్యఖ్యాతిబుద్ధిర్న స్యాత్. బుద్ధేస్సత్యత్వాదేవ. ఉపాయోపేయయోరైక్యప్రసఙ్గశ్చ. ఉభయోర్వర్ణబుద్ధిత్వావిశేషాత్. రేఖాయా అవిద్యమానవర్ణాత్మనోపాయత్వే చైకస్యామేవ రేఖాయామవిద్యమానసర్వవర్ణాత్మకత్వస్య తుల్యత్వాదేకరేఖాయా సర్వసార్వవర్ణప్రతిపత్తిః స్యాత్. అథ భిన్నవిశేష్యదేవదత్తాదిసంకేతవచ్ఛ్రోత్రగ్రాహ్యరేఖావిశేషే శ్రోత్రగ్రాహ్యవర్ణవిశేషసంకేతవశాద్రేఖావిశేషో వర్ణవిశేషబుద్ధిహేతురితి. తన్న. తర్హి సత్యత్వాదేవ సత్యప్రతిపత్తిః. రేఖాయాస్సంకేతస్య చ సత్యత్వాత్. రేఖాగవయయోరపి సత్యగవయబుద్ధిస్సాదృశ్యనిబన్ధనా. సాదృశ్యం చ సత్యమేవ.

౭౭. న చైకరూపస్య శబ్దస్య నాదవిశేషేణార్థభేదబుద్ధిహేతుత్వేఽప్యసత్యఖ్యాతిప్రతిపత్తిః. నానానాదాభివ్యక్తస్యైకస్యైవ శబ్దస్య తత్తన్నాదాభివ్యఙ్గ్యస్వరూపేణార్థవిశేషైస్సహ సంబన్ధగ్రహణవశాదర్థభేదబుద్ధ్యుత్పత్తిహేతుత్వాత్. శబ్దస్యైకరూపత్వమపి న సాధీయః. గకారాదేః ప్రత్యేకస్యైవ శ్రోత్రగ్రాహ్యత్వేన శబ్ద

స్య తదభావాదిత్యర్థః. ఇదం చాస్తీత్యాహ॥ ప్రతీతి॥ అవిద్యమానస్యాభానం కథం భాతం చేద్ధేతుత్వం చ కథం ప్రతిపన్నత్వాదిత్యత్రాహ॥ దోషేతి॥ అసత్యస్యాప్యభానాభావాన్నధీహేతుత్వకథాతి చ ధర్మాస్యత్య ఇత్యత్రాహ॥ సత్త్వేతి॥ ధీసత్త్వకథా తిం నస్యాదిత్యత్రాహ॥ అబాధితేతి॥

౭౮. అథ ధీవ్యతిరిక్తా వర్ణహేతుః నిత్యాసిద్ధం త్వయ్యవద ఇత్యత్ర॥ రేఖయేతి॥ అసత్యాత్వాం తన్నయం త్వేతయా॥ నన్వితి॥ పరిహరతి॥ నైవమితి॥ సత్తయా ప్రమితగవయస్య హేతుత్వాయోగమాహ॥ అసతో నిరుపాఖ్యస్యేతి॥ ఉపాఖ్యా ప్రమితిః ఇప్తిశ్చ వ్యాప్తివిరుద్ధేత్యాహ॥ అనుపపన్నమితి॥ రేఖాయాం వర్ణధీర్వర్ణప్రతీతిహేతురితి పక్షే ప్రతీత్యం తస్య హేతుత్వే దూషణమాహ॥ అథేతి॥ దూషణాన్తరమాహ॥ ఉపాయేయేతి॥ ఐక్యముపపాదయతి॥ ఉభయోరితి॥ వర్ణాత్మతయోపాయత్వే దూషణమాహ॥ రేఖాయామితి॥ సఙ్కేతే॥ అథేతి॥ న్యాయసిద్ధమాహ॥ హన్తేతి॥ ఉదాహరణాన్తరం ప్రతిపత్తి॥ రేఖేతి॥

౭౯. న చేత్యాది॥ కత్వఖత్వాదయః క్రమోదాత్తాదయో వాభివ్యఞ్జకనాదగతాః శబ్దే ఆరోపితా అర్థధీహేతవ ఇతి స్ఫోటవాదాభ్యుపగమేఽపి నాసత్యాత్ప్రతీతిరిత్యర్థః. మతమిత్యత్రాహ॥ నానేతి॥ కత్వాదిభిః క్రమోదాత్తాదిభిర్వా విశిష్టనాదాభివ్యక్తశ్శబ్దోఽర్థధీహేతురిత్యర్థః. ఏకరూపత్వం నేత్యాహ॥ శబ్దస్యేతి॥ ఏవం తదేకరూపశబ్దత్వాదానతః ఏకరూపశ్శబ్దో గకారః శబ్దోఽర్థకత్వాయ, ఉపవ్యవహారాను

త్వాత్ - అతోఽసత్ఖ్యాత్యా శాస్త్రార్థత్వబ్రహ్మవిషయప్రతిపత్తిర్దురుపపాదా.

౫౦. నను న శాస్త్రస్య గగనకుసుమవదసత్యత్వమ్ - ప్రాగద్వైతజ్ఞానాత్స్వప్రబుద్ధిబోధ్యత్వాత్ - ఉత్పన్నే తత్త్వజ్ఞానే తస్యాసత్యత్వం శాస్త్రస్య - నహి తదా శాస్త్రం నిరస్తనిఖిలభేదబ్రహ్మాత్మబ్రహ్మజ్ఞానోపాయః - యదోపాయస్తదాస్త్యేవ శాస్త్రమ్ - అస్తీతి బుద్ధేః - నైవమ్ - అసతి శాస్త్రే అసిద్ధే శాస్త్రమితి బుద్ధేర్మిథ్యాత్వాత్ - తతః కిమ్ - ఇదం తతః - మిథ్యాభూతశాస్త్రజన్యజ్ఞానస్య మిథ్యాత్వేన తద్విషయస్యాపి బ్రహ్మణో మిథ్యాత్వమ్ - యథా ధూమబుద్ధ్యా గృహీతబాష్పజన్యాగ్నిజ్ఞానస్య మిథ్యాత్వేన తద్విషయస్యాగ్నేరపి మిథ్యాత్వమ్ - పశ్చాత్తనబాధాదర్శనాత్సిద్ధమ్ - శూన్యమేవ తత్త్వమితి వాక్యేన తస్యాపి బాధదర్శనాత్ - తత్తు భ్రాన్తిమూలమితి చేత్ - ఏతదపి భ్రాన్తిమూలమితి త్వయైవోక్తమ్ - పాశ్చాత్త్యబాధాదర్శనం తు తస్యైవేత్యలమప్రతిష్ఠితకుతర్కపరిహాసేన॥

౫౧. యదుక్తం వేదాన్తవాక్యాని నిర్విశేషజ్ఞానైకరసవస్తుమాత్రప్రతిపాదనపరాణి సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యేవమాదీనీతి - తదయుక్తమ్ - ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞోపపాదనముఖేన సచ్ఛబ్దవాచ్యస్య పరస్య బ్రహ్మణో జగదుపాదానతా జగన్నిమిత్తత్వం సర్వజ్ఞతా సర్వశక్తియోగః సత్యసంకల్పత్వం సర్వాన్తరత్వం సర్వాధారతా సర్వనియమనమిత్యాద్యనేకకల్యాణగుణవిశిష్టతాం కృత్స్నస్య జగతస్తదాత్మకతాం చ ప్రతిపాద్య తంభూతం బ్రహ్మాత్మకత్వమసీతి శ్వేతకేతుం ప్రత్యుపదేశాయ ప్రవృత్తత్వాత్ప్రకరణస్య - ప్రపఞ్చితశ్చాయమర్థో వేదార్థసంగ్రహే.

---

౫. గమయ - సప్రథమః కైశోరేవబోధోపపత్తేః - నద్వితీయః - శ్రవణాద్యుపాధినా తదనుగమసిద్ధేరితి భావః - అసత్ఖ్యాత్యా ప్రతిపత్తినిరాసం నిగమయతి॥ అత ఇతి॥

౫౦. అసత్యత్వముఖేన చోదయతి॥ నన్వితి॥ సత్యద్విత్వమిత్యత్రాహ॥ ఉత్పన్న ఇతి॥ తర్హి న బోధకత్వమిత్యత్రాహ॥ నతదేతి॥ దూషయతి॥ నైవమితి॥ ఉపపాదయతి॥ అసతీత్యాదినా॥ ప్రాగుపేక్షితముక్తమిదానీం నేత్యాహ॥ పశ్చాదితి॥ ధీసత్త్వమేవ తద్బాధకత్వే ప్రపఞ్చసత్యత్వవచనం తదాపి బాధః - నహి ద్రోల్లిఖితవచనమేవ బాధకశ్చేత్తస్యాధ్యయమితస్యైవేత్యర్థః - అప్రతిష్ఠితత్వం మానవిరుద్ధతర్కత్వాత్.

౫౧. ప్రపఞ్చితయాథార్థ్యమతమానాన్తరనిరూపణం పరిసమాపితమ్ - ప్రత్యక్షాదేర్బలీయస్త్వాచ్ఛబ్దస్యాపి చ సవిశేషపరత్వాచ్చ సామాన్యతస్సవిశేషపరత్వే స్థితే వాక్యవిశేషాణాం వాక్యతర్కపర్యాలోచనయా సవిశేషపరత్వం వక్తుం పరోక్తాకారం సంగ్రహతో నవదతి॥ యదుక్తమితి॥ నిర్విశేషత్వాదినా శోధకాద్యర్థోక్తిః - మాత్రశబ్దేన సగుణేతరపర్యాయభావః - ఏవంశబ్దేన ప్రకరణమాత్రపరత్వాద్యుదాహరణాః - పరిహరతి॥ తదితి॥ అర్వాచీనం సగుణమిత్యన్యథాసిద్ధివ్యుదాసాయాహ॥ సచ్ఛబ్దేతి॥ ఏకమేవాద్వితీయమిత్యవధారణాద్యుపాదాయతనాస్సప్రతిష్ఠాః ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమసీత్యాదినా ముఖ్యోక్తే జగదుపాదానత్వాదినా - సంప్రస్తరత్వం సర్వనియమనం చ కారణార్థసిద్ధమ్ - అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తా ప్రశాసనే గార్గి ఇత్యాదిశ్రుతేః - ప్రతిజ్ఞావాక్యం కిమర్థం యోజ్య ఇత్యాద్యపేక్షాయామాహ॥ ప్రపఞ్చిత ఇతి॥ కథమస్మిన్ప్రకరణే ప్రశ్నోత్తరేణాయమి

అత్రాప్యేకస్యాధికరణ విభూషణతయోపపాదయిష్యతే||

౫౨- అథ పరాయాయయోరేకకరణక కట్యన్తరితాన్యేవేత్యాహ పాత్రేణ సా. మ
సుఖేన ప్రతిషిద్ధ్యన్తర్యన్తే భూతస్య సూక్ష్మస్య సర్వకరణాన్యన్యయత్వే భావయానిత్య
సర్వజ్ఞత్వాదికల్యాణగుణయోగః పరత్వబ్రహ్మణః ప్రతిపాదితః||

౫౩- సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేత్యత్రాపి సామానాధికరణ్యస్యానేక విశే

ష్యత్వాహ॥ అత్రాపీతి॥ యేనాశ్రుతమిత్యత్ర యేన శ్రుతేన శ్రుతే నాన్యేన శ్రుతః-త్య
ష్టాన్తదాష్టాన్తికసామర్థ్యాద్ధర్మాణాం విధేయత్వప్రతిపాదనం కార్యస్య కథం బల్-నహిఘ
టాది మాపటధీః తథాపి- అదేశ ఇతి ముఖ్యోక్తర్థిత్యాద్యుపదేశ్యపరత్వం త్వేకజ్ఞేయమ్-
ప్రతిజ్ఞాప్రత్యయయోః ప్రమాణకరణార్థత్వే వ్యాపకత్వత్వయాత్ - ప్రతిత్వమిత్యస్య
సాకారణత్వంనైవతేకమ్-కార్యానుమతేః- అపేక్షితవిశేషాత్స్వగత్వంత్వధికమితి- కథ
మితి చోదితే కారణజ్ఞానేన కార్యజ్ఞానం లోకసిద్ధం నిదర్శయతి (యథేతి)
తాత్రపి వైశేషికమతే వాసిద్ధమాశఙ్క్యాహ (వాశేతి) ఘటేనూదకమాహరేతి కార్యా
త్వకేదకాహరణా వ్యవహారేణ హేతునేత్యర్థః - అతోఽత్ర పల్లవకార్యప్రయోజనత
యాహేతుత్వంతదృష్టమ్-ఉక్త్యాదిసిద్ధ్యర్థంసామానాధికరణ్యస్యప్రత్యేకత్వేఽత్యర్థః-
అనేక ధీశబ్దాదిభేదానామవస్థాభేదేఽప్యసత్త్వేకత్వమితి తదన్యథాసిద్ధ్యర్థం - ఏవ
యామకమిత్యత్రాహ (మృత్తికేతి) సర్వంజ్ఞానసిద్ధమ్-ప్రత్యక్షజ్ఞానమయమిత్యర్థః-
అన్యథాసాధ్యవైకల్యమితి శబ్దైకార్థ్యం చ - అస్తు కార్యకారణయోస్తథాత్వం తథా
థమాదేశజ్ఞానాజ్జగద్ధతిత్యత్రాహ (నామేతి) అసావ్యకార్యత్వేనాహం తత్త్వంకథ
మనేకత్వమిత్యుక్తే తానుగుణమ్- ఏకశబ్దో నామగోచరవికారపరః-బహుస్యామిత్యనన్త
రోక్తేః-ఏకేన సర్వం జ్ఞాయమితి దృష్టాన్తానుగుణ్యాత్ -అవ్యాకృతత్వంప్రకృత్య-
ఏకకారణవిషయదాదృశ్యాన్తకత్వత్వదానాయఃఏవమువాదానత్వేనస్వద్యకియపరం
దీప్తమిత్యాన్తకనిషేధకమ్-బ్రహ్మధ్యతిష్ఠదితిదర్శనాత్కృష్ణంతమ్-నపరాతియానినిషేధప
రత్వమ్-అగ్నేశబ్దైయర్థ్యాత్ -జీవసూక్ష్మత్వవైషమ్యాదపరిహారాచ్చ-తద్విశేషణత్వా
త్వకత్వాద్వ్యవిశేషకపరమ్-సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మైకనిష్ఠసంబంధానాప
కారో -అగ్నేశబ్దైయర్థ్యాచ్చ-సామానాధికరణ్యంసద్వారకమ్-అనుప్రవేశోక్తేః-న
చ నాతిసాత్త్వికంతు-కేవలం విజ్ఞానంచేత్యాదిశ్రుతేః- సింహాసనమయోతిపజ్ఞేవిశాత్వసా
మ్యేక్షః-సర్వశబ్దానతోఽప్రచార్యార్యాః ప్రమాణా ఇతి పూర్వవాక్యేన ఇదంసర్వమిత్యాద
త్యనిజ్ఞానం చాతిజ్ఞానంచేతి శ్రుత్యన్తరేణ చైకార్థ్యాచ్చైతదాత్మ్యమితి బతఏతో న్యదా
త్మకత్వసిద్ధః-సామానాధికరణ్యేన విశేష ఉపసంహారస్తత్త్వమితి-ఏవంసతివిశిష్టాద్వై
తపరత్వే స్పష్టమువక్రమోపసంహారాదిలిఙ్గసత్త్వమ్.

౫౪- పరవిశేష్యార్థమాహ॥ అథేతి॥ అథయురిత్యాదినా ఇన్ద్రియాతిజ్ఞానక్రియా
త్వాత్కృదానః-జనసామాన్యహేతుత్వశ్రుతేః-విభుః ప్రభుః నియన్తా-తేన జగద్వ్యతిరిక్తఫలితమ్-
కారణత్వాపేక్షితం కార్యజ్ఞాద్యధికరణం యఃసర్వజ్ఞ ఇత్యాదికశ్రుతం చ.

౫౫- అథ సత్యాదివాక్యస్య సవిశేషపరత్వమాహ॥ సత్యమితి॥ కుత్ర సత్త్వా

వస్తువిశిష్టైకార్థాభిధాన సత్యస్వత్వాన్న నిర్విశేషవస్తుసిద్ధిః - ప్రవృత్తినిమిత్తభేదేనై
కార్థవృత్తిత్వం హి సామానాధికరణ్యమ్ - తత్ర సత్యజ్ఞానాదిపద ముఖ్యార్థైర్గుణైస్త
త్తద్గుణ విరోధ్యాకార ప్రత్యనీకాకారైర్వైకస్మిన్నర్థే పదానాం ప్రవృత్తిని
మిత్తభేదోఽవశ్యమాశ్రయణీయః - ఇయాంస్తు విశేషః - ఏకస్మిన్ పక్షే పదానాం ము
ఖ్యార్థతా - అపరస్మిన్ పక్షే తేషాం లక్షణా - నచాజ్ఞానాదీనాం ప్రత్యనీకతా వస్తు
స్వరూపమేవ - ఏకేనైవ పదేన స్వరూపం ప్రతిపన్నమితి పదాన్తర ప్రయోగవైయ
ర్థ్యాత్ - తథాసతి సామానాధికరణ్యాసిద్ధిశ్చ - ఏకస్మిన్ వస్తుని వర్తమానా
నాం పదానాం నిమిత్తభేదాశ్రయణాత్ - నచైకస్యైవార్థస్య విశేషణభేదేన విశిష్ట
తాభేదాదనేకార్థత్వం పదానాం సామానాధికరణ్య విరోధి - ఏకస్యైవ వస్తు
నోఽనేక విశేషణ విశిష్టత్వ ప్రతిపాదనపరత్వాత్సామానాధికరణ్యస్య - భిన్న ప్ర
వృత్తి నిమిత్తానాం శబ్దానామేకస్మిన్నర్థే వృత్తిః సామానాధికరణ్యమితి హి శాబ్దాః ॥

టీ ॥ ప్రవృత్తీతి ॥ గతిః నిమిత్తమిత్యత్రాహ ॥ తత్రేతి ॥ భేద ఇత్యత్రాహ ॥ ఇయానితి ॥
వ్యావృత్తియస్వరూపమాత్రమిత్యత్రాహ ॥ నచేతి ॥ పర్యాయత్వం స్పష్టమితి దూ
షణాన్తరద్వయమాహ ॥ కేనేతి ॥ వ్యతిరేకముపపాదయతి ॥ ఏకస్మిన్నితి ॥ విశేషణానే
కత్వేనైవానేకార్థతేత్యత్రాహ ॥ నచేతి ॥ విశిష్టతావిశేషణాన్వయః - నావిరోధమా
త్రమనుకూలమప్యేతదిత్యర్థః - ఉక్తలక్షణం గ్రన్థేనోపపాదయతి ॥ భిన్నేతి ॥ ప్రవృత్తి
ర్విశిష్టబోధః - నిమిత్తం విశేషణమ్ - అర్థో విశేష్యం - భిన్నత్వాదివా ఘటకుమ్భకలశేత్య
త్రనాస్తి ॥ ఏకస్మిన్నితి ॥ ఘటపటో కేశవ్యవచ్ఛేదః - సవిశేషణమాత్రపరత్వే దూషణం స
వితరణాంశే ప్రయుక్తమ్ - విశేష్యమాత్రపరత్వే పర్యాయత్వాది ప్రయోజనలక్షణాచ -
అపర్యాయత్వాదిప్రతియోగినాం తద్వ్యావృత్తీనాం చోపలక్షణత్వపక్షే తదేకైకవైయర్థ్యం
లక్షణా - విశిష్టపక్షే నమిత్తప్రమాణాయః - పదార్థానాం పృథక్ప్రాపణాత్ - పరాభిమత
స్యాయోగ్యతాను రోధిత్వాదభిధానస్యయోగపద్యాద్వ్యక్తాక్తాతవితాః పరాభి
మతాయోగ్యపతి ... యోగపద్యేఽపి సవిశేషణైక్యస - విశేష్యైక్యపరత్వాత్ సమా
నవిభక్తికత్వత్యత్యనురోధాత్ - యథైకపదే - అభ్యర్థకాదిప్రాప్తవ్యః - సత్యాది
పదాని ప్రతియోగివ్యావృత్తిమాత్రపరాణి, ఉతపదవద్భిన్నస్వరూపపరాణి, ఉత
స్వరూపమాత్రపరాణి - అవచ్ఛిన్నపరత్వేద విశేషణాయోపలక్షణతయా వావచ్ఛే
దకత్వమ్ - ఏషు త్రయస్సు దూషణపరిహారాస్తుల్యాః - శాస్త్రాదివైషమ్యం శబ్దం స్ఫు
టమ్ - తత్ర ప్రాప్యవ్యావృత్తం కీదృశం వ్యావృత్తమితి వ్యావర్త్యాభిధాయి పదసమ
భివ్యాహారాత్ - అత్ర తదభావాచ్చ - అర్థం తు ద్వధాపాప్రయుక్తమ్ - స్యామాయవేత్యాదా
విశేష్యైక్యస్య నదేవదత్తప్రత్యక్షబలాధీనత్వేన - ధర్మిపరైకవచనాత్ - ప్రత్యక్షేపరో
క్షేద ఖణ్డాదౌ భేద ఇవ తాదృశే దేవదత్తైక్యమపిదృష్టమ్ - విరోధావిరోధానునియా
మకో - నతు విశేషణత్వాత్ - అతో నైక్యప్రతివిరోధాద్విశేషణత్యాగః - ప్రత్యక్షపరో
క్షవిభాగవిరహేణోభయమపిహి ప్రతిపన్నమ్ - వాచ్యప్రధానాంశేఽపి నముఖ్యత్వమ్.
ద్వారాభావేద్వ్యర్థభావాత్ - విషంభుఙ్క్ష్వేత్యాదౌ విరోధాత్స్వలక్షణా - అతో యత
దభావాదయుక్తత్వమ్ - అతోఽన్యవిశేషపర మిదం వాక్యమ్.

౫౪- యదుక్తమేకమేవాద్వితీయమిత్యత్రాద్వితీయపదం గుణతోఽపి సద్వితీయతాం నిషేధతి అతస్సత్యజ్ఞానాదిశ్రుత్యన్యాయేన కారణవాక్యానామద్వితీయవస్తు ప్రతిపాదనపరత్వమభ్యుపగమనీయమ్ - కారణతయోపలక్షితస్యాద్వితీయస్య బ్రహ్మణో లక్షణమిదముచ్యతే, సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేతి - అతో లక్షయితవ్యం బ్రహ్మ నిర్గుణమేవ - అన్యథా నిర్గుణం నిరఞ్జనమిత్యాదిభిర్విరోధస్స్యాత్ - తదసమఞ్జసమ్ - జగదుపాదానస్య బ్రహ్మణస్స్వవ్యతిరిక్తాధిష్ఠాత్రన్తరనిరపేక్షత్వేన విచిత్రశక్తియోగప్రతిపాదనపరత్వాదద్వితీయపదస్య - తథైవ విచిత్రశక్తియోగమేవావగమయతి, తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజతేత్యాది- అతశ్చేదద్వితీయమిత్యుక్తౌ నిమిత్తాన్తరమాత్రనిషేధకత్వం జ్ఞాయత ఇతి చేత్ - నిస్సృష్ట బ్రహ్మణ ఉపాదానకారణత్వం సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవేతి ప్రతిపాదితమ్- కార్యోత్పత్తిస్వభావాన్యథానుపపత్త్యా నిమిత్తాన్తరమితి తదేవాద్వితీయపదేన నిషిధ్యత ఇత్యవగమ్యతే - సర్వనిషేధహి స్వాభ్యుపగతాః నిస్సాధయిషితా నిత్యత్వాదయశ్చ నిషిద్ధాస్స్యుః - సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయశ్చాత్ర తథాచ విపరీతఫలః - సర్వశాఖాసు కారణాన్వయినాం సర్వజ్ఞత్వాదిగుణానాముపసంహారహేతుత్వాత్ - అతః కారణవాక్యస్వభావావిసత్యంజ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేత్యనేన సవిశేషమేవ ప్రతిపాద్యత ఇతి విజ్ఞాయతే।

౫౫- నచ నిర్గుణవాక్యవిరోధః - ప్రాకృతహేయగుణవిషయత్వాత్తేషాం నిర్గుణం నిరఞ్జనం నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తమిత్యాదీనామ్ - జ్ఞానమాత్రస్వరూపవాదిన్యోఽపి శ్రుతయో బ్రహ్మణో జ్ఞానస్వరూపతామభిదధతి- నతావతానిర్విశేష జ్ఞాన

౫౪- సామానాధికరణ్యోపపత్తిం నిరాకృత్య కారణవాక్యార్థం శోధయన్నద్వైతకార్యార్థం చ నిరసితుమనువదతి॥ యదుక్తమితి॥ గుణతోఽపి సద్వితీయతామ్- సద్వైతమేకస్మిన్ సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదాభావస్యాప్యవిశేషాదిత్యర్థః - నగుణపరకారణవాక్యానాం ప్రాబల్యమాదిత్యాహ॥ అత ఇతి॥ కుతస్తర్హి కార్యాపేక్షేత్యత్రాహ॥ కారణతయేతి॥ జ్ఞానస్య బహిర్వ్యావర్తకస్యైకస్యోపలక్షణం నిగమయతి॥ అత ఇతి॥ శోధనాన్తరం కార్యం చాహ॥ అన్యథేతి॥ మాయయేతి॥ ఏత ఇతి॥ కథమిత్యత్రాహ॥ జగదితి॥ ఏకమేవేత్యుపాదానతోక్తిః - యథా విచిత్రశక్తియోగం బోధయత్యద్వితీయపదమ్, తథైవోత్తరవాక్యమపి తదేవావగమయతీత నిర్విశేషమిత్యర్థః - శఙ్కతే॥ అద్వితీయమితి॥ ఉపాదానాన్తరనిషేధః కిం న స్యాత్ ప్రతిజ్ఞా విరోధశ్రుతిబాధః - పరిహరతి॥ నిస్స్పష్టమితి॥ నామరూపవిభాగాభావప్రక్రియా - నామరూపవిభాగస్థాపకం ఉపాదానతా - అన్యథానిష్టమాహ॥ సర్వేతి॥ సర్వశాఖాప్రత్యయస్య పరమార్థపరత్వమాహ॥ సర్వశాఖేతి॥ నిగమయతి॥ అత ఇతి॥

౫౫- శోధనాన్తరం కార్యం చ నిరస్యతి నచేతి॥ విషయవిభాగాదవిరోధమాహ॥ ప్రాకృతేతి॥ జ్ఞానస్వరూపతోక్త్యా సగుణత్వనిషేధం పరిహరతి॥ జ్ఞానేతి॥ నిర్విశేషః ఇత్యత్రాహ॥ నతావతేతి॥ జ్ఞానస్యాప్యాశ్రయధర్మధర్మిభావయోగాదుత్తరత్ర

మాత్రోపేతత్వమ్ - జ్ఞాతృత్వే జ్ఞానస్వరూపత్వాత్ - జ్ఞానస్వరూపస్యైవ తస్య జ్ఞానాశ్రయత్వం మణిద్యుమణిప్రదీపాదివద్యుక్తమిత్యుక్తమ్ - జ్ఞాతృత్వమేవ హి సర్వాశ్శ్రుతయో వదన్తి - యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్, తదైక్షత, సేయం దేవతైక్షత, స ఈక్షత లోకాన్ను సృజా ఇతి, నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్, జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ, తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం తం దేవతానాం పరమం చ దైవతమ్। పతిం పతీనాం పరమం పరస్తాద్విదామ దేవం భువనేశమీడ్యమ్, న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే, న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే, పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ, ఏష ఆత్మాపహతపాప్మా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సోఽపిపాసః సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప ఇత్యాద్యాశ్శ్రుతయో జ్ఞాతృత్వప్రముఖాన్ కల్యాణగుణాన్ జ్ఞానస్వరూపస్యైవ బ్రహ్మణః స్వాభావికాన్ వదన్తి, సమస్తహేయగుణరహితతాం చ - నిర్గుణవాక్యానాం సగుణవాక్యానాం చ విషయమపహతపాప్మేత్యాద్యపిపాస ఇత్యన్తేన హేయగుణాన్ ప్రతిషిధ్య సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప ఇతి బ్రహ్మణః కల్యాణగుణాన్ విదధతీయం శ్రుతిరేవ వివినక్తీతి సగుణనిర్గుణవాక్యయోర్విరోధాభావాదన్యతరస్య మిథ్యావిషయతాశ్రయణమపి నాశఙ్కనీయమ్॥

౫౬- భీషాస్మాద్వాతః పవత ఇత్యాదినా బ్రహ్మగుణానారభ్య తే యే శతమిత్యనుక్రమేణ క్షేత్రజ్ఞానన్దాతిశయముక్త్వా యతో వాచో నివర్తన్తే। అప్రాప్య మనసా స

తి మతస్స్యాత్ ఇతి వికల్పే ప్రథమం ప్రత్యదస్యతి॥ జ్ఞాతురితి॥ నియతధర్మధర్మిభావానియోగాదన్యస్యాపి ధర్మతా స్యాత్ - శ్రుతిబలాత్ప్రతిన్యేపి ధర్మధర్మిభావ స్వీకార్యః - జ్ఞానాశ్రయత్వవ్యాప్తిశ్చ ధర్మాధియ ఇతి న విరోధ ఇతి భావః - ద్వితీయం ప్రత్యాహ॥ జ్ఞానస్వరూపస్యేతి॥ ఉక్తార్థస్సేమ్ప్రజ్ఞాతృత్వే ప్రమాణమాహ॥ జ్ఞాతృత్వమితి॥ యస్సజ్ఞాతృత్వం ఫలితం కార్యకర్తారాశ్చ సర్వశబ్దోక్తాః - ఈశ్వరత్వసత్యసంకల్పత్వాద్యుపలక్షితమ్ - తత్ప్రకారకత్వ హేయాభావాత్మకత్వాదివిషయత్వ ప్రసారాః॥ కల్యాణగుణానితి॥ ఉత్కర్షాతిశయాభిప్రాయః - శ్రుతిపాత విశేషా అన్యోన్య విరోధపరిహారాయ సామాన్యశబ్దసఙ్కోచః॥ సమస్తహేయరహితతాం చేతి॥ సామాన్యవిశేషనయేన ప్రాయః - శ్రుతిపాత విశేషే సామాన్యశబ్దసఙ్కోచః - న్యాయద్వయ ప్రయుక్తిస్సార్థ్యే సాధ్యత్వవ్యాసంతగ్నయతి॥ నిర్గుణేతి॥ ఏతమపి విరోధాభావ ఉచ్యేత న ఉపాధి ఉపాత్తరూపా॥ ఇతీతి॥ అన్యతరస్యేతి॥ అవిరుద్ధవిరోధపరిహారాయ సత్యేతర ప్రతిపత్త్యర్థః - అన్యథా వైధహింసానివృత్తిప్రసఙ్గాత్ - తయోర్హి యథా తు విరోధ నయాభ్యాం రానుత్పత్తి రితి భావః - అన్యాత్వపరికరణేషు గుణశబ్దః ప్రసిద్ధస్సత్త్వాదిగుణాభిధాయీ - గుణాగుణేషు వర్తన్త ఇత్యాదిషు.

౫౬- అథ సత్యాదివాక్యవత్ ప్రకరణోపసంహారకత్వం వాక్యస్య నిర్వృత్త్యుక్తిరూపమధర్గుణనిషేధోపసంహారతి॥ భీషాస్మాదిత్యాదినా॥ అతో నిర్గుణవాక్యస్య గుణవిధాయిత్వేన యనిద్ధిః - యథాపాత్ర, సన్నియమం ప్రథిరిత్యాదిశ్రుతావత్ - క్రమాద్గుణశ్రుతిమితరా

పాం ఆనన్దం బ్రహ్మణో విద్వానితి బ్రహ్మణః కల్యాణగుణానన్త్యమత్యన్తరేణ వదతి యజుశ్శ్రుతిః॥

౫౩- సోఽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి బ్రహ్మవేదన ఫలమవగమయద్వాక్యం పరస్య విపశ్చితో బ్రహ్మణో గుణానన్త్యం శ్రుతి - విపశ్చితా బ్రహ్మణా సర్వాన్ కామానశ్నుతే - కామ్యన్త ఇతి కామాః కల్యాణగుణాః। బ్రహ్మణా సహ తద్గుణాన్ సర్వానశ్నుత ఇత్యర్థః - దహరవిద్యాయాం ... ఫలోపాసనాః ... లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతీతి ... సిద్ధమ్॥

౫౫- యస్యామతం తస్య మతమ్, అవిజ్ఞాతం విజానతామితి బ్రహ్మణో జ్ఞానావిషయత్వముక్తమితిచేత్ - బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్, బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీతి జ్ఞానాన్మోక్షోపదేశో న స్యాత్ - అసన్నేవ స భవతి। అసద్బ్రహ్మేతి వేద చేత్। అస్తి బ్రహ్మేతి చేద్వేద। సన్తమేనం తతో విదురితి బ్రహ్మవిషయజ్ఞానాభావే అసత్త్వాపత్తి ... విదధతి - జ్ఞానం మోక్షసాధనాత్మకమ్, ఉపాస్యం బ్రహ్మ ... అతో వాచో

నివర్తన్త ఇత్యర్థః - అన్యథా ... బ్రహ్మణ ఆనన్దం విద్వానితి వ్యాకృతి ... ఇయం, ... సాకల్యేన పరోక్షితా వః.

౫౬- అథ స్వవాక్యైకదేశానువ్యాచష్టే॥ సోఽశ్నుత ఇతి॥ బ్రహ్మవాక్యే ... పరస్య విపశ్చిత ఇత్యుక్తమ్ - అర్థం వస్తు ... ॥ విపశ్చితేతి॥ ... ఇత్యర్థః॥ కామ్యన్త ఇతి॥ అనేన యదా ... కామా ఇత్యుక్తా ... బ్రహ్మవేదన ఫల ... ఇతి యది తే బ్రహ్మలోక ఇతి వదన్త్యర్థః - ... ॥ బ్రహ్మణేతి॥ కల్యాణగుణా ఇత్యర్థః॥ తద్గుణానితి॥ ... భోక్తృ ... ॥ దహరేతి॥ ... గుణప్రధానం ... ॥ ఫలేతి॥ ... ॥

౫౮- జ్ఞేయత్వం సగుణస్యేతి జ్ఞేయత్వవ్యతిరేకాసో ... ఇతి పరోక్త ... ॥ యస్యేతి॥ జ్ఞానవిషయత్వే ... ॥ బ్రహ్మేతి॥ ... జ్ఞానం ... బ్రహ్మవిషయజ్ఞాన ... మోక్ష ఇతి ... ॥ అత ఇతి॥ ... బ్రహ్మవిషయ ... ॥ జ్ఞానం చేతి॥ సగుణోపాస్యవిషయత్వం ... ॥ ఉపాస్యం చేతి॥ నిర్గుణత ... ॥ యత ఇతి॥

నివర్తన్తే। అప్రాప్య మనసా సహ బ్రహ్మణ ఆనన్దస్యాపరిచ్ఛిన్నగుణస్య వాఙ్మనసయోః తావదితి పరిచ్ఛేదాయోగ్యత్వే శ్రవణేన బ్రహ్మ తావదితి బ్రహ్మపరిచ్ఛేద జ్ఞానవతాం బ్రహ్మవిజ్ఞాతమమతమిత్యుక్తం పరిచ్ఛిన్నత్వాద్బ్రహ్మణః- అన్యథా యస్యామతం తస్య మతంవిజ్ఞాతమవిజానతామితి మతత్వవిజ్ఞాతత్వవచనం తత్త్వైవ విరుధ్యేత॥

౫౯- యస్య న దృష్టేర్ద్రష్టారం, న మతేర్మన్తారమితి శ్రుతిర్దృష్టేర్మతేర్వ్యతిరిక్తం ద్రష్టారం మన్తారం చ ప్రతిషేధతీతి- తదాగన్తుకచైతన్యగుణయోగితయా జ్ఞాతురజ్ఞానస్వరూపతాం కుతర్కసిద్ధాం మత్వా తథాత్మానం పశ్యన్తః, న మన్వానాః, అపి తు ద్రష్టారం మన్తారం చాత్మానం దృష్టిమతిరూపమేవ పశ్యేరిత్యభిదధాతీతి పరిహృతమ్ - అథవా దృష్టేర్ద్రష్టారం మతేర్మన్తారం జీవాత్మానం ప్రతిషిధ్య సర్వభూతాన్తరాత్మానం పరమాత్మానమేవోపాస్స్వేతి వాక్యార్థః - అన్యథా విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయాదిత్యాదిజ్ఞాతృత్వశ్రుతివిరోధశ్చ॥

౬౦- ఆనన్దో బ్రహ్మేత్యానన్దమాత్రమేవ బ్రహ్మస్వరూపం ప్రతీయత ఇతి యదుక్తం తజ్జ్ఞానాశ్రయస్య బ్రహ్మణః జ్ఞానం స్వరూపమితి వదతైవ పరిహృతమ్- జ్ఞానమేవ హ్యనుకూలమానన్ద ఇత్యుచ్యతే- విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మేత్యానన్దస్వరూపమేవ జ్ఞానం బ్రహ్మేత్యర్థః- అత ఏవ భవతామేకరసతా - అస్య జ్ఞానస్వరూపస్యైవ జ్ఞాతృత్వమపి శ్రుతిశతసమధిగతమిత్యుక్తమ్- తద్వదేవ స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనన్దః, ఆనన్దం బ్రహ్మణో విద్వానిత్యాదివ్యతిరేక నిర్దేశాచ్చ నానన్దమాత్రం బ్రహ్మ - అపి త్వానన్ది- జ్ఞాతృత్వమేవ హ్యానన్దిత్వమ్॥

అనన్తస్యేతి॥ స్వరూపతః- వర్షాయుతైః, నాస్తం గుణానాం, మతి తు యాతుం శక్యత్వమనుసంధేయమ్- కథం పరిచ్ఛేదధీమతామమతత్వమిత్యత్రాహ॥ అపరేతి॥ విపక్షే ఽనిష్టమాహ॥ అన్యథేతి॥ న పరం శ్రుత్యన్తరవిరోధ ఇత్యర్థః.

౫౯- తాత్పర్యనిషేధపరతయా పరోక్తాం శ్రుతిమేకదేశాన్తరపరత్వేన వ్యాఖ్యాన్ దృష్టేరితి వాక్యమాశఙ్క్యాహ॥ యత్త్వితి॥ ధీవిశేషావిషయత్వం పరమతేఽపి తుల్యమ్- స్వసిద్ధత్వమేవావిషయత్వమ్- నిషేధ్యప్రతిపత్తిమాహ॥ కుతర్కేతి॥ తదాహ॥ ఆగన్తుకేతి॥ నిత్యత్వాదప్రత్యక్త్వాచ్చాత్మనాం దృగ్ధర్మస్వరూపమితి భావః - పక్షాన్తరపక్షేఽర్థమాహ॥ అథేతి॥ యః ప్రాణేన ప్రాణితీత్యుక్తప్రాణితిత్వాదిభిః కృత్వా జీవస్యోపాస్యత్వశఙ్కాప్రత్యుదస్యతే - విపక్షే బాధమాహ॥ అన్యథేతి॥

౬౦- అథాగుణనిషేధవిశేషం ప్రత్యవస్థితి॥ ఆనన్ద ఇతి॥ ప్రాగుక్తమతిదిశతి॥ తదితి॥ కథమిత్యత్రాహ॥ జ్ఞానమితి॥ విజ్ఞానానన్దశబ్దయోరైకార్థ్యే సమానాధికరణ్యాకః కథమిత్యత్రాహ॥ విజ్ఞానమితి॥ ప్రవృత్తినిమిత్తభేదాదిత్యర్థః - పరోపగమమాహ॥ అత ఏవేతి॥ వ్యాప్తి విరోధపరిహారః పూర్వవత్ - మానసరతిహ్యాఖ్యాత ఇత్యత్రాహ॥ అస్యేతి॥ ఆనన్దిత్వమానమాహ॥ స ఏక ఇతి॥ జ్ఞాతృత్వప్రతి తహ్యానన్దిత్వే మానమిత్యాహ॥ జ్ఞాతృత్వమితి॥ ఏవేతి జ్ఞాత్రేతి రిక్తావన్దాత్మత్వ త్వదానః-హేతుః ప్రాతనస్తూపరః.

౮౧. యదిదముక్తం జగద్బ్రహ్మైవేతి తదవతి, నేహ నానాస్తి కిఞ్చన, మృత్యోస్స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి, యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్ తత్కేన కం పశ్యేదిత్యాదిశ్రుతిభిర్నిషేధో బహుధా క్రియత ఇతి - తత్రాత్యన్తం జగతో బ్రహ్మకార్యత్వయా తదన్తర్యామికతయా చ తదాత్మకత్వే సత్యప్యత్యన్తప్రత్యనీకం నానాత్వం ప్రతిషిద్ధ్యతే, న చ బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి బహుభవనసఙ్కల్పపూర్వకం బ్రహ్మణో నానాత్వం శ్రుతిసిద్ధం, ప్రతిషిధ్యత ఇతి ప్రత్యుక్తమ్ - నానాత్వనిషేధాద్యయం పరమార్థవిషయేతి చేత్ - న. ప్రత్యక్షాది సకలప్రమాణావగతం నానాత్వం దురపలాపం బ్రహ్మణః ప్రతిపాద్యత్వేన బాధ్యత ఇత్యుపహాస్యమిదమ్॥

౮౨. యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నుదరమన్తరం కురుతే, అథ తస్య భయం భవతీతి బ్రహ్మణి నానాత్వం పశ్యతో భయప్రాప్తిరితి యదుక్తమ్, తదసత్ - సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శాన్త ఉపాసీతేతి తస్య నానాత్వానుసన్ధానస్య శాన్తిహేతుత్వోపదేశాత్. తథా హి - సర్వస్య జగతస్తదుత్పత్తిస్థితిలయకర్మతయా తదాత్మకత్వానుసన్ధానేనాత్ర శాన్తిర్విధీయతే - అతో యథావస్థితదేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాదిభేదభిన్నం జగత్ బ్రహ్మాత్మకమిత్యనుసన్ధానస్య శాన్తిహేతుతయా భయప్రాప్తిహేతుత్వేన భయహేతుత్వప్రసఙ్గః - ఏవం తర్హి అథ తస్య భయం భవతీతి కిముచ్యతే - ఇదముచ్యతే - యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేఽనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిలయనేఽభయం ప్రతిష్ఠాం విన్దతే - అథ

---

౮౧. అథ శ్రుతివిషయమనువదతి॥ యదితి॥ పరిహరతి॥ తదితి॥ తజ్జత్వతల్లత్వాభిప్రాయేణ బ్రహ్మకార్యతయేతి॥ తదనత్వాభిప్రాయేణాహ॥ తదన్తరితి॥ తదన్తర్యామితశబ్దేన తదాత్మకత్వే వివక్షిత ఆత్మశరీరభావ ఇతి చాన్వయః - హేతుత్రయకల్పాద్యుదాహ యః ప్రతిషేధః - వ్యతిరేకస్యాన్వయవిశేషత్వాదైక్యవిధిశేష ఏవ నిషేధ్యత్వాదైక్యవన్నానాత్వైక్యవచ్చ కార్యకారణైక్యం ప్రకారైక్యం చ విహితమితి తద్విరోధిభేదవిషయ ఇత్యర్థః - గోబలీవర్దన్యాయమభిప్రేత్యాహ॥ సఙ్కల్పేతి॥ సామాన్యవిశేషస్య విహితవిశేషాతిరిక్తవిషయత్వాదిత్యర్థః - సామాన్యవిశేషనయశ్చ నతత్ప్రమాణత్వాదినా స్వతన్త్రరూపభేదవిశేషనిషేధాదిత్యాశయః - ఏకస్యైవ బహుధా, బహు స్యాం ప్రజాయేయేత్యాదిషు లోకసిద్ధభేదోఽనూద్యత ఇతి శఙ్క్యతే॥ నానాత్వేతి॥ పరిహరతి॥ నేతి॥ అప్రాప్తత్వాదిత్యర్థః - ఘటాదౌ ప్రత్యక్షసిద్ధభేదోఽపి దృష్టః - జీవశరీరైక్యం న చేద్ధార్యత్వధారకత్వాదిరపి తథేతి భావః.

౮౨. యదా హ్యేవేతి శ్రుత్యర్థం వక్తుం పూర్వోక్తమనువదతి॥ యదేతి॥ దూషయతి॥ తదితి॥ శాన్త ఇత్యత్రాహ॥ సర్వం ఖల్వితి॥ శాన్తిహేతుత్వం పరాభ్యుపగమేనోక్తమ్ - అస్మిన్ వాక్యే కథం నానాత్వధీః, తస్యాశ్చ కథం భయవిరోధిత్వమిత్యత్రాహ॥ తథా హీతి॥ తదుత్పత్తిస్థితిప్రళయాదిశబ్దా అన్తర్యామిత్వస్యోపలక్షణత్వాదిప్రయోజకవ్యాపారపరాః - అతస్తత్కార్యత్వమ్ - ఉత్పత్త్యాదిక్రియా యస్యేతి బహువ్రీహిః - తతః క్రియత్యాహ॥ అత ఇతి॥ సద్వారకభయహేతుత్వమిత్యర్థః - యదా హ్యేవేతి వాక్యస్యార్థం వక్తి॥ ఏవం తర్హీతి॥ వ్యాఖ్యాం ప్రతిజ్ఞాయ॥ ఇదమితి॥ దృశ్యమచేతనమ్ - అర్థ్యం శరీరం తద్ద్వయవత్త్వాత్ - ముక్తౌ బన్ధ

సోఽభయం గతోఽభవతీత్యభయప్రాప్తిహేతుత్వేన బ్రహ్మణియా ప్రతిష్ఠాభిహితా, తస్యా
విచ్ఛేదే భయం భవతీతి. యథోక్తం విష్ణుపురాణే- యన్ముహూర్తం క్షణం వాపి వాసుదే
వోన చిన్త్యతే। సా హానిస్తన్మహచ్ఛిద్రం సా భ్రాన్తిః సా చ విక్రియేత్యాది. బ్రహ్మణి ప్రతిష్ఠా
యా అన్తరస్య వాఽశో విచ్ఛేద ఏవ॥

౬౩. యదుక్తం నస్యానతోఽపి సర్వవిశేషరహితం బ్రహ్మేతి చ వక్ష్యతీతి. తన్న- స
విశేషం బ్రహ్మేత్యేవ హి తత్ప్రవక్ష్యతి - మాయామాత్రం త్విత్యేవ సూత్రస్యాపి నానుభూయమాన
స్వాప్నాకారతావస్థానుభూతపదార్థైః తథైవాగామాయా మాత్రత్వముచ్యత ఇతి జాగరి
తావస్థానుభూతానామివ పారమార్థికత్వమేవ వక్ష్యతి॥

౬౪. స్మృతి పురాణయోరపి నిర్విశేషజ్ఞానమాత్రమేవ పరమార్థః, అన్యద
పారమార్థికమితి ప్రతీయత ఇతి యదభిహితమ్, తదసత్ -యో మామజమనాదిం చ వేత్తి
లోకమహేశ్వరమ్, మత్స్థాని సర్వభూతాని న చాహం తేష్వవస్థితః। న చ మత్స్థాని భూ
తాని పశ్య మే యోగమైశ్వరమ్, భూతభృన్న చ భూతస్థో మమాత్మా భూతభావనః, అహం
కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా : మత్తః పరతరం నాన్యత్కిఞ్చిదస్తి ధనఞ్
జయ। మయి సర్వమిదం ప్రోతం సూత్రే మణిగణా ఇవ, విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాం
శేన స్థితో జగత్, ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః। యో లోకత్ర

యమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః ఇత్యాది. ఉపబృంహణమాహ॥ యత్తేతి॥
విచ్ఛేదవాచిత్వం కిమిత్యత్రాహ॥ బ్రహ్మణీతి ॥నిరన్తరశబ్దస్యావిచ్ఛేదపరత్వప్రసిద్ధి
రితి భావః।

౬౫. చిన్మాత్రస్యానిర్విశేషత్వాన్యథా తత్త్వపరత్వేన పరోదాహృతయో స్మృ
తిపురాణవాక్యాన్యపి సద్విపరీతార్థాన్యాహ॥ యద్వేతి॥

౬౬. శ్రుతేర్నిర్విశేషపరత్వే స్మృత్యాదేస్తదనురోధిత్వేన సవిశేషార్థత్వే బలా
దభ్యుపేత్యోఽపి స్మృతిపురాణయోర్వాగ్ద్వారాలోచనయాపి తాదర్థ్యం వివక్షన్నాహ॥
స్మృతీతి॥ స్వతో వక్తవ్యై లక్షణ్యాత్ వగన్తవ్యే స్మృతేః ప్రాగుపాదానమ్. తద్ధి పరస్య
విద్యమ్. నిర్విశేషపరత్వభ్రమాస్పదవచనానుర్ధంవక్తుం సవిశేషపరవచనానిదర్శయతి॥
యో మామిత్యాదినా॥ అచిత్త్వం స్పష్టముక్తం నిత్యత్వాద్భూతానాం జత్వాద్యపదైః - ఏవం
విదో సమ్యగ్దర్శనత్వముత్తరార్ధోక్తం మోక్షఫలేన తత్. ధారకత్వేన వ్యాప్తిం విశదయతి॥
మత్స్థానీతి॥ నిషేధస్యాభిహితాన్యవిషయత్వాన్నచేతి లోకవద్ధారణనిషేధః. లౌకికం
హి ధారణం ధార్యావగాహ - ఐశ్వరం తు సంకల్పమాత్రాత్ . యోగం శక్తియోగమ్. తత్ స్ఫు
టయతి॥ భూతభృదితి॥ ఆత్మా సంకల్పరూపజ్ఞానవాంశ్చ భావిభోగ్యమహత్స్యైశ్వరస్య
న పరబ్రహ్మణ ఇతి శఙ్కాయాం తస్యైవ బ్రహ్మణో గుణాన్తరాణ్యాహ॥ అహమి
తి॥ స్థితిరథ - సిద్ధా - మత్తో ఽన్యః పరతరం నాస్తీత్యన్వయః - సమాభ్యధికనిషేధపరశ్రుతి
స్మృతిభ్యో నాస్త్యన్యన్ని హేతుత్వమన్తః సూత్రస్యేవేతి దృష్టాన్తేన వినష్టి॥ మయీ
తి॥ క్షేత్రం కృత్స్నం ఫలిమ్ - విష్టభ్య అధిష్ఠాయ ఇతి మయా సూక్తిః - ఏకాంశేన సం
కల్పైకదేశేన - వ్యాపనధారణాన్యైశ్వర్యవైలక్షణ్యోక్తిమాహ॥ ఉత్తమ ఇతి॥ ఏవం
విదో సమ్యగ్దర్శనత్వముత్తరశ్లోకేనానుసంధేయమ్ - నారాయణానుగ్రాహకాః స్మారితాః

యమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః। యస్మాత్ క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపి చోత్తమః। అతోఽస్మి లోకే వేదే చ ప్రథితః పురుషోత్తమః, స సర్వభూతప్రకృతిం వికారాన్ గుణాదిదోషాంశ్చ మునే వ్యతీతః। అతీతసర్వావరణోఽఖిలాత్మా తేనాస్తృతం యద్భువనాన్తరాలే, సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసౌ స్వశక్తిలేశోద్ధృతభూతసర్గః। ఇచ్ఛాగృహీతాభిమతోరుదేహస్సంసాధితాశేషజగద్ధితోఽసౌ। తేజోబలైశ్వర్యమహావబోధసువీర్యశక్త్యాది గుణైకరాశిః। పరః పరాణాం సకలా న యత్ర క్లేశాదయస్సన్తి పరావరేశే। స ఈశ్వరో వ్యష్టిసమష్టిరూపోఽవ్యక్తస్వరూపః ప్రకటస్వరూపః। సర్వేశ్వరస్సర్వదృక్సర్వవేత్తా సమస్తశక్తిః పరమేశ్వరాఖ్యః। సంజ్ఞాయతే యేన తదస్తదోషం శుద్ధం పరం నిర్మలమేకరూపమ్। సందృశ్యతే వాప్యధిగమ్యతే వా తజ్జ్ఞానమజ్ఞానమతోఽన్యదుక్తమ్, శుద్ధే మహావిభూత్యాఖ్యే పరే బ్రహ్మణి శబ్ద్యతే। మైత్రేయ భగవచ్ఛబ్దస్సర్వకారణకారణే, సంభర్తేతి తథా భర్తా భకారోఽర్థద్వయాన్వితః।

పరమాత్మక్షరాద్యుక్తేః - ఉపజీవతీతి ధారకశ్చరోపజీవ్యత్వం విశ్వమేవేదం స బిభర్తీతి సామానాధికరణ్యం పతిత్వాద్యుపకార్యత్వబిభిన్నచ్ఛరీరకతయేతి స్ఫుటమ్ - క్షేత్రజ్ఞం చాపి మామిత్యత్రాప్యేవమేవ - న తదస్తీత్యతదాత్మకత్వనిషేధః - వినాశబ్దస్యాభ్యధ్యాధానే - అవినాభావశబ్దస్య సంబన్ధప్రయోగాత్ - వైష్ణవపురాణ ప్రత్యక్షమితి శ్లోకయుక్తప్రకరణస్థః తస్యోపక్రమే తత్త్వయాథాత్మ్యం ద్విద్యతి ॥ సమస్తేతి ॥ గుణాదిదోషాః క్లేశాదయః - సర్వావరణం సర్వవిషయజ్ఞానసఙ్కోచః - అవిద్యాకర్మవాసనాదిభిస్సఙ్కోచహేతుభిర్వా - అఖిలాత్మత్వం వ్యాప్తిః ॥ తేనేతి ॥ సమస్తేతి విశేష్యపరమ్ కల్యాణస్వభావత్వాత్ స్వరూపం యద్వ్యపదిష్టం - ద్వ్యక్షరమిత్యాదిపదం - స్వరూపమన్త్రింస్వశక్తీతి - భూతసర్గః భూతజాతమ్ - ఇచ్ఛాసంసాధితేతి పదద్వయేన హేతుఫలభేదోక్తిః అభిమతత్వమ్ అభిమతత్వం స్వానురూపత్వమిత్యుపాత్ ॥ తేజ ఇతి॥ మహాత్మ్యశబ్దావపరిచ్ఛేదానన్త్యపరపర్యాయః ఏవం పరః ఏలక్షణః - గుణాదిదోషాంశ్చ సంఖ్యాతీతశ్చేతి ॥ ఆదిశబ్దాత్ కర్మాదయః - అనేన క్లేశకర్మవిపాకాశయైరపరామృష్టః పురుషవిశేష ఈశ్వర ఇతి యోగసూత్రస్మరణమ్ - తతో వేదాన్తసిద్ధాన్తవైషమ్యాభావః ॥ వ్యష్టీతి ॥ వ్యష్టిసమష్టి కార్యకారణభిద్యాగా - రూపత్వోపపాదకమ్. సర్వేశ్వర ఇతి॥ స్వరూపతః ప్రకారతశ్చ వేత్తేతి సర్వదృక్సర్వవేత్తా - సమస్తశక్తిరయుతధర్మోయశ్శక్తాద్య - పరమేతి పరాన్తరనిషేధః - సంజ్ఞాయత ఇతి ఉపాసీప యద్వారా జ్ఞానవిశేషణమ్ అస్తదోషత్వాది - అర్థసమ్బన్ధివిశేషః - తేన అదిత్యబద్ధముక్తనిత్యభేదవ్యావృత్తః గమ్యత ఇతి నిత్యైతిప్రతిబన్ధ ఉన్ముఖవః - అజ్ఞానముపాదకమజ్ఞానావస్థ్యం - సంజ్ఞాయత ఇతి ఉపాత్త తదస్తదోషమిత్యాదీని కర్మవిశేషణాని - ప్రత్యక్షమిత్యేదం సత్త్వాపారోక్ష్యమితి పదద్వయమస్య బ్రహ్మణి గుణవిధూతిరూపాభాయానవయ్య పరత్వ శ్రుత్యా సాయం తదన్వయపరాశ్శ్లోకాః ప్రకరణముదాహృతాః - అగోచరం వదసామిత్యస్య బ్రహ్మణి సర్వశబ్దానన్వయపరత్వశ్రుత్యా సాయం భగవచ్ఛబ్దవాచ్యత్వపరాః పద్యముదాహృతాః శుద్ధేమహావిభూత్యాద్యయః - శబ్దగోచరస్యేతి పూర్వశ్లోకోక్తముక్తాతాత్పర్యవర్ణనాని శుద్ధత్వాదివిశేషణాని - శుద్ధే నిత్యశుద్ధే - భృఞ్ గమ్ ఇవ సేతి భాతుషు

నేతా గమయితా స్రష్టా గకారార్థస్తథా మునే । ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః । జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా, వసన్తి తత్ర భూతాని భూతాత్మన్యఖిలాత్మని । స చ భూతేష్వశేషేషు వకారార్థస్తతోఽవ్యయః, జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజాంస్యశేషతః । భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినా హేయైర్గుణాదిభిః । ఏవమేష మహాశబ్దో మైత్రేయ భగవానితి । పరమబ్రహ్మభూతస్య వాసుదేవస్య నాన్యగః । తత్ర పూజ్యపదార్థోక్తి పరిభాషాసమన్వితః । శబ్దోఽయం నోపచారేణ హ్యన్యత్ర హ్యుపచారతః, సమస్తాశ్శక్తయశ్చైతా నృప యత్ర ప్రతిష్ఠితాః - తద్విశ్వరూపవైరూప్యం రూపమన్యద్ధరేర్మహత్ - సమస్తశక్తిరూపాణి తత్కరోతి జనేశ్వర । దేవతిర్యఙ్మనుష్యాఖ్యాచేష్టావన్తి స్వలీలయా । జగతాముపకారాయ న సా కర్మనిమిత్తజా । చేష్టా తస్యాప్రమేయస్య వ్యాపిన్యవ్యాహతాత్మికా । ఏవం ప్రకారమమలం నిత్యం వ్యాపకమక్షయమ్ । సమస్తహేయరహితం విష్ణ్వాఖ్యం పరమం పదమ్, పరః పరా

డ ప్రత్యయాన్తైః భర్తృగన్తృవక్తృ ఇతి రూపాణి స్యుః - సంభరణం ప్రకృత్యాదీనాం స్వగుణస్పుష్యకరణం - భర్తా స్వామీ - ఇతి కర్త్రైన ప్రవృత్తినిమిత్తనిష్కర్షాద్ద్వితోక్తిః ఉత్తరత్రాప్యైక్యనివృత్తయే తదభావాత్ త్రిత్వానుక్తిః - నేతృత్వం ప్రాపకత్వం - గమయితా స్వజ్ఞమయితేత్యర్థః - ఉపసర్గవ్యత్యయో ధాతులీన ఇతి భావః - సంహర్తృత్వం సంచ్యవేతి తత్ కారణోపస్థం స్యాత్తానమితి వా - స్రష్టేత్యుత్పాదకస్యార్థః - వర్ణద్వయసంభూతార్థమాహ ॥ ఐశ్వర్యస్యేతి ॥ వైరాగ్యమపరః - వకారార్థమాహ ॥ వసన్తీతి ॥ అధికరణే కర్తరి చ డో వివక్షితః ప్రవృత్తినిమిత్తవాచిత్వే సఙ్గతిపదాద్వ్యవహితమపి గ్రాహ్యమత్రాదిత్తే ॥ జ్ఞానేతి ॥ ఉపాదానత్వధారకత్వవిరోధి నిరాససంహాత్రైశ్యక్తిబలతేజాంస్యాభాని - అనిత్యస్యార్థమాహ ॥ వినేతి ॥ కల్యాణః పల్యత ఇతివత్ - ఏభిశ్శ్వస్తరసయోరపి తకారస్యైకదోషత్వపరః - తాని వా ఏతా నిత్రియక్తరాణి నా నయమితీత్యత్ర కారస్య త్యజ్యమానావస్థవస్తువాచిత్వదర్శనాత్ పరమాత్మనిత్యనాభ్యదానః - అన్యత్రాపి ప్రయుజ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ తత్రేతి ॥ పరిభాషారూఢిః - అన్యత్ర దుపసంహారేఽపి విగ్రహముఖేన సవిశేషత్వమాహ ॥ సమస్తా ఇతి ॥ సమస్తశక్తి తిర్యక్ప్రత్యక్షచేష్టావన్తి రూపాణి కరోతీత్యన్వయః - పరస్వరూపతో ఏవమేవ సవిశేషపరత్వం - అథ జీవస్వరూపపరత్వే నిషేధానాం సఙ్కుచితవిషయత్వం తద్వ్యగర్థపరవిషయం స్వవచనైరుపపాదయిష్యంస్తదుభయఘటనాయ పరస్మిన్నతిదిష్టజీవగుణగ్రస్తముదాహరతి ॥ ఏవంప్రకారమితి ॥ అమలత్వాదయో ముక్తైశ్వర్యసంభావితాః - అమలం మలవిరోధి ॥ సమస్తేతి ॥ స్వత ఇతి భావః - పూర్వం పరమపదశబ్దోక్తముక్తవ్యావృత్త్యర్థమాహ ॥ విష్ణ్వాఖ్యమితి ॥ అనేన జ్ఞానస్వరూపమిత్యాదేః పరోక్తార్థపరత్వబ్యదానాయ బుద్ధిస్థత్రైగుణ్యప్రథమాంశోపసంహారేఽపి తత్ప్రతిమూలార్థోఽస్మిన్ భవతి - అహంకదర్థానిష్కర్షాయ ప్రథమాంశోపక్రమస్థమర్థాచ్ఛాస్త్రోపక్రమస్థం చ వచనముదాహరతి ॥ పర ఇతి ॥ పూర్వార్ధేన త్రిధామానం తత్సంగ్రహః - పూర్వపాదేన కాలానన్త్యసిద్ధిః - అస్మదాదేః పరేషాం దేవాదీనాం కాలాధిక్యాత్ ఆత్మసంస్థితః స్వనిష్ఠః

కాం పరమః పరమాత్మాత్మసంస్థితః । రూపవర్ణాది నిర్దేశ విశేషణ వివర్జితః. అపక్షయవినాశాభ్యాం పరిణామర్ద్ధిజన్మభిః। వర్జితః శక్యతే వక్తుం యస్సదాస్తీతి కేవలమ్, సర్వత్రాసౌ సమస్తం చ వసత్యత్రేతి వై యతః। తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిపఠ్యతే, తద్బ్రహ్మ పరమం నిత్యమజమక్షరమవ్యయమ్। ఏకస్వరూపం చ సదా హేయాభావాచ్చ నిర్మలమ్। తదేవ సర్వమేవైతద్వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపవత్ । తథా పురుషరూపేణ కాలరూపేణ చ స్థితమ్, ప్రకృతిర్యా మయాఖ్యాతా వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపిణీ। పురుషశ్చాప్యుభావేతౌ లీయేతే పరమాత్మని। పరమాత్మా చ సర్వేషామాధారః పరమేశ్వరః। విష్ణునామా స వేదేషు వేదాన్తేషు చ గీయతే। ద్వే రూపే బ్రహ్మణస్తస్య మూర్తం చామూర్తమేవ చ। క్షరాక్షరస్వరూపే తే సర్వభూతేషు చ స్థితే। అక్షరం తత్పరం బ్రహ్మ క్షరం సర్వమిదం జగత్, ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేర్జ్యోత్స్నా విస్తారిణీ యథా। పరస్య బ్రహ్మణశ్శక్తిస్తథేదమఖిలం జగత్। విష్ణుశక్తిః పరా ప్రోక్తా క్షేత్రజ్ఞాఖ్యా తథా పరా। అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాన్యా తృతీయా శక్తిరిష్యతే। యయా క్షేత్రజ్ఞశక్తిస్సా వేష్టితా నృప సర్వగా - సంసారతాపానఖిలానవాప్నోత్యతిసన్తతాన్। తయా తిరోహితత్వాచ్చ శక్తిః క్షేత్రజ్ఞసంజ్ఞితా। సర్వభూతేషు భూపాల తారతమ్యేన వర్తతే। ప్రధానం చ పుమాంశ్చైవ సర్వభూతాత్మభూతయా। విష్ణుశక్త్యా మహాబుద్ధే వృతౌ సంశ్రయధర్మిణౌ। తయోస్సైవ పృథగ్భావకారణం సంశ్రయస్య చ యథా సక్తం జలే వాతో బిభర్తి కణికాశతమ్। శక్తిస్సాపి తథా విష్ణోః ప్రధానపురుషాత్మనః। తదేతదక్షయం నిత్యం జగన్మునివరాఖిలమ్। ఆవిర్భావతిరోభావజన్మనాశవికల్ప

కాలపరిచ్ఛేదశూన్య పరనివృత్తిపూర్వకం తన్నివృత్తిమాహ॥ రూపేత్యాదినా॥ రూపాకృతిజాతిగుణక్రియాదయ ఏవ తన్నిర్దేశ్యా ఏవ విశేషణాని - కేవలం సదాయతె వర్జిత ఇత్యాదిశబ్దైః - సర్వత్రేత్యాదిశ్లోకత్రయేణ నామనిర్వచనముఖేన దేశానవచ్ఛేదం ప్రసజ్యోత్పన్నానువృత్తివ బ్రహ్మత్వం వస్త్వనవచ్ఛేదం చాహ - శాస్త్రోపసంహారేతి ప్రాసంగికోక్తదేవతావిశేషపరమాత్మత్వపరామర్శనాయోదాహరతి॥ ప్రకృతిరితి॥ అథావిద్యాద్యన్వయస్య సద్వారకత్వజ్ఞాపనాయ ద్వారభూతయోశ్శరీరత్వం తత్త్వతదన్వయం చ దర్శయతి॥ ద్వేరూపేఇత్యాదినా॥ స్థితే ఇత్యత్ర బ్రహ్మణః స్వభావాసఙ్కరజ్ఞాపనాయాహ ఏకదేశస్థితస్య విస్తారిణీత్యంశాభ్యాం। శక్తిరయం ధర్మః [illegible]సయాపస్వం వివృతమ్ - సర్వగా సర్వశరీరగా ధర్మభూతా సర్వవ్యాపనాహేతి వా - ఓపచితో మానాన్తరానవగతపరమాత్మనియామ్యత్వకార్యత్వనిత్యత్వవిధానేన తద్వారభూతే నిత్యాయకేనక్రమేణ యత్నాస్సంభవం దర్శయన్ ప్రధానం చేత్యాది సార్ధశ్లోకత్రయముదాహరతి - పరమాత్మనియామ్యత్వాదివచనేన పూర్వోక్తం రూపత్వం చోపపాదితమ్ - నియామ్యత్వమాహ॥ ప్రధానం చేతి॥ సర్వభూతభూతయా వ్యాపిన్యా - శక్తిర్నియామకశక్తిః సంశ్రయధర్మిణౌ పరాశ్రయత్వస్వభావౌ తయోరితి బన్ధమోక్షహేతుత్వమ్ - అసంకీర్ణధారణే దృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ అసక్తం స్వేనమిథ స్సంకీర్ణం - ప్రధానేతి వ్యక్తయా బహువచనం షష్ఠ్యేకవచనం వా - అబాధ్యత్వమాహ॥ తదేత

వత్, ఇత్యాదినా పరం బ్రహ్మస్వభావత ఏవ నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధం సమస్తకల్యాణ
గుణాత్మకం జగదుత్పత్తిస్థితిసంహారాన్తః ప్రవేశనియమనాదిలీలం ప్రతిపాద్య, క్ష
త్రజ్ఞస్య చిద్వస్తునస్సర్వావస్థావస్థితస్య పారమార్థికస్యైవ పరస్య బ్రహ్మణశ్శరీ
రతయా రూపత్వం శరీరరూపతన్వంశశక్తివిభూత్యాదిశబ్దైస్తత్తచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యేన
చాభిధాయ, తద్విభూతిభూతస్య చిద్వస్తునః స్వరూపేణావస్థితిమచిన్మిశ్రతయా క్షే
త్రజ్ఞరూపేణస్థితించోక్త్వా, క్షేత్రజ్ఞావస్థాయాం పుణ్యపాపాత్మకకర్మరూపావి
ద్యావేష్టితత్వేన స్వాభావికజ్ఞానరూపత్వాననుసన్ధానమచిద్రూపార్థాకారత
యా సంస్థానఞ్చ ప్రతిపాదితమితి పరంబ్రహ్మ సవిశేషం తద్విభూతిభూతం జగ
దపి పారమార్థికమేవేతి జ్ఞాయతే॥

౬౫- ప్రత్యస్తమితభేదమిత్యత్రాపి ప్రకృతిపురుషవిశేషసం
స్పృష్టప్రత్యగాత్మస్వరూపం తద్గతభేదరహితత్వేన తద్వదనాదిశబ్దాగోచ
రం జ్ఞానసత్తైకలక్షణం స్వసంవేద్యం యోగయుఙ్మనసోన గోచర ఇత్యుచ్యత ఇత్యనే
న సప్రపఞ్చాపలాపః కథమితరథా వక్ష్యత ఇతి చేత్ - తదుచ్యతే - అస్మిన్ ప్రకరణే సం
సారికభేదజతయా యోగమభిధాయ యోగావయవాన్ ప్రత్యాహారపర్యన్తాంశ్చో
క్త్వాధారణా సిద్ధ్యర్థం శుభాశ్రయం వక్తుం పరస్య బ్రహ్మణో విష్ణోశ్శక్తిశబ్దాభి

దితి॥ ఏషామర్థం సంగృహ్ణాతి॥ ఇత్యాదినేత్యాదినా॥ ఇత్యాదినేత్యాదిశబ్దేన పరో-
దాహృతాశ్శ్లోకా వివక్షితాః ఇత్యాదినేతిస్వోదాహృతాత్ పరోదాహృతాంశ్చ శ్లోకాన్
సమాహృత్య పర్యాలోచనాయామయమర్థో వగమ్యత ఇత్యాహ॥ ఇత్యాదినేత్యర్థః ప్ర
తీయత ఇత్యన్తేన॥ సమస్తేత్యాద్యర్థమాహ॥ నిరస్తేతి॥ పరేత్యర్తేత్యాద్యర్థమాహ॥
జగదితి॥ ఆదిశబ్దార్థకథనం త్వాదిః - ద్వేరూపే ఇత్యాద్యర్థమాహ॥ క్షేత్రజ్ఞస్యేతి॥ అవి
ద్యాకర్మసంజ్ఞేత్యాద్యర్థమాహ॥ క్షేత్రజ్ఞేతి॥ పారమార్థికం విభూతిత్వం విహితత్వా
న్న నిషేధ్యమితిభావః.

౬౬- అథ ప్రత్యస్తమితేత్యాదేరర్థమాహ॥ ప్రత్యస్తమితేతి॥ ప్రకృతేస్తైరతి
రాత్మతిభేదాస్తిత్వయోరైకార్థ్యాదర్శనమ్॥ కేనేతి భేదం విశింషన్ వచసామగోచ
రమిత్యస్యార్థమాహ॥ తద్వదితి॥ కేనరూపేణ సత్తేత్యపేక్షాయాం జ్ఞానశబ్దః ఏకశ
బ్దేన [illegible] రవ్యుదాసః జ్ఞానశబ్దస్తద్గుణవాచీ-స్వరూపాపాదకత్వముక్తమాత్మసంవేద్యమి
[illegible] నాధికారాభావాత్ ప్రశాన్తయోగచిత్తాగోచరత్వం జీవవిషయత్వం కథంనచా
[illegible] యోగయుక్ప్రసజ్య ఇత్యభిప్రాయేణాహ॥ కథమితి॥ నాయంయుక్తకగ్రన్థ ఇత్యభి
ప్రాయః పరిహారతి॥ తదుచ్యత ఇత్యాదినా॥ శైక్షానాం శుభాశ్రయం ప్రాణాయా మే
న ఏవ పేవత్యనన్తరమాహ॥ సంసారేతి॥ విష్ణోరితి॥ విష్ణుశక్తిరితి షష్ఠీ సమాసః-
అన్యథా తత్పువాను శేవ తద్బ్రహ్మపరమాత్మాచ విష్ణునామా పరబ్రహ్మస్వరూపస్య వి
ష్ణోః పరబ్రహ్మభూతస్యవాసుదేవస్య తత్ప్రవిష్ణోః పరంరూపమిత్యాదివిరోధః- విష్ణుశబ్దా
స్సేన ఏకోనానా ఇత్యాది శ్రుతివిరోధః- విష్ణోర్విష్ణువిగ్రహాశ్రయత్వవిరోధశ్చేతిభావః-
ద్వేరూపే బ్రహ్మణః- అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాన్యా- యయా క్షేత్రజ్ఞేత్యాద్యర్థమాహ॥రూ

తేయం రూపద్వయం మూర్తామూర్త విభాగేన ప్రతిపాద్య తృతీయశక్తిరూపకర్మా ఖ్యావిద్యావేష్టితమవిద్యేత్వం క్షేత్రజ్ఞం మూర్తాఖ్య విభాగం భావనాత్రయా న్వయాదశుభమిత్యుక్త్వా ద్వితీయస్య కర్మాఖ్యావిద్యావిరహిణో ద్వయోక్తస్య జ్ఞానైకాకారస్యామూర్తాఖ్యవిభాగస్య నిష్పన్నయోగిధ్యేయతయా యోగయుజ నస్యోపాలబ్ధ్యతయా స్వతశ్శుద్ధివిరహాచ్చశుభాశ్రయత్వం ప్రతిషిధ్య పరశక్తిరూ పమిదమమూర్తమపరశక్తిరూపం క్షేత్రజ్ఞాఖ్యం మూర్తఖ్యాపరశక్తిరూపస్య నః క్షేత్రజ్ఞతాపత్తిహేతుభూతతృతీయశక్త్యాఖ్యకర్మరూపావిద్యావేష్టత్వేతద్వ్యక్తి త్రయాశ్రయో భగవదసాధారణమాదిత్యవర్ణమిత్యాది వేదాన్తసిద్ధం మూర్తం రూ పం శుభాశ్రయ ఇత్యుక్తమ్ - అత్ర పరశబ్దోక్త స్వరూపస్య శుభాశ్రయతా నమూ ర్తాంపరత్వం ప్రత్యస్తమితభేదం యదిత్యాద్యుచ్యతే - తథాహి - నతద్యోగయుజాశక్యం నృపచిన్తయితుం యతః। ద్వితీయం విష్ణుసంజ్ఞస్య యోగిధ్యేయం పరం పదమ్। సమ స్తాశ్శక్తయశ్చైతా నృప యత్ర ప్రతిష్ఠితాః। తద్విశ్వరూపవైరూప్యం రూపమన్య ద్ధరేర్మహదితి వదతి - తథా చతుర్ముఖసనన్దనాదీనాం జగదన్తర్వర్తినామిత్యాదే ష్టితత్వేన శుభాశ్రయత్వాసమ్భావనా మన్త్యబద్ధానామేవ శ్రీతద్యోగనిర్ధూత బోధానాం స్వస్వరూపావస్థానాం చ స్వతశ్శుద్ధివిరహాద్భగవతా శాసకేన శుభా శ్రయతా నిషిద్ధా - ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తా జగదన్తర్వ్యవస్థితాః। ప్రాణినః కర్మజని తసంసారవశవర్తినః। యతస్తతో న తే ధ్యానే ధ్యానినాముపకారకాః। అవిద్యాన్తర్గ తాస్సర్వే తే హి సంసారగోచరాః। పశ్చాదుద్భూతబోధాశ్చ ధ్యానే నైవోపకార కాః- నైసర్గికేన వై బోధస్తేషామప్యన్యతో యతః - తస్మాత్తదమలం బ్రహ్మనిసర్గాదేవ బోధవదిత్యాదినా పరస్య బ్రహ్మణో విష్ణోః స్వరూపం ప్రాప్యసాధారణమేవ శుభాశ్రయ ఇత్యుక్తమ్- అతోఽత్ర న భేదాపలాపః - ప్రతీయతే॥

౭౭- జ్ఞానస్వరూపమిత్యత్రాపి జ్ఞానవ్యతిరిక్తస్యార్థజాతస్య కృత్స్నస్య సమి థ్యాత్వం ప్రతిపాద్యతే జ్ఞానస్వరూపస్యాప్యనాదేవ మనుష్యాద్యర్థాకారేణావ భాసో భ్రాన్తిరిత్యేతావ ప్రాతిపదనాత్ - నహి శుక్తికాయాం రజతతయావభాసో భ్రా

న్తత్వం యామిత్యాదినా॥ ధ్యేయతయా ధ్యాతుం శక్యత ఇత్యర్థః - యోగిధ్యేయమిత్య త్రాప్యేవమేవ॥ స్వత ఇతి॥ ఔపాధికాశుద్ధినిరాసస్య పరనాపేక్షతాభిప్రేతా - విశే షణద్వయేనాత్రిశుద్ధత్వేఽగ్నేః సమస్తా ఇత్యాద్యర్థముహ॥ పరేతి॥ అసాధారణ్యంచే తరాన్తరాభిమానాభావాత్ - ఆదిత్యేతి మానసూచకమ్ - ఉక్తార్థమేవ కిమర్థం ఉభయం శ్లోక ఇత్యత్రాహ॥ అత్రేతి॥ తస్య స్వరూపాశ్రయతానర్హత్వంచ కుతో జ్ఞాయత ఇత్య త్రాహ॥ తథాహీతి॥ స్వతశ్శుద్ధ్యభావశ్చవిద్ధః - ముక్తానామశుద్ధ్యత్వం ని వయితుమాహ॥ తథేతి॥ స్వస్వరూపావస్థా ముక్తాః- పరోక్తార్థపరత్వాభావం ని గమయతి॥ అత ఇతి॥

౭౭- జ్ఞానస్వరూపమితి శ్లోకస్య పరాభిమతార్థానుగుణ్యం దర్శయతి॥ జ్ఞా నేతి॥ కుత ఇత్యత్రాహ॥ జ్ఞానస్వరూపస్యేతి॥ తదేవ దృష్టాన్తేనోపపాదయతి॥ న హీతి॥ దృష్టాన్తాద్వైషమ్యం శఙ్కతే॥ జగతీతి॥ కృత్స్నసామానాధికరణ్యతదర్థావ-

నిరత్యుక్తం జగతః కృత్స్నం రజతజాతం మిథ్యా భవతి- జగద్బ్రహ్మణోః సామానాధికర
ణ్యస్యైక్య ప్రతీతే బ్రహ్మణో జ్ఞానస్వరూపస్యాధారకారతా భ్రాన్తిరిత్యుక్తే. తత్త్వ
ధర్మజాతస్య కృత్స్నస్య మిథ్యాత్వముక్తం స్యాదితి చేత్ - తదసత్ - అస్మిన్ శాస్త్రే పర
స్య బ్రహ్మణో నిరస్తాజ్ఞానాది నిఖిలదోషగన్ధస్య సమస్తకల్యాణగుణాత్మకస్య
మహావిభూతేః ప్రతిపన్నతయా తస్య భ్రాన్తిదర్శనాసంభవాత్ - సామానాధికరణ్యస్యై
క్యప్రతిపాదనస్య బాధాసహమవిరుద్ధం చేత్యనన్తరమేవోపపాదయిష్యతే అతోఽ
యమపి శ్లోకో నాధారస్వరూపస్య బాధకః॥

౬౨ - తథా హి - యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే యేన జాతాని జీవన్తి యత్ప్ర
యన్త్యభిసంవిశన్తి తద్విజిజ్ఞాసస్వ తద్బ్రహ్మేతి జగజ్జన్మాదికారణం బ్రహ్మేత్యవగ
తే సతి ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్ - బిభేత్యల్పశ్రుతాద్వేదో మా
మయం ప్రతరిష్యతీతి శాస్త్రేణాస్యార్థస్యేతిహాసపురాణాభ్యాముపబృంహణం
కార్యమితి జ్ఞాయతే - ఉపబృంహణం నామ విదితసకలవేదతదర్థానాం స్వయోగ
మహిమసాక్షాత్కృతవేదతత్త్వార్థానాం వాక్యైః స్వావగతవేదవాక్యార్థవ్యక్తీకర
ణమ్ - సకలశాఖాగతస్య వాక్యార్థస్యాల్పభాగశ్రవణాద్దురధిగమత్వేన తేన వినాని
శ్చయాయోగాదుపబృంహణం హి కార్యమేవ॥

౬౮ - తత్ర పులస్త్యవసిష్ఠవరప్రదాన లబ్ధ పరదేవతా పారమార్థ్యజ్ఞానవ

భ్యం భేదః - తథా చ జ్ఞానాధారకారయోర్విరోధాదన్యతరమిథ్యాత్వమిత్యర్థః-
పరిహరతి ॥ తదితి ॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ అస్మిన్నితి ॥ ఉభయలిఙ్గతయా పరస్య ప్ర
మావిభూతిత్వవిధానాజ్జగతో బ్రహ్మాత్వం చాయుక్తమిత్యర్థః - తర్హి కథం విరుద్ధయో
స్సామానాధికరణ్యమిత్యత ఆహ ॥ సామానాధికరణ్యేతి ॥ బాధాసహమితి ॥ అన్యథా త
త్త్వజ్ఞానోపపత్తేరితి భావః - అవిరుద్ధం సద్వారకత్వాదితి భావః - అనన్తరం సత్యధిక
రణాన్తే - అతదర్థత్వం నిగమయతి ॥ అత ఇతి॥

౬౨ - అథ శ్లోకం వ్యాఖ్యాతుముపక్రమతే ॥ తథా హీతి ॥ ద్వితీయాన్తపదవిశే
ష్యక్రియాన్వయం విశిష్టపరప్రకరణస్థతాం చ శ్లోకస్య జ్ఞాపయితుం నమస్యాగ్రే స్థ
షు వాక్యేష్వేషు సత్సు ప్రథమాధ్యాయే కిం నకృతేతి శఙ్కాయాం పృష్టే తత్ర సం
క్షేపతః ప్రత్యుక్తే విస్తరవివక్షయా ద్వితీయే పృష్టేతి తత్సంగతిం శాస్త్రే ప్రక్రమభూ
తైకశ్లోకే ప్రక్రమప్రశ్నే ప్రవరలాభవచసాం సవిశేషపరత్వం యన్మయశబ్దేన సా
మానాధికరణ్యస్యాత్మశరీరతానిబన్ధనత్వం చ జ్ఞాపయితుం ప్రశ్నశ్లోకా వ్యాఖ్యే
యాః - తత్ర శ్రుతవేదాన్తస్య సజ్జాతవ్యస్య - ఇతరస్యతు విశేషప్రశ్నయోగ ఇతిత
ద్యోగ్యం పూర్వస్యైవ ప్రశ్న ఇతి వదన్నుపబృంహణవిధిం దర్శయతి ॥ ఇతిహాసేతి॥
వేదశబ్దో వేదాన్తపరః - మానవాదిభిః పూర్వభాగస్యోపబృంహితత్వాత్ - ఉపబృం
హణశబ్దార్థమాహ ॥ ఉపబృంహణమితి ॥ షష్ఠ్యన్తపదద్వయే పరోక్షాపరోక్షజ్ఞాన
వ్యక్తిః - బహువచనం కాపిలాదిభ్యః ప్రాబల్యార్థం - వ్యక్తీకరణమనధీతశాఖాద్రా
స్య ప్రాధీతాగ్రవిప్రకర్షః - ఉత్తరార్ధం విప్రకర్షాన్ తత్కర్తవ్యతాముపపాదయతి॥ సకలేతి॥
౬౮ - ప్రబన్ధాన్తరేభ్యోఽస్య వైషమ్యం వదన్ ప్రశ్నముపకారయతి ॥ తత్రేతి ॥ భగవ

తోషితభగవతః పరాశరాత్ వ్యాసజనకాత్ వేదార్థం సమ్యగ్జ్ఞాతుమిచ్ఛన్ మైత్రేయః పరిపప్రచ్ఛ - సోఽహమిచ్ఛామి ధర్మజ్ఞ శ్రోతుం త్వత్తో యథా జగత్ - బభూవ భూయశ్చ యథా మహాభాగ భవిష్యతి - యన్మయఞ్చ జగద్బ్రహ్మన్ యతశ్చైతచ్చరాచరమ్ - లీనమాసీద్యథా యత్ర లయమేష్యతి యత్ర చ ఇత్యాదినా - బ్రహ్మస్వరూపవిశేష తద్విభూతిభేద ప్రకారతదారాధన స్వరూపఫల విశేషాశ్చ పృష్టాః బ్రహ్మస్వరూప విశేషప్రశ్నశ్చ యతశ్చైతచ్చరాచరమితి నిమిత్తోపాదానయోః పృష్టత్వాద్యన్మయమిత్యనేన సృష్టిస్థితిలయకర్మభూతం జగత్కిమాత్మకమితి పృష్టం - ప్రత్యుత్తరం జగచ్చ స ఇతి - ఇదఞ్చ తాదాత్మ్య మన్తర్యామిరూపేణాత్మతయా వ్యాప్తికృతం - న తు వ్యాప్యవ్యాపకయోర్వస్త్వైక్యకృతం - యన్మయమితి ప్రశ్నస్యోత్తరత్వాజ్జగచ్చ స ఇతి సామానాధికరణ్యస్య - యన్మయమితి మయడత్ర న వికారార్థః - పృథక్ప్రశ్నవైయర్థ్యాత్ - నాపి ప్రాచుర్యాది వత్యాద్యర్థః జగచ్చ స ఇత్యుత్తరానుపపత్తేః - తదా హి విష్ణురేవేత్యుత్తరమభవిష్యత్. అతః ప్రాచుర్యార్థ ఏవ తత్ప్రకృతవచనే మయడితి మయట్ - కృత్స్నస్య జగతస్తచ్ఛరీరతయా తత్ప్రచురత్వేన - తస్మాద్యన్మయమిత్యస్య ప్రతివచనం జగచ్చ స ఇతి సామానా

తఇతి॥ స్వస్య జ్ఞానవత్త్వం - తదతిశయావగతేః - పారమార్థ్యజ్ఞానవతః - ప్రాశస్త్యం తుష్ - తస్య రజః కార్శ్యనివృత్తిరూపమ్ - పారమార్థ్యధీస్తమోనివృత్తిఫలమ్ - రజస్తమసీ హి ధర్మధర్మి విపర్యాసధీహేతూ. అతో దేవతా పారమార్థ్యం తద్యథావదిత్యస్యార్థోఽభిప్రేతః - ఆరాధ్యవస్తువాదిదేవతాశబ్దాద్యథావచ్ఛబ్దాచ్చ సవిశేషత్వసిద్ధిరితి భావః॥ సోఽహమిత్యాది॥ శాఖాన్తరేషు కల్పభేదేన సృష్టిస్థితిహేతు లయస్థాన కర్తృత్వప్రకారభేదోక్తిశఙ్కాయాం ప్రశ్నః - ప్రకారశ్చ ప్రధానాధిష్ఠానతాదిః - యన్మయఞ్చ యతశ్చేతి చ శబ్దాభ్యాం బాహ్యస్థితిసంహారయోః ప్రతివచన ప్రకారాన్తరితి భావః - తతః కిం ప్రస్తుతస్యేత్యత్రాహ॥ బ్రహ్మేతి॥ నిమిత్తోపాదానయోరితి - ప్రతిచ్ఛాయాను రోధాదితి భావః - కిమాత్మకమితి - అర్థాన్తరపరత్వశఙ్కాయామాహ॥ ఇదఞ్చేతి॥ ఇదం సామానాధికరణ్యప్రతిపన్నమ్ - ఆత్మతయేతి శరీరప్రతిసంబన్ధిత్వం - తద్వ్యవహితమన్తర్యామిశబ్దః - వ్యాప్తివియమనాభ్యాం సృష్టినభోవ్యావృత్తిః - కథం న వస్త్వైక్యకృతమిత్యత్రాహ॥

యన్మయమితి॥ మృన్మయమిత్యాదివన్మయడత్ర వికారార్థః స్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ॥ యన్మయమితి॥ మయడితి॥ కుత ఇత్యత్రాహ॥ పృథగితి॥ మయట్ప్రత్యయాన్తరసంబన్ధాన్న గోచరవర్జనయా ద్వితీయబుద్ధిసన్నిధేరిచ ఇతి భావః - ప్రాచుర్యత్వమాశఙ్క్యాహ॥ నహీతి॥ విష్ణోర్వ్యతిరిక్తస్య ప్రాచుర్యాద్యభిమతస్యార్థత్వదూషణమాహ॥ జగచ్చేతి॥ స్వరూపోపస్థాపనే తదితరాకారబాధేన వివక్షితేన త్యాకారద్వయోపస్థాపకసామానాధికరణ్యోత్తరం న ఘటత ఇత్యర్థః - తర్హి కథం తద్వాచ్యమిత్యత్రాహ॥ తదాహీతి॥ జగద్యచ్చ తతి తత్కిమితి పృష్టే తత్త్వం వాన్యత్కిం వేతి పృష్టం స్యాత్ తదా విష్ణురేవ నాన్యదితి వాచ్యమిత్యర్థః - విష్ణుశబ్దః స్వరూపోపస్థాపకః - ఏవకారస్తదితరాకారనిషేధపరః - బాధార్థం సామానాధికరణ్యమనుపపన్నమితి భావః - పరిశేషాదపేక్షితత్వాచ్చ ప్రాచుర్యార్థమాహ॥ అత ఇతి॥ అనుశాసనం దర్శయతి తత్ప్రకృతేతి॥ తచ్ఛబ్దార్థం సంబన్ధితిత్యాహ॥ కృత్స్నంచేతి॥ తత్ప్రచురతార్థమాహ॥ తస్మాదితి॥ అనేవమర్థత్వేఽనిష్టమా

ధికరణ్యం జగద్బ్రహ్మణోశ్శరీరాత్మభావనిబన్ధనమితి నిశ్చీయతే - అన్యథా నిర్విశేష వస్తుప్రతిపాదనపరశాస్త్రేఽభ్యుపగమ్యమానే సర్వాణ్యేతాని ప్రశ్నప్రతివచనాని న సఙ్గచ్ఛన్తే - తద్వివరణరూపం కృత్స్నం చ శాస్త్రం న సఙ్గచ్ఛతే - తథా హి సతి ప్రపఞ్చభ్రమస్య కిమధిష్ఠానమిత్యేవంరూపస్యైతస్య ప్రశ్నస్య నిర్విశేషజ్ఞానమాత్రమిత్యేవం రూపమేకమేవోత్తరం స్యాత్ - జగద్బ్రహ్మణోరేకద్రవ్యత్వపరే చ సామానాధికరణ్యే సత్యసఙ్కల్పత్వాదికల్యాణగుణైకతానతా నిఖిలహేయప్రత్యనీకతా చ బాధ్యేత సర్వాశుభాస్పదత్వఞ్చ బ్రహ్మణ స్యాత్ - అతశ్శరీరాత్మభావ ఏవేదం సామానాధికరణ్యం ముఖ్యవృత్తమితి స్థాప్యతే ॥

౬౯- అతో విష్ణోస్సకాశాదుద్భూతం జగత్తత్రైవ చ స్థితమ్- స్థితిసంయమకర్తాసౌ జగతోఽస్య జగచ్చ స ఇతి సంగ్రహేణోక్తమర్థం పరః పరాణామిత్యాదిశ్లోకైర్విస్తరేణ వక్తుం పరబ్రహ్మభూతం భగవన్తం విష్ణుం స్వేనైవరూపేణావస్థితమవికారాయేతి శ్లోకేన ప్రథమం ప్రణమ్య తమేవ హిరణ్యగర్భహర్యవతారకం శఙ్కరరూపత్రిమూర్తిం ప్రధానకాలక్షేత్రజ్ఞసమష్టివ్యష్టిరూపేణావస్థితఞ్చ నమస్కరోతి - తత్ర జ్ఞానస్వరూప

మ ॥ అన్యథేతి ॥ తదా కథం ప్రశ్నప్రతివచనే స్యాతామిత్యత్రాహ ॥ తథా హి సతీతి ॥ స్వరూపపరిణామపక్షేఽనిష్టమాహ ॥ జగదితి ॥ ఉభయలిఙ్గత్వబాధః తద్విరోధ్యాకారత్వం చ న ప్రసజేదిత్యర్థః - యద్వానిత్యత్వాదిపద్వయేన చిదచిద్గతదోషసంబన్ధ ఉక్తః ఉభయద్వైయర్థ్యం తు స్పష్టతయా నోక్తం - యత ఉభయోః స్పష్టత్వాత్ - త్వన్మతే ముఖ్యత్వం నేత్యత్రాహ ॥ అత్రేతి ॥ ఆసత్త్యా పరమా నోక్తిః.

౬౯- తతః కిం ప్రకృతవ్యాఖ్యేయశ్లోకస్యేత్యత్రాహ ॥ అత ఇతి ॥ అతః ప్రశ్నాదభిః శాస్త్రస్య సవిశేషార్థత్వాచ్ఛరీరాత్మభావేన సామానాధికరణ్యముఖ్యత్వాచ్చేత్యర్థః - విష్ణుశబ్దస్యాన్వయవశాత్ ప్రకారప్రశ్నోత్తరం- రూపాద్యాకారణప్రశ్నోత్తరం- సకాశశబ్దః పఞ్చమ్యనతిరిక్తార్థకః- సఙ్కల్పాదితి వా- స్థితం లీనమ్ - యత్ర లీనమిత్యస్యోత్తరత్వాత్ - చశబ్దద్వయసూచితప్రశ్నద్వయోత్తరమాహ ॥ స్థితీతి ॥ పరస్య హి దోషానన్వయ ఇత్యత్రాహ ॥ పరబ్రహ్మభూతమితి ॥ దోషానర్హత్వాయ భగవచ్ఛబ్దః అవికారాయేతి- అదిత్యబద్ధముక్తనిత్యవ్యావృత్త్యైః- రూపైకరూపస్యోభయలిఙ్గత్వోపపాదనాయ్యత్రిప్రాప్త్యత్రైవః - సర్వదేవ ఇతి వ్యాప్యదోషాస్పర్శః ॥ హిరణ్యగర్భేతి ॥ హిరణ్యగర్భశఙ్కరశబ్దౌ జీవద్వారా భగవత్పర్యన్తౌ- తారాయ త్రిష్వప్యయమేవ ము క్త ఇతి భావః - ఏకత్వాపక్లృప్తేరర్థమాహ ॥ ప్రధానేతి ॥ చతుర్థార్థమాహ ॥ కాలేతి ॥ అణ్డాద్బహిస్సృష్ట్యుపపరత్వే ప్రాకృతశ్లోకే క్రమాపేక్షితవిధరనపేక్షితవిధేర్దౌర్బల్యాత్ విశిష్టపదప్రకరణాద్వృత్తానురోధాద్విశేషణౌచిత్యాత్పరిశేషాత్తత్ర వ్యుత్క్రమగ్రహణసాహచర్యాచ్చ కాలవిశిష్టపర ఇతి భావః- బ్రహ్మాదయో దయః కాలఇత్యాదనా హేతుత్వావగమః-అవచ్ఛేద్యతయావచ్ఛేదకతయా చ జగత్ప్రచురః- పఞ్చమార్థమాహ ॥ క్షేత్రజ్ఞసమష్టీతి ॥ సమష్టిజీవస్వరూపేణ ఆదిదాఖ్యాకారః తద్యథా రెము నేమిః యయేదం ధార్యత ఇత్యాదేః-ప్రకృతేశ్చాతీయాన్ - యాతిశబ్దస్సమష్టిజీవపరః- షష్ఠార్థమాహ॥ వ్యష్టీతి ॥ ఉక్తార్థేషు ప్రకృతశ్లోకః కిం పర ఇత్యత్రాహ ॥ తత్రేతి ॥ నిత్య

మిత్యయం శ్లోకః తేషాం త్రిష్వప్యవస్థాస్వవస్థితస్య పరమాత్మనస్స్వభావమాహ తస్మాన్నా
త్ర నిర్విశేషవస్తుప్రతిపత్తిః॥

౩౦. యది నిర్విశేషజ్ఞానరూపబ్రహ్మాధిష్ఠానభ్రమప్రతిపాదనపరం శాస్త్రం
తర్హి నిర్గుణస్య ప్రమేయస్య శుద్ధస్యామలాత్మనః. కథం సర్గాదికర్తృ
త్వం బ్రహ్మణో ఽభ్యుపగమ్యత ఇతి చోద్యం శక్తయస్సర్వభావానామచింత్యజ్ఞానగోచ
రాః. యతో ఽతో బ్రహ్మణస్తాస్తు సర్గాద్యా భావశక్తయః - భవన్తి తపతాం శ్రేష్ఠపావ
కస్య యథోష్ణతేతి పరిహారశ్చ సఙ్ఘటతే. తథాహి నిర్గుణస్య బ్రహ్మణః కథం సర్గా
దికర్తృత్వం - న బ్రహ్మణః పారమార్థికః సర్గః - అపి తు భ్రాన్తికల్పిత ఇతి చోద్యపరిహారౌ
స్యాతామ్ - ఉత్పత్త్యాదికార్యం సత్త్వాదిగుణయుక్తాపరిపూర్ణకర్తృకం దృష్టమితి
సత్త్వాదిగుణరహితస్య పరిపూర్ణస్య కర్తృత్వస్య కర్తృసంబన్ధసర్గస్య కథం
సర్గాదికర్తృత్వముపపద్యత ఇతి చోద్యం దృష్టసకలవిసజాతీయస్య బ్రహ్మ
ణో యథాదీనాం భావానామివ జలాదివిసజాతీయస్యాగ్నేరౌష్ణ్యాదిశక్తియోగవద్భ
వ్యశక్తియోగో న విరుధ్యత ఇతి పరిహారః॥

౩౧. పరమార్థస్త్వమేవైక ఇత్యాద్యపి నకృత్స్నస్య పారమార్థ్యం వదతి అపి తు
కృత్స్నస్య తదాత్మకతయా తద్వ్యతిరేకేణావస్థితస్య పారమార్థ్యం [illegible]
యతి వైష్ణవమహిమా యేన వ్యాప్తమేతచ్చరాచరమితి యేనాత్మనేదం చరాచరం వ్యా
ప్తమ్ - అతస్త్వదాత్మకమేవేదం సర్వమితి త్వదన్యః కోఽపి నాస్తి అతస్సర్వాత్మతయా
త్వమేవైకః పరమార్థః - అత ఇదముచ్యతే వైష్ణవమహిమా యో వ్యాప్తిరితి - అన్య
థా తత్త్వే ప్రభ్రాన్తిరితివక్తవ్యం జగతః పతేత్యమిత్యాదినాం పదానాం [illegible] స్యాన్
[illegible] మహిమోద్ధరతో భగవతః మహావరాహస్య స్తుతివాక్యత్వవిరోధశ్చ॥

౩౨. యతః కృత్స్నం జగత్ - జ్ఞానాత్మనా ఉత్పత్తితయా వ్యాప్తత్వేన
[illegible] యస్యదారః మహావరాహస్య ఇత్యాదిపర.

౩౦. నిర్విశేషపరత్వబాధమాహ॥ యదీతి॥ అయమపి శ్రీవిష్ణుపురాణవచనవిశే
షోపపన్న ఇత్యర్థః. కథం సాయతామిత్యత్రాహ॥ తథాహీతి॥ కీదృశో నిర్గుణో
ద్యపరిహారాభ్యాం ప్రతిపన్నాన్యత్రాహ॥ ఉత్పత్త్యాదీతి॥ అమలాత్మనః శోధ్యాభా
వాత్ తర్కస్య శబ్దకల్పితః అమలాత్మశబ్దార్థ ఉక్తః కర్తృసంబన్ధసర్గస్యేతి - కార్య
శక్తియోగేన పరిహారోపయుక్తత్వేతి భావః.

౩౧. అథ చతుఃశ్లోకీం వ్యాచష్టే॥ పరమార్థ ఇత్యాదినా॥ సర్వశరీరకత్వమేవ
పరమార్థః అతదాత్మకమిథ్యాత్వార్థ ఇత్యర్థః - ఉక్తార్థం తమువపాదయతి ఇత్యా
హ॥ తదేవేతి॥ త్వదితి మహిమా॥ యేనేతి॥ యేనయాఽఽత్మనా - ఏకత్వ
ప్రధానవాచికత్వమ్ - ఏకత్వం తదయం - అత ఏవ [illegible] ఇత్యత్ర
[illegible] ఉక్తార్థం [illegible] వదతి ఇ
త్యాహ॥ అత ఇదమితి॥ అతః జగద్వ్యాప్తస్య పారమార్థ్యం - [illegible] తద్యయా
హ॥ జగత ఇతి॥ త్వదితి [illegible] అతో లభ్యతే.

౩౨. వ్యతిరేకే బాధమాహ॥ యత ఇతి॥ [illegible]

తదర్థం తస్మాత్త్వదాత్మకత్వానుభవసాధనయోగ విరహిణ ఏతత్కేవలదేవమను
ష్యాది రూపమితి భ్రాన్త్యా పశ్యంతీత్యాహ యదేత ద్దృశ్యత ఇతి॥

౩- నకేవలం తస్యాత్మస్వరూపాత్మకం జగదేవ మనుష్యాద్యాత్మకమితి పశ్యన్తి కింతు
భ్రాన్తాః జ్ఞానాకారాణామాత్మనాం దేవమనుష్యాద్యాకారత్వదర్శనమపి భ్రాన్తిమాత్ర
మిత్యాహ జ్ఞానస్వరూపమఖిలమితి॥

౪॥ యే పునర్బుద్ధిమంతో జ్ఞానస్వరూపాత్మవిదః పర్యవస్యభగవదాత్మకత్వా
నుభవసాధనయోగయోగ్యాః పరిశుద్ధమనసశ్చ తే దేవమనుష్యాది ప్రకృతిపరిణామవిశే
షశరీరరూపమఖిలం జగత్ప్రకృతిరాత్మకం జ్ఞానస్వరూపాత్మకం త్వచ్ఛరీరం చ పశ్యంతీత్యా
హ యే తు జ్ఞానవిద ఇతి అన్యథా శ్లోకానాం పౌనరుక్త్యం పదానాం ... ర్థవిరోధః
ప్రకరణవిరోధశ్చ ... తాత్పర్యవిరోధశ్చ॥

౫- తదాత్మస్వరూపేషు పరాపేక్షమయమిత్యత్ర సర్వేషామాత్మ ... జ్ఞానై కా
కారతయా సమానేషు సత్సు దేవమనుష్యాది ప్రకృతిపరిణామవిశేషరూపపిణ్డసంసర్గ
కృతమాత్మను దేవాద్యాకారేణ ద్వైతదర్శనమతథ్యమిత్యుచ్యతే పిణ్డగతమాత్మగతమపి
ద్వైతం న భ్రాన్తిసిద్ధమితి- దేవమనుష్యాది వివిధవిచిత్రపిణ్డేషు వర్తమానం సర్వమాత్మ
స్వరూపమిత్యర్థః- యథోక్తం భగవతా- శునిచైవ శ్వపాకే చ పణ్డితాస్సమదర్శినః విద్యా
వినయసంపన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తిని ... నిర్దోషం హి సమం బ్రహ్మ తస్మాద్బ్రహ్మణి తే స్థితాః
... పరమాత్మైకస్వరూపాత్॥

... భగవదాత్మత్వోక్తిర్న్యాయాపాదితైక్యపరత్వఖండనాత్ - మూర్తంమూర్తః
౩- తృతీయం వ్యాచష్టే॥ నకేవలమితి॥ పూర్వోక్తాన్యథాసిద్ధ్యా అపరో
దేవాద్యాధ్యాసస్సర్వాత్మత్వమపి ప్రేతమ్- యత్త్వాత్మత్వం దేహాదిష్వభ్యాసాత్ పరమాత్మ
తత్త్వభావః కిము తేతి భావః-

౪- చతుర్థం వ్యాచష్టే॥ యే పునరితి॥ విజ్ఞానం చావిజ్ఞానం చేతి విజ్ఞానశబ్దో
... పూర్వోక్తాన్యథాసిద్ధ్యా ... బుద్ధయ ఇతి ... పరతార్థప
రం శుద్ధచేతసో జ్ఞానవిద ఇతి ... మితి భావః - నిర్విశేషపరత్వపక్షే ... మోక్త
దూషణం సాధారణమ్- దూషణాన్తరం చాహ॥ అన్యథేతి॥ ప్రకృత్యర్థానామా
కారానువిరోధశ్చ ... విరోధః ... పరస్పరవిరోధః ... పూర్వాపర
విరోధః- ప్రకరణవిరోధః ... ... పూర్వోపక్రమవిరోధ
వచనవిరోధస్తాత్పర్యవిరోధః-

౫- అథాదర్శతతబహుశ్లోకవ్యాఖ్యానం వ్యాచష్టే॥తదేతత్యాదినా॥ ... -
... నిర్విశేషచిన్మాత్రైకత్వ ... బోధపరత్వమిత్యాహ॥ పిణ్డేతి॥ ... పరిణామపిణ్డభేదేన సిద్ధ ...
... తుల్యమితి భావః - ... తథా
... ॥ దేవమనుష్యాదీతి॥ ... ఉభయాభావాభ్యాం ...
... ॥ ... ॥ అన్యథా ... తస్మాదితి॥

౨౬. యద్యప్యన్యత్ర తత్ర కోటిస్తత్ర తదైక్యం శ్రుతియుక్తియది మత్సరః శరః కోటిస్యస్య ఇత్యేతస్మిన్ స్వభావ వరశబ్దాన్యశబ్దయోః ప్రయోగాదాగావ్ తత్ర వరశబ్దః స్వవ్యతిరిక్తాత్మవచనః. అన్యశబ్దః ప్రపంచవిజ్ఞానాకారాకారత్వవచనాకారత్వ శ్రుతి ప్రాథాన్యః - ఏతదుక్తం భవతి. యది మద్వ్యతిరిక్తః కోపాన్తస్థః జ్ఞానాకార భూతవిజ్ఞానాకారాదవగ్రాహోస్తి తదా పాపమేవమోహః - అయంచాన్యద్విజ్ఞానాకార ఇతి శక్యతేభ్యుపదేష్టుం. నచైతదస్తి - సర్వేషాంజ్ఞానాకారాకారత్వేన సమానత్వాదవేతి॥

౨౭. దేవమనుష్యాదిభేదేన ప్రత్యగాత్మవైషమ్య మాత్మనాం నస్వరూపకృతమ్. అపితు దేహాదిపరిణామకృతం కర్మకృతమిత్యుపదిశ్యతే. నాత్మైక్యం. ప్రత్యగాత్మనాం స్వరూపైక్యమ్ - అపితు ఆకారసామ్యమేవ - తేషాంజ్ఞానైకాకారాణాం ప్రకృతిపరిణామరూపదేహాదిసంబంధభేదః ఏతమాత్మనాంభేదః దేవాదిసంబంధభవః తేనదేహాదిభేదసంబంధభేదాత్ భూతానాం తత్త్వార్థానాం ప్రత్యక్త్వైకత్వమిత్యనేకత్వరూపైక్యం. తథాప్యాకారసామ్యాత్ స్వరూపైకత్వో పచారః శక్యనీయః॥

౨౮. సోహంసర్వమితి సర్వాత్మనాం పూర్వోక్తం జ్ఞానాకారం తత్ప్రయోగం పరామర్శకత్వానుసంధానస్యైవ అహంత్వమిత్యాదినా తత్త్వానాం జ్ఞానమిదా కారఇత్యుక్త సంహారణ దేవాద్యాకారభేదేన అత్ర సుఖదుఃఖాదికం తత్త్వవేత్తా అన్యథా దేహాతిరిక్తాపదేశ్యస్వరూపే అహంత్వం సర్వమేతదాత్మస్వరూపమితి భవవిరోధేన ఘటతే. అహంత్వమాదిశబ్దానాముపలక్ష్యేణ సర్వమేతదాత్మస్వరూప

౨౯. స్వపరవిభాగవిత క్లేశాస్త్ర తదిషిద్ధ ఇత్యాశంక్యతద్వ్యపదేశే॥ యదేక తత్రాన్యత్రఇత్యత్ర తత్రేతి॥ తదాత్మకతయానాత్మకత్వమాహ॥ ఏతదుక్తమితి॥ శ్రుత్యుక్త్యపరాత్మపరిశేషసర్వాత్మసాధారణే అతోనతేవాన్యతరత్వే ఇతిన్యాయమః. ఏతస్మిన్ప్రకారాధికారం పరస్యయదుక్తమానపరాన్తరదర్శిత్వయతాపరమిత్యాదరర్థమాహ॥ నచైతమితి॥

౩౦. ఉక్తనిర్వాహాగోచరం ప్రష్టవ్యం వ్యాచష్టే - నాత్మైక్యమిత్యనేనఫలితం తాత్పర్యంతత్కృతం. స్వతఏకాకారాణామాత్మనాంతదేకస్యాధికత్వం ప్రష్టురభిప్రాయ ఇతి॥ ప్రష్టుస్తేతి॥ తేషామిత్యాదినా శ్లోకస్యవాక్యార్థమాహ॥ భ్రష్టాస్సతే ప్రష్టాదిసంబంధవ్యాపారాయదేవాదిబుద్ధి- అంశభేదంతత్త్వతోవసాదయః॥ సైజనేతి॥

౩౧. సోహమిత్యాది॥ పూర్వోక్తమితి॥ తథయుక్తోనాస్తిపరంతతోన్యదితి పూర్వోక్తం పరాత్మాత్మకత్వం సర్వశరీరసాధారణమ్ - ఇదంతు శరీరసాధారణాత్ప్రసంహారపరమిత్యర్థః - తదేవాభిమతం ॥ అన్యథేతి॥ అహమాది శబ్దవిలక్షణపరామర్శత్వాత్॥ అహంత్వమితి॥ అనేనోపలక్ష్యేతత్వత్వయః యద్వా అనేనవిరోధేన ఫలితాత్మానుసంధానాదిత్యర్థః - అత్రస్వరూపసమానాధికరణసర్వశబ్దాదియత్వాదహంత్వమాత్మస్వరూపశబ్దసామానాధికరణ్యం ఫలి

మిత్యనేన సామానాధికరణ్యాదుపలక్షణత్వమపి న ఉజ్జృమ్భతే - సోఽపి యథోపదేశమర్కోదితాన్యాహ-తస్యైవ భేదం పరమార్థదృష్టిరితి - కుతస్త్వేష నిర్ణయ ఇతి చేత్ దేహాత్మవివేకవిషయత్వాదుపదేశస్య-తద్విశిష్టః పృథగ్గతః పుంసః శిరఃపాణ్యాది లక్షణ ఇతి ప్రోక్తవాన్॥

౩౯- విభేదజనకే జ్ఞానే ఇతి చ సాత్మస్వరూపైక్యపరం నాపి జీవపరయోః- ఆత్మస్వరూపైక్యముక్తరీత్యాఽసిద్ధం జీవపరయోరపి స్వరూపైక్యం దేహాత్మనోరివ న సమ్భవతి-తథా చ శ్రుతిః- ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి- ఋతం పిబన్తౌ

ర్థః - తస్యైవేత్యస్యార్థమాహ ॥ సోఽపీతి ॥ జీవస్వరూపవిషయత్వం తత్రోపాస్యాత్మైక్యపరత్వం చ-కుతో నిర్ణయ ఇతి పృచ్ఛతి ॥ కుత ఇతి ॥ ఉత్తరమాహ ॥ దేహేతి ॥ తస్య కుత ఇత్యత్రాహ ॥ తద్వితి ॥ నిత్యానామాత్మనాం బహుత్వశ్రుతేర్బద్ధముక్తేశ్వరాణాం వ్యవస్థాభేదాచ్చేత్యాది నిషేధశ్రుతేర్జ్ఞానముక్తౌ సామ్యవచనాదుపాస్యోపాసకత్వాద్యుక్తేః సాధ్యదశాయాం సిద్ధిరిత్యాదిప్రమాణాద్యుక్తజీవప్రకరణం ప్రకారాద్వైతపరమ్-(సుఖాద్యవస్థానాం సుఖాది స్వరూపభేదః స్వాభావికో భేదః దేహాదిగతోఽనన్యభేద ఉపాధితో భేదః ఇత్యత్ర శ్రుతిసంస్థానాభావః) బ్రహ్మప్రకరణేషు తు సామానాధికరణ్యైక్యప్రతిపాదనాత్ స్వప్రకరణభేదనైకప్రకారవిష్ణుత్వాదేకస్యైవ బహుధేతి ప్రకారైక్యరత్వేక్యైకస్యైక్యవిధేర్భేదనిషేధస్య ప్రకారైక్యవిషయత్వాత్ గోబలీవర్దన్యాయేన ప్రకారాద్వైతమేవేతి విభాగః.

౪౯- అథ శాస్త్రోపసంహారగ్రన్థం వ్యాచిఖ్యాసుః- కిముపాస్యాత్మస్వరూపైక్యపరః ఉత జీవపరైక్యపర ఇతి వికల్ప్య తత్ర బాధాత్ సామానాధికరణ్యేన చ తాదాత్మ్యం ప్రతిపాదయతః ప్రతిపత్తి ॥ ఆత్మేతి ॥ ఉక్తరీత్యేతి ॥ స్మృత్యన్తరాభావాత్ త్ర్యాదిభిః-ద్వితీయం దూషయతి ॥ జీవేతి ॥ దేహాత్మనోరివేతి ॥ నియన్తృత్వనియామ్యత్వాది విరుద్ధధర్మైరితి భావః - తత్ప్రమాణమాహ ॥ తథేతి ॥ శ్రుత్యర్థః- పక్షిణాయిత్రా - సమానాఖ్యానపదేశాద్ అనుస్త్రీయస్త్రీకరణం జీవం చ వదతి - తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్తీతి కర్మఫలమ్- అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీత్యనశ్నన్నన్యో అభిపశ్యతీత్యర్థః తాపనీయశ్రుతిరుద్ధిత్యన్తః పైఙ్గిశ్రుత్యాఽన్యమన్త్రస్యాన్తఃకరణత్వేన వ్యాఖ్యాతత్వాత్ న చ సత్త్వక్షేత్రజ్ఞశబ్దౌ జీవపరవిషయౌ తద్విషయత్వానుపపత్తేః తత్రైవ తదర్థత్వం యేన సత్త్వం స్వప్నం పశ్యతి- అథ యోఽయం శారీర ఉపద్రష్టా స క్షేత్రజ్ఞః తావేతౌ సత్త్వక్షేత్రజ్ఞావితి వ్యాఖ్యాతత్వాద్ద్వా- ద్వితయం- భోక్తా నైవ సృష్ట ఇత్యనన్తరమన్త్రోక్తశ్రుత్యనుపర్ణితమన్త్రస్యైవార్థతయా సమానవృక్షే జైవ ప్రత్యభిజ్ఞాతత్వాత్ సహోపాస్యజీవపరవిషయః - అన్యథా పురుష శ్శోచతి ముహ్యమానః జుష్టం యదా పశ్యత్యన్యమీశమితి తద్విరోధాత్ ఇహేతి అత్రైవ అనశ్నన్నిత్యుక్తం నహి చేతనస్యాన్తఃకరణస్య భోక్తృత్వాదివ ద్రష్టృత్వం యుక్తమ్- పైఙ్గిశ్రుతౌ తు సత్త్వశబ్దో జీవపరః- శ్రీవ్యాసోఽపి సత్త్వాయుక్తే ఇత్యస్మిన్నేవ వన్యో విద్వాంసా యచ్ఛరీరమభిముక్త్వా జీవః- ప్రాణేశ్వరయోర్జీవబ్రహ్మణోర్భేదః శరీరోపాధ్యుక్తేః క్షేత్రజ్ఞశబ్దః పరవాచీ అవయోరాత్మనోరేవ గతః క్షేత్రజ్ఞో వదతీతి శ్రీమన్నామ

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ...పాక్యం వాక్యం

౯౦. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

౯౧. [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

౯౨. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

౯౩. [illegible] [illegible]

శేషభావనః కర్మభావనా బ్రహ్మభావనా చ యథా నేతి భావనాత్రయరహితః ప్రాపణీయ ఇత్యభిధాయ తేషాం త్రిజ్ఞః తదతిజ్ఞానంతరణంతస్య వైద్విజ - నిష్ప్రత్యయయుక్తి కార్యం వై కృతకృత్యం నివర్తయతి తరణస్య పరబ్రహ్మభావనరూపస్య వ్యక్తి శేషభావనా స్వరూప పాప్తిస్త్య కృతకృత్యత్వేన నివృత్తివచనాత్ యథా వత్త్వ ధ్యను ష్టేయమి త్యుక్త్యార్థ్యాప భావనాచన్నత్రదా సా పరమాత్మనా భవత్యభిధీభవత్వ తస్యాజ్ఞానత్వ తాభవేదితి యుక్త స్వస్వరూపమహా - తస్మాదోబ్రహ్మ ణో భావః స్వభావః నచ స్వరూ పైక్యం తస్మాద భావమాపన్న ఇతి ద్వితీయభావశబ్దానన్వయాత్ పూర్వోక్తార్థాని రోధాచ్చ - యద్బ్రహ్మణః వ్యక్తిశేషభావనత్వం తదాపత్తిన్తస్మాద్భావాపత్తిః యద్వై వమాపన్నస్తదైవాసౌ పరమాత్మనా అభేదీభవతి భవ రహితో భవతి - జ్ఞానైకాకా రతయా పరమాత్మనైక పరిణామస్యాస్యత్వాద్ద్వితో దశాది రూపః - తదన్వయాన్యకర్మ రూపాజ్ఞానమూలః నస్వరూపకృతః సురదవాదిభవః పరబ్రహ్మధ్యానేన మూలభూతా జ్ఞాన రూపేకమణి వినష్టే హేత్వభావాన్న వర్తత ఇత్యభిధీయతే - యథోక్తమ్ - ఏకస్వరూపభవస్తు బాహ్యకర్మ వృత్తిజః దశాదిభేదసవద్యస్తేనాప్త్యవాతరణో హీనవతి ఏతదేవ విష్ణుతాతి - విభేదజనకేజ్ఞానేనాశమాత్యన్తికంగతే - ఆత్మనో బ్ర హ్మణో భేదమసన్తం కః కరిష్యతీతి - విభేదావిధో భేదః దవతిర్యగ్మనుష్యస్థావరాత్మకః - యథోక్తం శాస్త్రేణాపి - చతుర్విధో విభేదో యం మిథ్యాజ్ఞాననిబన్ధన ఇతి - ఆత్మని జ్ఞానస్య రూపేదవాదిరూపవిభేదహేతుభూతకర్మాత్మ్యాజ్ఞానే పరబ్రహ్మధ్యానేనాత్యన్తికనా శంగతేసతి హేత్వభావాత్ అసన్తం పరస్మాద్బ్రహ్మణ ఆత్మనో దవాదిరూపం భేదం కః క

---

1 రూపానుష్ఠేయసాధారణః - శుద్ధస్యస్వస్యాపి పాప్యాంతర్యావాత్ భావ్యం యథా ప్రోక్తేయ ఇత్యర్థః - అత్యన్తధిక్తా వినాయావంతరగ్రన్థం వ్యాచష్టే॥ తే త్రిజ్ఞ ఇతి॥ యా వదితి॥ నహి ముక్తస్యోపాయానివృత్తిర్విధేయేతి భావః - సామ్యప్రతిపత్త్యర్థమనంతర శ్లోకం వ్యాచష్టే॥ తస్మాదితి॥ బ్రహ్మణ ఇతి॥ పరమాత్మేతి ప్రకృతబ్రహ్మపరత్వ బ్రహ్మేతి భావః - అర్థవిరోధపదంయలిఙ్గాద్యాదిః - స్వభావస్య పూర్వశ్లోకోక్త ఇత్యాహ॥ యదితి॥ తద్వ్యత్పత్తకాల్ యత్ప్రత్యయమాపేక్ష్య వ్యాచష్టే॥ యద్వైవమితి॥ భేదశబ్దం పృథగ్జ్యస్థాయాం విభక్తార్థత్వేతి॥ భవరహిత ఇతి॥ తద్భావాపత్త్య కథం భవవిర హ ఇతి శఙ్కాయాం భవశబ్దార్థం వ్యాచష్టే॥ తదన్వయ ఇతి॥ తేనఫలిత ముక్త శ్లోకే తస్యోక్తమర్థమాహ॥ సత్యేతి॥ అజ్ఞానభేదయోః కర్మదేవాదిరూపత్వం కథమిత్యత్రా హ॥ యథేతి॥ ఏకస్వరూపస్య అంతరబుద్ధి సుఖాదిభేదః సంసారహేతుకర్మరూప వృత్తిజన్యః సురదవాదిభేదనష్టే నాస్తి - కథం కర్మరూపవృత్తిజన్య సుఖాదిభేదో దవాది భేదత్వపైన స్యాదిత్యత్రాహ॥ అవతరణోహీన ఇతి॥ సః అపధ్యస్త దేవాదిభేదః ఆత్మా స్వరూపవృత్తిహీనో హీత్యర్థః - కర్మజన్యవృత్తిరిత్యర్థసతి సురదేవాదిభేదః అవతరణ ఇత్య ర్థః - భవశబ్దతస్యార్థత్వం విభేదజనకేత్యుత్తరశ్లోక ఇత్యాహ॥ ఏతదితి॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్య స్థావరభేదస్య పునారక ఇతి శౌనకగ్రన్థోత్తరార్థం - వాక్యార్థం యోజయతి॥ ఆత్మనీతి॥ పరబ్రహ్మధ్యానేనేతి॥ పరస్మాదితి॥ ఉభయోర్ముక్తబ్రహ్మణోః స్వరూపైక్యం సత్త్వే చ శబ్దోపేక్షితః షష్ఠ్యర్థం చ యుక్తం తత్త్వతశ్చాత్మనోర్బ్రహ్మణశ్చ భేదలిఙ్గత్వాద్ సాధకం స్యాత్ - అతో బ్రహ్మణ ఇతి

రిష్యతీత్యర్థః - అవిద్యాకల్పనాసంబన్ధస్యేతిహ్యత్రైవోక్తమ్॥

౧-౨- క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి ఇత్యత్రాన్తర్యామిరూపేణ సర్వస్యాత్మతయాభిధానమ్ - అన్యథా మత్స్థాని సర్వభూతాని మత్స్థాని ఉదయేతే - ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః - ఇత్యాదిభిర్విరోధః - అన్తర్యామి రూపేణ సర్వేషామాత్మత్వం తత్ర భగవతాభిహితం ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతీతి - సర్వస్య చాహం హృది సన్నివిష్ట ఇతి చ - అహమాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థిత ఇతి చ తదేవోచ్యతే - భూతశబ్దో హ్యత్ర సర్వస్య దేహవచనః యతస్సర్వేషామయమాత్మా తత ఏవ సర్వేషాం తచ్ఛరీరతయా పృథగవస్థానం ప్రతిషిధ్యతే - న తదస్తి వినా యత్స్యాదితి - భగవద్విభూత్యుపసంహారశ్చాయమితి శ్లోకాభ్యాముపగన్తవ్యం - తత ఇదముచ్యతే యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వం శ్రీమదూర్జితమేవ వా - తత్తదేవావగచ్ఛ త్వం మమ తేజోంశసంభవం - విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్నమేకాంశేన స్థితో జగదితి॥

౧-౩- అతశ్శాస్త్రస్య న నిర్విశేషవస్తుప్రతిపాదనశక్తిః - నాప్యర్థజాతస్యాభ్రాన్తత్వప్రతిపాదనం - నాపి చిదచిదీశ్వరాణాం స్వరూపభేదనిషేధః॥

౧-౪- యదప్యుచ్యతే - నిర్విశేషస్వయంప్రకాశవస్తుని దోషపరికల్పితమిథ్యాశేషతయాధ్యస్తవికల్పం సర్వం జగత్ - దోషశ్చ స్వరూపతిరోధానవివిధవిక్షేపకరీ సదసదనిర్వచనీయానాద్యవిద్యా - సా చావిద్యాభ్యుపగమనీయా - అనృతేన హి ప్రత్యూఢా ఇత్యాదిభిశ్శ్రుతిభిః ప్రపఞ్చస్య మిథ్యాత్వాదిసాధకనామానాదిభిరభ్యుపగతజీవైక్యానుపపత్త్యా చ - సా చ న సతీ భ్రాన్తిబాధయోరయోగాత్ - నాప్యసతీ - ఖ్యాతిబాధయో

పఞ్చమీతిభావః - అజ్ఞానస్య కర్తృరూపత్వం న పరం భవేత్ తస్యాజ్ఞానకృతో భవేత్ - బాహ్యకర్తృవృత్తిప్రజ్ఞత్వప్రయోగాత్ - నిరతా యుక్తా చేత్యాహ ॥ అవిద్యేతి॥

౧-౨- అథ క్షేత్రజ్ఞం చేత్యాదేరర్థమాహ ॥ క్షేత్రజ్ఞమితి॥ విపక్షే బాధమాహ॥ అన్యథేతి ॥ కణ్ఠోక్త్యాచేత్యాహ ॥ అన్తర్యామీతి ॥ సర్వభూతశబ్దయోశ్చేతనపర్యన్తత్వం తదుత్తరార్ధోక్తరహదాభ్యాం సిద్ధమ్ - నహింస్యాత్సర్వాభూతానీతి ప్రయోగాచ్చ - అహమాత్మేత్యాదేరుక్తార్థపరత్వమాహ ॥ అహమితి॥ పూర్వగ్రన్థే శ్లోకాదితి హేర్భావః - న తదస్తీత్యాదేరర్థమాహ ॥ యత ఇతి ॥ నిషేధస్య విహితత్వాత్కార్త్స్న్యశేషత్వాదితిభావః - ఉక్తార్థపరత్వే హేతుమాహ ॥ భగవదితి ॥ విహితం విభూతిత్వం న నిషేధ్యమితిభావః - అన్యథా ఏతాం విభూతిం యోగం చేత్యుపక్రమవిరోధశ్చేతిభావః - ఉపసంహారపరత్వం దర్శయతి ॥ తత ఇతి ॥

౧-౩- శాస్త్రస్య నిర్విశేషపరత్వాభావం నిగమయతి॥ అత ఇతి॥ అతస్తత్త్వద్వాభ్యాం జనాప్రత్యుక్తన్యాయైః - జగన్మిథ్యాత్వపరత్వాభావమాహ ॥ నాపీతి॥ నాపి చిదచిదితి॥ అచిదుపాదానం సృష్టాన్తతయా చేతనేతు అచిద్వర్ధిః పరతన్త్రత్వతన్త్రధీశ్చ శ్రీమ ఇతి స ఏవ నిషిద్ధః స స్వరూపమితి స్వరూపశబ్దస్యభావః.

౧-౪- అథావిద్యావిషయే పరోక్తం దూషయితుమనువదతి ॥ యదపీతి ॥ బ్రహ్మణో న్యూనదోషోస్తి చేదద్వైతహానిరిత్యత్రాహ ॥ దోషశ్చేతి ॥ శ్రుతిశ్రుత్యర్థాపత్తి దర్శయతి ॥ అనృతేనేతి॥ అనిర్వాచ్యత్వముపపాదయతి ॥ సాత్వితి ॥ పరపక్షత్వస్య

స్యాదిత్యాహ - అతః [illegible] తత్త్వమితి - [illegible] ॥

రామ - [illegible] నతావద్ [illegible] బ్రహ్మ [illegible] జ్ఞానరూపత్వే [illegible] నావిద్యావిరోధిత్వాత్ - [illegible] జ్ఞానరూపం పరం బ్రహ్మ తన్నివర్త్యాజ్ఞానం [illegible] అజ్ఞానం [illegible] జ్ఞానం బ్రహ్మేతి [illegible] నివర్తకమ్ - బ్రహ్మ [illegible] నివర్తకం - జ్ఞానం బ్రహ్మేతి [illegible] బ్రహ్మణో [illegible] జ్ఞానస్వరూపం బ్రహ్మేతి జ్ఞానం [illegible] అవిద్యయా బాధితం స్వరూపం జ్ఞానమితి [illegible] బ్రహ్మస్వరూప [illegible] విరోధిత్వ [illegible] జ్ఞానరూపం బ్రహ్మైకత్వేన జ్ఞానేనయా బ్రహ్మాదిస్వభావో [illegible] స్వయమేవ ప్రకాశ [illegible] అవిద్యావిరోధిత్వేన [illegible] స్వరూప [illegible] బ్రహ్మణో [illegible] జ్ఞానమజ్ఞాన విరోధి [illegible] స్వయంప్రకాశ [illegible] విరోధి [illegible] బ్రహ్మ [illegible] స్వయంప్రకాశ [illegible] అజ్ఞానావిరోధిత్వ [illegible]

వాచాయామహ ॥ తత్త్వమిత్యాది ॥ [illegible] ॥

రామ - [illegible] విరోధి [illegible] నివర్తక [illegible] ॥ [illegible] తదా బ్రహ్మేతి [illegible] ॥ [illegible] ॥ ద్వితీయం [illegible] ॥ [illegible] ॥ జ్ఞానరూపమితి ॥ జ్ఞానరూపం స్వసిద్ధం - స్వప్రకాశమితి [illegible] స్వరూపభూత [illegible] జ్ఞానమితి ॥ స్వప్రకాశత్వాత్ తత్స్వరూపానతిరిక్త [illegible] ప్రకాశత్వాత్ - [illegible] ॥ జ్ఞానమితి ॥ [illegible] జ్ఞానబాధ్యత్వ [illegible] ॥ జ్ఞానరూపమితి ॥ బ్రహ్మస్వరూపప్రకాశత్వ [illegible] స్వరూపవిషయజ్ఞానత్వ [illegible] విషయత్వ [illegible] జ్ఞానే [illegible] అధిష్ఠాన [illegible] నివర్తకత్వం [illegible] ॥ [illegible] స్వరూపానతిరిక్తమితి [illegible] విరోధిని [illegible] తృతీయ [illegible] ॥ [illegible] నివర్తకత్వ [illegible] అధిష్ఠానభూతం స్వరూపం నివర్తకం - [illegible] నివర్తకత్వా [illegible] ॥ [illegible] అధిష్ఠానస్వరూప [illegible]

త్తే-బ్రహ్మణస్స్వానుభవసిద్ధస్వయంభాత్వమితి స్వాజ్ఞానవిరోధిత్వత- తదపి న నివర్తకా
న్తరస్యాపేక్షతే - అథోచ్యేత బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్య మిథ్యాత్వజ్ఞానమజ్ఞానవిరోధీతి-
న-ఇదంబ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్య మిథ్యాత్వజ్ఞానం కిం బ్రహ్మస్వయంభాత్వాజ్ఞానవిరోధి-ఉత
ప్రపంచస్య సత్యత్వరూపాజ్ఞానవిరోధీతి వివేచనీయం-న తావద్బ్రహ్మస్వయంభాత్వాజ్ఞాన
విరోధి-అతద్విషయత్వాత్ జ్ఞానాజ్ఞానయోరేకవిషయత్వేనైవహి విరోధః-ప్రపంచ
మిథ్యాత్వజ్ఞానం తత్సత్యత్వరూపాజ్ఞానేన విరుధ్యతే- తేన ప్రపంచసత్యత్వరూపాజ్ఞా
నమేవ బాధితమితి బ్రహ్మస్వరూపాజ్ఞానం తిష్ఠత్యేవ-బ్రహ్మస్వరూపాజ్ఞానం నామ తస్య
సద్వితీయత్వమేవ-తచ్చతద్వ్యతిరిక్తస్యమిథ్యాత్వజ్ఞానేన నివృత్తం-స్వరూపమప్యస్యాను
భవసిద్ధమితిచేత్ న-బ్రహ్మణా ఉద్వితీయత్వం స్వరూపం స్వానుభవసిద్ధమితి తద్విరో
ధిసద్వితీయత్వరూపాజ్ఞానం తద్బాధకం న స్యాతామ్-అద్వితీయత్వం ధర్మ ఇతిచేన్న
అనుభవరూపస్య బ్రహ్మణోఽనుభావ్యధర్మవిరహస్య భవతైవ ప్రతిపాదితత్వాత్ -అతో
జ్ఞానరూపస్య బ్రహ్మణో విరోధాదేవ నాజ్ఞానాశ్రయత్వమ్॥

టీ- తథ్య అవిద్యయా ప్రకాశైకస్వరూపం బ్రహ్మతిరోహితమితి వదతా
స్వరూపనాశ ఏవోక్తస్స్యాత్ - ప్రకాశతిరోధానం నామ ప్రకాశోత్పత్తిప్రతిబన్ధో
విద్యమానస్య వినాశో వా-ప్రకాశస్యానుత్పాద్యత్వాభ్యుపగమేన ప్రకాశతిరోధా
నం ప్రకాశనాశ ఏవ॥

టీ- అపిచ-నిర్విషయానిరాశ్రయాస్వప్రకాశేయమనుభూతిః స్వాశ్రయ

తమపేక్ష్యే-నచేదాన్యపరవేద్యత్వనివృత్త్యా అధిష్ఠానత్వమపి నివర్తతే। తదపేక్షానా
ధిష్ఠానత్వప్రయుక్తా కింతు జడత్వప్రయుక్తేతిచేత్ తర్హ్యాశ్రయనివృత్తావపి మానా
న్తరాపేక్షాజడత్వనిబన్ధనాసత్యధిష్ఠానత్వప్రయుక్తేతి సమానధీస్వనివృత్త్యానివర్త
తస్వనివృత్తిః- అంశస్వయాథార్థ్యానరూపం స్వయమేవవిరోధితినాజ్ఞానాశ్రయ
త్వమిత్యర్థః - ప్రత్యయాన్తరం శఙ్కతే॥ అథేతి॥ దూషయతి॥ నేతి॥ వికల్పితయోర
థోః ప్రథమం దూషయతి॥ నతావదితి॥ కథం తద్విషయత్వే తద్విరోధిత్వమిత్యత్రా
హ॥ జ్ఞానేతి॥ ద్వితీయం దూషయతి॥ ప్రపంచేతి॥ ప్రపంచసత్యత్వధీనివృత్త్యా స్వ
రూపాజ్ఞాననివృత్తిం శఙ్కతే॥ బ్రహ్మేతి॥ సద్వితీయత్వనివృత్త్యా స్వరూపసిద్ధిః కథ
మిత్యత్రాహ॥ స్వరూపంత్వితి॥ దూషయతి॥ నేతి॥ కథమిత్యపేక్షాయాం అద్వితీయ
త్వం స్వరూపం వా ధర్మోవేతి వికల్ప్యాద్యం ప్రథమం దూషయతి॥ బ్రహ్మణ ఇతి॥ ధర్మ
పక్షమనుభావ్యదూషయతి॥ అద్వితీయత్వమితి॥ ఆశ్రయానుపపత్తిం నిగమయతి॥ అ
తఇతి॥

టీ- తిరోధిం దూషయతి॥ కించేతి॥ నాశస్యోక్తత్వముపపాదయతి॥ ప్రకా
శేతి॥ ప్రాగభావః ప్రధ్వంసో వేత్యర్థః- అస్మన్మతే తు స్వరూపాతిరిక్తానుత్పాద్యస్వాన్న
తిరోధ్యభ్యుపగమాన్న దూషణావకాశం-తిరోధిత్వధీ నతో చ ఇతి తన్నిత్యత్వాద్విరోధః-ధీ
త్వం శక్తిత్వవద్వ్యాదన్యత్వాద్యాకారతయా సత్వదిద్ధ్యైతి సమాశ్రయవిరోధిః.

టీ- అథ స్వరూపానుపపత్తిమాహ॥ అపిచేతి॥ నిర్విషయానాశ్రితత్వ

దోషవశాత్ అసత్ప్రకారకత్వస్య విషయాబాధాత్మన జ్ఞానజనకత్వస్య విషయంస్యా ప్రయోజకః పరమార్థభాగః- ఉతా పరమార్థభాగ ఇతి వివేచనీయం-తథా తత్పరమా ర్థః- అసత్యస్య వ్యావహారిక-పారమార్థికం ఇత్థం ప్రతిబన్ద్యత్వేన వా దృశ్యత్వేన వా దృశ్య త్వేన వా సత్యోపలక్షణీయః- తథా తద్వ్యతిరిక్తస్వరూపేణ అసత్యత్వాభావాత్- ప్రమాణ స్థానభూతాయాః ప్రమాణోద్ధృత్యర్థాభ్యుపగమః ప్రసజ్యేనాపారమార్థ్యసత్యత్వస్య చ- ప్రతిబన్ద్యదృశ్యత్వాభ్యాం పక్షత్వాయోగాత్ దృశ్యత్వేన దోషజన్య తాదా త్మ్యాపత్తిః స్యాత్- అత్ర తద్దర్శనస్య పరమార్థసత్యత్వాభావే తత్ర బ్రహ్మరూపా దోషపరిహారః- బ్రహ్మైవ తత్త్వతః ప్రపఞ్చాధిష్ఠానమితి తన్మూలం స్యాత్- కిం ప్రపఞ్చ దృశ్యత్వాద్యనుమానే పరికల్పనేన బ్రహ్మణో దోషత్వే సతి తత్ర విశేషత్వే నిబన్ధనం స్యాత్- అతో యావద్విద్యావ్యవస్థితిః పారమార్థిక దోషస్య సత్యత్వాభావాత్ ప్రపఞ్చ మిథ్యాత్వం సిద్ధమ్॥

మూ- అనిర్వచనీయత్వస్య కిం ప్రతీతం- సదసద్విలక్షణత్వమితి చేత్- తథాపి తత్సత్త్వతః ప్రమాణాభావాత్ అనిర్వచనీయత్వం స్యాత్- ఏతదుక్తం భవతి సర్వం హి వస్తు జాతం ప్రతీతివ్యవస్థాప్యం- సర్వా చ ప్రతీతిః సదసదాకారా- సదసదాకా రయోః ప్రతీతేః సదసద్విలక్షణం విషయ ఇత్యభ్యుపగమ్యతే సర్వం సర్వప్రతీతి

గతయా తత్పరిహారకథనం-దోషాభావాదినా వ్యర్థేన-ప్రాగుక్తరీత్యా ద్వైతవాదిప్రసఙ్గా దనభ్యుపగమ ఉక్తః- వ్యతి యా దూషయతి॥ ప్రతి॥ దృశ్యస్య పక్షత్వానుపపన్నత్వాద్వ్య భిచారేణ స్వరూపాతిరిక్తపక్షం దూషయతి॥ దృశ్యస్వరూపేతి॥ సమ్యగనుపపన్నత్వాద్దృగ్ద యమిత్యర్థః- అనతిరిక్తపక్షం దూషయతి॥ భ్రమేతి॥ అతత్త్వస్వదృశ్యత్వాద్దృశ్య పక్షే దూషయతి- ప్రతిప్రతి॥ కాల్పనికత్వేన అపరమార్థత్వేన- అనవస్థా- ఉపాధ్య న్తరస్యాపి సాధారణత్వే- దూషణాన్తరం కల్పితం-ముఖ్యాన్తరం కల్పితమ్॥ అథేతి॥ అన వస్థాపరిహారాయ స్వపక్షత్వ దృష్టాన్తాసిద్ధిరిత్యర్థః- దూషయతి॥ బ్రహ్మైవే తి॥ స్వప్నదృశ్యే దోషపాపేన వర్ణితం బ్రహ్మణః కల్పితా-ద్వైతోదయమప్యుక్తం- అనిర్వచనీ యానా॥ బ్రహ్మణ ఇతి॥ అత ఇత్యాది॥ అనిర్వచనీయస్య దోషరూపాయా వ్యక్తేః పారమార్థి కత్వం- జీవాజ్ఞానజన్యత్వం ప్రపఞ్చానాం సత్యత్వానవస్థితి రవిచార స్వప్నజ్ఞానాభ్యుపగమ్య త్వమనాదివాదిభిః- స్వరూపావాదత్వే ఉపలక్షణతో దోషానుపపత్తిః స్యాత్ యథాయథా భ్యుపగమమిథ్యాత్వం ముక్తిద్వంద్వం తత్త్వతః- దూషణాన్తరం దోషస్యైవాధిష్ఠా నత్వాపత్త్యా పక్షే స్యాత్ - సత్యస్య ప్రయోజకత్వమితి చేద్ దోషాణామనివార్యా- అధి ష్ఠానాన్తరతాత్పర్యవ్యాపనయా కల్పితత్వాదధిష్ఠానాన్తరాపేక్షా నవస్థితిరితి వాచ్య దోషాదిమిథ్యాత్వం తత్త్వవస్థితిః-వరీయసో దోషస్య పక్షం స్యాత్ అతో సత్యస్య బ్రహ్మణో మిథ్యాదిపక్షే దోషాదిధర్మానవస్థితిః-స్వరూపావిద్యావాదిత్వం దాధిష్ఠానపక్షే ఉచితమ్.

మూ- అథానిర్వాచ్యత్వం కిం లక్షణమ్॥ అనిర్వచనీయత్వమితి॥ అనిర్వచనీయ తా లక్షణస్య ప్రమాణాభావాత్ - కథం అనుమానం త్వయా ఉక్తమ్॥ ఏతదితి॥ సర్వం సత్ప్రతీతిరితి॥ సదసద్విలక్షణం ప్రయుక్తం ప్రతిపాదనం విషయత్వాత్ ప్రతీతివిషయత్వమితి

విషయత్వాదితి ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

స్యాదేతత్ ధర్మిప్రతియోగిజ్ఞానసవ్యపేక్షో జ్ఞానాభావానుభవస్స్యాత్ తదాం నసంభవ
తి - జ్ఞానాభావస్యా[illegible]యత్వేఽభావాఖ్య ప్రమాణవిషయత్వేనయమనుమితి
ప్రమాణాం- అస్మాకం జ్ఞానస్యాభావరూపత్వే ధర్మిప్రతియోగిజ్ఞానసద్భావేఽపివిరోధా
భావాదయమనుభవో భావరూపాజ్ఞాన విషయ ఏవాభ్యుపగన్తవ్య ఇతి - ననుభావ
రూపమప్యజ్ఞానం వస్తుయాథాత్మ్యావభాసరూపేణ సాక్షిచైతన్యేన విరుధ్యతే -
నైవం సాక్షిచైతన్యం వస్తుయాథాత్మ్యవిషయమ్ - అపిత్వజ్ఞానవిష
యమ్ - అన్యథా మిథ్యాభూతవస్త్వవభాసానుపపత్తేః - నహ్యజ్ఞానవిషయేణజ్ఞా
నేన అజ్ఞానం నివర్త్యత ఇతి నవిరోధః - ననుచేదం భావరూపమజ్ఞానం విషయ
విశేషవ్యావృత్తమేవ సాక్షి[illegible]తన్యస్య విషయో భవతి సవిషయః ప్రమాణాధీనసిద్ధిరితి
కథమివ సాక్షిచైతన్యేన అస్మదర్థవ్యావృత్తమజ్ఞానం విషయీక్రియతే- నైష దోషః
సర్వమేవ వస్తుజాతం జ్ఞాతతయా వాజ్ఞాతతయా వా సాక్షిచైతన్యవిషయభూతంతత్ర
జడత్వేన జ్ఞాతతయా సిధ్యదపి ప్రమాణవ్యవధానాపేక్షా అజడస్య తు ప్రత్యగ్వస్తునః
స్వయం సిధ్యతో న ప్రమాణవ్యవధానాపేక్షేతి సర్వైవాజ్ఞానవ్యవహారకత్వేనావధా
నోయుజ్యతే తస్మాద్వ్యవహారాభ్యంతరేణ ప్రత్యక్షేణ భావరూపమేవాజ్ఞానం ప్రతీ
యతే. తదిదం భావరూపమజ్ఞానమ్ అనుమానేనాపిసిధ్యతి - వివాదాస్పదం ప్ర
మాణజ్ఞానం స్వప్రాగభావవ్యతిరిక్తస్వవిషయావరణస్వనివర్త్యస్వదేశగతవస్త్వంత
రపూర్వకమ్- అప్రకాశితార్థప్రకాశకత్వాత్- అంధకారే ప్రథమోత్పన్నప్రదీ

ప్రతియోగితద్ధీరభావప్రతియోగినీ చేత్ అభావప్రతియోగిధీః స్వవిషయాభావవ్యా
ఘాతేతి ఘటాదిజ్ఞానే సతి న తదభావ ఇత్యర్థః . గ్రాహ్యస్యజ్ఞానాభావస్యాభావ ప్రమా
ణాంతరవిషయత్వనియమవద్ద్వైతే ప్రత్యక్షమాత్రానుభావ్యత్వవిరోధః- గ్రాహకసా
మగ్ర్యంతద్వ్యాప్తధర్మిప్రతియోగిజ్ఞానాభావేఽపి సర్వైః ప్రమాతృభిరనుభావ్యత్వవిరోధశ్చే
త్యభిప్రాయేణ సుతరామిత్యుక్తమ్ - ఉక్తదోషం మానాంతరవేద్యత్వేఽప్యతిదిశతి ||
జ్ఞానాభావస్యేతి || పరిహరతి || నైవమితి || దృశ్యమిథ్యాత్వముపజీవ్యాహ || అన్యథే
తి|| అజ్ఞానవిషయత్వమస్తు తతః కిమిత్యత ఆహ|| నహీతి || నరూప్యధియారూప్యనివృ
త్తిరిత్యర్థః-దృశ్యావచ్ఛేదకంరూపం దృశ్యంనతథాఽస్మదర్థ ఇతి కథంతదవచ్ఛిన్న
త్వమజ్ఞానస్యేతి చోదయతి|| నన్వితి || విషయవిశేషః అవచ్ఛేదకవిశేషః-స ఇతి స ఏవో
క్తః-రూపాదిదృశ్యత్వం నదృశ్యావచ్ఛేదకత్వం - కింతు జడత్వప్రయుక్తమితి పరిహర
తి|| నైష ఇత్యాదినా || ప్రత్యక్షసిద్ధిం నిగమయతి|| తస్మాదితి || తస్మాత్ పక్షద్వ
యేఽపి విరోధావిరోధాభ్యాం-స్వనివర్త్యత్వ స్వవిషయావరణత్వాభ్యాం సహాకారా
న్తరం చానుమయా సాధయతి || తదిదమితి || ధారావాహికపూర్వోత్తరజ్ఞానవ్యావా
య వివాదేత్యాదిపదం- స్వప్రాగభావేతి సాధ్యధర్మః- ఘటాదివిషయధర్మాధర్మభయ
ప్రాగభావాః ప్రతిలోమవ్యావర్త్యాః అనులోమతస్తు ప్రాగభావఘటాదివిషయకుడ్యా
దిస్థతమోవదేశగతవస్త్వంతరవ్యక్తిప్రాగభావాః - ధారావాహికద్వితీయాది జ్ఞానా
న్యన్యైకాంతత్వాదాపాదయా ప్రకాశితార్థకత్వః-దీపాదీపే ద్వితీయాదిప్రథమసద పా

ప్రతిభాసతి - అ(జ్ఞా)నాభావమాత్రం వా రూపాంతరం వా భావమాత్రం వా తదానదన్యత్వం తత్కథం భావరూపాజ్ఞాన సాధనే నిదర్శనతయోపన్యస్యత ఇతి చేత్ - ఉచ్యతే - బహు శస్య విశదత్వావ్యవస్థాయోగేన రూపవత్త్వయోర్భేదాత్ ప్రత్యక్షత్వమేవ తత్ర ఇతి వక్తవ్యమితి॥

౮౦- అతోఽప్యుక్తే - అహమజ్ఞో మమన్యత్ర న జానామీత్యేతో ప్రత్యక్షసిద్ధేన కేవలేనచ ప్రత్యక్షేణ నభావరూపమజ్ఞానం ప్రతీయతే - యస్తు జ్ఞాన ప్రాగభావవిషయత్వే విరోధ ఉక్తః సహి భావరూపాజ్ఞానేపి తుల్యః - విషయత్వేనాశ్రయత్వేనచ అజ్ఞానస్య వ్యావర్తకతయా ప్రత్యగర్థః ప్రతిపన్నో ప్రతిపన్నో వా - ప్రతిపన్నశ్చేత్ తత్స్వరూపజ్ఞాననివర్త్యత్వా దజ్ఞానం తస్మిన్ ప్రతీతౌ కథమివతిష్ఠేత - అప్రతిపన్నశ్చేద్వ్యావర్తకాశ్రయవిషయజ్ఞానశూన్యమజ్ఞానం కథమనుభూయేత - అవిశదస్వరూపావభాసో ఽజ్ఞానవిరోధీ - అవిశదస్వరూపమనుప్రతీయత ఇత్యాశ్రయవిషయజ్ఞానే సత్యపి నాజ్ఞానానుభవవిరోధ ఇతి - హన్త తర్హి జ్ఞానప్రాగభావేపి విశదస్వరూపవిషయః - అప్రతియోగిజ్ఞానం స్వవిశదస్వరూపవిషయమితి నకశ్చి

త్పునరుక్తిర్వా సాధ్యసాధ్యకత్వం వా - సాధ్యవైకల్యమాశఙ్క్యతే॥ అలోకేతి॥ తదుపాదానా ద్యత్వాదాకారాంతరమిత్యవసాయాంశ్చాప్రత్యాంతరమిత్యాదాభావ రూపేతి॥ పరిహరతి॥ ఉక్తమితి॥ ఆదిశబ్దార్థలక్ష్యం - అబాధకాత్ తేజో ద్రవ్యమత్యంతరూపానుపలబ్ధిరాలో ద్రవ్యభావాత్ ఇత్యనుమానాదినా తత్కార్యసిద్ధ్యా ఇత్యాదిపదాదినా - సృష్టిప్రక్రియా ఉక్తే తాదృశసిద్ధాంతం కల్ప్యమితి సూత్రాదతానుపపత్తిర్వా సిద్ధాంతానుపపత్తిః - ఉపాలంభయోరనాలోకానుపలబ్ధిత్వదర్శనాదేతద్ద్రవ్యవిశేషపరిత్యాగవాన్ - ద్రవ్యత్వంపిద్ధాంతే ఽనుమానమ్ అదూషితత్వాదాగమపరాస్తేతి॥

౧౦- పరిహరతి అప్రతీతి - కేవలోక్త్యప్రతిపత్తిరూపా - కథమితి జ్ఞానమవిరోధం తద్విరోధసామ్యమాహ॥ యస్త్వితి॥ కథం సామ్యమిత్యత్రాహ॥ విషయత్వేనేతి॥ స్వరూపజ్ఞాననివర్త్యం స్వరూపావభాసనివర్త్యమ్ - మానధీస్వప్రయోజకం విషయత్వే సమ్యగ్భావాదిత్యాదయమ్ - అవిరోధం శఙ్కతే॥ అథేతి॥ ప్రమాణేన భానం విశదావభాసః - అవిరోధే సామ్యమాహ॥ హన్తేతి॥ విశదస్వరూప మతచ్ఛేదకం యస్య స విశదస్వరూపవిషయః - విశదస్వరూపస్య ప్రాగభావావచ్ఛేదకత్వం స్వవిషయధీద్వారేణ॥ అప్రతియోగీతి॥ అప్రతియజ్ఞానస్యావిశదవిషయత్వమవిశదప్రత్యగర్థవిషయత్వం ప్రతియోగిజ్ఞానస్యావిశదస్వరూపవిషయత్వమభావప్రతియోగిభూతాని విశదజ్ఞానవిషయత్వం - తద్ధి స్ఫుర్యతే - యస్య తేన విశదస్వరూపవిషయం జ్ఞానం తదభావప్రతియోగి - విద్యమానం త్వవిశదధర్మప్రతియోగిజ్ఞానమిత్యర్థః - ఘటజ్ఞానం నేతి వదతా ఘటజ్ఞానం స్వవిషయేణ సహ స్మర్యతే - ఘటజ్ఞాన విషయజ్ఞానం స్ఫురద్రూపం విద్యతే - ప్రత్యక్షజ్ఞానం త్వభావప్రతియోగి - నచ తస్య స్వరూపేణ స్ఫురితత్వ మిత్యవశ్యమభ్యుపగన్తవ్యమితి - ఏవం నివర్త్యనివర్తకవిరోధః ప్రతిబన్ధీకృతః - అథ సహభావప్రయోగ్యత్వప్రసక్తిరూపాజ్ఞాన సిద్ధాపి ప్రతియోగిత్వాద్యపి యస్య ప్రతి విషయతయా భావాత్మజ్ఞానస్థితిపరిహారసామ్యం తస్య స్యాత్ - వచనశ

[illegible] స్వరూప [illegible] జ్ఞాన [illegible] ॥

[illegible] అపిచ [illegible] స్వరూప [illegible] అస్తి [illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] అపిచ [illegible] ॥

[illegible] జ్ఞానం [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] స్వరూప [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥ స్వరూప [illegible]

[illegible] ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ స్వరూప [illegible]

[illegible]

౧౦౦. [illegible]

[illegible]

౧౦౧. [illegible]

[illegible]

౧౧౧. [illegible]

౧౧౨. [illegible]

౧౧౩. [illegible]

౧౧౪. [illegible]

[illegible]

౧౧౧. [illegible]

౧౧౨. [illegible]

౧౧౩. [illegible]

౧౧౪. [illegible]

యజ్ఞదత్తయోరజ్ఞానే కల్ప్యేయాతామ్॥

౧౦౫- శుక్త్యాదిషు రజతాది ప్రతీతేః ప్రతీతిత్వాదేవ తస్యాః ప్రతీతిబాధేనాన్య
థాఖ్యాత్యాయోగాత్ తదపి తదనిర్వచనీయత్వం పూర్వమువేదం రజతం నోపల
భాత్ ప్రతీయత ఇతి - తస్యానిర్వచనీయమితి చేన్న - తత్కల్పనాయా అన్యథాఖ్యాత్యన్యథా
నుపపన్నత్వాత్ - అన్యథాఖ్యాత్యభ్యుపగమాదేవ ఖ్యాతిప్రవృత్తిబాధప్రతి
పత్త్యాద్యుపపత్తేః అన్యథానుపపత్తికారణక తత్కల్పనాయోగాత్ - కల్పనమనం
హి దత్తమనిర్వచనీయం [illegible] అనిర్వచనీయమితి ప్రతీయతే - అపితు పరమార్థరజ
తమిత్యేవ - అనిర్వచనీయమితి ప్రతీయన్తే ప్రవృత్తిబాధయోః ప్రవృత్తేరజతస్య [illegible]
అతోఽన్యథాఖ్యాత్యా వినా ప్రతీతిప్రవృత్తిబాధప్రతిపత్త్యనుపపత్తేః
[illegible] శుక్త్యాదౌ రజతాద్యాకారేణ [illegible] అభ్యుపగన్తవ్యమ్॥

౧౦౬- ఖ్యాత్యన్తరవాదినాం చ సుదూరముపగత్యాఽన్యథాఖ్యాతావేవ పర్యవసానాచ్చ
[illegible] - అసత్ఖ్యాతి పక్షే పదార్థ [illegible] ఖ్యాతి పక్షే [illegible] అఖ్యాతి పక్షేఽప్య
న్యవివేకాగ్రహస్య [illegible] జ్ఞానద్వయ [illegible] విషయాణామన్యథాపక్షేఽపి [illegible]
నత్వేన॥

౧౦౭- కిఞ్చ అనిర్వచనీయం పూర్వం రజతమనుత్పన్నమితి [illegible]
[illegible] ప్రతీతిః [illegible] ప్రాగాత్మలా
భాభావాత్ - [illegible] విషయీకరోతీతి [illegible]
[illegible] - అథవిద్యాదికల్పితదోషః [illegible] పురుషాశ్రయత్వేనాధారగత [illegible]
[illegible] - నాపీన్ద్రియాణి తేషాం జ్ఞానకారణత్వాత్ నాపిదుష్ట

[illegible] ॥ [illegible] ॥ పూర్వజ్ఞానేన బాధకజ్ఞానేన [illegible] - పూర్వం [illegible]
[illegible] ॥

౧౦౮- అథ [illegible] విస్తరేణాక్షిప్తే ॥ [illegible] ॥ అన్యథాఖ్యాత్యా
[illegible] అన్యథాఖ్యాతిసమర్థనం ప్రతి
[illegible] దూషయతి ॥ [illegible] ॥ [illegible] అన్యథాఖ్యాత
[illegible] ॥ కల్ప్యమానమితి ॥ [illegible] దోషః [illegible]
[illegible] యథా [illegible].

౧౦౯- యథార్థఖ్యాతి [illegible] అన్యథాఖ్యాతేః [illegible]
[illegible] ॥ ఖ్యాత్యన్తరేతి ॥ ఉక్తం [illegible] ॥ అథేతి ॥ అనాది ప్రతీతం [illegible] ప్రవృత్తి
బాధప్రతి [illegible] అన్యథాఖ్యాతి [illegible] జ్ఞానబాధః॥
[illegible] జ్ఞాన [illegible] కల్ప్యం [illegible] ప్రతి [illegible] దూషయతి ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible].

౧౧౦- అథ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] - [illegible]

[illegible]

౧౦౮. [illegible]

౧౦౯. [illegible]

[illegible]

౧౧౦. [illegible]

౧౧౧. [illegible]

తతః [illegible] । [illegible]
[illegible] । సోమాభావేన పూతీకగ్రహణం [illegible] । సోమా-
వయవసాదృశ్యాదితి న్యాయవిదో వదన్తి । వ్రీహ్యభావేన నీవారగ్రహణం వ్రీహిభావత-
[illegible] । [illegible]
ధితః । [illegible] । రూప్యాదిసదృశ [illegible]
[illegible] । [illegible] । [illegible]
[illegible] । [illegible] పరిణతే । [illegible]
[illegible] । అతో యథార్థం రూప్యాదివిజ్ఞానం శు-
క్తికాదిషు । బాధ్యబాధకభావోఽపి యథార్థత్వేఽప్యుపపద్యతే । శుక్తి [illegible]
[illegible] । నాతో మిథ్యార్థ-సత్యార్థ-విభాగ [illegible] । [illegible]
[illegible] వ్యవహారవ్యవస్థితిః.

౧౧౮. స్వప్నే చ ప్రాణినాం పుణ్యపాపానుగుణం భగవతైవ తత్తత్పురుష-
మాత్రానుభావ్యాః తత్తత్కాలావసానాః తథాభూతా అర్థాః సృజ్యన్తే । తథాహి శ్రుతిః
"న తత్ర రథా న రథయోగా న పన్థానో భవన్త్యథ రథాన్ రథయోగాన్ పథః
సృజతే । న తత్రానన్దా ముదః ప్రముదో భవన్త్యథానన్దాన్ ముదః ప్రముదః సృ-
జతే న తత్ర వేశాన్తాః పుష్కరిణ్యః స్రవన్త్యో భవన్త్యథ వేశాన్తాన్ పుష్కరిణీః స్ర-
వన్తీః సృజతే స హి కర్తా" ఇతి । యద్యపి సకలేతరపురుషానుభావ్యతయా తదానీం
న సంభవన్తి తథాపి తత్తత్పురుషమాత్రానుభావ్యతయా తత్తదర్థానీశ్వరః సృజతి స హి
కర్తా తస్య సత్యసంకల్పస్యాశ్చర్యశక్తేః తథావిధం కర్తృత్వం సంభవతీత్యర్థః - "య
ఏషు సుప్తేషు జాగర్తి కామం కామం పురుషో నిర్మిమాణః" ఇతి శ్రుత్యన్తరవాక్య

[illegible] - [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ సోమేతి ॥ [illegible]
[illegible] ॥ వ్రీహీతి ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ రూప్యేతి ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ శుక్తి [illegible]
[illegible] ॥ నాతఇతి ॥ మిథ్యా [illegible]
[illegible].

౧౧౯. ఉక్తం [illegible]
[illegible] ॥ స్వప్నే చేతి ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] - [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] - [illegible]

[illegible]

౧౧౧. [illegible]

౧౧౨. [illegible]

౧౧౩. [illegible]

[illegible]

౧౧౧. [illegible]

౧౧౨. [illegible]

౧౧౩. [illegible]

౧౧౪. అలాతచక్రేతి అలాతస్య భ్రమితస్య [illegible] సర్వతః సంయోగాత్ వ్రత రాశి క్రియాశక్త్యా [illegible] వక్ష్యతే [illegible] తత్ర రాశి క్రియా [illegible] సంయుక్తత్వ [illegible] క్రియా [illegible] రాశి క్రియాణాం [illegible] క్రియాణామితి విశేషః - అతస్తదపి [illegible] ॥

౧౧౫॥ దర్పణాదిషు [illegible] [illegible] దర్పణాదిపతిబింబ [illegible] దర్పణాదిదేశ క్రియాణాం [illegible] [illegible] [illegible] రాశి క్రియా [illegible]॥

౧౧౬. దిక్సో [illegible] దిగన్తర [illegible] [illegible] దిగన్తర [illegible]॥

౧౧౭ - ద్విచన్ద్రేక్షణా [illegible] మిరాది [illegible] [illegible] దేన [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] క్రియాణాం [illegible] చన్ద్రం [illegible] [illegible] క్రియాణాం [illegible] దర్శనయుక్తం [illegible] [illegible] దేశ [illegible] క్రియాణా [illegible] విశేషః - [illegible] విశేషణత్వం [illegible] [illegible] దేశ చన్ద్ర [illegible] క్రియాణాం [illegible] [illegible] [illegible] క్రియాణా [illegible] చన్ద్రే [illegible] విశేషణత్వం [illegible] చన్ద్ర క్రియాణా [illegible] ఇతి క్రియా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] తిమిరాది దోష [illegible] [illegible] [illegible] దోష [illegible] దేశ [illegible] క్రియాణా [illegible] ఇతి

---

౧౧౪. అలాతేతి ॥ అస్త రాశి క్రియా [illegible] [illegible] దేశేన [illegible] సంయోగయోః [illegible] క్రియా [illegible] క్రియా [illegible]

౧౧౫. దర్పణేతి ॥ [illegible] దర్పణ [illegible] [illegible]

౧౧౬. దిక్సో [illegible] ॥ [illegible] దిగ్సో [illegible] [illegible] [illegible]

౧౧౭. ద్విచన్ద్రేతి ॥ [illegible] విశేషణత్వం [illegible] ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥

[illegible]

౧౧౮. [illegible]

౧౧౯. అథవా [illegible]

౧౨౦. [illegible]

టీకా॥

౧౧౮. [illegible]

౧౧౯. అథవేతి [illegible]

౧౨౦. అథ [illegible]

౧.౨౧. [illegible] ఉత్పత్తి వేళాయాం [illegible] ప్రతిపాదన [illegible] నిర్వచనీ [illegible] అవ్యక్త [illegible] అక్షరం [illegible] ఇతి - [illegible] ప్రకృతేః [illegible] శబ్దేనాభిధానాదనిర్వచనీయత్వమితి చేన్ - నైతదేవం మాయాశబ్దస్యానిర్వచనీయవాచిత్వం [illegible] మిథ్యా [illegible] త్వేనానిర్వచనీయవాచిత్వమితి చేత్ [illegible] మాయాశబ్దో మిథ్యావిషయః. [illegible] యథోక్తం తేన మాయా [illegible] మాయాశబ్దాభిధానం [illegible] ఇతి మాయాశబ్దవాచ్యాయాః ప్రకృతేర్విచిత్రార్థ [illegible] కరత్వం [illegible] అద్వైత [illegible] జీవస్యైవ [illegible] ఇతి [illegible] మిథ్యాభిధా [illegible] నిర్వచనీయాజ్ఞాన ప్రతిపాదనమ్॥

౧.౨౧. నాసదిత్యాది॥ అనాదిమత్పరం బ్రహ్మ న సత్తన్నాసదితి వచనం [illegible] నిర్వచనీయత్వ [illegible] ప్రకృతేః [illegible] అనిర్వాచ్యత్వం [illegible] మిథ్యాత్వ [illegible] ఇతి భావః [illegible] అనుకరోతి॥ యథేతి॥ [illegible] ఇతి భావః [illegible] స్ఫుటయతి॥ [illegible] మాయాశబ్దో [illegible] అనిర్వాచ్య [illegible] మాయేతి॥ స్ఫుటమ్॥

౧౨౨. నాప్యైక్యోపదేశానుపపత్త్యా నహితత్త్వమసీతి జీవపరయోరైక్యోప దేశానుపపత్తిః సర్వశక్తే సత్యసంకల్పే సకలజగత్సృష్టిస్థితి వినాశహేతుభూతే సర్వజ్ఞాపక తే పరిశుద్ధే బ్రహ్మణి విశుద్ధజ్ఞానపరికల్పనాహేతుభూతాకారాదిదర్శనానుపపత్తిర్వ్యా ప్యతే ఐక్యోపదేశస్తు త్వం శబ్దేనాపి జీవశరీరకస్య బ్రహ్మణ ఏవ వాచ్యత్వాదుపపన్న తరః అనేన జీవేనాత్మనాను ప్రవిశ్యనామరూపే వ్యాకరవాణీతి సర్వస్యవస్తునః పర మాత్మపర్యన్తస్యైవహి నామరూపభాక్త్వముక్తమ్ - అతోన బ్రహ్మజ్ఞానపరికల్పనమ్ ॥

౧౨౩. ఇతిహాసపురాణయోరపిన బ్రహ్మాజ్ఞానవాదః క్వచిదపిదృశ్యతే ననుజ్యో తింషి విష్ణుర్భువనాని విష్ణుర్వనాని విష్ణుర్గిరయోదిశశ్చ నద్యస్సముద్రాశ్చసఏవస ర్వం యదస్తి యన్నాస్తి చవిప్రవర్యేతిబ్రహ్మైకమేవతత్త్వమితి ప్రతిజ్ఞాయజ్ఞానస్వరూ పో భగవాన్ యతో సావశేషమూర్తిర్నవస్తుభూతః తతోహిశైలాబ్ధిధరాదిభే దాన్ జానీహివిజ్ఞానవిజృమ్భితానీతిశైలాబ్ధిధరాదిభేదభిన్నస్యజగతో జ్ఞానైకస్వరూప బ్రహ్మజ్ఞానవిజృమ్భితత్వమభిధాయ యదాతుశుద్ధం నిజరూపి సర్వకర్మక్షయేజ్ఞాన మపాస్తదోషం తదాహిసంకల్పతరోః ఫలానిభవన్తినోవస్తుషు వస్తుభేదాఇతి జ్ఞానభూతస్యైవబ్రహ్మణః స్వస్వరూపావస్థితివేళాయాంవస్తుభేదాభావప్రదర్శనేనా జ్ఞానవిజృమ్భితత్వమేవస్థిరీకృత్యవస్త్వస్తికింకుత్రచిదాదిమధ్యపర్యన్తహీనంసతతైక రూపం। యచ్చాన్యథాత్వం ద్విజయాతిభూయోనతత్తథా తత్రకుతోహితత్త్వమ్-మ హీఘటత్వం ఘటతః కపాలికాకపాలికాచూర్ణరజస్తతోణుః - జనైస్స్వకర్మస్తిమి తాత్మనిశ్చయైరాలక్ష్యతే బ్రూహికిమత్రవస్తు ఇతిశ్లోకద్వయేన జగదుపలబ్ధి ప్రకారే ణాపివస్తుభేదానామసత్యత్వముపపాద్యతస్మాన్న విజ్ఞానదృతఇతి ప్రతిజ్ఞాతం బ్ర హ్మవ్యతిరిక్తస్యాసత్యత్వముపసంహృత్య విజ్ఞానమేకమితి జ్ఞానస్వరూపే బ్రహ్మణిభేద దర్శనని మిత్తాజ్ఞానమూలంవిజకర్మైవేతిస్ఫుటీకృత్యజ్ఞానంవిశుద్ధమితిజ్ఞానస్వరూ

---

౧౨౨. ప్రత్యక్షానుపపత్త్యుత్తరమ్॥ నాపీతి॥ ఉపపాదయతి॥నహీతి॥ ఆగ్ర హ్యానుపపత్తిః ప్రస్తావేనానుపపత్తిరిత్యభిప్రాయేణతచ్ఛాపకస్యవిశేషణాన్యాహ్తా ని- కథం నిర్వాహ ఇత్యత్రాహ॥ ఐక్యేతి-ముఖ్యత్వాన్నతరబధః- కథం తదిత్యత్రాహ॥ అనేనేతి॥

౧౨౩. ఉపబృంహణానామప్యదర్శితిమాహ॥ ఇతీతి॥ చోదయతి। నన్వితి॥ ప్ర తిజ్ఞాయేతి॥బాధేసామానాధికరణ్యమ్ ఉపరిమిథ్యాత్వోక్తేరితిభావః-విప్రదంజ్ఞాయతేనే నేతి- విజ్ఞానమవిద్యానసత్యమితిసదూపః అపాస్తదోషమితి వక్ష్యమాణత్వాత్ విజ్ఞాన వాదియోగాచ్ఛతాపిజృమ్భితానీతిహినిదర్శనత్వం యదేతి వ్యతిరేకముఖేనవివరణ మిత్యర్థః-శుద్ధం నిజరూపి అవిద్యాతత్కృతభేదదృష్టిరహితం అపాస్తరాగాదిదో షం సమస్తకల్పకభేదోపశేనేతి సజ్కల్పోవిద్యాఅవిద్యాతరుస్సమ్భూమబీజ మితిరాగాద్యాయుక్తమ్-వస్తుభేదాఆకారభేదాః-వస్తువస్తీత్యర్థస్వరూపా క్తిః-మహీత్యాదాకారణం-స్వకర్మతివపరంతత్త్వవ్యక్త్యైః లక్షితరపితిభావః-తస్మాదితి ప్రాతి

యభేదనిషేధోపసంహారః-సర్వాతీయాభావమాహ॥ విజ్ఞానమితి॥ స్వగతంనిషేధతి జ్ఞానమితి-విశుద్ధం విమలమ్- అవిద్యాభేద స్పృహితం ఏకం సజాతీయమితి సజాతీయవిజా

పతస్య బ్రహ్మణ స్స్వరూపం విశోధ్య సద్భావనీకం భగవతో మయోక్తమితి జ్ఞానస్వరూప
స్య బ్రహ్మణ ఏవ సత్యత్వం నాన్యస్య అసత్యస్య చాసత్యత్వమేవ తస్య భువనాదేః సత్యత్వం
వ్యావహారికమితి కృత్స్నం శాస్త్రోపదిష్టమితి హ్యుపదేశో దృశ్యతే॥

౧౨౪. నైతదేవమ్. అత్ర భువనకోశస్య విస్తీర్ణం స్వరూపముక్త్వా పూర్వము
క్తం స్వరూపాన్తరం సంక్షేపతః స్మారయతా మిత్యాదిభ్యాం విభజ్యతే చిదచిద్వి
శిష్టజగతి చిదంశో వాఙ్మనసాగోచరః స్వసంవేద్య స్వరూపభేదో జ్ఞానైకాకారతయా
స్పష్టపరిస్ఫుటభేదో ఽవినాశిత్వేనాస్తిశబ్దవాచ్యః అచిదంశస్తు చిదంశకర్మనిమిత్త
పరిణామభేదో వినాశితి నాస్తిశబ్దాభిధేయః. ఉభయమపి పరబ్రహ్మభూతవాసుదేవశరీర
తయా తదాత్మకమిత్యేతద్రూపం సంక్షేపేణాత్రాభిహితమ్॥

౧౨౫. తథాహి యదమ్బు వైష్ణవః కాయ స్తతో విప్ర వసుంధరా. పద్మాకారా
సముద్భూతా పర్వతాబ్ధ్యాది సంయుతే త్యమ్బునో విష్ణోశ్శరీరత్వేనామ్బు పరిణామభూ
తం బ్రహ్మాణ్డమపి విష్ణోః కాయః తస్య చ విష్ణురాత్మేతి సకలప్రతిగత తాదాత్మ్యోపదేశో
పబృంహణరూపస్య సామానాధికరణ్యస్య జ్యోతీంషి విష్ణురిత్యాద్యవక్ష్యమాణస్య చ

తీయ విరహానువాదః ఎకమిత్యపదేశాచ్చ శబ్దాశ్చ స్మారితా వరా ఇత్యర్థః॥ సద్భావ ఇ
తి॥ న పరమార్థమితి భావః సంవ్యవహారభూతం సమస్తాద్వ్యవహారార్థభేదం భువనే
నాధిష్ఠానత్రయాణ్యభిహితం తత్ర హేతు రవిద్యేత్యుక్తమిత్యర్థః॥

౧౨౬. పరిహరతి॥ నైతదితి॥ అత్ర ప్రకరణశాస్త్రతాత్పర్యవిరోధాః ప్రథమం
చ స్వధర్మిగ్రాహకప్రమాణవిరోధః విశేషావిశేషమూర్తిర్భగవానిత్యాదిపద
లక్షణా చానుపపత్తయః అత్ర జ్ఞానపదస్య శబ్దయోరాత్మానాత్మవిషయత్వమస్తినాస్తి
సత్యాసత్యాది శబ్దానాఞ్చ తద్గోచరత్వమభిమతం తత్ర నాస్త్యసత్యాది శబ్దానాం పరి
ణామిత్వాపరిణామిత్వే నిమిత్తే న తు జ్ఞానబాధ్యత్వాబాధ్యత్వే ఇతి మహాఘటత్వమి
త్యాదిభిరవగమ్యతే. పరిణామిత్వస్య నాస్త్యసత్యాదిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తత్వేన కథ
నం ప్రతిష్ఠితద్విషయే దృశశబ్దానామైతదర్థ్యజ్ఞాపనార్థమ్ అజ్ఞానాదిశబ్దశ్చ నా
నిర్వాచ్యపరః. అపి తు కర్మపరః సర్వేషు యే నిజకర్మభిరిత్యాదిభిర్బోధ్యార్థాత్॥ అ
త్రేతి॥ అత ద్వితీయేంశే॥ విస్తీర్ణమితి॥ మిథ్యాత్వ ఏవ తాత్పర్యోక్తిరయుక్తేతి
భావః। అనుక్తమిత్యుక్తే సంక్షేపతః ప్రత్యుదాహృతవక్ష్యమాణరూపాదిభిరతివిచరితం విన్యస్యోక్త
తః రూపాన్తరం వియుక్తరూపం సంస్పృష్టరూపం హ్యుక్తం సంక్షిప్య ర్థశరీరమాహ॥
చిదచిదిత్యాదినా॥ ప్రత్యస్తమితేత్యాదిగ్రన్థమభిప్రాయస్థమాహ॥ వాఙ్మనసేతి॥ భేదని
షేధార్థమాహ॥ అస్పష్టేతి॥ మనుష్యత్వాదిపిణ్డాభస్త్రాద్యవస్థాము సపూర్వ శరీరిణా
జీవస్య దేహాః. న తద్భేదం సర్వావస్థమపి పరదేహామిత్యభిప్రాయేణాహ॥ ఉభయంత్వితి॥
ఏతద్రూపముభయరూపమ్.

౧౨౭. ఉక్తముపపాదయతి॥ తథాహీతి॥ సామానాధికరణ్యనిబన్ధనజ్ఞాపనా
య శరీరాత్మసిద్ధిపద్యం పూర్వశ్లోకముపాదత్తే॥ ఇదం త్వితి॥ బ్రహ్మాణ్డమపీతి. ఏవం హి బాల
దశాయాం శరీరస్య యువత్వే చైకత్వమితి భావః. అత్ర సామానాధికరణ్యస్యైక్యప్రయో
జనమాహ॥ సకలేతి॥ న పర. సమష్టివిషయమగ్రే వ్యష్టిః. పరదేహత్వాపగమః వ్యష్టిని

శరీరాత్మభావవిధ నిబన్ధనమిత్యాహ । అస్మిన్ శాస్త్రే కార్యమప్యేతదనన్యదుక్తం తాని
కార్యాణి తత్త్వతః తత్ప్రత్యయైస్తైః పారేన్ద్రనః- సవిద్యకర్మభూతాత్మా విశ్వరూపోఽయమగ్నే
ర్వ్యయమితి తద్వదం శరీరాత్మభావాయత్తం తాదాత్మ్యం సామానాధికరణ్యేన వ్యపదిశ
తి జ్యోతిర్విధమితి అతాత్త్విత్వాత్త్వికం నాస్త్వాత్త్వికం చ జగదనన్తరాతం వస్తువిషయ
కాయితయావిస్తాత్త్వికమిత్యుక్తః- ఇదమప్యత్రైక మిదం నాత్రాత్త్వికమన్యచ నాస్తా
త్త్వికశ్చ హేతుగ్రహణమిత్యాహ ॥ జ్ఞానస్వరూపో భగవాన్యతో మావితి అశేషమూర్తే జ్ఞా
త్మనావస్థితస్య భగవతో జ్ఞానమేవస్వాభావికం రూపం న దేవమనుష్యాదివస్తురూపం
యతఏవం తతఏవనగద్రుమపశుమనుష్యశైలాబ్ధిధరా దయశ్చతద్విజ్ఞాన విజృంభి
తాః- తత్స్వరూపైకాకారస్య తత్ర దేవాద్యాకారేణ స్వాత్మనైవ భ్యాస సన్ధానమూ
లాః దేవాద్యాకారానుసన్ధానమూల కర్మమూలా ఇత్యర్థః - యతస్త్వేవమ్ [illegible]
స్వరూపకర్మానుగుణతయా స్వదనర్థస్త్వాస్మి శబ్దాభిధేయమ్-ఇతరదస్తి శబ్దాభిధే
యమిత్యర్థాదుక్తం భవతి- విదేవ ద్యోతితి యథాతు శుద్ధం నిజరూపీతి- యదైతజ్జ్ఞానైకా
కారమాత్మవస్తు దేవాద్యాకారేణ స్వాత్మని వైభావనుసన్ధానమూలనకలకర్మక్షయా న్ని
ర్దోషం పరిశుద్ధం నిజరూపి భవతి తదా దేవాద్యాకారేష్టికర్తృత్వాత్మకల్పనామూలకర్మ
ఫలరూపా వస్తువస్తు భేదాఃభవన్తి యేదేవాదయ వస్తుషుస్వాత్మతయా
భిమతేషు తద్భోగ్యభూతాదేవ మనుష్యశైలాబ్ధిధరాదివస్తుభేదాస్తైస్స్వాలభాతకర్మ
సువస్త్వేషుసత్త్వవస్త్వలిప్తవస్తుః కాదాచిత్కత్వాత్వేనయోగతయా నాస్తి శ
బ్దాభిధేయమ్యమితరన్యసర్వదా విజనిత్యజ్ఞానైక స్వరూపత్వేనాస్తి శబ్దాభిధేయత్వ
మిత్యర్థః పరిణామన్యథా భూతతయా కాదాచిత్కత్వాద్యోగినో విద్వస్తు
నోనాస్తి శబ్దాభిధేయత్వమిత్యాహ- వస్త్వస్తీతి అస్తి శబ్దాభిధేయాప్యదమథ
పర్యన్తహీనః నతత్రైకరూపపదార్థాద్వస్త్వదానాస్తి బుద్ధ్యనపాత్యార్ధ అవిత్య

పయాగ్నో నా తిత్యాహ॥ పూర్వమితి॥ శ్లోకార్థమాహ॥ తద్వదమితి॥ పంగత్యర్థం
పయుక్తాపదార్థమాహ ॥ అత్రేతి॥ జ్ఞానేత్యాది॥ లోహితోష్ణీషః బుద్విజః పృథక
న్తి ఏద్విశేషణ విశేషణతాత్పర్యం నృసింహమూర్తిర్భగవాన్ శ్వేత ఇతివత్ప్రాధా
న్యం జ్ఞానస్వరూపత్వం ॥ దేవమనుష్యేతి॥ శైలాబ్ధ్యాదిశబ్దః ప్రదర్శనార్థ ఇతిభావః-
కథం తైర్విద్యధిమూర్తిత్వం పర్వతకర్మకృతయోనిజకర్మభేదఇతిహ్యుచ్యతే యత్ర ప్రాహ॥ దేవా
దీతి ॥ ప్రాణాభేదేత్యర్థః- విజ్ఞానవిజృమ్భితస్యఫలితార్థమాహ ॥ యతస్త్వేతి॥ విదేవద
ద్యోతతి॥ వస్తురరకయుక్తేనేతి॥ పూర్వవదిత్యాదిజనాయాయ ముపజీవనీయమితి దోషం-
శరీరరహితం- పరిశుద్ధం రాగాదిరహితం-నిజరూపితి నిజాత్మస్వరూపమ్- సజ్జ్ఞాన
శబ్దార్థమాహ॥ తదేతి॥ కథం వస్తుభేదః కర్మఫలం సుఖాదిహి తత్ఫలమిత్యత్రాహ ॥
భోగ్యార్థ ఇతి॥ ద్వారభూతత్వాదితిభావః- ఏవమన్వితేషు పదేష్వాకాంక్షాయాం పదవ్యా
ఖ్యానార్థమాహ॥ యేదేవాదిష్వితి॥ సంప్రత్యన్యవస్తు శబ్దో దేహాదిష్విత్యాహ ఇతి భా
వపక్షతిరేకం స్పష్టయతి॥ తేనస్వాలేతి॥ నహి కారణభావే కార్యాభావః- ఫలితార్థమా
హ॥ ఇత్యాదతి॥ అత్ర నాస్తి శబ్దవాచ్యత్వే హేతోరపిఫలితత్వమాహ॥ ఇతరస్యేతి॥ అ
నన్తకగ్నేస్సతార్థమాహ॥ వరితి॥ శబ్దయోజనాపరయిత మర్థమాహ॥ అస్తిశబ్దేతి॥

ముక్తికే కృత్యంతరే తథాభూతం సత్సృష్టచరమక్షణః కిమిత్యత్రాహ యద్వాన్యథాత్వ
మితి యద్వస్తు ప్రతీతం తదన్యథాత్వం యాతి తదుత్తరోత్తరావస్థాప్రాప్త్యా పూర్వ
పూర్వావస్థాం జహాతీతి సర్వపూర్వావస్థసోత్తరావస్థాయాం న ప్రతీతం స్థానమస్తి
అతస్సర్వదా తత్సద్భావాస్తిశబ్దాభిధేయమవ్యయమిత తథాప్యుత్పత్త్యాదయ ఇత్యాహ - మహీఘట
త్వమితి - స్వతస్సద్భావాదేవ జన్మాదిభావేష్వస్తిమిత్యాత్మనిశ్చయాత్ స్వభోగ్య భూతమవి
ద్వస్తు ప్రతీతమన్యథాభూతమాలక్ష్యతే అనుభూయత ఇత్యర్థః ఏవం ప్రతీతిమత్త్వాద
వ్యవస్థితి శబ్దార్హావమధ్యకర్మస్థానం స్వతస్తైకరూపమాలక్షితమస్తి కింవస్త్వస్తీ
త్యభిప్రాయః యస్మాదేవం తస్మాజ్జ్ఞానస్వరూపాత్మవ్యతిరిక్తమవిద్యాస్తు కదాచిత్క్వచి
త్సద్భావాస్తిశబ్దవాచ్యం న భవతీత్యాహ - స్వప్నవిజ్ఞానమిత్యత ఇతి - అత్రాత్ర సర్వప్రజ్ఞా
నైకాకారతయా దేవాదిభేద ప్రత్యనీకస్వరూపోపి దేవాది శరీర ప్రవేశహేతుభూ
తస్వకర్మవివిధకర్మమూల దేవాదిభేదభిన్నాత్మబుద్ధిభిస్తైస్తైరూపేణ బహుధాను
సంహిత ఇతి ప్రధానానుసంధానం వాత్మస్వరూపప్రయుక్తమిత్యాహ - విశ నమక
ఇతి - ఆత్మస్వరూపస్య కర్మరహితం తత ఏవమలరూపం ప్రకృతిస్పర్శరహితం తతశ్చ
తత్ప్రయుక్తశోకలోభమోహాద్యశేషహేయగుణాసంగ్యవచనాయా నచానా
తిరస్కృతం తత ఏవ స్వైకరూపం తత్ప్రాప్తు దేవశరీరమితి తదాత్మకః - అత్రాత్మతత్వ
తస్య భిదవస్థాధారాదిత్యాహ - జ్ఞానం విశుద్ధమితి - ఏవం తస్యైకరూపతయా సర్వదా
స్తిశబ్దవాచ్యః అభిదం తస్తు తమపరిణామిత్వేన సర్వదానాశకత్వ ఇతి పూర్వాచానా

తద్దర్థమాహ॥ అవిద్యేస్త్వితి॥ ఉత్తరార్థస్యశబ్ద్యమాహ॥ అతఇతి॥ వర్తమానస్థిత
స్యకలనాహ॥ ప్రతీతమితి॥ భూయశ్చేతి॥ ఉత్తరార్ధమాహ॥ ఉత్తరేతి॥ తత్ప్రత్య
స్యార్థమాహ॥ ఇతీతి॥ కుతో హేతుత్వమిత్యస్యార్థమాహ॥ నప్రతీతస్థానమితి॥ తత్త్వం తత్
స్వభావః కుతశ్చిత్ ప్రమాణప్రతీతేష్వేత ఇతి భావః. మహీత్యాదినా మహీఘటత్వం యా
తీత్యనుషఙ్గః - కర్మణః ప్రాగభావాః స్తైమిత్యహేతుత్వమాహ॥ దేవేతి। స్తిమితః ప్రతిబ
ద్ధః - చాక్షుషజ్ఞానమాత్రవ్యవాపాయామాహ॥ అనుభూయత ఇతి॥ అస్తిశబ్దార్థమాహ॥ ఏ
వం సతీతి॥ ఫలితమాహ॥ నహీతి॥ వస్త్వంహీతి శ్లోకద్వయస్యైకవాక్యత్వం పూర్వోప
క్రాంతజనాయామనుక్తమ్ అనన్తరశ్లోకపూర్వార్థం వ్యాచష్టే॥ యస్మాదితి॥ తస్మాదేవ
తమిత్యాస్యన్మిథ్యాత్వాదితి భావః- ఉత్తరార్ధం వ్యాచష్టే॥ అల్పాత్వితి॥ బుద్ధిశబ్దే
న భిత్తి శబ్దో వ్యాఖ్యాతః ఉపాధివిగమేకీదృగాత్మస్వరూపమితి శంకాయామనన్తరం
వ్యాచష్టే॥ అస్తేతి॥ విశుద్ధం శబ్దార్థమాహ॥ కర్మేతి॥ విమలశబ్దవ్యాఖ్యానమమల రూపే
తి- విభూయ తావన్ధూతాన్యశరీరమితి శ్రీశౌదితి భావః - ఉపచయాపచయాభావా
తం పావయత్యేవం తదభావాత్ తం నిరవయవం తతో వృద్ధ్యాదిరహితమిత్యర్థః సామా
నాధికరణ్యభ్రమమాహ॥ తచ్చేతి॥ నైకాదికం వ్యాచష్టే॥ అతఇతి॥ హేతుత్వం గమ్యం
యతశ్చైతస్య హేతుమగత్వేవా సుదేవాదిర్వ్యాహారః - జ్ఞానస్వరూపోయదాత్మేతి
శ్లోకోదధిత్యాఖ్యాతనివృత్త్యాదిసాధనశ్లోకద్వయమ్ అసాధారణం విజ్ఞానమితి
పాదశ్లోకస్యాసాధారణ ఇతి విభాగః నమరకమతవిత్యనన్తర శ్లోకార్థః తత్ప్రయోజకశబ్దా
ర్థమాహ॥ విదంశ ఇత్యాదినా॥ అన్యదుచ్యతే ప్రయమన్యాదు నంవ్యాప్తమిత్యత్రాహ॥

ప్రకృతిశబ్దాభిధేయః ఏవంరూపమనాద్యవిద్యాత్మకం జగద్వ్యాపకం దేహః శరీరం తదాత్మకమితి జగ
ద్వ్యాపకత్వం సమ్యగుక్తమిత్యాహ సత్యాదనమితి అత్రానత్యమనాత్మమిత యదస్తి
యన్నాస్తీతి పరిణామస్యైవ సంహారః ఏతజ్ఞానై నానాకారత్వరూపసముదాయబ్రహ్మగోచర
స్వరూపభావనాబాధిన్యశ్రుతిభావనాశ్రితం దేవమనుష్యాదిరూపేణ సమ్యగన్యథావా రా
ర్థాభావం యద్యప్యతేనేత్యాహుః కన్యైవేత్యుక్తమిత్యాహ ఏవంతు యదితి దేవతిర్య
గాదియజ్ఞః పురుషహస్త్రపతనుబుద్ధిత్వమప్రోస్వర్గమయాశ్చాపాయః ఇత్యాదిశ్రా
శ్రితమూర్ధ్వస్పష్టం భూరాదిలోకశ్చఫలానితేషామితి జగద్వ్యాపకత్వజ్ఞానప్రయోజనం
మోక్షోపాయయతనమిత్యాహ యచ్చైతద్భువనగతంమయాలపోకం పరప్రత్యాజతి
హితప్రకాశకః జ్ఞానైస్త్వేతద్ధ్రువమచలం సదైకరూపం తద్భూయాస్సుకృతిహి
యోనవానుదేవమితి॥

౧౨౮. అత్రనిర్విశేషే పరే బ్రహ్మణి దార్శ్యే సదసదనిర్వచనీయే చాజ్ఞానే జగతః
కల్పితత్వేన చానుగుణం కించిదపి పదం న దృశ్యతే అస్తి నాస్తిశబ్దాభిధేయం కించిదిదాత్మ
కత్వమ్ జగత్పరమస్య సర్వస్య పరస్య బ్రహ్మణో విష్ణోః కాయత్వేన తదాత్మ
కం జ్ఞానైః కారసాత్త్వస్వరూపాది వివిధాకారానుభవే అధిష్ఠానమపరిహార్య
స్తుయ్యాత్మత్వజ్ఞానవిరోధిత్వే జ్ఞానానాం కర్మణా నేతి ప్రతిపాదనాదస్తినాస్తి నత్వాప
త్యశబ్దావాచ్యసదసదనిర్వచనీయవిపత్తిభానాపామధ్యాగచ్ఛ నాస్త్యస న స్త్ర
స్తిసత్యశబ్దవిరోధినా అతశ్చతాధ్యామసత్త్వంహి ప్రతీయతే అనిర్వచనీయత్వమ్ ప్ర
తిపన్నాని నాస్త్యసత్యశబ్దా నతు వ్యత్వమిథ్యాత్వపరాః ప్రయుక్తాః అపితు వినాశి స్వభా
వావస్థ్యవస్తి కింతుహి ఘటత్వమిత్యతో వినాశిత్వమేవహ్యుపపాదితం సనిష్ప్రపరా
తత్వం జ్ఞానబాధ్యత్వంవా ఏకస్మిన్ కాలే కస్మింశ్చిత్స్థలే అనుభూతస్యకాలాన్తరే దేశాన్తరే వా
విశేషణాన్యథోపలబ్ధ్యానాస్తిత్వోపపాదనాత్ తుచ్ఛత్వంహి ప్రమాణసమ్బన్ధానర్హ
త్వం బాధోపియద్దేశకాలాదిసమ్బన్ధితయాయదస్తిత్వోపలబ్ధం తస్యతద్దేశకాలా
దిసమ్బన్ధితయానాస్తిత్వోపలబ్ధిః నతు కాలాన్తరే అనుభూతస్య కాలాన్తరే తత్ర
నామాదవానాస్తిత్వోపలబ్ధిః కాలభేదేన విరోధాభావాత్ - అతోనమిథ్యాత్వమ్॥

౧౨౯. ఏతదుక్తంభవతి జ్ఞానస్వరూపమాత్మత స్త్వాదిమధ్యవర్గాన్తహీనం సత

అత్రేతి॥ భువనాశ్రితత్వఘటకమనిర్విశ్రవవంశం ఇత్యపేక్ష్య యమునన్తర క్షీ
కాక్షామాహ॥ ఇదమేతి॥ తదనన్తరసాగ్రహమాహ॥ జగదతి.

౧౨౮. అథ పరోక్తార్థపరత్వాననుగుణత్వమాహ॥ అత్రేతి॥ నామానాధికరణ్యం
నాస్త్యాదిపదం చానుగుణమిత్యత్రాహ॥ అస్తినాస్తిశబ్దాభిధేయమితి॥ హ్యస్తంచా
హ॥ అస్తీతి అవ్యక్తస్యార్థః కథముపాదర్శ్యమిత్యత్రాహ॥ నాస్తీతి॥ సత్యాకావాస్తుద్వ
త్వం మిథ్యాత్వం కేత్యత్రాహ॥ అతేతి॥ వినాశిత్వమేవ మిథ్యాత్వం శబ్దార్థయం
వికారయతి॥ ఏకేనేత్యాదినా॥ తదిత్యాదినేతి॥ పరిణామనిరోధ పరస్పరవిరుద్ధమాన
వచనేవితథావాదశబ్దవత్॥ కాలేతి॥ విరోధబాధకమహాత్వంహి మిథ్యాత్వమిత్యర్థః.

౧౨౯ - నాస్త్యాదిశబ్దాః కింపరాణామిత్యాశఙ్కాయాం పరిణామినామపి స్వరూ
పేణ నిత్యత్వాత్ నాస్త్యాదిశబ్దార్థ ఇత్యత్రాహ॥ ఏతదుక్తమితి॥ వినాశరూపావస్థా

తైకరూపమితిస్వరూపవిషయత్వాన్నిశబ్దవాచ్యమ్- అచేతనస్తు క్షేత్రజ్ఞభోగ్యభూతం తత్క-
ర్మానుగుణపరిణామం వినా శరీరత్వాద్వాచ్యార్థగర్భమితినాస్త్యసత్యశబ్దాభిధేయమితియ
థోక్తం యత్తు కాలాన్తరేణాపి నాన్యసంజ్ఞాముపైతి వైపరిణామాదిసంభూతాం తద్వ
స్తునృపతత్త్వకమ్- అనాదిపరమార్థశ్చ ప్రాజ్ఞైరభ్యుపగమ్యతే- తత్తు నాస్తినసన్దేహో

నాద్యద్వాద్యుపపాదనమితి- దేశకాలకర్తృవిశేషాపేక్షయా అస్తిత్వనాస్తిత్వయోగినివస్తు
నికేవలాస్తిబుద్ధిబోధ్యత్వస్య మపరమార్థ ఇతి వా పరమార్థ ఇత్యుక్తమ్ - ఆత్మనఏవకే
వలాస్తిబుద్ధిబోధ్యత్వమితి సపరమార్థ ఇత్యుక్తమ్- శ్లోకశ్చ మైత్రేయస్యవిష్ణ్వాధారం
యథా చైతత్ త్రైలోక్యం సముపస్థితం పరమార్థశ్చ మే ప్రోక్తో యథాజ్ఞానం ప్రధానత
ఇత్యాద్యనుభాషణాచ్చ జ్యోతీంషివిష్ణురిత్యాది సామానాధికరణ్యస్యాత్మ శరీరభావ ఏవ
నిబన్ధనం చిదచిద్వస్తునోశ్చాస్తినాస్తి శబ్దప్రయోగనిబన్ధనం జ్ఞానస్య కర్మనిమిత్త
స్వాభావికస్వరూపత్వేన ప్రాధాన్యమచిద్వస్తునశ్చ తత్కర్మనిమిత్తపరిణామిత్వేన అ
ప్రాధాన్యమితి ప్రతీయతే॥

౧౨౭- యదుక్తం నిర్విశేష బ్రహ్మవిజ్ఞానాదేవ అవిద్యానివృత్తిం వదన్తి శ్రుతయ
ఇతి - తదసత్ వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తమాదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్
తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయ సర్వే నిమేషా జజ్ఞిరే
విద్యుతః పురుషాదధి నతస్యేశే కశ్చన తస్యనామమహద్యశః య ఏనం విదురమృతా
స్తేభవన్తీత్యాద్యనేకవాక్యవిరోధాత్ - బ్రహ్మణస్సవిశేషత్వాదేవ సర్వాణ్యపి వాక్యా
నిసవిశేషజ్ఞానాదేవ మోక్షం వదన్తి శోధకవాక్యాన్యపి సవిశేషమేవబ్రహ్మ ప్రతిపా
దయన్తీత్యుక్తమ్-

౧౨౮- తత్త్వమస్యాది వాక్యేషు సామానాధికరణ్యం ననిర్విశేషవస్త్వైక్యప
రం తత్త్వంపదయోః సవిశేష బ్రహ్మాభిధాయిత్వాత్ - తత్పదం హి సర్వజ్ఞం సత్యసఙ్క

ల్పత్వం నిమిత్తమిత్యర్థః అస్తి శబ్దస్త్వవధారణ గర్భః అభ్యుపేత ఇతివత్ - అత్రమాన
రూపా॥ యథేతి॥ అనన్తాదిపదానాం మిథ్యాత్వే ప్రసిద్ధత్వాన్నిత్యాగర్భతాముపి
తర్కయతి॥ దేశేతి॥ వచనాద్యపేక్షవచనత్వాదికం కర్త్రాపేక్షం సోపాధికాస్తిత్వయో
గినిస్వతోఽస్తితాధీవిషయత్వం పరమార్థః స్వతోఽస్తిత్వయోగినితు తద్ధీ విషయత్వం
పరమార్థ ఇత్యర్థః - అనువాదేనాపి ద్రఢయతి॥ శ్లోకేతి॥ అనువాదఫలితమాహ॥
జ్యోతీంషీతి॥ నియమేనసాధ్యద్రవ్యం హి శరీరం ప్రాధాన్యప్రథాన్యే అధికారిత్వ
ః కారిత్వే.

౧౨౯- అథ నిర్విశేష బ్రహ్మాత్మైక్యధియో నివర్తకత్వే పరోక్తశ్రుతీనామతదర్థ
త్వమాహ॥ యదుక్తమిత్యాదినా॥ తద్విపరీతార్థపరశ్రుతిం దర్శయతి॥ వేదేతి॥ నతస్యే
తి॥ అధికజ్ఞేయాభావాత్తత్త్వాన్తరజ్ఞానోపాయత్వశఙ్కానిఃఫలితః కారణవాక్యైర్వి
శేషతోఽవైతత్సిద్ధిరూపాయఇత్యత్రాహ॥ బ్రహ్మణ ఇతి॥ తద్విత్యాదిష్వపి సగుణవిష
యత్వోపపాదనాదిత్యర్థః- శోధకవాక్యశఙ్కాయాం॥ శోధకేతి.

౧౩౦- అథ సామానాధికరణ్యస్యాన్యథానుపపత్త్యా పరోక్తనిర్విశేషధియ ఉపా
యత్వాశఙ్కావకాశః॥ తత్త్వమిత్యాదినా॥ హేతుమాహ॥ తత్త్వమితి॥ తత్పదస్య సవిశేష

త్వం జగత్కారణం బ్రహ్మోపాదానం భవతి - తదైక్షత బహుస్యామిత్యాదిశ్రుతస్స్వత ఏవ
ప్రతీతత్వాత్ - తస్య చాధికరణత్వస్య ప్రతీత్యా అవిద్యాశబలితం శరీరకం పరం బ్రహ్మ ప్రతి
పాదయతి- ప్రతీయమానత్వేనాపి నిత్యతయా ఉపాదానాధికరణస్య ప్రతీయమానత్వేన
తత్ప్రయోగ ప్రవృత్తినిమిత్తభేదానుపపత్తేన సామానాధికరణ్యమేవ ఉపపన్నం స్యాత్ - త
యోః పదయోర్లక్షణాచ-సోయం దేవదత్త ఇత్యత్రాపి నలక్షణాపర్యాపన్నాలక్షణం
భవిష్యతమైక్యే ప్రతీత్యవిరోధాత్ - దేశకాలవిరోధస్య కాలభేదేన పరిహారాత్ తదైక్ష
త బహుస్యామిత్యుపక్రమ విరోధస్యైక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞాయాశ్చ ఘట
తే-జ్ఞానస్వరూపస్య నిరస్తనిఖిలదోషస్య సర్వజ్ఞస్య సమస్తకల్యాణ గుణాత్మకస్య
జ్ఞాతత్వాత్కార్యాసనాం పురుషార్థహేతుత్వశ్చ భవతి- బాధార్థానైవ సామానాధి
కరణ్యస్యాంత్వదయారధిష్ఠానలక్షణానివృత్తిలక్షణా చేతిలక్షణాద్వయప్రాపదోషః॥

౧౩౦- ఇదానీంస్మృతిశ్చః నేదం రజతమితి పదప్రతిపన్నస్యైవ బాధస్యాప్య
ఖ్యాతిరిత్యపరం- తస్య దనాధిష్ఠానాతిరేకి ధర్మానుపస్థాపనేన బాధానుపపత్తిశ్చ-అధి
ష్ఠానస్య ప్రతీతిరోహితమతిరోహితస్వరూపం తత్పదనూపస్థాపస్య ఇతిచేన్న అధి
ష్ఠానాప్రకాశకతాప్రయోజనాభావాత్ - ప్రమాణోయదధిష్ఠానమతిరో
హితమితిచేత్తదవాధిష్ఠానస్వరూపం ప్రతిరోధీతి తత్ప్రమాణ తదంతరేణా ప్రయో

రక్త్వరూపా॥ ఇతి॥ తద్పుర్ణమిత్యత్రాహ॥ తదైక్షతేతి॥ తస్యపపోక్తసార్వజ్ఞ్యాత్
దవిరోధాత్స్వరూపభూత ప్రతత్వమిత్యత్రాహ॥ తత్త్వాపూనాధికరణ్యమితి॥ అ న
సమాన విభక్త్యేకనిష్ఠార్థక పదవ్యావృత్తిః సత్యారతత్వదవిరోధఇత్యర్థః-కు ఇత్య
త్రాహ॥ ప్రతీయమానత్వేనాపి నేతి॥ స్వరూపభూతేప్రతత్వే దూషణద్వయమాహ॥ ప్ర
తీయమానతత్త్వాగఇతి॥ లక్షణానదోషః సోయమిత్యాదౌ దర్శనాదిత్యత్రాహ॥ సో
యమితి॥ కింకాలద్వయ సత్వస్య విరుద్ధః ఉతదేశద్వయ సమ్బన్ధః ప్రథమం ని
హారతి॥ భూతేతి॥ ద్వితీయం పరిహారతి॥ దేశేతి॥ విరోధాల్లక్షణా చేదస్తుకిం పదలక్షణే
నాలంతథాచ సవిశేషత్వ మితిభావః - దూషణాన్తరమాహ॥ తదితి॥ ఉపక్రమోపక్ర
మయోశ్చ తదనుగుణఇత్యత్రాహ॥ ఏకేతి॥ సార్వజ్ఞ సర్వశక్త్యనిరుద్ధతిభావః-భేదస్య
తత విరోధమాహ॥ జ్ఞానేతి॥ తత్త్వం పదప్రవృత్తినిమిత్తయోస్స్వరూపోపలక్షణత్వం
దూషితమ్ - అథబాధార్థత్వం దూషయతి॥ బాధేతి॥ అన్యతరపదే నాధిష్ఠానే లక్షితే
తత్రపదాన్తరేణ ధర్మాన్తర నివృత్తిర్లక్ష్యేతి పదద్వయ లక్షణా- అగతిక్త్వాత్సామానాధి
కరణ్యహానిరత్యన్తమప్యస్వరసస్యేతి తదుపరిష్టి శ్రుతసన్నిరోధాపత్తేః.

౧౩౦- అధికం దూషణద్వయం వివక్షన్నాహ॥ ఇదానీమితి॥ మానాన్తరేణ
భేదస్యాంశేన విరుద్ధధర్మోపస్థాపనత్వం శుక్తిరజతమిత్యాదమప్యస్తమిత్యాహ
తథాపోదితవ్యం తస్య విప్రోపస్థాపనీయః - విరుద్ధోపస్థాపనమేవ బాధకల్ప
మితిశఙ్కతే॥ అధిష్ఠానమితి॥ దూషయతి॥ నేతి॥ స్వరూపమేకం ప్రకాశితేన ప్రతిపక
ల్పం పక్షాద్ద్వితీయం దూషయతి॥ అధిష్ఠానేతి॥ ప్రథమేచ తత్ప్రమాణవిరుద్ధం నేతి
వికల్పపక్షేప్యర్థ ప్రథమం దూషయతి॥ తదపేతి॥ ద్వితీయం ప్రమాణనివృత్తిబాధాత్ ఇ

శ్రీరబాధా - అతోధిష్ఠానాతిరేకిపారమార్థిక ధర్మతత్త్వరోధానా నభ్యుపగమేథాన్నైబా ధానురుపపాదో - అధిష్ఠానే హి పురుషమాత్ర కారణప్రతియమానేతదతిరేకిణీ పారమార్థికీ రాజత్వే రాజా ఇతి సత్యేవాన్యాధత్వభ్రమః - రాజత్వోపదేశేన తన్నివృత్తిః ప్రతిబంధాధిష్ఠానమాత్రోపదేశేన - తస్య ప్రకాశమానత్వేనానుపదేశ్యత్వాత్ - భ్రమానుపపన్నత్వాచ్చ ॥

౧౩౧- జీవశరీరక జగత్కారణ బ్రహ్మపరత్వేనముఖ్యవృత్త్యం పదద్వయమ్ - ప్రకారద్వయవిశిష్టైక వస్తు ప్రతిపాదనేన సామానాధికరణ్యంచ సిద్ధమ్ - నిరస్త నిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణ గుణాత్మకస్య బ్రహ్మణో జీవానన్యత్వమిత్వ మైశ్వర్యము పరంప్రతి ఘటితంభవతి - ఉపక్రమానుకూలతాచ - ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞోపపత్తిశ్చ - సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరస్యైవ బ్రహ్మణః స్థూలచిదచిద్వస్తు శరీరత్వేన కార్యత్వాత్ - తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం, పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే, అపహతపాప్మా, సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ఇత్యాదిశ్రుత్యన్తరావిరోధశ్చ ॥

౧౩౨- తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇత్యుపదేశ్యపాదే కథమితి చేత్ - నాత్రైకంచిదుద్దిశ్య కిమపి విధీయతే, ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమిత్యనేనైవ ప్రాప్తత్వాత్ - అప్రాప్తే హి శాస్త్రమర్థవత్ - ఇదం సర్వమితి సజీవం జగన్నిర్దిశ్య ఐతదాత్మ్యమితి తస్యైవ ప్రతిపాదనమ్ - ఇదం హేతురుక్తః - సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా ఇతి - సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శాన్త ఉపాసీత ।

౧౩౩- ప్రమాణాన్తరాప్రతిపన్నబ్రహ్మణస్తద్వ్యతిరిక్తస్య చిదచిద్వస్తునశ్శరీరాత్మ

భావశ్చ స్పష్టతయానూక్తే॥ అత ఇతి॥ శుక్తిరూప్యమిథ్యాత్వే యావత్సత్యత్వమిత్యభిప్రాయేణోక్తం పారమార్థికేతి - ప్రనైతద్భ్రమాద్భావ భ్రమనివృత్తిశ్చ భ్రాన్త్యధిష్ఠానకాని - వస్తునివృత్తిస్తు సత్యప్రకాశత్వేన - బ్రహ్మణ్యపి తథా చేత్ - సర్వథా పాదవ భ్రమపరంపరయానవస్థాం నిదర్శయతి॥ అధిష్ఠానమితి॥.

౧౩౧- ఉక్తమాత్మజాతం స్వపక్షే దర్శయతి॥ జీవేతి॥ నిరస్తేత్యాదినా తద్వ్యాపకగుణా ఏకోధ ఉక్తః - అన్యత్ స్పష్టమ్.

౧౩౨- తత్త్వమసి నోద్దేశ్య పరమ్ - బ్రహ్మణో మానాన్తరావేద్యత్వాత్ - న చ త్వం పదమ్ - జీవశరీరకత్వాజ్ఞానాత్ - అతస్త్వమిత్యుక్తేర్జీవమాత్రముద్దిశ్య తదతిస్వరూపైక్యవిధానమితిశఙ్కతే॥ తత్త్వమితి॥ పరిహరతి॥ నాత్రేతి॥ ఏతత్కిమిత్యత్రాహ॥ అప్రాప్తే హి॥ ప్రాప్తత్వం దర్శయతి॥ ఇదమితి॥ ఐతదాత్మ్యమిత్యతిత్రాదాత్మ్యోక్తిః, అతో జీవతాదాత్మ్యమప్రాప్తమిత్యత్రాహ॥ సజీవమితి॥ సర్వశబ్దస్వారస్యాత్ సర్వాః ప్రజా ఇతి పూర్వవాక్యానుగుణ్యాచ్చ ఇదం సర్వమిత్యజగత్సచ్ఛబ్దయోర్విధానం చాప్రాప్తం చేతి శ్రుత్యన్తరానురోధాచ్చ సర్వశబ్దశ్చిదచిత్పర ఇతిభావః - మృదాత్మకో ఘట ఇతివత్ అధ్యాహారః॥ తత్రైవేతి॥ సదాయతనత్వాచ్ఛరీరశరీరిభావః - హేతుర్వ్యాఖ్యేయః॥ సర్వమితి॥ సదాయతనత్వాన్నైతదనత్యమ్ - అనుప్రవిశ్య ప్రశాసనాన్నియన్తృత్వాత్ హిస్థితిః.

౧౩౩- శరీరశబ్దం నియమ్యనియామకత్వాదిభిః స్ఫుటయతి॥ చేతి॥

[illegible]

౧౩౮. [illegible]

[illegible]

౧౩౯. [illegible]

శాబ్దత్వస్య ... కస్తా ... కాదో ... త్వస్య ... ప్రత్యక్షత్వాదితి నిరస్తమితి భావః కల్ప్య
... కబ్రిష్టత్వ ... ద్దేశాదిప్రయోజనత్వాదేవ ... ర్థ ... ప్యాలాపి ...
... దపి ... కత్వం ... ఏవకేవలాత్ ... గవాదింఖానవస్థో ... మార్త్య ... పి ...
యుక్తి ... శబ్దానాం ... ద్దేశో ... గత ఏవ - కేవలభేదవాదినాం ... త్వస్యా ...
స్వరూప ... ప్యైకేవాపి ... ... త్యసమ్యవాదేవ బ్రిష్టత్వేన ... పదేశానసమ్యవస్థితి
... వేదాన్త ... ధర్మాకారత్వాత్ -

౧౩౪. ... విశిష్టం ... బ్రిష్ట ... భావమాత్ర ... ౩:స్త్రోత్తర
... బహు ... సామాన్యత్వ ... జాతిగుణయోరివ ... త్వాభా
... విశేషణత్వేన ... స్యాదే ... జాతిః ... రుషః ... ధిరితి సా
... క ... మాత్రస్యైవ ... జాతిగుణయోరపిహిదభేద్య
... ప్పా ... ప్తస్య ... ... విశేష్యత్వాదవి
... ... పదార్థత్వాత్ - మనుష్యో పురుషః ప్రతో ...
... సామానాధికరణ్యం ... మితి ... కారత్వమేవ సామా
నాధికరణ్య ... త్వస్య ... హిదభా
... విశేషణత్వ ... ... ప్రష్టః - దద్దేకస్తాలీతి - న
... ... సామాన్యం - ... త్వాతాం ... విశేష ... త్వం సామానాధికర
ణ్యేపేయమేవ

౧౩౬. ... మనుష్యోదేవః ... మేషిక ... పశ్చాత్ ... ధిజా
... జాతి ... గుణపదార్థ ... కారత్వాయమను
ష్యాదిశరీరాణామ ... జాతిః ... కారీరాః శరీరాత్మ ...
... పదార్థ ... మేవ ... త్వాదివపా
... సామానాధికరణ్య ... మనుష్య ... తిపామా

... సామానాధికరణ్య ... స్వార్థ ... నామ్నా ... నాది - శేనాపి
... విశేష్య ... ...

౧౩౭. ... విశిష్ట ... ... విశిష్ట ... దిత్యర్థాత్రిశా॥ జాతిః ...
... విశేషణత్వాదివ ... దేవానాం ... త్వాది - అథ ... త్వేన ...
... సామానాధికరణ్య ... విశేషణమిత్యర్థాత్ ॥ జాతిగుణయో
... ॥ ... ॥ మనుష్యత్వాదితి ॥ ... వాసుకరణమిత్యర్థః ...

... నిమిత్తేన ముఖ్యత్వేన ... నిమిత్తం ... యిత్వాత్ ...
... ముఖ్య ... మేవ ... జాతి ... ముఖ్యత్వం
... పరస్య ... స్వరూపా ... త్వా ... త్వా ...
... యుక్తమిత్యర్థః ... కారణమేవేత్యర్థః ...
... ॥ ... మితి ॥

౧౩౮. ... త్వాత్ ... త్వమితి ... జాతి ...

పాదకరణ్యం లాఘవికమేవ - నైతదేవమ్ - మనుష్యాది శరీరాణాం మనుష్యాత్మైకాశ్రయత్వం తదేక ప్రయోజనత్వం తత్ప్రకారత్వం చ ప్రామాణ్యతుల్యమ్ - ఆత్మైకాశ్రయత్వమాత్మవిశ్లేషే శరీర వినాశాదవగమ్యతే - ఆత్మైక ప్రయోజనత్వం చ తత్కర్మ ఫలభోగార్థతయైవ సద్భావాత్ - తత్ప్రకారత్వమపి దేవో మనుష్య ఇత్యాత్మ విశేషణతయైవ ప్రతీతేః - ఏతదేవ హి గవాదిశబ్దానాం వ్యక్తిపర్యన్తత్వే హేతుః - ఏవం పృథక్త్వేన ఏక హాదేవదణ్డాదీనాం విశేషణత్వేఽపి దణ్డకుణ్డలీతి మత్వర్థీయ ప్రత్యయః - నైవం మనుష్యాది పిణ్డానామాత్మైకాశ్రయత్వ తదేక ప్రయోజనత్వ తత్ప్రకారత్వ స్వభావాద్దేవో మనుష్య ఆత్మేతి లోకవేదయోః సామానాధికరణ్యేన వ్యవహారః - జాతివ్యక్త్యోర్నియమేన సహోపలమ్భ ఇతి చేదుభయోశ్చాక్షుషత్వాత్ - ఆత్మనస్త్వచాక్షుషత్వాచ్చక్షుషా శరీరగ్రహణవేళాయామాత్మా న గృహ్యతే - పృథగ్గ్రహణయోగ్యస్య ప్రకారతైకస్వరూపత్వం కథమితి చేత్ - దణ్డాదివత్పృథక్స్థిత్యనర్హత్వాత్ తదేక ప్రయోజనస్య విశేషణతైకస్వరూపస్యాపి తత్ప్రకారతైకస్వభావత్వావగమః - సామానాధికరణ్యనియమస్తు కపాలగృహేవద్యస్య నిబన్ధనమిత్యుక్తమ్ - యథా చక్షుషా పృథివ్యాదేర్గన్ధరసాది సిద్ధత్వం ప్రాథమికమపి న గృహ్యతే - ఏవం చక్షుషా గృహ్యమాణం శరీరమాత్మప్రకారతైకస్వభావమపి న తథా గృహ్యతే - ఆత్మగ్రహణే చక్షుషః సామర్థ్యాభావాత్ - నైతావతా శరీరస్య తత్ప్రకారత్వస్వభావవిరహః - తత్ప్రకారతైకస్వభావత్వమేవ సామానాధికరణ్యనిబన్ధనమ్ - అతః ప్రకారతయా ప్రతిపాదన సమర్థాః శబ్దాస్త్వైవ ప్రకారతయా ప్రతిపాదయతి.

౧౩౭ం నను చ శాస్త్రేపి వ్యవహారే శరీరశబ్దేన శరీరమాత్రం గృహ్యత ఇతి వాక్యప్రయుక్తాః శరీరశబ్దస్య - నైవమ్ - ఆత్మప్రకారభూతస్యైవ శరీరస్య శాస్త్రేఽపి ప్రతిపత్త్యాయ నిరూపణాన్నిష్కర్షక శబ్దోయమ్ - యథా గోత్వం శుక్లత్వమితి గుణజాత్యాదిశబ్దాః.

నైతదేవాదితి || సమాధిం వక్తుం పరిహారితుమ్ ... విశేషణత్వే హేతుమాహ || మను ష్యాదీతి || పూర్వోక్తయుక్తిత్రయాదినం ప్రకారత్వమిత్యర్థః - యద్వా ప్రకారత్వా వశ్యంభావ్యత్వమ్ - సహాధ్యక్షత్వమ్ - దణ్డకుణ్డలాదివత్ పృథక్ స్థితస్యైవ ప్రతిపన్నత్వమిత్యర్థః - తథాకరతేజ విశదాః - ... ప్రత్యక్షమనుపాదయతి || ఆత్మైకాశ్రయా || వశిష్ఠేదశేయదా || ఏతదపి ఉపక్రాన్త్యైక్యప్రత్యక్షమాహ || ఏతస్యైవ భావేతి || నను ప్రత్యక్షయోగాదేవ ప్రకారత్వమాహ || దణ్డేతి || సమాధిం వక్తుం పరిహారతి జాతీతి || చాక్షుషత్వం ప్రసర్జనార్థమ్ - ఏకమాత్రగ్రహణత్వాదిత్యర్థః - తద్వ్యాయత్ప్ర కారత్వహేతుకాన్యర్థస్య || పృథగితి || ప్రాగుక్తం పరిహారమాహ || దణ్డాదీ ||క రంతర్గతా దణ్డాదే స్వభావసమయత్వాత్ప్రాహ || నహీతి || ప్రతిపత్త్యర్థత్వం స్పష్టమ్ - స్వభావమాహ || యథేతి || నైతావతేతి || గన్ధస్యేతి పాఠః - తథాత్వమిత్యర్థః || తత్ప్రకారేతి || తన్మాత్రేణాపి మానాదేన ధర్మి ప్రత్యయం తదీయాదిగ్రాహ్యేత్యర్థః || ఆత్మ ౧౩౭-శోధయతి || నన్వితి || శాస్త్రశబ్దం ప్రతి బహిర్వృత్యవధారతి || నైవమితి

[illegible] నైతదేవమ్ - ననుపాద్యది శరీరా[illegible] కర్తృత్వం తదేక [illegible] తత్ప్రకారత్వంచ [illegible] - ఆత్మైకా[illegible] శరీర వినా [illegible] - ఆత్మైక [illegible] ఫలభోక్తృత్వ [illegible] తత్ప్రకారత్వమపి దేవాదిమనుష్య[illegible] విశేషణ[illegible] - ఏతదేవహి గవాదిశబ్దానాం వ్యక్తిపర్యన్తత్వే [illegible] దేవదత్తాదీనాం విశేషణత్వే [illegible] నన్వాత్మైక [illegible] తత్ప్రకారత్వ [illegible] ఆత్మేతి [illegible] వేద [illegible] - [illegible] ఆత్మనస్త్వచాక్షుష[illegible] [illegible] పృథక్ [illegible] [illegible] - [illegible] [illegible] ప్రకారత్వ [illegible] తత్ప్రకారత్వ [illegible] - [illegible] - అత్ర [illegible] - నైవ [illegible] శరీరస్య తత్ప్రకారత్వ [illegible] తత్ప్రకారత్వ [illegible] ప్రతిపాదన [illegible] ప్రకారతయా ప్రతిపాదయతి.

౧౩౫. నను [illegible] శరీరస్య [illegible] ఇతి [illegible] - నైవమ్ - [illegible] శబ్దో [illegible] - [illegible] దిశబ్దాః.

నైతదిత్యాది॥ [illegible] ॥ నను [illegible] ॥ [illegible] ప్రకారత్వమిత్యర్థః - [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ ఇతి ॥ [illegible] ॥ పృథగితి ॥ [illegible] ॥ ఇతి ॥ [illegible] ॥ నైతాదతేతి ॥ [illegible] ॥ తత్ప్రకారేతి ॥ [illegible] ॥ ఆత్మేతి ౧౩౫. [illegible] ॥ నన్వితి ॥ [illegible] ॥ నైవమితి ॥

౧౩౫. అశోకవనాది శబ్దవద్దేవ మనుష్యాది శబ్దా ఆత్మపర్యన్తాః. ఏవం దేవమనుష్యాది పిణ్డప్రవిష్టానాం జీవానాం పరమాత్మశరీరతయా తత్ప్రకారత్వాత్ జీవాత్మవాచినశ్శబ్దాః పరమాత్మపర్యన్తాః. అతః పరస్య బ్రహ్మణః ప్రకారతయైవ చిదచిద్వస్తునః పదార్థత్వమితి తత్సామానాధికరణ్యేన ప్రయోగః. అయమర్థో వేదార్థసంగ్రహే సమర్థితః. ఇదమేవ శరీరాత్మభావలక్షణం తాదాత్మ్యమాత్మైతదాత్మ్యమిదం సర్వం ఇతి తత్త్వమసీత్యాది వాక్యకారః.

౧౩౬. అత్రేదం కృత్స్నం. అచిద్వస్తునశ్చిద్వస్తునః పరస్య చ బ్రహ్మణో భోగ్యత్వేన భోక్తృత్వేన చేశితృత్వేన చ స్వరూపవివేకమాహుః శ్రుతయః. అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్తస్మింశ్చాన్యో మాయయా సన్నిరుద్ధః, మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం, ప్రధాన క్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః. అమృతాక్షరం హర ఇతి భోక్తా నిర్దిశ్యతే. ప్రధానమాత్మనో భోగ్యత్వేన క్షరతీతి హరః. స కారణం కరణాధిపాధిపో న చాస్య కశ్చిజ్జనితా న చాధిపః, ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః, పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరం శాశ్వతం శివమచ్యుతమ్, జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ, నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్, భోక్తా భోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా, తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి, పృథగాత్మానం ప్రేరితారం చ మత్వా జుష్టస్తతస్తేనామృతత్వమేతి, అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయన్తీం సరూపామ్। అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్యః, సమానే వృక్షే పురుషో నిమగ్నోఽనీశయా శోచతి ముహ్యమానః। జుష్టం యదా పశ్యత్యన్యమీశమస్య మహిమానమితి వీతశోక ఇత్యాద్యాః.

---

౧౩౭. దేవాదిశబ్దానాం దేహపర్యన్తత్వం నిరాకరోతి॥ ఏతదితి॥ తతః కిమిత్యత్రాహ॥ ఏవమితి॥ సామానాధికరణ్యస్య ... తత్త్వమా॥ అతఏవ॥ ... శరీరత్వం ... శరీరస్యాత్మప్రయుక్తత్వాత్ ... అయమితి॥ వేదార్థసంగ్రహే తత్త్వమసివాక్యార్థవర్ణనావసర ఇతి॥

౧౩౮. ... దేహాత్మభావాభావాత్ ... అతఏవ ... ఇతి॥ అత్రేదమిత్యాదినా॥ ... భోక్తృత్వేనేతి ... ఇతి॥ ... ప్రధానమితి॥ ... పృథక్ ... పృథగితి॥ ముక్తాభిప్రాయః॥ అజామితి॥ సమానే ... ప్రకృతిసామ్యాత్॥

౧౪౦- [illegible]

౧౪౧- [illegible]

౧౪౨- [illegible]

౧౪౦- [illegible]

౧౪౧- [illegible]

౧౪౨- [illegible]

స్యా[illegible] ప్రకారాయే యేన నరపాశపృథ వరవస్త్ర [illegible] ఇదగ్ం సర్వం [illegible]
త్వంచాన్యత్వంచ సర్వం [illegible] వ్యాఖ్యాతౌ.

౧౮౩. అతోఽపి [illegible] పరమపురుషస్య స్వరూపేణ
[illegible] అనేకజీవాత్మానః [illegible] నామరూప
[illegible] వ్యాకరణాని [illegible] సర్వత్వ [illegible]
విజ్ఞానం చాజ్ఞానం చ [illegible] అనేకజీవాత్మానః [illegible]
[illegible] విజ్ఞానం చాజ్ఞానం.
[illegible] ఇతి [illegible] నామ
రూపవ్యాకరణ [illegible] నామరూపాభ్యాం వ్యాకరవాణి [illegible]
[illegible] స్థూలసూక్ష్మ [illegible] శరీరః పరమపు
రుష ఏవ [illegible]
[illegible] జీవాత్మ [illegible]
[illegible] నామరూపవ్యాకరణ [illegible] ఇతి సర్వం [illegible]
[illegible]
[illegible] స్థూలసూక్ష్మ [illegible]
కారణం బ్రహ్మైవ [illegible] కారణం [illegible] బ్రహ్మోపాదానం [illegible] సూక్ష్మ [illegible]
శరీరం బ్రహ్మైవ కారణమితి.

౧౮౪. బ్రహ్మోపాదానత్వేఽపి [illegible] ఉపాదానత్వేన [illegible]
[illegible] ఉపాదా
నత్వేఽపి [illegible] ఇతి [illegible]
[illegible] ఉపాదానత్వేఽపి జగతః
[illegible] కరణైః [illegible]

---

౧౮౩. అతోఽపి [illegible] జీవే [illegible] అనేకేతి
[illegible] వ్యాకరణ [illegible] విశేషణ [illegible] సిద్ధ్యర్థం॥ ఏవమితి॥ ఏ
[illegible] పరమతేన [illegible] అత ఇతి॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] విశేషణ [illegible]
[illegible]
[illegible] అత ఇత్యాది [illegible]
[illegible] సూక్ష్మ [illegible]

౧౮౪. [illegible] ఇత్యర్థః॥ [illegible]
[illegible] ఇతి॥ [illegible]
[illegible]

థగ్స్థితయా గ్యస్యామేవ పురుషత్వయా కదాచిత్వం నామానాం కారణత్వం కార్య
త్వంచ ఇహాతు చిదచితో స్సర్వావస్థయోః పరమపురుషశరీరత్వేన తత్ప్రకారతయా
తపదార్థత్వాత్ తత్ప్రకారః పరమపురుషః సర్వదా సర్వశబ్దవాచ్య ఇతి విశేషః స్వ
భావభేదస్తదసంకరశ్చ తత్ప్రాతిస్వికః ఏవంచ సతి పరబ్రహ్మణః కార్యానుప్ర
వేశేపి స్వరూపాన్యథాభావాభావాత్ [illegible] అవస్థ
[illegible] తియావస్థాపాన్నస్య [illegible]
తిరంభవతి అవస్థాంతరాపత్తిరేవహి కార్యతా.

౧౮౫- నిర్గుణవాదాశ్చ పరస్య బ్రహ్మణో హేయగుణాస [illegible] అప
హతపాప్మా విజరో విమృత్యుః [illegible] ఇతి హేయగుణాః [illegible] ప్రతిషిధ్య
సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ఇతి కల్యాణగుణాన్ విదధతీయం [illegible]
[illegible] హేయగుణ [illegible] నయతి.

౧౮౬- జ్ఞానస్వరూపం [illegible]
[illegible] కల్యాణగుణ [illegible] జ్ఞానైకనిరూపణీయ [illegible]
[illegible] జ్ఞానస్వరూప [illegible]
[illegible] జ్ఞాన [illegible]
[illegible] జ్ఞానస్వరూపమేవ వదంతి - సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ [illegible] జ్ఞానైకని
రూపణీయతయా స్వప్రకాశతయా చ జ్ఞానస్వరూపతా చ.

౧౮౭- సోకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి [illegible] తన్నామరూపాభ్యాం
వ్యాక్రియతేతి బహుభవనసంకల్పా [illegible] నామరూపవిభాగా ప్రతా
[illegible] ఇతి [illegible] ప్రతిషిధ్యతే మృ
త్యోస్సమృత్యుమాప్నోతి - యఇహనానేవపశ్యతి [illegible]

[illegible] మార్గః [illegible]
[illegible] తిహాసపురాణనాధర్మ [illegible] ||
[illegible] || [illegible] ||
[illegible]
[illegible]
[illegible] ||
[illegible]
[illegible]
[illegible]

౧౮౫- [illegible] || [illegible] || [illegible] ||
[illegible]

౧౮౬- అథాగుణ [illegible] || జ్ఞానేన || [illegible]
[illegible] సర్వజ్ఞ [illegible] || [illegible]

౧౮౭- [illegible] || సోకామయత || [illegible]

గమితభవతి యదిదం సర్వం యదయమాత్మేత్యస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేత్ తత్కేన కం విజానీయాదిత్యాదినా సహునర్బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధం స్వసంకల్పకృతం బ్రహ్మణో నానానామరూపభాక్త్వేన నానాప్రకారత్వమపి నిషిధ్యతే యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూదితి నిషేధవాక్యాదౌ చ తత్ స్థాపితం సర్వం తం పరాదాద్యోఽన్యత్రాత్మనః సర్వం వేదేత్యస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృ త్యేతదితరాణ్యపి.

౧౪౯. ఏవం చిదచిదీశ్వరాణాం స్వభావభేదం స్వరూపభేదం చ దర్శయిత్వా నాం కార్యకారణభావం కార్యకారణయోరనన్యత్వం చ దర్శయన్ సర్వాసాం శ్రుతీనామవిరోధం దర్శయతి: పరమాత్మనః సర్వదా శరీరాత్మభావం శరీరభూతయోః కారణదశాయాం నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మదశాపత్తిం కార్యదశాయాం చ తదర్హస్థూలదశాపత్తిం వదద్భిః శ్రుతిభిరేవ జ్ఞాయత ఇతి బ్రహ్మాజ్ఞానవాదస్యోపాధికబ్రహ్మభేదవాదస్యాన్యస్యాపి ప్రమాణమూలస్య సకలశ్రుతివిరుద్ధస్య న కథంచిదప్యవకాశో దృశ్యతే. చిదచిదీశ్వరాణాం పృథక్స్వభావతయా తత్తచ్ఛ్రుతిసిద్ధానాం శరీరాత్మభావేన శ్రుతాకారప్రకారాణాం శ్రుతిభిరేవ ప్రతిపన్నానాం శ్రుత్యన్తరేణ కార్యకారణభావప్రతిపాదనం కార్యకారణయోరైక్యప్రతిపాదనం చ హ్యవిరుద్ధం. యథా ఆగ్నేయాదీన్ షడ్యాగాన్ ఉత్పత్తివాక్యైః పృథక్ప్రతిపన్నాన్ సముదాయానువాదివాక్యద్వయేన సముదాయద్వయరూపతాన్ దర్శపూర్ణమాసాభ్యామిత్యధికారవాక్యం కామినః కర్తవ్యతయా విదధాతి. తథా చిదచిదీశ్వరాన్ విభక్తస్వరూపస్వభావాన్ క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరమ్ అక్షరాదపి చోత్తమః ఇత్యాదివాక్యైః పృథక్ప్రతిపాద్య యస్య పృథివీ శరీరం యస్యాత్మా శరీరం యస్యావ్యక్తం శరీరం యస్యాక్షరం శరీరమ్ ఏష సర్వభూతాన్తరాత్మాపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణ ఇత్యాదిభిర్వాక్యైశ్చిదచితోః సర్వావస్థావస్థితయోః పరమాత్మశరీరతాం పరమాత్మనశ్చాత్మతాం చ ప్రతిపాద్య శరీరభూతపరమాత్మాధికారిభిః సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేత్యాదివాక్యైః కారణావస్థః కార్యావస్థశ్చ పరమాత్మైక ఏవేతి పృథక్ప్రతిపన్నం వస్తుత్రితయం సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేత్యాదివాక్యం ప్రతిపాదయతి. చిదచిద్వస్తుశరీరిణః పర

మాభిప్రేతః॥ సర్వస్యేతి॥ అస్య త్రితయస్య యదంబితార్థమ్. స్వనిష్ఠం నాస్తీత్యర్థః. సామానస్య విశేషణతాభిప్రాయః.

౧౪౯. పరోక్తనిర్వాహానుక్తనిర్వాహస్యాపి విశేషణత్వాత్ప॥ ఏవమితి॥ అన్య దుక్తనిర్వాహాదన్యస్య సుగమత్వాత్. పరోక్తస్య శ్రుతేః శ్రుతివిరుద్ధః కుతర్కమూలత్వ ఇత్యర్థః॥ అన్యస్యేతి భేదాభేదస్య చ భేదోక్తిః-పూర్వాన్యాయమూలస్యేతి సాధారణమ్ అత్రార్థం ద్వైతస్య ప్రతిషేధయతి॥ చిదచిదితి॥ ఆగ్నేయాదియాగద్వయస్య

మాత్మనః పరమాత్మశబ్దేన అభిధానే హానాస్తి విరోధః। యథా మనుష్యాదిపిండ శరీరక స్యాత్మ విశేషస్య మనుష్యా సుఖిత్వాద్యాత్మశబ్దేనాభిధాన ఇత్యలమతి విస్తరేణ॥

౧౪౯- యత్పునరిద ముక్తం బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానేనైవావిద్యానివృత్తి ర్యుక్తేతి తదయుక్తం-బన్ధస్య పారమార్థికత్వే న జ్ఞాననివర్త్యతా స్యాత్ భావాత్ పుణ్యాపుణ్యరూ పకర్మనిమిత్త దేవాది శరీర ప్రవేశ తత్ప్రయుక్త సుఖదుఃఖానుభవరూపస్య బన్ధస్య మిథ్యాత్వం కథమిహ శక్యతే వక్తుం బన్ధనివృత్తిర్భక్తి రూపాపన్నోపా సనప్రీత పరమపురుష ప్రసాదలభ్యేతి పూర్వమేవోక్తం- భవదభిమత నిర్విశేషజ్ఞానస్య యథావస్థితవస్తు విపరీత విషయత్వేన మిథ్యారూపత్వేన బన్ధవిమోచన ఫలం భవ తి- మిథ్యాత్వేనస్వర్గోత్సవా హినైత ప్రస్తావతాం యథా ఇతిశాస్త్ర్రే - ఉత్తమః పురుష స్త్వన్యః- పృథగాత్మానం ప్రేరితారంచ మత్వా జీవాత్మపరమాత్మ భేదం కార్యామి తో బ్రహ్మజ్ఞానం పరమపురుషార్థలక్షణ మోక్షసాధన మిత్యుపదేశాచ్చ॥

౧౫౦- అపిచ భవదభిమత స్యాబ్రహ్మజ్ఞానస్యాపి మిథ్యారూపత్వాత్ స్వ రూప [illegible] రాంతరం మృగ్యం- నిర్విశేషజ్ఞాన మిదం స్వవిరోధి సర్వం భేదజాతం వినివర్త్య క్షణికత్వాత్ స్వయమేవ వినశ్యతీతిచేన్న తస్య స్వరూపత్వే తద్వినాశానాం కాల్పనికత్వే వినాశకల్పనా కల్పకరూపావిద్యా నివర్తకాంతర మన్వేషణీయం- త ద్వినాశో బ్రహ్మస్వరూపమేవేతిచేత్ తథాసతి నివర్తకజ్ఞానోత్పత్తి రేవనస్యాత్- త

తిమహావిశబ్దేన పరమాత్మాభిధానం నదృష్టంతద్యథా మిత్యుక్తమిత్యర్థః। ఉదితత్వాదిత్యేవ తి॥ నివర్తకాభావాత్॥ యథేతి॥ తత్తిమిరాదిదోషదుష్టనేత్రస్య రజ్జ్వాదౌ సర్పాదిభ్రమనివృ త్తయే-తత్సన్నిధిప్రాప్తస్యాప్తోపదేశాత్ జాయమానం సర్పాభావజ్ఞానం ... తస్య నిర్దోషత్వాత్ స్వయమేవ నశ్యతి- విశిష్టస్య సత్యత్వప్రతిపాదనాత్ బ్రహ్మవ్యాప్యవస్తుత్వాత్ ప్రవృత్తిస్తత్ర శాస్త్రతః శిష్టోపస్థానమయః.

౧౪౯- అథనివృత్త్యనుపపత్తిం వక్తుమనువదతి। యత్పునరితి॥ దూషయతి॥ తదితి॥ పారమార్థికనివర్త్యత్వం దూషయతి॥ బన్ధస్యేతి॥ అర్థస్యాయం మిథ్యాత్వాదుత్పత్తి మత్వా త్వాదిహాపి యత్ర శాస్త్రోక్తబన్ధ మిథ్యాత్వం తేషాం మిథ్యాత్వం సిద్ధాంత్యాది విధాః అనర్థస్య హేతుత్వాదతోఽయం మిథ్యాత్వసాధకాప్రయోజకం మంతవ్యమితి। యద్వా తేషు తత్వజ్ఞానాన్నిమిత్తా తద్వాదిత్యాత్ వివక్షితం॥ సత్యస్య సత్యత్వాత్ తన్నివర్తకత్వం బన్ధస్య సత్యస్యాపి హేతుకస్య అస్మిన్ శాస్త్రే యుక్తమిత్య ర్థః- అథ తదాభిమతబన్ధ నివర్తకమితి పరాభిమత బ్రహ్మైక్య విషయత్వాద్బ్రహ్మ తత్వాత్ భవతీతి॥ అయథార్థవిషయత్వేనాసత్వాత్॥ విపక్షేకదేశే తద్వ్యాపకతదభావాత్ తదభావ ఉపాయత్వం మానసిద్ధమిత్యర్థః॥ ఉత్తమ ఇతి॥ శ్రుతిసిద్ధం ప్రత్యగ్యుక్తిః స్పష్టతరమేతాన్యా॥

౧౫౦- మానవిరోధమేవాహ తత్ప్రవిరోధమాహ। అపిచేతి॥ నివర్తక సమస్త భేదదర్శనాభావేతి॥ నివర్తకేతి॥ క్షణికేతి॥ నైతి॥ వినాశ స్వబ్రహ్మస్వరూపత్వే దూషయతి॥ తదితి॥ స్వరూపాతిరిక్తాంతరం తద్భావః- అనవస్థాత్వంతరంతే॥ తద్వినాశఇతి। దూష యతితథేతి॥

ద్యానాశే తిష్ఠతి తదుక్తిర్న స్యాత్॥

౧౫౧- అపి చ ప్రస్తుత బ్రహ్మవ్యతిరిక్తకృత్స్ననిషేధ విషయజ్ఞానస్య కోఽయం జ్ఞాతా అధ్యాసరూపః ఇతి చేన్న - తస్య నిషేధ్యతయా నివర్తకజ్ఞానకర్మత్వాత్ - తత్కర్తృత్వానుపపత్తేః - బ్రహ్మస్వరూపమేవేతి చేత్ - బ్రహ్మణో నివర్తకజ్ఞానం ప్రతి జ్ఞాతృత్వం కింస్వరూపేణ ఉతాధ్యస్తేన - అధ్యస్తం చేదయమధ్యాసస్య స్వాలాభ వ్యంతరం చ నివర్తక జ్ఞానవిషయతయా తిష్ఠత్యేవ - నివర్తకజ్ఞానాంతరాపేక్ష మగమశ్చాపి ప్రతిపత్త్యా - జ్ఞాతృత్వేఽప్యనవస్థాపాతాత్ - బ్రహ్మస్వరూపేణైవ జ్ఞాతృత్వే స్వరూపస్య నిత్యత్వాత్ - నివర్తకజ్ఞానస్వరూపం స్వస్య జ్ఞాతా చ బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్యానివర్త్యాంతరగతమితి వచనం భూతలవ్యతిరిక్తం దేవదత్తస్య ... క్రియయా ... జ్ఞాతా స్వనాశ ... నివర్తకజ్ఞానస్వరూపం కర్తా చ న భవతి స్వనాశస్య పురుషార్థత్వాత్ తస్మాత్ తస్య బ్రహ్మస్వరూపత్వాభ్యుపగమే భేదదర్శనస్మాలా అవిద్యాదీనాం కల్పనమేవ ... లయనేన దిష్టకారణం ... నేన

౧౫౨- తస్మాదనాదికర్మప్రవాహరూపాజ్ఞానమూలత్వాద్బంధస్య తన్నిబర్హణముక్తలక్షణ జ్ఞానాదేవ - తచ్చ ప్రత్యహమహరహరనుష్ఠీయమాన పరమపురుషారాధనవేషైర్యాధాత్మ్యబుద్ధి విశేష సంస్కృతైః నిత్యనైమిత్తిక కర్మభిర్యా - తత్ర కేవల కర్మణాం అల్పాస్థిరఫలత్వం మనసి సంహితఫల పరమపురుషారాధన వేషాణాం కర్మణాం ఉపాసనాత్మకజ్ఞానోత్పత్తిద్వారేణ బ్రహ్మప్రాప్త్యనుభవరూపానంతస్థిరఫలత్వం చ కర్మస్వరూపజ్ఞానాదృతేన జ్ఞాయతే కేవలాకారపరిత్యాగపూర్వకమధ్యాత్మస్వరూపాకర్షాదానంతరమనుభవతీతి కర్మవిచారానంతరం తతఏవ హేతోర్బ్రహ్మవిచారః కర్తవ్య ఇత్యుక్తమ్॥

౧౫౧- జ్ఞాతృత్వదూషణమాహ॥ అపి చేతి॥ మానదాభీష్ట్యప్రశస్త్యైవేతి భావః॥ కోఽయమితి॥ అతిరిక్తోఽనతిరిక్తో వేతి ధర్మివికల్పః- అతిరిక్త ఉధ్యస్తరూపత్వం శశం కతేః॥ అధ్యాసేతి॥ కర్మణి నిషేధ- మాషయతి॥ తస్యేతి॥ స్వరూపస్య ధర్మవిక ల్పమితి॥ కిమితి॥ స్వరూపత్వాద్వాధికం - ధీస్థం- పాశ్చాత్యం దూషయతి॥ అధ్యస్తం చేదితి॥ స్వరూపమిదం ప్రత్యవమితి॥ బ్రహ్మేతి॥ నివర్త్యకత్వాదివ్యక్తం- స్వనాశ ప్రవృత్త్యయోగదోషః బ్రహ్మస్వరూపస్యైవ నాశత్వాదిత్యాశంక్య దూషయతి॥ తస్మాత్తస్యేతి॥

౧౫౨- తతః కిం పరమప్రకృతస్య బ్రహ్మవిచారస్య కర్మవిచారాపేక్షా సిద్ధ్యతీత్యత్రాహ॥ తస్మాదితి॥ తస్మాన్మిథ్యాత్వాత్ బంధస్య తన్నివర్తకైతి జ్ఞానసాపేక్షరూపత్వాత్ ... హేతుర్య్యాసిద్ధః- కర్మత్వనిత్యాదయో ముక్తలక్షణేతి వాక్యర్థేధీభావః ... మిత్యర్థః॥ కేవలేతి॥ ఫలసాధనాత్మకస్వరూపేణ సాధనార్థం చాపేక్షి తమ ... నామాద్యకర్మణాం వికల్పయతి॥ ఇతీతి॥ కర్మవిచారేతి- తదోక్తా కర్మణాం ... త్వాదిత్యర్థః॥

౧౫౩- తత్ర పూర్వపక్షవాదినస్స్వతే- వృద్ధవ్యవహారాదన్యత్ర శబ్దస్యార్థబోధకత్వశక్త్యవధారణాసంభవాత్- వ్యవహారస్య చ కార్యబుద్ధిపూర్వకత్వేన కార్యార్థ ఏవ శబ్దస్య ప్రామాణ్యమితి కార్యరూప ఏవ వేదార్థః- అతో వేదాన్తాః పరినిష్పన్నే బ్రహ్మణి [illegible]

[illegible]

౧౫౪- [illegible]

[illegible]

స్థిరఫలాప్రతిపత్తేః । అతో యుక్తో ప్రాగ్ వైరాగ్యం చాతుర్మాస్య యాజినః సుకృతం భవతీత్యాది
భిః కర్మణామస్థిరఫలత్వప్రతిపాదనాచ్చ । కర్మఫలానామస్థిరత్వ బ్రహ్మజ్ఞానఫలానం
తస్థిరత్వజ్ఞానహేతుకో బ్రహ్మవిచారారంభో యుక్త ఇతి ॥

౧౫౪ - అత్రాభిధీయతే ॥ నిఖిలలోకవిదితశబ్దార్థసంబన్ధావధారణప్రకా
రమవసర్వశబ్దానామలౌకికార్థావబోధిత్వావధారణం ప్రామాణికాన బహు
మన్యన్తే । ఏవం కిల బాలాః శబ్దార్థసంబన్ధమవధారయన్తి । మాతాపితృప్రభృతిభిరం
బాతాతమాతులాదిషు శశిపశునరమృగపక్షిసర్పాదిషు ఏనమవేహి ఇమం చావధార
యేత్యభిప్రాయేణాఙ్గుల్యా నిర్దిశ్య తైస్తైః శబ్దైస్తైస్తైరర్థైః బహుశః శిక్ష్య
మాణాః తైస్తైస్తైరేవ శబ్దైస్తేషు తేష్వర్థేషు ప్రవర్తమానాం బుద్ధ్యుత్పత్తిం దృష్ట్వాశ
బ్దార్థయోస్సంబన్ధాన్తరాదర్శనాచ్చ తేషు పదార్థేషు తే
షాం శబ్దానాం ప్రయోగో బోధకత్వనిబన్ధన ఇతి నిశ్చిన్వన్తి । పునశ్చ శ్రుత్యాన్తర
శబ్దేష్వన్యశబ్దప్రయోగమర్థ ఇతి పూర్వవృద్ధైః కథితాః సర్వశబ్దానామర్థమవగమ్య
పరప్రత్యాయనాయ తత్తదర్థావబోధివాక్యజాతం ప్రయుంజతే । ప్రకారాన్తరే
ణాపి శబ్దార్థసంబన్ధావధారణం సుకరం । కేనచిత్పురుషేణ హస్తచేష్టాదినా పితా
తే సుఖమాస్త ఇతి దేవదత్తాయ జ్ఞాపయేతి ప్రేషితః కశ్చిత్ జ్ఞాపనే ప్రవృత్తః పి
తా తే సుఖమాస్త ఇతి శబ్దం ప్రయుఙ్క్తే । పార్శ్వస్థో మూకవ్యుత్పత్సుః మూకవచ్చేష్టా
విశేషజ్ఞః తజ్జ్ఞాపనే ప్రవృత్తమిమం జ్ఞాత్వాయమనేన తజ్జ్ఞాపనాయ ప్రయుక్తమిమం శబ్దం
శ్రుత్వాయం శబ్దస్తదర్థబుద్ధిహేతురితి నిశ్చినోతీతి కార్యార్థ ఏవ వ్యుత్పత్తిరితి
సిద్ధో నిర్బన్ధః । అతో వేదాన్తాః పరినిష్పన్నం పరం బ్రహ్మోపాసనం చాపర
మితఫలం బోధయన్తీతి తన్నిర్ణయాయ ఫలో బ్రహ్మవిచారః కర్తవ్యః ॥

౧౫౫ - కార్యార్థత్వేఽపి వేదస్య బ్రహ్మవిచారః కర్తవ్య ఏవ । కథం । ఆత్మా వా అరే
ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః సోఽన్వేష్టవ్యః స విజిజ్ఞాసితవ్యః । విజ్ఞాయ
ప్రజ్ఞాం కుర్వీత బ్రాహ్మణః ఆత్మా వాపహతపాప్మా సోఽన్వేష్టవ్యః తద్వా విజిజ్ఞా
సితవ్య ఇత్యత ఆహ ॥ అతో యుక్తమితి ॥ తదేవ విశేష్యసిద్ధిః స్యాదిత్యర్థః - విశేష్య
హేతుత్వాదేవ పూర్వపక్షం నిరాకరోతి ॥ కర్త్రితి ॥

౧౫౬ - అత్రేతి - సూత్రస్య తైరితి శేషః ॥ నిఖిలేతి ॥ వ్యుత్పత్తిరితి భావః - కథం తదవధా
రణమిత్యత ఆహ ॥ ఏవమితి ॥ మాతేతి ॥ తదవగమ్యమానేష్వనేకార్థేష్వర్థ
మేవాయమిత్యనన్య ఇతి భావః । అఙ్గుల్యాదిః సంకేతయోగిశబ్దః । అనవరతప్రయో
గః । అంబాదిశబ్దవ్యుత్పత్తిప్రకారభ్యాంత్వన్వితోఽనువిధానమితి భావః । బహుశః యో
వర్త్యానామాదాయ వం సంకేతయన్తీతి ॥ తైస్తైః ప్రయోగాన్తరమితి శబ్ద
శ్రుతి యన్తి వాక్యేన అనుపలబ్ధేరితి భావః । బోధ్యబోధకభావ ఏవ సంబన్ధః । అస్య
యమర్థ ఇతి వ్యుత్పత్తిమాహ ॥ పునశ్చేతి ॥ యాదృచ్ఛికత్వవ్యుత్పత్తావపి తత్సిద్ధిమాహ ॥
ప్రకారాన్తరేణేతి ॥ చేష్టాజ్ఞానస్య శబ్దానపేక్షత్వాయాహ ॥ మూకవదితి ॥

౧౫౭ - అథ్యవగమ్యాహ ॥ కార్యార్థత్వేఽపీతి ॥ ఫలతయా సిద్ధిం హేతోర్వ్య

నిత్యత్వం తథాపి తత్రాపి గగనం విశేషత్వస్మిన్ తదంతర్త్వ మపానిత్య మిత్యాదిభిః ప్రీ
తిపన్నా పాతన విషయతాద్యధికృతఫలత్వేన ప్రవృత్తిదాహ్యానం పరమిత్యాదిభిర్వ్రి
స్తారాత్ ప్రయోజక ఇతి ప్రవృత్త్యనుపపత్తేశ్చ [illegible] దుఃఖాసంభిన్నత్వేన తత్
రూపత్వస్యాదివత్ - రాత్రిసత్రప్రతిష్ఠాదివత్ అపగోరణతయోః సాధ్య సాధన
భావత్వా త్కార్యతయా గ్రహణం వనిద్ధః॥

౧౪౩. - సాధనతయా త్వాదిష్వపిన కార్యత్వోపపత్తిః ఫలదర్శితకార్యత్వ
దర్శనయా త్వాత్ - కృతిభావభావిత్వకృత్యుద్దేశ్యత్వం హి ఫలతః కార్యం - కృత్యుద్దేశ్యత్వం చ
కృతికర్తవ్యం - కృతికర్తవ్యం చ కృత్యాహార్యమిష్టతమత్వాత్ - ఇష్టత్వం చ సుఖం
త్వయా దుఃఖనివృత్తిర్వా - తత్రేష్టసుఖాదినా పురుషేణ స్వప్రయత్నాత్ కృతే
తదితరనిద్ధః ప్రతీతాతః ప్రయత్నేచ్ఛుః ప్రవర్తతే పురుష ఇతి నత్వదపి భావవిషయ
స్యత్కృత్యధీన సిద్ధత్వమంతరేణ కృత్యుద్దేశ్యత్వం నాభిప్రేత్యపలభ్యతే - ఇష్టా
విషయస్య ప్రేరకత్వం ప్రయత్నాధీన సిద్ధత్వమేవ - తదేవ ప్రవృత్తేః - తథా పురు
షానుకూలత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్ - యతః సుఖమేవ పురుషానుకూలం - నతు దుఃఖనివృ
త్తిః పురుషానుకూలత్వం - పురుషానుకూలం సుఖం తత్ప్రతికూలం దుఃఖమితి సుఖదుః
ఖయోస్వరూపవివేకః - దుఃఖస్య ప్రతికూలతయా తన్నివృత్తిరిష్టా భవతి నానుకూలత
యా - అనుకూల ప్రతికూలాన్యతరత్వ రూపతావస్థితిర్హి దుఃఖనివృత్తిః అతస్సు
ఖవ్యతిరిక్తస్య క్రియాదేరనుకూలత్వం నసంభవతి - న సుఖార్థతయా తస్యాప్యనుకూల

తే తాత్పర్యగ్రాహకాయ విహాయాపాతానమ్ - అపూర్వకార్యం [illegible] విషయోభా
వార్థః - యత్కార్యస్యోపాసనం విషయతత్వం [illegible] ఉద్దేశ్యత్వ పురుషస్య ఫ
లత్వేన ప్రవృత్తిః ప్రయోజక ఇత్యర్థః - ఏతిద్ధస్యఫలస్యార్థవాదత [illegible]
తంతర్యతి॥ సతతి॥ ఫలస్వరూపస్యార్థవాదికస్యేత్యర్థః॥ రాత్రీతి॥ విధేయ
విశేషణత్వేన తధాత్వమిత్యర్థః॥ అపగోరణేతి॥

౧౪౪. - ప్రవర్తకత్వాపి పరాభిమత కార్యసిద్ధమితి॥ సాధనేతి॥ కార్యా
ర్థత్వభిమతకృత్యుద్దేశ్య [illegible] కృతిజన్యస్యసాధ్యత్వం క్రియాకార్యత
యోద్దేశ్యత్వం కార్యం - కృత్యుద్దేశ్యత్వ మితి తల్లక్షణాద్ [illegible] ఇత్యర్థః - ఫలధా
వార్థసాధారణ్యదర్శ [illegible] కృతిసాధ్యత్వ ప్రయోజ్యత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వం కృతి
యా కారితం తదుక్తం - ప్రయత్నస్యేతి॥ కృతీతి॥ తత్త్వమిత్యత్ర పర్యవసితమిత్యర్థః॥
కృతికర్తవ్యమితి కర్తవ్యవ్యవహార [illegible] ఇత్యర్థః॥ ఇష్టమితి॥ కృతికర్తవ్యం [illegible] కర్త
వ్యత్యర్థః॥ తత్రేతి॥ ప్రయత్నేచ్ఛుః కృతియుక్తః [illegible] ప్రవర్తతే [illegible]
ఇత్యర్థః। ఇష్టసాధనత్వావిషయత్వం ప్రేరకత్వం చాత్ర తత్ ప్రేరకత్వముద్దేశ్యత్వమి
త్యర్థః॥ ఇష్టమితి॥ అనుకూలత్వ [illegible] ఇతి॥ సుఖేతరస్యానుకూ
లత్వ ముక్తిర్ద్వయార్థః॥ నతుదుఃఖేతి॥ [illegible]॥ పురుషేతి॥ [illegible]
త్వం [illegible]॥ సుఖమేవం॥ [illegible]॥ అనుకూలేతి॥ దుఃఖనివృ
త్త్యనుకూలత్వమపి సుఖప్రతిపత్త్యధీనమితి భావః। సుఖార్థతయా తదనుకూలత్వ మిత్య

త్వ- దుఃఖాత్మకత్వాత్ స్వ- సుఖార్థతయా విరుద్ధాదానేచ్ఛాయా స్తస్మిన్నేవ భవతి- నచ క్రియా పురుషత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వం- భవత్యుక్తే శ్రేష్ఠత్వస్యైవ నిరూపణాత్ -నచ పురో హితం ప్రతి శేషిత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వం- భవత్యుక్తే శేషిత్వస్యైవ నిరూపణాత్ -నచ పురో ద్దేశ ప్రీత్యర్థ కృతి వ్యాప్త్యధ్యాహార్యత్వం శేషత్వమితి తత్ప్రీతి స్వప్నసిద్ధ శేషిత్వనియమేత- తద్దేశ ప్రీత్యర్థకృతి వ్యాప్త్యధ్యాహార్యత్వం శేషత్వమితి తత్ప్రీతి స్వప్నసిద్ధ శేషిత్వనియమే- ఖాతిరిక్త తేరశేషత్వేనతాం ప్రతీత్యాధ్యస్య శేషిత్వాభావాత్ -నచ పురోద్దేశ ప్రీత్యర్థ ప్రాణాయాః శేషత్వేన పరత్వాపి- ఉద్దేశ్యత్వస్యైవ నిరూపణాత్ - ప్రీ త్యాదర్శనాత్త్వ- ప్రధానస్య, కృత్యపేక్షవిసర్గ వవత్సస్యాపి కృతోద్దేశ ప్రీత్యర్థస్యదర్శనాత్- ప్రధానస్య, కృత్యపేక్షవిసర్గ ద్దేశ స్వరూపస్యైవా నిరూపణాత్ కార్య ప్రీతిస్వప్నసిద్ధ శేషః తత్ప్రీతి స్వప్నసిద్ధ శేషిత్వ స్వరూపస్యైవా నిరూపణాత్ కార్య ప్రీతి స్వప్నసిద్ధ శేషః తత్ప్రీతి స్వప్నసిద్ధ శేషిత్వ స్య ఫలత్వం- నాపి కృతిప్రయోజనత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వం- పురుషస్య కృత్యారంభ ప్రయోజనమితి కృతిప్రయోజనం స్వేచ్ఛా ఉద్యమ- ప్రాప్తత్వాదికృత్యుద్దేశ్య త్వ నిరూపణాత్ కృతిసాధ్యతా కృతిప్రధా- స్వరూపం కార్యం పురుషరూపమేవ-

౧౫౭- నియోగస్యాపి సాధ్యత్వేపి విషయ రూపతా సుఖదుఃఖనివృత్త్యన్యతమత్వాత్ తత్సాధనత్వం వస్తుత్వం, కృతిసాధ్యత్వంచ- అతఏవ యాగస్య క్రియాతిరిక్తతా- అన్యథా క్రియైవ కార్యంస్యాత్- స్వర్గకామపదస్వరూపత్వానుకూలత్వం వినా విధివాక్యం తా త్పర్యం స్వర్గసాధనమేవేతి తదిత్థం కర్మాతిరిక్తస్థిరం స్వర్గసాధన మపూర్వమేవ కా ర్యమితి స్వర్గసాధనతాలక్షణమేవాత్ర అపూర్వత్వప్రవృత్తిః- అతః ప్రథమం తత్సాధన తయా ప్రతిపన్నస్య కార్యస్య అనన్యార్థత్వ నిత్యవాక్యా పూర్వమేవ తత్సా ధ్య స్వర్గసాధనం భవతీత్యుపపాద్యం- స్వర్గకామపదానన్విత కార్యాభిధాయి విధిన ప్రథమమన్యతత్సాధనతా నభిధానా- త్సుఖదుఃఖనివృత్తి తత్సాధనేతరస్యాననా్య

ర్థ్యా॥ నేతి॥ నహిఘటార్థం తద్విధత్వాదికం ఘటఇతిభావః- శేషిత్వపదం పూర్వయ తి॥ నచేత్యాదినా॥ఉద్దేశ్యస్యస్యేతి॥ఉద్దేశ్యనిరూపణస్యోద్దేశ్య సాపేక్షత్వాదిత్యా ర్థ॥ అయోగవ్యవచ్ఛేదే అతివ్యాప్తిమాహ॥ ప్రాభాకరేతి॥ అన్యయోగవ్య వచ్ఛేదే వ్యాప్తిమాహ! నత్వితి॥ కార్యప్రీతిస్వప్నసిద్ధ ప్రీతిస్వప్నసిద్ధ త్వేపాత్ర ప్రయోజనా॥ కార్యేతి॥ ప్రయోజనత్వపక్షం దూషయతి॥ నాపీతి॥ పురుషస్యే తి॥ నహి ప్రయోజనత్వతదభావః। కృతిసాధ్యతాః కృతిప్రధానత్వ స్వరూప విశే షస్య పూర్వమపి విశ్లేషణానిత్యర్థః-

౧౫౭. అనపాయిత్వం తస్మాత్కృతిసాధ్యత్వమిత్యవశ్యమితి॥ నియోగస్యే తి॥ ఉపపాదయతి॥ అతఏవేతి॥ విపక్షే బాధకమాహ॥ అన్యథేతి॥ ఉక్తంవివృణోతి॥ అతః స్వర్గేతి॥ అత్రవిధ్యనుకూలస్యేత్యాది ప్రార్థనాకాంక్షా॥ అతఇతి॥ అతఇత్య స్యార్థేతి॥ అత్రవిధ్యనుకూలస్యేత్యాది॥ ఏకపదాభావే క్రియైవప్రీతికానుకూలత్వాదేస్య ధిప్రాయంవివృణోతి॥ స్వర్గేతి॥ ఏకపదాభావే క్రియైవప్రీతికానుకూలత్వాదే స్వ ర్గసాధనతయా కేవలం తత్సాధనతాలక్షణః- స్వర్గకామస్యత్వేనావాక్ష తయా ప్రతిపన్నస్యార్థా॥సుఖేతి॥సుఖదుఃఖనివృత్త్యన్యతమత్వాత్ స్వర్గస్యేష్టత్వేనకృ తిసాధ్యత్వమనుకూలం-తత్సాధనత్వాభావాత్ పరంపరయాపి కృతిసాధ్యత్వ మయుక్తమిత్యర్థః। ఉక్తదోషపరిహారాయ నియోగస్యసుఖరూపత్వమాశంక్య నిరస్యతి॥ అపీతి॥ సుఖాన్తరం స్థాయి సుఖాన్వర్గసుఖవదితిభావః। స్యాన్మతమేతో

ర్థస్య కృతిసాధ్యతా (కర్తవ్యానువృత్తేః) - అపి చ కిమిదం నియోగస్య ప్రయోజకత్వం
సుఖవన్నియోగస్యాప్యనుకూలత్వమేవేతి చేత్ - కిం నియోగః సుఖం సుఖసాధనం వ
కూలం - సుఖవిశేషవన్నియోగాపరపర్యాయం ... సుఖాంతరమితి చేత్ ॥ కిం
తత్ప్రియమితి వక్తవ్యం - స్యాదనుభవశ్చేత్ - విషయవిశేషానుభవసుఖవన్నియోగా
నుభవసుఖమిదమితి ప్రతీతావపి నానుభూయతే - కాప్యేవ నియోగస్య పురుషార్థతయా
ప్రతిపాదనాత్ ఇష్యాతు భోక్తృత్వం చేత్ కిం తన్నియోగస్య పురుషార్థత్వవాది
శాస్త్రం - న తావత్ కిం వాక్యం ... దుఃఖాత్మకక్రియావిషయత్వాత్ - తేన సుఖాదిసాధ
నతయైవ కృతిసాధ్యతాయాః ప్రతిపాదనాత్ - నాపి నైమిత్తికం - తేనాపి స్వర్గాదిసాధనత
యైవ కార్యస్య ప్రతిపాదనాత్ - నాపి నిత్యనైమిత్తిక ... తస్యాపి తదధికారి
త్వం ప్రత్యేకం వాక్యస్థా పూర్వస్య ప్రవృత్తిపూర్వకత్వముక్తరీత్యా తేనాపి సుఖాదిసా
ధనభూతకార్యాభిధానమవగమ్యతే - నియతైహికఫలస్య కర్మణో ఽనుష్ఠానస్య ఫల
త్వేన తదానీమనుభూయమానస్య ... వ్యతిరేకేణ నియోగరూపసుఖాను
భవానుపలబ్ధేశ్చ నియోగః సుఖమిత్యత్ర న కించన ప్రమాణమస్తి - అర్థ
వాదాదిష్వపి స్వర్గాదిసుఖప్రకారకీర్తనవన్నియోగరూపసుఖప్రకారకీర్తనం
భవతాపి న దృష్టచరః ॥

౧౫౭- అతో విధివాక్యేష్వపి ధాత్వర్థస్య కర్తవ్యతాయాః సాధ్యతామాత్రం శ
బ్దానుశాసనసిద్ధమేవ లిఙాదిర్వాచ్యమిత్యభ్యుపేయతే - ధాత్వర్థస్య యాగాదేర
గ్న్యాదిదేవతాన్తర్యామిపరమపురుష సమారాధనరూపతా - సమారాధనాత్ప్రసన్న
పురుషాత్ఫలసిద్ధిశ్చేతి ఫలమపి చ వచనైస్తత్ర తత్ర ప్రతిపాద్యతే - అతో వేదాన్తాః పర
విజ్ఞానం పరం బ్రహ్మ బోధయన్తీతి బ్రహ్మోపాసనఫలానన్త్యస్థిరత్వం చ సిద్ధమ్ ॥
చాతుర్మాస్యాదికర్మణామపి కేవలస్య కర్మణః క్షయిఫలత్వోపదేశాత్ అక్షయఫల
శ్రవణం వాయుశ్చాన్తరిక్షం చైతదమృతమిత్యాదివత్ ఆపేక్షికం మన్తవ్యమ్ ॥

౧౫౯. అతః కేవలానాం కర్మణామల్పాస్థిరఫలత్వాత్ బ్రహ్మజ్ఞానస్యచ అనన్త
స్థిరఫలత్వాత్తన్నిర్ణయఫలో బ్రహ్మవిచారారంభో యుక్త ఇతి స్థితమ్ ॥

కవాక్యం వేదేచ కామ్యనిత్యనైమిత్తికవాక్యాని సమానమిత్యుక్తం - యోగ్యానుపలబ్ధి
మాహ ॥ నియతేతి ॥ ఫలస్య ... అప్రతిబన్ధత్వం - నియతైహికఫలస్యేత్యనేనాం
శేనాపేక్షయస్థాయిపూర్వత్వాదానః - అర్థవాదేత్యాది స్ఫుటమ్ ॥

౧౫౮- అతః కృతిసాధ్యత్వమపిత్యాదన్యత్ ॥ అత ఇతి ॥ కింశబ్దస్వారస్యాత్ ఉక్త
విధః పురుషార్థపర్యన్తత్వాయ పరమపరమ్పరయా పురుషార్థపర్యన్తత్వాయ ధా
త్వర్థ ... కార్యస్య వాచ్యతేతి ... పూర్వపక్ష ... దూషితమ్ -
అత ఇతి - అతః సుఖరూపత్వస్యాభావత్వాత్ - పరమ్పరయా పురుషార్థపరత్వా
యేత్యర్థః - ధాత్వర్థస్యేతి - యజదేవపూజాదావిత్యాదిః - ... సిద్ధమా
హ - అత ఇతి - ... దధావే ... సిద్ధః - విశేష్యసిద్ధమాహ -
చాతుర్మాస్యేతి - ... విధానం చాభిప్రేతమ్ ॥

౧౫౯- అధికరణార్థముపసంహరతి అత ఇతి - శాస్త్రం ... అనారభ్యత్వేన
ఇత్యంశయః - సిద్ధత్వప్రత్యయగోచరత్వాత్ ... నచాస్య ... - ప్రారభ్యతే ॥